DE ANTIQVITA-
TIBVS VRBIS ROMAE

*ab antiquis nouiſq; auctoribus exce=
ptis, & ſumma breuitate ordi
neq; diſpoſitis per Lu=
cium Faunum.*

oracula uentis,

Ne turbata uolent rapidis

Nunc ſolio Vates commodiore ſonat.

*Cum priuilegijs ſummi Pontificis, & illuſtriſſimi
Senatus Veneti ad decennium.*

Motu proprio &c. cum ſicut Dilectus *filius noſter Michael Tramezinus Bibliopola Venetus nobis exponi fecit ad cõmunem omnium ſtudioſorũ utilitatẽ, ſua propria impenſa diuerſa opera Latina, et Italica: ipſa Italica, tã ex Latino, et Hiſpano, ac Gallico idiomate trãslata, quã Italice facere minimeq; trãslata: hactenus nõ impreſſa imprimi facere intẽdat, dubitetq;, ne huiuſmodi opera poſtmodum ab alijs ſine eius licentia imprimãtur, quod in maximũ ſuũ præiudiciũ tẽderet. Nos propterea eius indẽnitati cõſulere uolẽtes: Motu ſimili ex certa ſciẽtia eidẽ Michaeli, ne prædicta opera hactenus non impreſſa & per ipſum imprimenda per x. annos poſt eorũdem operum uel cuiuslibet ipſorũ impreßionẽ a quocunq; ſine ipſius licentia imprimi aut uendi, ſeu uenalia teneri poßint, cõcedimus et indulgemus. Inhibentes omnibus, et ſingulis Chriſti fidelibus, tam in Italia quam extra Italiam exiſten. preſertim Bibliopolis & librorum impreſſoribus ſub excommunicationis latæ ſententiæ. In terris uero S.R.E. mediate uel immediate ſubiectis etiam ducentorũ Ducatorum auri cameræ Apoſtolicæ applicandorũ, & inſuper amißionis librorũ pœna toties ipſo facto, et abſq; alia declaratiõe incurrẽda, quoties cõtrauentum fuerit, ne intra decenniũ ab impreßiõe dictorũ operum, uel cuiuslibet ipſorũ, reſpectiue cõputandum, dicta opera tã Latina, quã Italica hactenus non impreſſa, et per ipſum Michaelem im-*

primenda ſine eiuſdem Michaelis expreſſa licentia dicto decennio durante imprimere, uendere ſeu uenalia habere uel proponere audeant. Mandantes uniuerſis Venerabilibus fratribus noſtris Archiepiſcopis Epiſcopis eorumq; uicarijs in ſpiritualibus generalibus, & in Statu temporali S.Ro.E. etiam legatis & Vicelegatis ſedis Apoſtolicæ, ac ipſius ſtatus gubernatoribus, ut quoties, pro ipſius Michaelis parte fuerint requiſiti, uel eorum aliquis fuerit requiſitus, eidem Michaeli efficacis defenſionis preſidio aſſiſtentes, premiſſa ad omnem dicti Michaelis requiſitionem contra inobedientes & rebelles per cenſuras eccleſiaſticas, etiam ſepius aggrauã. & per alia iuris remedia auctoritate Apoſtolica exequantur. Inuocato etiam ad hoc ſi opus fuerit auxilio brachij ſecularis, non obſtan. conſtitutionibus & ordinationibus apoſtolicis cæteriſque contrarijs quibuscunque, & inſuper quia difficile admodum eſſet preſentem motum proprium ad quelibet loca deferri, uolumus & apoſtolica auctoritate decernimus ipſius trãsumptis uel exẽplis, etiam in ipſis operibus impreſſis plenam et eandem prorſus fidem ubique tam in iudicio quam extra haberi, quæ præſenti originali haberetur & quod preſentis motus proprij, ſola Signatura ſufficiat, & ubique fidẽ faciat in iudicio & extra, Reg. noſtra in contrarium edita non obſt.

PLACET. A.

1548. die 30. Iulij in Rogatis.

Che per autorita di queſto Conſeglio ſia conceſſo al fideliſſimo noſtro Michiel Tramezino, che per anni X. proximi alcuno ſenza permiſſione ſua non poſſa ſtampar, ne far ſtampar, ne uender in queſta noſtra città, ne in alcun luogo del Dominio noſtro, ne altroue ſtampata in quelle uendere, l'opera uolgar, & latina di Lucio Fauno dell'antichità di Roma, ſotto pena di perdere tutti li libri, & di pagare ducati cēto, da eſſere diuiſi in tre eguale parti, l'una alla camera dell'armamento, l'altra all'arſenale, & la terza al Magiſtrato, che fara l'eſſecutione, eſſendo obligato di oſſeruare quello, che per le lezze noſtre è diſpoſto in materie di ſtampe.

Aloyſius de Garzonibus
Ducalis notarius.

ALEXANDRO FARNESIO CARD. AMPLISS.

Cvm tu urbē, ut princeps ſecūdū Paulum Pōt. Max. clariſsimis tuis geſtis ornaueris, patriā, ut ciuis, incredibili, et prope ſingulari ſtudio illuſtraueris Card. ampliſs. nemo eſt omniū, qui nō te ut principem optimum, & ciuem longe clariſsimū admiretur. Nam ut alia omittam, nonne uel unū illud præclarū tuæ in patriam pietatis ſpecimen aliorū geſta non modo æquare poteſt, ſed plane etiā obſcurare? neq; enim ſatis tibi fuit libros, in quibus rerum Rom. monumenta extabant, undique conquirere, niſi illud etiā addideris, ut ſumma diligentia adhibita præſtantiſsimorum uirorū memoriā, tot ſeculis intermortuam, & terra iandiu obrutā, in lucem euocares. Cuius rei argumentū eſt, quòd nuper é foro Romano dicam, an é Sacra uia? nihil moror, effoſſa humo præclariſſimarū rerū eruta monumenta in Capitolio collocari iuſsiſti, ad tuæ uidelicet patriæ ſplendorem, & tui nominis memoriam ſempiternā. Quo fit, ut cum ſuperioribus diebus Faunū, qui de Ro. antiquitatibus ſcriptitauit, ex illa, qua uulgo utimur, in latinā linguam maxima et fide, & diligētia uertendū curaſſem, quo reliquos, qui auctorem ob eius linguæ faſtidiū auerſantur, & exteras nationes, apud quas latini ſermonis uſus latius patet, ad huius libri lectionē accenderemus, tuo potiſsimū nomini inſcriptum ediderimus: non quo per ſe ipſe auctor ſtudioſis probari nō poſ-

ſit;nã & luculentus ſane ſcriptor eſt,& miro ordi=ne ſingula perſequitur:ſed maluimus auctoris in eo genere ſolertiã,& noſtrã in eo uertendo diligentiã tuo nomine commendari. Et ſimul non ab re fuit,ut, qui Romanarũ antiquitatũ memoriã ſcriptis cõmendauit,Romani & ciuis & principis titulo cohoneſtaretur,preſertim cũ noſtra tempeſtate ita uſu eueniat, ut,quicquid tibi dicetur, illico omnibus uel eo tantũ nomine probetur. quod cũ effecerim,ſatis noſtræ diligentiæ,ſatis auctoris famæ, atq; honori conſultum putaui. Vale.

Deditiſsimus Michael Tramezinus.

ORDO HOC LIBRO TOTO SERVATVS.

Primo libro portæ urbis quæ nunc ſunt, quæ ue fuere, earum nominibus nouis priſcisq; additis continentur. Item uiæ quæ per portas exeunt,omniaq;,quæ in uijs, aut extra portas fuere. Adeo ut etiam ueſtigia perſequamur.

Secundus liber habet mẽtionem capitolij,atq; omniũ rerum antiquarum quæ in eo aut ſunt, aut aliquãdo fuere. Poſtea in uallẽ deſcendẽtes, quæ eſt inter capitoliũ,ac palatinum, de antiquis rebus quæ ibi fuere tractamus. De foro Romano quod cũ hac ualle coniungebatur, deq; ſuis omnibus, de palatino, & ijs quæ ad eũ ptinebãt. De alijs quatuor præterea foris. ſ. Cæſa=

ris, Auguſti. Neruæ, Traiani, deq; ſuis ornamentis.
In tertio libro ſermo eſt de Auentino ac de ijs quæ aut ſunt hodie, aut olim fuere. de Teſtacio, inde ad aliud latus huius collis tranſeuntes primo de ijs tractamus, q̃ fuere inter flumen & capitoliũ. Mox de foro olitorio, de uelabro de foro boario, de circo Max. de ualle quæ eſt inter cæliũ, ac palatinũ usq; ad Amphitheatrum Titi. ad uiã Appiã poſtea reuertentes, de omnibus locis, quæ erant usque ad portam capenã, de cæliolo, cælio, item de omnibus locis quæ aut fuere, aut nunc reperiuntur, agimus.
Quartus collẽ Exquiliarũ deſcribit, cũ aperta huius collis diſtinctione, mox uiminalẽ, de ſuburra, de uico patritio inde tractatur. De ualle quirinali nõ omiſſis ſuis partibus. Simili ratione de quirinali, de alta ſemita, de circo floræ, ac de hortis Saluſtij. Deſcripta aũt ualle, quæ eſt inter hunc collem atq; hortulos, de colle, de hortulis cũ ſuis locis, demũ in urbem planam de cãpo Martio, cũ ſuis omnibus partibus puta de ualle martia, de Mauſulæo Auguſti, de uilla publica, de ſeptis, de pantheo, de agone, ac reliquis de quibus ſingilatim mẽtio eſt. Itẽ de ea parte urbis, quæ fuit prope olitoriũ forũ inter flumẽ ac capitoliũ, necnõ campũ martiũ ubi Flaminius circus, theatrum, ac curia Pompeij cãpus floræ, atq; alia quædã inſigniora fuere.
Quintus liber continet expoſitionẽ Tyberis, põtium Inſulæ Iouis, regionis tranſtyberinæ, omniũ partium Vaticani. Aquæductuũ, nouem aquarum, hæc autem omnia planius in ſequenti indice patent.

Index rerum quæ in hoc libro continentur per Capita.

Liber .I.

Romam à Romulo conditam, & ab eo nomen accepiſſe Cap. 1. carte. 1

De gentibus, quæ eum locum coluere, ubi condita roma eſt Cap. 2. c. 2

De urbe Romuli, deq; eius portis cap. 3. c. 3.

De mœnibus, varioq; Ro. antiquæ circuitu cap. 5. c. 5

De pomærio cap. 5. c. 7.

De portis urbis ac uijs cap. 6. c. 8

De porta populi, uiaq; Flaminia cap. 7. c. 9

De pinciana porta, & de collatina cap. 8. c. 9

De porta ac uia ſalaria cap. 9. c. 10

De porta D. Agnetis, & uia Numẽtana cap. 10. c. 11

De p. inter aggeres, et de querquætulana c. 11. c. 12

De porta D. Laurentij, & de uia Tyburtina Labicana, & preneſtina Cap. 12. c. 13

De porta Næuia, de uia Labicana, ac Tyburtina cap. 13. c. 14

De porta D. Ioannis, ac uia campana cap. 14. c. 14

De Gabiuſa, ac uia ſabina cap. 15. c. 15.

De porta ac uia latina cap. 16 c. 15

De capena porta, & de uia Appia cap. 17 c. 15

De trigemina porta, & de uia hoſtienſi cap. 18 c. 17

De portis tranſtyberinis & primum de porta ripæ, & uia portuenſi cap. 19 c. 18.

De porta ac uia Aurelia cap. 20 c. 20

De porta ſeptimiana, & de uia Iulia. cap. 21 c. 20

De porta triumphali ac uia cap.22 c.21.
De ſex portis uaticani cap.23 c.21
De alijs antiquis portis Romæ cap.24 c.21
De uijs quæ olim fuere cap.25. c.22
LIBER. II.
De ſeptē urbis collibus, primū de capitolio cap.1.c.23
De arce capitolij, de templo Iunonis Monetæ de ædibus Manilij, ac T. Tatij. cap.2. c.24.
De cliuis capitolij, de capitolio de Iouis tonantis templo, fortunæ, de rupæ Tarpeia, de ſaturni tēplo, de ſaxo carmentæ cap.3 c.26
De Iouis templo opt. Max. de clauo annali de tēplo termini, ac fidei cap.4. c.27.
De templo Iouis feretrij, Iouis cuſtodis, Veiouis, de curia calabra, de ædibus Romuli, de ſenaculo, atq; Aſylo cap.5 c.29
De quibusdam templis, alijsq; locis capitolij, quæ ubi ſint hodie ignorantur cap.6 c.30
De multis ſtatuis, alijsq; ornamētis, quæ hodie extāt, et olim in capitolio fuere cap.7 c.31
De Vico Iugario, ac Tuſco cap.8 c.33
De uia noua, de domo tarquinij priſci, de templo, ac Luco ueſtæ, de Regia Numæ, de fornicibus Romuli, de quirini templo & de lupercali cap.9 c.35
De foro romano, de carcere, de Marphorio de ſecretario po.ro. de tēplo concordiæ cap.10 c.37
De ſeptimij fornice, de milliario aureo de æde ſaturni, de ærario Cap.11 c.41
De templo Iouis ſtatoris, de tarquinij domo de ro=

ſtris cap.12. c.43
De equo Domitiani, de lacu Curtio de cloaca Maxima cap.13 c.44
De baſilica Pauli Aemilij, de templo Iulij Cæſaris, caſtoris, ac pollucis, atq; Auguſti deq; ponte calligulæ cap.14 c.46
De templo Fauſtinæ, de fornice Fabiana de tribunale Libonis, de tẽplo Iani, de doliolis, ac de cæteris, quæ in foro ro. eſſent cap.15 c.47
De locis Comitij, ſed imprimis de templo Romuli, de baſilica portia, de domo Mœnij, de curia Hoſtilia cap.16 c.48
De domo Cæſaris, de porticu Liuiæ, de templo pacis, de uia ſacra cap.17 c.49
De ficu ruminali, de loco proprio comitij, de Græcoſtaſi, de templo concordiæ, de ſenatu, de domo Fauſtuli, Catilinæ, ſcauri, ac de uulcani templo cap.18 c.50
De Veſpaſiani fornice cap.19 c.53
De colle palatino, de palatio, quod inerat, de domo Romuli, Tullij, Flacci cap.20 c.53
De sũma uelia de domo Val. publicolæ, de templo uictoriæ, de penatibus, de orto de Tullij Hoſtilij domo, de loco palladij de tẽplo cybelis cap.21 c.55
De domo Auguſti, de Apollinis templo, de bibliothecis antiquis, de fidei item templo de thermis palatinis, de uictoriæ tẽplo plurimisq; locis, quæ in palatino fuerunt. cap.22 c.56
De Cæſ. Aug. & Neruæ foro, atq; alijs. cap.29 c.57

De ſoro Traiani cum omnibus, quæ in eo eſſent, de ſepulcro publicij, de domo coruinorũ cap. 24 c.59
De buſtis Gallicis, de uico ſcelerato de Tigillo ſororio de telluris tẽplo, de Marci domo cap. 25 c.61

LIBER. III.

De Auentino, de cliuo, qui ibi erat, de templo Iunonis Reginæ, de Hercule, de ſcalis Gemonijs. De tẽplo dianæ, de bonæ deæ de Hercule. De armiluſtro de thermis decij, Traiani, Varij, de fonte Fauni ac pici cap. 1 c.62
De thermis Antonini Caracallæ, deq; alijs, quæ in Auentino fuere, & de aquæductu aquæ Claudiæ cap. 2 c.64
De campo ubi eſt teſtaceum poſt Auentinum, deque omnibus, quæ in eo fuere. cap. 3 c.66
De templo Murtiæ, de fornicibus Horatij, de ſalinis, de templo ueſtæ, fortunæ uirilis, de foro piſcario cap. 4 c.67
De theatro Marcelli, de tẽplo pietatis de carcere plebis, de curia, ac porticu octauiæ cap. 5 c.68
De foro olitorio, de templo Iani, de ſacrario Numæ, de templo Matutæ, Carmentæ, ſpei, de columna lactaria, de Argileto, de Equimelio, de Aſylo cap. 6 c.70
De uelabro, de baſilica ſempronia, de foro boario, de fornice ſeptimiana, de templo Iani quadriformis, de templo Herculis uictoris de ara maxima cap. 7 c.71
De templo fortunæ proſperæ, Matris Matutæ

de fornicibus ſtertinij, de templo pudicitiæ pa=
tritiæ cap. 8 c. 73
De circo max. de tẽplo cõſi, ac Neptuni cap. 9 c. 74
De multis, tẽplis quæ in circo erãt, maximo, aut pro
pe, ac de obeliſco fracto cap. 10 c. 76
De ſeptizonio ſeueri, de conſtantini fornice de meta
ſudante cap. 11 c. 76
De Amphitheatro Titi, de domo aurea Neronis, de
templo fortunæ ſeiæ, cap. 12 c. 77
De templo Iſidis, quirini, Honoris, uirtutis, de cælio
lo, de templo dianæ, de riuo Appio cap. 13 c. 79
De monte Cælio, & de ſuarum rerum parte, utpote
de curia hoſtilia, de manſionibus albanis, de tem
plo fauni, de hoſpitijs peregrinis de domo latera=
na, de conſtantini palatio cap. 14 c. 80
De templo ueneris, cupidinis, de amphitheatro ſtati=
lij tauri, de palatio ſeſoriano, de Aquæductibus
aquæ Claudiæ, de aniene noua cap. 15 c. 90
De pleriſq; locis Cælij montis, qui hodie ubi fuerint,
ignorantur cap. 12 c. 85

LIBER. IIII.

De Exquilijs, particulatim uero de Carinis, eiusque
locis, ut de thermis, de palatio Titi, de curia uete
ri, nonnulliſq; alijs locis antiquis, quæ antea fue=
re, hodieq; uiſuntur cap. 1 c. 85
De cliuo ſuburrano, de cliuo urbico, de domo ſeruij,
Tulli, de baſilica ſeſemini; de arcu de Macello Li
uiano cap. 2 c. 96
De tropheis Marij. de domo Aeliorum. de tabernu=

la, de palatio thermarũ Gordiani, de baſilica Caſſij, ac Lucij, de palatio Liciano. cap. 3 c. 89
De tarquinij aggeribus, de Turri, atq; hortis Mæcenatis, de cãpo Exquilino, de puticulis, de cæteris huius collis locis cap. 4 c. 90
De aquæductibus aquæ Martiæ, de Tepula, de Iulia, de Aniene ueteri. cap. 5 c. 91
De colle uiminali, de balneis Agrippinæ, de thermis Nouatij, de olympiade. de Diocletiano, de domo Caij Aquilij, de campo uiminali cap. 6 c. 93
De ſuburra, de uico patricio, de ualle quirinali, deq; ijs, quæ in ea eſſent locis cap. 7 c. 95
De quirinali, & de ijs quæ in eo erant, ut de balneis Pauli Aemilij, de conſtantini thermis, de ſolis tẽplo. de domo, ac uico corneliorum de templis ſaturni, ac Bacchi cap. 8 c. 96
De alta ſemita. de domo Attici de templo quirini, de domo flauiorum, de Apollinis & clatræ monte. de capitolio ueteri, de circo ac tẽplo floræ, de cliuo publicio de alio quirini templo, de Vico Mamurræ. cap. 9 c. 97
De foro, domo, hortisq; ſaluſtij, de campo ſcelerato, de pila Tyburtina, de domo Martialis, deq; alijs locis quirinalis cap. 10 c. 99
De colle hortulorũ & de ijs, quæ aut antea, aut hoc tempore ſunt cap. 11 c. 100
De campo Martio, de ualle Martia, de Naumachia Domitiani, de Mauſoleo Auguſti, de duobus obeliſcis campi Martij. cap. 12 101

De arcu domitiani, de tēplo Iunonis Lucinæ, de obeli ſco, de horologio cāpi Martij cap. 13 c. 103
De columna Antonini pij, ac de ſuo porticu, de monte Acitorio cap. 14 c. 104
De uilla publica, de ſeptis, de templo Neruæ, Neptuni, de amphitheatro Claudij Imp. ca. 15 c. 104
De aqua uirgine, de templo ac lacu Iuturnæ, de pietatis templo cap. 16 c. 105
De uia lata, de templo Iſidis, de foro ſuario, de arcu Camilli, de templo Mineruæ cap. 17 c. 107
De pātheo, ſiue de sāta Maria Ro. cap. 18 c. 108
De thermis Agrippinæ, de tēplo boni euētus de thermis Nerōis, Alexā. atq; Adriani. cap. 19. c. 109
De circo quem Agonem uocamus, de Neptuni templo cap. 20. c. 110
De ara Plutonis, de terento, de caprea palude, deq; alijs campi martij locis, cap. 21 c. 111
De templo bellonæ, de colūna Bellica de tēplo Apollinis, Martis, Iunonis cap. 22 c. 112
De circo Flaminio, de templo uulcani, Neptuni Herculis cuſtodis, Herculisq;, ac Muſarum, & de reliquis, quæ in eo circo fuere cap. 23 c. 113
De theatro M. ſcauri, curionis. Cn. Pompeij ac Balbi cap. 24 c. 114
De Curia, ac porticu pompeij, de porticu octauij, de campo floræ cap. 25 c. 116

L I B E R. V.

De Tyberi cap. 1 c. 117
De pōtibus Tyberis, primū. de ſublicio cap. 2 118

De ponte D. Mariæ cap. 3 c. 119
De inſula tyberis cum omnibus, quæ in ea fuere, de duobus pontibus, quibus ea cum urbe ac trantyberina regione coniungitur cap. 4 c. 119
De ponte sixto, de triumphali, de pōte caſtelli, de pōte molli cap. 5 c. 121
De trans tyberi, de templo Rauennatum, de ſepulcro Numæ cap. 6 c. 121
De hortis, de Naumachia. C. Cæſaris, de aqua Alſietina cap. 7 c. 122
De thermis ſeueri, Aureliani, de pratis Mutijs, deq; cæteris antiquis locis, ac recentioribus, qui uel fuere, uel hodie ſunt trās tyberim cap. 8 c. 123
De colle uaticani, de circo, de Naumachia Neronis, de obeliſco Vaticani cap. 9 c. 124
De templo Apollinis, ac Martis, de templo D. petri, deq; opibus antiquis, quæ in eo loco uiſuntur, quē uulgo Beluedere appellant. cap. 10 c. 125
De ſepulcro Adriani, de hoſpitali Sancti ſpiritus in ſaſsia cap. 11 c. 126
De aqua ſabatina, de Scipionis ſepulcro de pratis Quintijs. cap. 12 c. 127
De XIIII urbis regiōibus, & cuinā earum IX. aquæ in urbē inductæ ſeruirent cap. 13 c. 128

FINIS.

DE ANTIQVITA-
TIBVS VRBIS ROMAE.
LIBER PRIMVS.

Romulum Romam condidiſſe, & ab eo nomen accepiſſe. Cap. I.

C*Vm uariæ de Vrbis Romæ nomine, atq; origine ſentẽtiæ ſint diſsipatæ, illa proxime ad ueritatem accedere uidetur, qua proditum eſt a Romulo Martis, ac Syluiæ Veſtalis filio originem, nomenq́; inuentum fuiſſe. Varro author eſt habitatorum inopia Vrbis imaginẽ, uerius quàm iuſtæ urbis ſimilitudinem habuiſſe. ferunt Syluiam, ſiue quis Iliam malit appellare, ſiue à Marte, ſiue à loci genio, ſiue ab aliquo homine compreſſam, geminum partum edidiſſe: ex pueris uero alteri Romulum, alteri Remum nomen inditum. ij ſtatim Amulij auunculi iuſſu ad profluentem Tyberis aquã expoſiti traduntur. Fama eſt fœtam Lupam infantium uagitu commotam, illò curſum flexiſſe. eáq; pueros uſos pro nutrice fuiſſe. quod cum à Fauſtulo Regio paſtore fortuitu eſſet depræhẽſum, Lupa clamore perterrita, pueros ſublatos, atque Accæ Laurentiæ educandos traditos ferunt. Cum primum ue-*

rò ætas adoleuit, nec à maiorũ uirtute abhorrerent, ubi Nunitorem patruum ui Amulij fratris regno pulſum cognoſcunt, globo paſtorum cõparato, Albæ Amulium oppreſſum obtrũcant, Regnumq́; Numitori atque uniuerſam rem albanam permittunt. Cumq́; hos cupido cœpiſſet urbis condendæ, optimũ fore compererunt, ſi his in locis, in quibus educati fuerant, urbem condidiſſent. Poſtea cum inter fratres non planè conueniret quo loco urbs deſignari deberet (tametſi id accidiſſe nonnulli tradiderunt ob nomen urbi imponendum) ex compoſito templa ad inaugurandum capiunt, priori Remo Augurium uenisse fertur in Auentino, Vultures ſex. Romulo. xij. in Palatino. Orta rurſus contentione, quod alter tempus, alter numerum auium afferebat, ex altercatione ad arma cædemq́; ſeſe conuertere. Tum Remus, Saucio Fauſtulo, ictus cecidit. Ita ſolus rerum potitus Romulus tanti imperij conditor, de ſuo nomine urbem appellauit. In huius autem imperij incremento uirtus, fortunaq́; inter ſeſe contendere uiſæ ſunt. Annum quippe agebat Romulus. XVIII. cum Romam conderet, eius autem fundamenta iacta conſtat, tradente Felino. XI. Cal. Maias: poſt captam Troiam ann. CCCCXXXIII. tum fermè cum Babylonis opes imminutæ, inclinare cœpiſſent. Quadratam principio poſuit, ita ut habitantium numerum ambitus excederet. tunc enim (ſi Dionyſio credimus) tria peditum millia, equites ad. CCC. fuere. domus circiter mille non amplius fuiſſe Plutar-

chus eſt author. Centum Senatores creat, qui urbi conſulendæ præeſſent. Iuuẽtutem manu, armisq; interim imperium tueri, & pro reliquis dimicare uoluit. ut uero rectius res cæderent, priusquàm Rex eſſet declaratus, autoritatem populo dedit Regis ex ſuo ipſius arbitrio deligendi, ubi cum ſtatim ſummo omnium ordinum conſenſu Rex appellaretur, legem tulit, ne quis inaugurato regnum, alium ue magiſtratum peteret, qui mos deinceps Romæ uſq; ad Ciceronis tempora in regibus creandis, in Conſulatus præterea, ac præturæ petitiõe uiguit. Summa uirtute, ac robore, ſingulariq́; prudentia, atq́; bellicis in rebus, atq; in ciuilibus adminiſtrãdis Romulus fuit, nec mirum. hunc enim cum fratre ad Gabios in literis diſciplinisq́; erudiendum miſſum nonnulli memoriæ prodidere, quod ad eorum nobilitatem maxime pertinere uidebatur. Vrbe iam mœnibus ſepta animum adiecit ad illam inſtitutis legibusq́; corroborandam. Iccirco aduocata concione, de concordia, quam tueri deberent, apte ſatis, cõmodeq́; diſſeruit, fieri ita poſſe, ut à paucis innumerabiles ſuperẽtur. mox leges ſanxit illis temporibus accommodatas, quarum ſententiam tunc precipuè afferemus, ubi eo uentum fuerit, ut de ijs ſit exponendum, quæ in Capitolio fuiſſent. Illæ quidem tum à Numa, tum ab alijs in primisq́; à Seruio Tullo mitigantur. leges profectò ipſæ, optima inſtituta, ac mores, præterea artes, quæ in hac ciuitate diu floruerunt, iuſtitia inſuper, clementia, fidesq́; in populos, quocum ope atq; auxi=

lio ad tantam potētiæ, gloriæq́; amplitudinem peruenit, effecerunt, ut ſe Romanis libentiſſimis animis nationes dediſſent. his proculdubio artibus ab omnibus gentibus ſinguli cum uirtute præſtantes, tum excelſi inuictiq́; ſemper habiti ſunt, ut ipſam omnium terrarum facile principem Romam, illuſtrißimumq́; orbis uniuerſi monumentum fuiſſe nemo ignoret. multa habuit nomina hæc florentiſsima urbs, quorum unum in uulgus exire non licet antiquorum religione, quæ nefas habuit illum nominare. quamobrem Val. Soranum debitam pœnam, ob meritū profanæ uocis eo patefacto perſoluiſſe ferunt. Hinc Angerona ſilentij dea ore clauſo, ſacris inſtitutis, colebatur.

De gentibus, quæ eum locum coluere, ubi condita eſt Roma. Cap. II.

PRincipio quo loco Roma condita eſt, qui locus à mari Tyrrheno millia paſſuum. XV. abeſt, paſtorum, qui per ea loca paſtu pecudum uitā propagabant, tuguria fuere. Primi omnium ſiculi eam regionem tenuere, ij poſtea ab Aboriginibus, cū antea Patriæ finibus eiecti eſſent, Oenoſtroq́; Lycaonis filio duce domicilio ſedem quærerent, pulſi ſunt. Cum his ſe Pelaſgi, & pleriq́; ex Theſſalia coniunxere, qui domo profugi, huc illucq́; incerti uagabātur, atq; in bellis, quæ cum finitimis geſſerunt, auxilio fuere. Sed uſq; ad Troiani belli tempora uno om

nes nomine Aborigenes appellati ſunt. ferũt his Saturnum fuiſſe Regem, Cretaq; pulſum à Ioue filio, a Iano in partem regni ob uſum agri colendi ſibi monſtratũ, receptum, Ianoq; mortuo, regnum ſolum adeptum. Tradunt præterea Euandrum ex Arcadia profectum ann. LX. ante captam Troiam cũ ingẽti manu ſedem querentẽ, ubi Roma poſtea fuit, conſtitiſſe, atq; à Fauno Aboriginum Rege hilare acceptum, in Palatino arcem poſuiſſe, & à Pallanteo Arcadiæ urbe montem nominaſſe. aiunt uel ab Euandro ipſo, uel à Carmenta eius matre prudentiſsima fœminarum latinos literarum notas, quibus reliquo tempore uſi ſunt, accepiſſe. huc Hercules cũ appuliſſet, ſuauiſsime ab Euandro acceptũ conſtat: quo decedente, plurimi græcorum, qui eum ſequuti erãt, illic placuit reſidere, atq; in eo colle ſubſiſtere, qui Saturnius antea dicebatur. Sequenti uero tempore Latino Fauni filio regnum obtinente, Aeneas in Italiam uenit. Tyberimq; ingreſſus, cum Latino fœdere, et ſocietate inita, Lauinia in matrimonio habita, ut ſibi illorum populorum animos conciliaret, Aborigines, Troianosq;, Latinos omnes appellauit, profligato uero Turno Rutulorum Rege, mortuoq; Latino, Aeneas in ſoceri regnum ſucceſsit. ſed is cũ aduerſus Mezẽtium Tuſcorum Regẽ bellum gereret, quarto anno ſui regni uita exceſsit, Aſcanio filio ſuperſtite, qui poſtea & regno, Lauinioq; nouercæ tradito, Albam condidit, ubi eorum poſteri uſq; ad Romulũ ad. CCCC. annos regnarunt.

De urbe Romuli, deq; ipſius portis. Cap. III.

EXpoſitum eſt urbem Romuli quadrata forma fuiſſe. hæc autem incipiebat à Sylua, quæ eſt in area Apollinis, et ad ſupercilium ſcalarũ Caci, ubi Fauſtulo Tugurium fuit. à nonnullis exiſtimatũ eſt non plus Soli hanc urbem cinxiſſe, quam Palatinũ, et Capitoliũ. Forum aũt Romanũ à T. Tatio additũ. Quemadmodũ uero ex primorum ſcriptorũ ſententia coniectura percipi põt, ea & Palatinum collẽ, Capitolinumq; continebat. Tradẽte uero Cornelio Tacito initiũ huius urbis murus à carmentæ Saxo ducebat, quæ ultima Capitolij radix putabatur, et cũ ſe ad occidentẽ, uſq; ad uiã extẽderet, quæ hodie nõ magno interuallo à Tyberi diſtat, ad ultimã circi Maximi partẽ, ubi Ara Cõſi fuiſſe dicitur, ꝑtinebat. Hinc ab alia parte ſeſe flectens ad orientem æſtiuũ, cumq; Paulũ à Titi Amphitheatro procederet, rurſum ſe ad ſeptentriones ad uſq; forũ Neruæ, quod & ipſum cõtinebatur, inflectebat. deniq; paruo tractu ſe detorquẽs, alteri Capitolij parti, quã cum Palatino cõprehenderet, reſpondebat, Scribit Liuius Palatinũ à Romulo primum, in quo ipſe erat educatus, eſſe munitũ quo nihil uidetur aliud indicaſſe, niſi quod Palatino primum munito, Vrbem, quæ multo plus cõplecteretur, ædificauit. Compertum enim eſt Carmentalem portam ad Capitolij radices fuiſſe: quam tamen omnes in noua urbe à Romulo conſtructã fuiſſe conſentiũt. Id uel hinc colligi facile poteſt, quod Liuius

cũ mentionẽ habeat à quibus, quaùe tẽpeſtate Roma aucta ſit, nihil omnino de Capitolio meminit, quippe qui locus prima eſſet ædificatione Romuli contẽtus. Is quidẽ Romulus principio auſpicato Romã condidit, ſulco ducto uomere ex ære facto. aratrũ duobus bobus mare et fœmina, hac interius, illo exterius acto trahebatur, q̃bus ubi primũ uſus fuit, ambos palilibus immolauit, qui dies pali & paſtorum deæ ſtatis, ſolennibusq; cærimonijs nataliq; urbis ſacer ſanctiſsime colebatur. Ideo ſtatum eſt ne qua hoſtia mactaretur, ut lætiſsimus dies, & in primis ſalutaris ſanguine uacaret. tres portas habuit urbs, aut ut quidam tradidere, quatuor. Prima ſub Capitolio inter rupem Tarpeiam, atque Tyberim ad circum flaminiũ à Carmenta Carmentalis nuncupata. Cuius quidẽ Carmẽtæ, autore Solino infima Capitolij montis pars habitaculum fuit. addit Solinus ad hanc portam ipſius Carmentæ nunc eſſe fanum: ſcelerata poſtea dicta eſt ab. cccvi. fabijs, qui cum eorum clientibus per eam exijſſent, omnes ad unum ad Cremerã ſunt Conciſi, quare malo augurio aſcribi, ſolitum eſt, ſi quis per illam exiſſet. propterea in Fano Senatum haberi poſt illud factũ, religioſum fuit, quod in eo conuenerint cum de Fabiorum profectione tã infæliciter decretum eſt, Sex. Pompeius ſcribit ædẽ Fani tunc extra hanc portam fuiſſe prope theatrum Marcelli, Secunda urbis porta, quaſi ſemper rebus in eam comportandis pateret, Pandana eſt appellata. hac iter erat ad Aſylum in templo perfugio ſta-

tutum, ſontes excipiebãtur, quare libera eſſe à quibuſdam dicta uidetur, nempe quod liber per eam aditus, exitusq́; foret, Saturniam. M. Varro uocat, cum afferat portam, cui poſtea Pandana nomen fuiſſet, primo Saturniam ab urbe Saturnia ibi antea ædificata, nuncupatam, Hæc porta erat in uelabro. Tertia ad Titi Amphitheatrũ fuiſſe perhibetur. Sabini Romanã potiſſimum dixere. quod per eam rectà Romam iter eſſet. Mugoniam nonnulli à bouum mugitu, qui per ipſam in urbem ducebantur, dici maluere. quidam à tribus angulis, quos prope palatini mõtis radices faceret, trigoniam nominarunt. Quartã Ianus de ſuo nomine Ianualem dixit. hanc Macrobius ad radices Viminalis collis locat, ex his portis duas, tametſi in Vrbis magnitudine atq; incremento rebus auctis nullo uſui fuiſſent, minusq́; uſurparentur, neq; portarum inſtar haberent, ne Regum quidem temporibus, nihilominus perdiu, Carmentalis peſertim, ſua nomina retinuere. M. Varro affirmat Mugoniam, de qua pauloante erat mentio, & ſimul Romanulam, quã ponit, unde ad Tyberis portũ deſcenditur prope Volupiæ Fanum, palatij, aut Saturniæ urbis portas fuiſſe.

De Mœnibus, uarioq́; Romæ antiquæ circuitu. Cap. IIII.

R*Oma, ſicut iam ut antea expoſitum, Palatinũ, Capitolinumq́; tantum occupauit antiquitus:*

quamuis Romuli *ipſius tempeſtate poſt* Sabinos *uictos, ob gentium innumerabilium multitudinem, quæ in urbem confluentes, accipiebantur, factũ eſt ut* Romani *autore* Liuio *paulatim noua loca occuparent, munirentq́;, quod longe maiorem, quam eſſet eo tempore, populum futurum animaduerterent*, Quamobrem, *ut ſcribit* Dionyſius, Romulus, Tatiusq; *uſq; adeo urbis fines propagarunt, ut illi longius extenſi cum quadam etiam* Cælij, Quirinalisq́; *parte, terminarent. hanc partem à* Traiano *ob ipſius forum conſtruendũ ſolo æquatam accepimus*, Tullus Hoſtilius *poſt* Albam *dirutam, illumq́; populum in urbem uocatum*, Cælium *montem adiunxit, et ad exquilias uſq; peruenit.* Ancus, Martius *deinde capto* Politorio, *populoq́; in urbem accito, in* Auentino, *tradente* Dionyſio *ſedem dedit*, Tunc *in* Tyberi *ſublicius pons factus eſt : huius è planioribus locis urbis foſſa ingens* Quiritium *maximum munimentum eſt opus. foſſa* Quiritium *appellata, quod ab ipſorum eſt* Romanorum *manibus facta.* Seruius Tullus *poſt id tempus deſcriptionem* Tarquinij Priſci *proſecuturus, qui in animo habebat totam urbẽ mœnibus cingere, totum* Exquilinum, Quirinalem, Viminalemq́; *urbi addidit, cemento autem & calce muris nulla arte ædificatis.* Tarquinus *ſuperbus omnium primus muros fabricari opere marmoreo diligentius atq; eleganti us inſtituit.* Hactenus *urbs ſub regibus creuit, tametſi extra muros etiam habitaretur, auſpicijs ꝓhibentibus ne lõgius urbs extenderetur, nam cum ad*

pontem miluium mœnibus longius quam ad Quirinalem non progrederentur. Campo etiam Martio extra mœnia poſito, uetuere Aruſpices, cũ intra urbem neq; concionem, neq; delectum ullum haberi religio eſſet. Quare. M. Tullio autore uel ipſius tempore urbi campum Martium includere cogitabant et huius loco Cãpo uti Vaticano: hoc pacto ne Auẽtinus quidem intra Pomæriũ fuiſſe multis antiquorum monumentis compertum eſt: hoc argumẽto inter cætera, quod Remus cum hunc montem augurio cæpiſſet, minus proſpere ceſsit, neq; Tullum, aut Syllam, Cæſaremùe, à quibus eſt pomærium ab urbe dilatatum, eum montem intra mœnia includi uoluiſſe, quamuis, ut eſt nonnullorum opinio, a Claudio imperatore receptus eſt, certum eſt, ut ſuperius eſt narratum, Auentinum, qui duorum millium paſſuum circuitum cõtinet, ab Anco Martio muro ſeptũ fuiſſe, ut Politorienſes ab hoſtium iniurijs, excurſionibusq; tutos redderet, neq; iccirco Pomærium admiſiſſe. Accedit quod ne totus quidem colebatur: immo uſq; ad M. Valerium. & Sp. Virginium Coss. ſyluis fuiſſe denſiſsimum apparet. Vrbis circuitus Regum temporibus anguſtior multo fuit, quàm hac tempeſtate uidemus. nam Tarquinij aggeres, qui tunc à Collina porta ad Exquilinam ex ſententia Strabonis per ſex Stadia extendebãtur, hoc tempore multum ab ipſis differre, diſtareq; uidentur. Conſulum ætate Roma ex ſeſe in dies magis augente ciuium numero, imperioq; creſcente, conſentaneum eſt urbis quoq;

circuitum dilatatum, muris in collium iugis, locisq́; æditioribus ad maiorem ſecuritatem ductis, id aũt, ut Strabo putat neceſſe uidebatur, ne hoſtes occupatis collibus, caſtellis, alijsq́; operibus factis de ipſis iacenti Ciuitati offenſionem, detrimentumq́; afferre poſſent. Itaq; idem autor eſt neceſsitate magis, quam electione conditam eſſe urbem; à quo uerò, aut quãdo, non conſtat, conijci tamen poteſt quicquid hodie eſt ſpacij à Capena porta uſq; Collinã cum omnibus collibus, & uallibus, quæ in medio ſunt uſque ad Claudij Imp. templũ tunc intra urbem fuiſſe. Claudius quidem Auẽtinum, ut hodie etiam uidemus translata ex eo ubi erat loco, Tergemina porta, ad eũ ubi eſt, cũ alibi eſſet, ut dicetur, incluſit. Verum toties incenſa, atque euerſa à barbaris fuit, tum inſtaurata, prætereà toties aucta, atq; in arctum rurſus aſtricta, ut difficillimum ſit ueram, certamq́; formam elicere. ferunt quidam antiquam Romã. DCXXXXIIII. turres, propugnacula prope infinita habuiſſe. hodie CCCLXVI. tantum eſſe. Tradidit Plinius .xiij, millium paſſ. Romæ circuitum ſuo tempore fuiſſe, addito quinto. Aurelianum uerò Vopiſcus ait adeo auxiſſe, ut quinquaginta millium paſſuum circuitum cõtineret, quod quidem mirum uidetur. quare pleriq; ſentẽtia cuiuſdam iuriſconſulti adducti, Romam etiã ipſos uicos complecti putarunt, ut cum quis Romã diceret, una etiam uicos comprehenderet. Ipſos autem uicos adeo fuiſſe latos dicunt, ut quicquid ſpatij eſſet ab Ocriculo ponte Romam uerſus habitatori=

bus frequentiſsimũ fuerit, argumento eſt, quod hoſpites cum ad eum locum perueniſſent, tunc iam ſe urbem ingreſſos exiſtimabant. Id accidit Conſtantino *imperatori, qui cum* Romã *proficiſceretur, & plus etiam itineris in uicis adhuc procul ab urbe uerſanti ſupereſſet, quàm cõfeciſſet, ubi* Romanum *eſſet forum rogauit. mox portam ingrediens homo puſilla ſtatura, anſerum more caput demiſit, quod factum repente riſus eſt conſecutus. ſed quomodo id de uicis intelligamus, cum* Vopiſcus *præcipue dicat* Aurelia*num mœnia urbis quinquaginta millia paſſuum dilataſſe? num contra* Plinij *autoritatem? minime quidem.* Plinius. CC. *annorum ætate* Aurelianum *anteceſsit. ſed permirum omnino uidetur. opus igitur eſt fateri, ſi* Vopiſco *fides eſt adhibenda, ab* Aureliano *id totũ, qua parte eſt porta populi, ad primam uſq; ſicut hodie appellant, portam, quæ millib. paſſuum octo abeſt ab urbe* Roma *incluſam. & tantũdem ſpatij à diui Sebaſtiani porta deflectens, ad hanc proportionem ſeſe ad reliqua circumoccupando contuliſſe. Sed ut ante expoſui, habet hæc res admirationem. nec obſtat quod* Ariſtides *ſcripſit* Romã *à* Ty*beri uſq; ad mare frequentiſsime habitatam.* Equidẽ Villas *potius exiſtimarem crebras, celeberrimaſq; fuiſſe. Suetonius meminit* Neroni *in animo fuiſſe mœnia ad* Hoſtiam *uſque extendere, inde uero ad uſq; ſeptem colles mare perducere. In huius ruinis* Arca*dius, &* Honorius *quaſi miſericordia permoti magna ex parte ipſam inſtaurarunt, ut ex marmore* Ti

burtino, quod in porta ripæ poſitum eſt, cognoſci adhuc poteſt. Pontificum *præterea operæ ſæpe eſt reſarcita, in quibus fuit* Adrianus *primus, &* Leo *quartus.* Is *in mænibus* Turres. XV. *aliaq́; propugnacula facienda curauit.* Itaq; *in* Tyberis *ripa ad hanc uſq; diem turris ad portam ripæ, quã idem erexit uiſitur. alia è regione iſtius non diſsimilis ſub* Auentino *in altera fluminis ripa conſpicitur, ideo cõſtructa, ne in urbem barbari irruentes, rapinis ipſam ut antea prædaq́; infeſtarent.* Accepimus *præterea à* Beliſario *mœnia refecta, quæ adhuc ex lateritio facta uidentur, cum priſca ex quadratis lapidibus confecta eſſent.* Quamobrem *quis non uideat crebras, murorũ mutationes?* Caſsiodorus *tradit populum* Ro. *muris urbis partim uetuſtate collapſis, partim à barbaris deiectis,* Theodorum Gothorũ *regem, cum* Romæ, *et toti ferè* Italia *imperaret, rogaſſe, ut marmora* Amphiteatri *diſsipata, ac iacentia, ſibi ad muros inſtaurandos concederet, facileq́; obtinuiſſe.* Idem *fortaſſe de plurimarum urbis portarum mutationibus afferri poſſet, hoc tempore* Roma, *ſi quis quærat.* xiij. *millibus paſſuum circuitu continetur.*

De pomœrio. *Cap.* V.

DE Pomœrio *quoniam ſuperius facta mentio eſt, illud admonendum uidetur, nihil eſſe aliud quàm locum circa mœnia tam intrinſecus, quàm extrinſecus in condendis urbibus relictum, quem* Hetru

ſci qua parte murus eſſet ducendus inaugurato conſecrabant. Id ſpatij neq; arari, neq; habitari fas erat, & quamuis à pleriſq; eſſet amplificatum, dilatari tamen aut mutari non licebat. Idq; hac inſcriptione cognoſcitur. COLLEGIVM AVGVRVM AVCTORE IMP. CAESARE DIVI TRAIANI PARTHICI F. DIVI NERVAE NEPOTE. TRAIANO. HADRIANO AVG. PONT. MAX. TRIB. POT. V. COS. III. PRO COS. TERMINOS POMOERII RESTITVENDOS CVRAVIT. A SEX. Tullio amplificatũ eſt. neq; ante Syllam, à quo longius extẽſum eſt, mutatum depræhenditur. hunc imitatus eſt filius, Cæſar ut in ænea tabula ad diuum Ioannem lateranum conſpicitur in hanc ſententiam. VTIQVE EI FINES POMOERII PROFERRE PROMOVERE CVM EX REP. CENSEBIT ESSE LICEAT, ITA VTI LICVIT TI. CLAVDIO CAESARI AVG. GERMANICO. in alio marmore Ad Diuæ Luciæ Idem ſed planius apparet. TI. CLAVDIVS DRVSI F. CAESAR AVG. GERMANICVS PONT. MAX. TRIB. POT. VIIII. IMP. XVI. COS. III. CENSOR. P. P. AVCTIS POPVLI ROMANI FINIBVS POMOERIVM AMPLIAVIT. TERMINAVITQ. Id ambitione magis quàm neceſſitate adducti, quaſi ab ijs pomœrium ampliari poſſet, à quibus imperium extenderetur, faciebant. quod Aurelianus ſecutus eſt.

De portis urbis & uijs in uniuerſali. Cap. VI.

IN *uarietate urbis ampliandæ, atq; contrahendæ ex portis nonnullæ ſunt excluſæ, unde etiam nomina amiſere, pleræq; aliò translatæ retinuere. nō paucæ aliud accepere:* Plinius. XXXVI. *fuiſſe connumerat, quamuis corruptus locus exiſtimetur, &* XXIIII. *legendum putent. hodie ad.* XX. *ſunt, ſi eas, quæ tranſtyberim, atq; in* Vaticano *ſunt, numeremus. horum nomina hæc eſſe dicunt.*

Porta *flumentana, hodie populi cum nominibus uiarum, quæ ab ipſis egrediuntur, uia* Flaminia.

Collatina *ſiue* Pinciana. *uia* Collatina.

Collina *aut* Sallaria & Quirinalis, & Agonalis, *ſed uia* Salaria, Viminalis *aut* Numentana, Hodie Diuæ Agnetis, *uia* Numentana. Querquetulana.

Exquilina *uel* Taurina, *hodie diui* Laurentij, *uia* Tiburtina & Preneſtina.

Neuia, *ſiue maior,* Labicana, & Preneſtina.

Cælimontana *ſiue diui* Ioannis. *uia* Campana.

Gabina. *uia* Gabina.

Latina *porta & uia.*

Capena *hodie diui* Sebaſtiani. *uia* Appia.

Trigemina, *hodie diui* Pauli. *uia hoſtienſis.*

Tranſtyberinæ *tres ſunt cum uijs ſuis.*

Naualis, *hoc tempore, ripæ, uia* Parmenſis.

Aurelia, *nunc diui* Pancratij, *uia* Aurelia.

Septriniana, *ſiue ſub* Fano, *aut fontinalis. uia* Iulia.

Triumphalis *quoq; & porta & uia perhibentur,*

ferúntq; in Vaticano ſex fuiſſe, de quibus mox agendum ſit. Quæ ſunt ex his uetuſtate antiquiſsimæ ex quadratis lapidibus ùeteri more factæ, ſtare conſpiciuntur, huiuſmodiq; fuiſſe urbis mœnia Liuius autor eſt. Ad quamlibet harum portarũ uehicula precio expeditiſsima preſto erant. Ex uijs ab his portis exeũtibus, tametſi multæ in urbe, nonnullæ extra initium ducerent, quædam Conſulares erant, ſicut Aurelia, ac Flaminia, quædam Cenſoriæ, ut Appia, aliæ prætoriæ, aliæ triumphales, ab hominum dignitate nomen ſortitæ. Strabo ſcriptum reliquit Romanos in uijs curãdis colles excelſos demoliri, uallesq; alias materia implere ſolitos. C. Gracchus ſcribente Plutarcho publicas uias partim direxit, ſtrauitq;, partim arenæ muniuit aggeribus, iniqua adæquans, & quantum ualles, torrenteſq; abrumpebant, pontibus æquali altitudine, ac procliuitate cõiungens, pulcherrimam operis ſpeciem oſtẽdit. demenſo præterea (ne à Plutarcho aberremus) uiarũ ſpatio, ſingulis quibuſq; milliarijs columnas lapideas ſpatij ſigna præmonſtrantes conſtituit. alios inſuper eodem referẽte lapides parum inter ſe diſtãtes ex utraq; uiarũ parte diſpoſuit, ut ex illis facile, & ſine ſaltu in equos eſſet aſcenſus. ſed de portis, ac uijs ſingillatim dicamus.

De porta populi, uiáq; Flaminia. Cap. VII.

FLumentana quidem porta non fuit, ubi nunc ea eſt, quam populi portam uulgo appellant. nam

ut antea

ut antea eſt dictum, Campum Martium, qui in urbe nunc eſt, extra urbem fuiſſe manifeſtum eſt, eam ſic dixere, ex Sex. Pompei ſententia, quod eam aliquan do Tyberis perflueret. nec multum à ripa, ac Sixti ponte, è muri regione, qui conſtructus ab Anco Mar tio fuerat, Ianiculo intra urbem recepto, fuiſſe ſu=ſpicor. Extra hãc portam, quà in Capitolium, lucus fuit pitilinus, unde Capitoliũ Liuio autore, uideri nõ poterat. Hæc à Claudio ubi nũc eſt, trãslata putatur, à quo in ea pte amplificatũ eſt pomœriũ, flaminiaq; eſt à flaminia uia uocata. Hodie populi nomen habet a fano Diuæ Mariæ, quod eadẽ appellatione nũcupa rũt. Ad hortorũ radices eſt Neroniſq; ſepulchrum. Quidã fornicẽ triumphalẽ fuiſſe priuſquã uetus Flu mentana traduceretur, crediderunt. Beliſariumq; ſu per illis fundamentis uetuſtiſsimis mænia, quæ ab hu ius portæ dextra, atque à ſiniſtra ſunt, extruxiſſe. Flaminia igitur à Flaminio Cos. à quo poſt Ligurũ uictoriam ſtrata eſt, ex hac porta exire putatur. hu ius olim initium ad uiam latam, quæ ad Capitolium ducebat, per Nernienſes Spoletinos, Fulignates, Fan nenſes, Piſaurenſes & Ariminum uſq; protenditur. Aemilia uero, quam Strauit Aemilius Lepidus Fla minij Collega ab Arimino procedens, Bononiam at=tingit. Cõſtat tamen de alia Flaminia à Scauro ſtra ta, qua ab Piſis ad uada Sabatia iter fuit. Scribit.n. Suetonius, quo facilius urbs adiretur, Auguſtum de=ſumptam ſibi Flaminiam uiam, Arimino tenus mu=niiſſe, reliquas triumphalibus uiris ex manubiali pe=

cunia ſternēdas diſtribuiſſe. per hanc uiam nono ab urbe lapide Cæſarum erat uilla, cognomento ad gallinas, huius autem nominis rationē reddit, ait enim Liuiæ Druſillæ, quæ poſtea Auguſta matrimonij nomen accepit, Cum pacta eſſet illa Cæſari, Gallinam conſpicui candoris ſedenti Aquilam ex alto abiecisſe in gremium illæſam, intrepideq; mirāti; acceſsiſſe miraculum, quoniā teneret roſtro laureum ramū onuſtum ſuis baccis, cōſeruari alitem aruſpices uoluiſſe, ramumq; eum ſeri, ac rite cuſtodiri; unde mire ſylua prouenit, ex ea triumphantem poſtea Cæſarē laurum in manu tenuiſſe, coronamq; capite geſiſſe, ac deinde Imperatores Cæſares cunctos. ex ea Gallina natum prouerbium eſt, Gallinæ albæ quempiam eſſe filium. Extra hanc portam uia Claudia teſte Ouidio fuit, quæ flaminiæ iungebatur. Via inſuper Caſsia ſic à Caſſio dicta, quod ille ſtrauiſſet. Hæc Sutrium, uetrallam, ut hodie uocant, Viterbum, atque in eum agrum quem Bolſenæ hac ætate nominant, ducebat. Secundo ab urbe lapide in Flaminia pons eſt, mollem hodie dicunt, de quo, cum alijs qui in Tyberi ſunt, ſuo loco dicemus.

De Pinciana Porta, & de Collatina. Cap. VIII.

Collatia Sabinorum ciuitas collatinæ portæ, quæ eſt in propinquo colle, nomen dedit. quæ urbs quoniam huic portæ occurreret, effecit ut uniuerſus ager ille Romanus Collatiæ nomine diceret=

tur. Fuit autem Collatia Tarquinij Collatini patria Lucretiæ pulcherrimæ, preſtantiſsimæq; fœminæ mariti, ſic à collatis in eam urbem finitimorum opibus appellatam: ſcribit Sex. Pompeius. Hodie, multiſq; ab hinc annis Pincianam ab ædium regiarũ magnificentia Pincini ſenatoris, uocant. Harum autem ædium lapides nobiliſsimos à Theodorico Gothorũ rege Rauenam alij edificijs ornandis inuectos accepimus. Beliſarium autem muros à barbaris dirutos ex utraq; huius portæ latere inſtauraſſe ſuperius eſt expoſitum.

Via uero ab hac porta initium ducens hodie, Collatina, quod Collatiam duceret, uocatur. Parum procedens cum Salaria iungitur. Ferunt longius ſeſe aliquando extendiſſe, ut ad eum etiam locum (Frontino autore) perueniret, ubi aqua ſicut appellant Virgo, colligebatur. Huius quidem aquæ etiam nunc aquæ ductuũ profundiſsimorũ ueſtigia appparẽt. Per quæ ſub Romã occulte tecti Gothi olim irrepſere iuxta Pincianam portã, unde facillime urbẽ cepiſſent, niſi eorũ inſidiæ (Procopio teſte) patefactæ fuiſſent.

De Porta, & uia ſalaria. Cap. IX.

TErtia Quirinalis ideo eſt appellata, uel quod ad Quirinalem collem duceret, uel à propinqua cella Quirini. Agonalis etiam eſt dicta, quoniã cum Tyberis inundationibus Agonales ludi in Flaminio circo perſici non poſſent, per hanc portam

extra urbem ferri celebrariq; cum omni pompa ad Veneris Ericinæ mos erat. Collinam item ex Varronis ſententia a frequentibus collibus Quirinalis uocant. Salariam præterea nominant, à ſale, quod per eam Sabini in urbem comportarent. Galli ſenones p hanc in urbem irruiſſe, eamq́; direptioni, atq; incendijs mandaſſe dicũtur. Sic olim appellata uia eſt hinc initium ducens, quoniã nulla alia uia rectius in Sabinos iretur. Numentana enim in hanc deſinit ad Eretum, quam Sabinorũ uillam ad Tyberim poſitã, Volaterranus montem rotundum putat. In hac uia non procul ab urbe fanũ erat Veneris Ericinæ, ubi Agonalia Apollini, Tyberis ripas excedẽte magna totius urbis celebritate faciebãt. Hoc templum Strabone teſte pulcherrimam habuit porticum, uotoq; poſitum à Fabio dictatore, poſtea à L. Portio dicatum eſt. Huius deæ ſimulachrum Sulpitia Paterculi filia, Fuluijq́; Flacci uxor, omnium fœminarum conſenſu caſtiſsima, atq; integerrima conſecrauit. Huic deæ fictas imagunculas, ſuaq́; ludicra puellaria uirgines offerebant: eademq́; à matronis, ut quæq; optima putaretur ſumma ueneratione, ſolenniq; pompa, cum ferculo colebatur. Auguſto enim menſe huic membri uirilis imaginem offerri mos erat. & quamuis hoc meretricium uideri poterat, nulli tamen niſi caſtitate præter cæteras inſigni membrum attrectare licebat, quod attrectatũ, mox in Veneris gremium reponebat. Hic Verticordiæ Veneris ſtatua fuiſſe putatur, Ideo ſic appellatæ, quòd fœminarum corda uerteret,

& ab effrenata libidine reuocaret. Extra *hanc portam honoris fuit templum, cuius ædificandi illa potiſsimum cauſa fertur fuiſſe, quod eo in loco ænea lamina cum ijs notis* DOMINA HONORIS *effodiendo reperta ſit,* Ab *hac tribus mill. paſſ.* Anni*bal caſtra poſuit, ad* Anienem: *& proxime* Herculis Fanum *acceſsit, ut urbem uexaret. Sed imbribus, ac grandine ter perterrefactus, pedem referens, urbem obſidione leuauit.* Duobus *milliarijs ab urbe in uia Salaria pulcherrimum ſepulcrum* Licinij Augu*ſti Tōſoris ditiſsimi quidem hominis uiſitur, qui ſimiliter pons ſalariæ nomine appellatus, à dextra hāc habet inſcriptionē.* IMPERANTE DN. PIISSIMO AC TRIVMPHALI SEMPER IVSTINIANO. PP. AVG. ANNI. XXXIX NARSES VIR GLORISSIMVS EX PRAEPOSITO SACRI PALATII. EX CONS. ATQVE PATRICIVS. POST VICTORIAM. GOTHICAM IPSIS ET EORVM REGIBVS CELERITATE MIRABILI CONFLICTV PVBLICO SVPERATIS ATE. PROSTRATIS LIBERTATE VRBIS ROMAE AC TOTIVS ITALIAE RESTITVTA FONTEM VIAE SALARIAE VSQVE AD AQVAM A NEFANDISSIMO TOTILA TIRANNO DESTRVCTVM PVRGATO FLVMINIS ALVEO IN MELIOREM STATVM QVAM QVONDAM FVERAT RENOVAVIT. *à Siniſtra hoc* Epigramma *grandioribus notis legitur.*

Quam bene curuati directa eſt ſemita pontis
Atque interruptum continuatur iter
Calcamus rapidas ſubiecti gurgitis undas
Et libet iratæ cernere murmur aquæ
Ite igitur faciles per gaudia ueſtra quirites
Et Narſim reſonans plauſus ubique canat.
Qui potuit rigidas Goctorum ſubdere mentes
Hic docuit durum flumina ferre iugum.

Anio ut, ſtrabo ſcribit ad tybur ortum habens, non admodum infra ſalarium pontem agrum sabinum à Romano dirimens, tyberi iungitur. In Aniene ferunt Iliam ſepultam proxime Marij monumentum fuiſſe Cice. auctor eſt. ad Anienẽ Torquatus Gallũ aureo torque detracto ſupauit. In huius alueo ſybillæ tyburtinæ libellum tenentis ſimulacrum repertum ſcribunt. Inter ſalariã uiam, atque tyberim lucus fuit, in quo ſacra ſunt inſtituta, quod in eo Gallorum tumultũ fugientes, abſconditi, ſeruatiq; eſſent

De Porta diuæ Agnetis, et uia Numentana Ca. X.

Viminalis Porta à uiminali colle nũcupata, ad cuius extremitatem poſita eſt, ſuperiori ſuccedit. alij uno nomine utrunq; à uicina uiminum Sylua, ubi poſtea Ioui uiminco Aræ dicatæ ſunt, appellatũ uolunt. Strabo tradit hanc in medijs Tarquinij aggeribus fuiſſe. Domitianam eandem, & Numentanam, quod per eam ad ſabinorum Nomentum iter eſſet, nonnulli dixere Figulinenſem à figulinis,

ubi uaſa conſici ſolerent, ſicut poſtea ad teſtatium montem facta perhibentur hodie, Agnetis nomen ſortita eſt. Ad huius latus, extrinſecus ex more Neniæ fuit olim templum quod eorum deorum templa, quorum facultas nocendi eſſet, extra urbem dedicarent. Icirco ſic dicta putatur, quod in luctu lamẽtationibus, clamoribusq; inuocaretur

Numentana uia eadem, & figulinenſis Liuio autore hinc initium capit, per hanc ad. II. lapidem ultra tẽplum modico interuallo uetuſtiſsimum Bacchi templum extat spherica figura conſtructum, binis per ordinem columnis, quibus fornix ſuſtinẽtur circunquaq; diſpoſitis, emblemate, aut, ut hodie loquuntur, Muſeato opere, picturiſq; perantiquis apparatiſsimum. Hic omnia Bacchi geſta in marmore expreſſa, antiquitate tamen ſemiconſumpta uidentur. Sepulcrum ex porphyrite uuam, uiteſq; habẽs uiſitur, Bacchi uulgo ſepulturã appellant. Hoc templum Alexander. IIII. D. Conſtantiæ uirgini magni Conſtantini filiæ dicauit. Quod in porta templi comprehendi poteſt, in eodem q; monumento uirginem conditam putant. Idem in uaticanum traduci Paulus PONT. II. ut eo conderetur, imperauit, ſed illi interea morienti, parato ſepulcro frui non licuit. Fama eſt Conſtantiam uirginem cum lepra torqueretur, & D. Agnetis opera morbo in feſtiſsi. leuata eſſet, templum illi, & uirgines, ſeq; in primis conſecraſſe. Hodie etiam ſubterraneo loco, quò per multos gradus deſcenditur, D. Agnetis templum, marmoribus eleganter in-

ſtructum, atq; ornatum, conſpicitur. In huius feſtæ celebritate Agnos duos uelleris candidiſsimi offerri mos eſt, ex quorum lana zonas texunt, quibus tanquam ornamento pontificum creatorum utuntur, Ad Bacchi templum quædam maximi cuiuſdam ædificij ruinæ proſtratæ cernuntur, hippodromum fuiſſe pleriq; coniciunt. Hinc trium millium ſpacio in Aniene pons eſt Numentanus, uetus nomẽ retinens à Narſete Eunucho, quemadmodum & Salarius, factus dicitur. Huius rei marmor argumento fuit, q̃d ad memoriam facti prodendam inciſum, alio abductum ſcimus. Per hanc uiam, ſalariamq; iiij. ab urbe milliario uilla pulcherrima fuiſſe memoratur Faonti Neronis liberti, quò cum ſe profugiens Nero recepiſſet, ſeipſum interemit.

De Porta inter aggeres. et de querquetulana Ca. XI.

POrtam, quæ nunc poſt uiminalem interceptam, clauſamq; uidemus, nonnulli inter aggeres nominant, quoniã cum in uiminali campo ſit, quod hodie uiuarium dicunt, contra tarquinij aggeres locata eſt. Ego quidem ſi huius apud quempiam ex ſcriptoribus mẽtio ulla reperiretur, magis adducerer ut crederem uiminalem eandem & quæ inter aggeres dicitur, fuiſſe, precipue tum, cum, ut ſupra expoſuimus in ipſis Tarquinij eſſet aggeribus, priuſquã eo eſſet loco, quo nunc translatam uidemus. Tunc. n. ſibi hoc precipue nomen congruebat, Non deſunt, qui Plinij

uerbis adducti hanc portam querquetulanam à propinqua quercu fuiſſe maluit appellatam. Scribit autem Plinius. Fagutalem Iouis ibi fuiſſe, ubi lucus fageus fuit, ac porta querquetulana colle in quem uimina petebantur, Viminalem profecto innuens, Quid quod nonnullorum fuit opinio querquetulanam in cælio monte fuiſſe, autoritate Taciti freti, qui ſcriptum reliquit cælium montem querquetulanum nuncupatum. Sex. Pompeius teſtis eſt querquetulanas nymphas uocatas, quod querceto intra portam querquetulanam exiſtenti præſiderent. Ex uetuſtiſsimis fundamentis apparet antiquæ Romæ mœnia, quæ hoc loco ſunt ab Agnetis porta rectà ferè ad hanc clauſam extendi. Hanc quidem clauſam loco edito, ac præcipiti poſitam, tamen quoniam eſſet inacceſſa, minus ab hominibus uſurpatam, Clemens. VII. intus extraq; pœmærio patefacto, purgatoq; frequentiorem reddidit, quod non hac tãtum parte, uerum ad omnia etiam mœnia ob propugnandæ, defendendæq; urbis, ſi opus eſſet facultatem, ciuiumq; commoditatem curauit. Extra eandem portam æquata planities eſt quadrata forma, muròq; ſepta. Priſci uigilum arcem uocabant. Aiuntq; olim prætorianis Diocletiani militibus illic domicilia aſsignata. Scribit Procopius contra Viuarium extra mœnia proximè urbem paruum quendã murũ nec ab urbe ſatis remotum, non quidem ad urbis tutelam ad iunctum eſt potius, quàm uoluptati, eo. n. loco feræ claudi cõſueuerũt, unde uiuarij no

men habuit. Hoc uerò tempore, qui fundos poſſeſſionesq; illic Poſsident maioris diſcrimine uiuariolum appellant. huius Portæ interiori parte uiam quãdam maxime celebrem fuiſſe narrant, ad quam etiãnum Triumphalis Gordiani cæſaris fornix extat.

De Porta D. laurentij, & de uia Tiburtina labicana, ac prænestina. Cap. XII.

PОrtæ clauſæ Exquilina, ita, ueteribus dicta ab exquilino, uel campo, uel monte, ordine ſuccedit. Taurinam à Tauri capite, quod hodie etiam in ipſius frontiſpicio ſculptũ perdurat, nominatam ſcribunt. Hoc tempore D. Laurentij, ab ipſius templo, quod ad primum lapidem ab urbe egredienti occurrit, uocatam nemo ignorat. Tiburtinam quidã agnouere. Aliamq; longe ab exquilina tyburtinam putarunt, quippe quæ inter iſtam, Næuiamq; eſſet, nullius tamẽ portæ hoc nomine mentio reperitur. Viam tantum Tyburtinam, qua Tybur concederent, quoæq; Næuia, atq; Tyburtina ducebat, nõ inferiorẽ fuiſſe, Ex hac Porta excedentibus circiter millia paſſ. ab urbe, ut ſuperius poſuimus D. Laurenti templum à Conſtantino magno uario, exquiſitiſsimoq; marmorum, & omnium lapidum genere, ac uarietate ornatiſsimum, mirabiliq; arte inauratum, præſto eſt. Hoc non multo ab hoc tempore Oliuerius Caraffa Cardinalis Neapolitanus preclare illuſtrauit, ſub ara maiori huius templi ferreis cancellis oſſa, &, ſicut

hodie loquuntur, requiliæ. D. Laurentij, ac Stephani concluduntur. Ab exquilina autore Strabone Labicana uia, quæ ad labicanos ducebat, hodie uallē Mōtonē dicūt, ac prænestina ab oppido præneſte appellata, incipiebant. Præneſtinam tamen intra Vrbem habuiſſe initium, Capitolinus teſtis eſt, is. n. Gordiani palatium ad hanc uiam In urbe fuiſſe ſcribit. Labicana à Næuia quondam exibat. Neq; abſonum uidetur, ſi unica uia à pluribus portis principium ſumeret. Nam ab uno atq; eodem loco, uerbi cauſa, à labicanis nullo itineris diſpendio Romam per plures Portas ingredi poterat. Ad, D. Laurentij templum inter uites obeliſcus dirutus extat, quo autore ſit inuectus, conijci non poteſt. Non procul Mammeus Pons eſt in Aniene, à Mammea Alexādri Mammeæ matre inſtauratus, & ab Antonino Pio quōdā extructus, uulgo Mammolum appellant. Quartus Pons Lucanus in eodem flumine non longe à Tybure differt. Ex Aniene duos fluuios tubis, atq; Euripis Anienē. ſ. nouū, ueteremq; Roma excipiebat.

De porta Næuia, & de uia Labicana, ac Tiburtina. Cap. XIII.

NAEuij neſcio cuius ſylua nomen portæ fecit, quæ Laurentianæ, ſuccedit, nunc maioris, ſiue S. crucis nomen eſt ſortita, Quidam ſuper triumphali formia ſtructam uolunt. Duæ hinc portæ, Labicana ſcilicet, atq; Tyburtina, alias Præneſtina, oriū

tur. Præneſtina *in urbe incipit, ſuper* Coliſeo, *atque intra Cælium montem, &* Exquilinum *ſedens rectà ad hanc portam peruenit,* Tyburtina *uero initiũ ad ſuburram habens, à* D. Luciæ *in Silice, ut uocant, inde per arcum.* D. Viti *in* Macello, *ac proxime* Marij *Trophæa, præterea Caij, Lucijq; Baſilicã, hodie* Gallucias *dictas, uarie ſeſe inflectens, ad hanc portã tandem perducitur.* Extra *urbem ſtatim diuidũtur,* Labicana *quidem à dextra ad alueũ aquæ Claudiæ, columnamq;, ſic hodie hanc urbem appellant, præneſtina uero à ſiniſtra, per Gabios trãſiens, præneſtẽ,* Paleſtinam *hodie nominant, tendit.*

De Porta D. Ioannis, *ac uia Campana*. Ca. XIIII.

CAElimontana *ſequitur à montis Cælij uicinitate appellata, à* D. Ioannis *nobiliſſimo templo* Lateranenſi *hodie nomen habens.* Aſinariam *etiã uocãt, nulla quidẽ antiquorũ authoritate, Sex.* Põpeius *tãtũ huius nominis meminit, nihilominus inter latinã uiam, atq; illam qua ad* Hoſtiam *perueniretur, locauit.* Fulmine *ictã* Liuius *ſcribit.* Hinc Campana *uia ortum habet, ſic uocarunt, quod in campaniam duceret, ſtatim in duas diuiſa, poſt puſillum ſpatij iterũ cum* Latina *iunguntur.*

De Gabiuſa, *ac uia Gabina.* Cap. XV.

INter D. Ioannis *portam, ac* Latinam *in muri receſſu, ſub cæliolo porta clauſa eſt, Gabiuſam à ga*

bijs, quo ducit, dixere. Hanc hodie urbem Gallicanã uocant, inter urbem ac praeneſte poſitam in ipſa præneſtina uia. Ex hac Porta quemadmodum Liuius uidetur innuere, Gabina uia ducit originem. Hæc, ſi Straboni credimus, breuiſsima fuit. Et cum præneſtina iungebatur, fulmine ictam idem Liuius tradit. Sũt, qui ex quodam menſuræ genere metrodij nomine dictã uelint. Per hanc hodie Riuus Aquæ Appiæ, nonnullis Aqua mariana appellata, in urbẽ influint.

De Porta ac uia Latina Cap. XVI.

LAtina mox adeſt, ueteri nomine ſeruato, ſic dicta, quod à latio tecta, in urbem ferret. Campaneam Romæ hodie appellãt. In ſupercilio Cælioli Poſita ferentinam antiquis nominatam ſuſpicantur, cuius nominis, cum Portam intelligimus, tametſi mentio in autoribus reperitur, de latina uia ne litera quidem apud quenquam extat, ſi eos exceperimus, qui mille annorum abhinc ætate prouecti ſunt. Sed quando Strabo Ferenticiũ Hernicorum urbem ad latinam uiam ponit & inſuper Plutarcus de Ferentina meminit, hanc ipſam eſſe putamus, quod per eam egredientes, ſtatim in latinam incurrũt, qua ad Hernicos, cæteroſq; latinos populos peruenitur. Prope hanc portam fanum eſt D. Ioannis apoſtoli nomine. Hunc Domitiano Imperante ferunt in ahenum olei ebullientis coniectum incolumẽ, integrumq; euaſiſſe. Nec procul aliud eiuſdem Ioannis templum

uetuſtate collapſum uiſitur. Latina per uallem monſtonem, ut uocant, uſq; ad Diuum Germanum excurrit, nec longe mox cum appia coniungitur. Ad quartũ ab urbe lapidem in latina, fortunæ muliebris ſtatua, ac templum fuiſſe memoratur, hæc tangi à nulla mulierum fas fuit, ea excepta, quæ uni tantum nupſiſſet. Valeria Publicolæ filia prima omnium huius templi ſacerdos facta eſt. Ad eandem uiam phillidiſ. Domitiani nutricis uilla fuit, ubi ea memor Domitianum ſuum cohoneſtans, ipſius funeris exequias perſecuta dicitur, Imperatoriſq; reliquijs cineribuſq; in Flauiorum templum collatis, cum Iuliæ Titi filiæ cineribus, quam eadem ſuſtulerat, grandemq; educauerat, commiſcuit.

De Capena porta, & d'Appia uia Cap. XVII.

PArum à Latina diſtans Capena ſeſe offert, Capena urbs proximæ Albam ab Italo rege condita quo tempore è Sicilia profectus, cum ingenti Syracuſanorũ manu ad Fanum uenit, portæ nomen inuenit. Aſconius tradit extra hanc portam Camænarũ lucum, ac templum fuiſſe, unde etiam Camænarum nomen nõnullis authoribus meruit. Hodiæ ſancti Sebaſtiani uocãt, ab eius ſancti tẽplo duobus millibus paſſuũ extra poſito, Humidam Iuuenalis appellauit, quoniã in loco maxime imo ſit. Inter hãc, uiãq; Latinam Tribus lemonia fuiſſe traditur, Sexti Pompeij ſententia à Lemonia uilla nominata. Ad hanc

authore Ouidio Morarij locus perhibetur fuiſſe ſacer cum riuo ex dei nomine nuncupato. Huius *Lympha quicunq; ad dei celebritatem conuenirent morarij nomine cum religione repetito, ſeſe inſpergebãt, cum à criminibus, præſertim periurio, luſtrati, aqua dilui, falſò exiſtimarent.* Ex *hac porta* Tempeſtatis *templum extitit,* Marcelli *uoto poſitum.* Is *enim cũ* Sardiniamq́; Corſicamq́; *peteret, cum exercitu, ac repente magna tempeſtas orta, eò diſcriminis ipſum adduxiſſet, ut pene obrueretur, quoniam ex illius ui euaſit, templũ tempeſtati uoto nũcupatum extruxit,* In *Camænarũ* Fano, *de quo ſupra expoſuimus, quod à* Fabio *nobiliori poſitum fuerat,* A*ctius poeta ſuã ſtatuam grandem illam quidem & pene uaſtam, ſi* A*ctij corpus puſillum ſpectetur, erexit.* Extra *eandẽ ipſam portam* Apollinis *Ara, honoris lucus, templũ ſpei reperiebatur,* Paulumq́; *ab hac porta degrediẽti, ſororis* Horatij *ſepulcrum ſe offerebat, quadrato lapide ſcribente* Liuio *erectum, quo loco à ſolo* Horatio *Curiatij fratres fortiſſime ſunt proſtrati.* Curiatijs *uero, atque* Horatijs *eodem loco, quo quiſq; cæſus ceciderat, eodem referente, tumulus ſtructus eſt.* Horatiorũ *quidem ſepultura* Albam, *Curatiorũ* Romam *ſpectabat.* Ad *ſecũdum lapidem ab hac porta* Ridiculi *templum eſt poſitum, nempe* Annibalis *ſucceſſu ridiculo, qui illic caſtra poſuiſſet, illuſus, turpiter pedem referre coactus ſit.* Appia *uia in urbe incipiẽs ad* Seueri *ſeptizoniũ, quãuis* Sex. Pompeius *ad* Capenã *ſcribit, p* Capenã *ipſam trãſiens tecta per*

Albæ ruinas, Ricciæq; extenſa, item per Terracinã, fundos, Molã, Sinueſſam, Per ſtellatẽ deniq; campũ Brunduſium peruenit. Ita Appius cæcus, quod eam Capuam uſq; ſtrauerit, appellauit, qui uerò hinc ad Brunduſium inſtruens perduxerit, incertum eſt. Plutarchus tamen ſcribit Cæſarem, cum ſibi illius ornãdæ negotium eſſet mãdatum, grandem pecuniam in ea conſumpſiſſe. à Traiano poſtea dicitur inſtaurata, collibus demolitis, ſoloq́; exæquatis, uallibus inſuper materia uaria oppletis, Reginam omnium ſtatius appellauit. Adeo lata dicitur fuiſſe ut duorum in ea curruum neuter impedimento alteri eſſet. Scribit Liuius cenſores uiam à capena uſq; ad Martis tẽplum, quod auguſtiſsimum centumq́; columnis ſuffultum Sylla Aedilis dicauit, ſternendum curaſſe. Huius templi bona pars, ut eſt in Chriſtianorum hiſtorijs, precibus Diui Stephani Põtificis, cũ illuc à Valeriano, ac Galeno Imperatoribus perductus eſſet ut Sacra faceret, corruiſſe fertur. Iuxta hoc templum Manalis erat lapis, quem cũ propter nimiã ſiccitatem in urbem pertraherent, ſequebatur ſtatim pluuia. Eumq́;, quod aquas manaret, manalẽ dixere, quaſi hoc ſuo motu manaret pluuia. Refert Liuius Martis ſimulacrum in Appia ſudaſſe. In hoc templo ſenatus hoſtium legatos audiebat, ne in urbem intromitterentur. In eadem ſacrarium fuit deæ bonæ, ubi Clodius eſt interfectus. Laurentina Appiæ iungebatur, quo loco terminalià facere mos erat. Eratq́; inter Hoſtienſes, atq; Ardeatiam, à laurente Sylua

Auentini,

Auentini, uel potius quod Laurentum agrum ſeca-
ret, nominata uidetur. In hac Terentij Hortũ XX.
modiorum fuiſſe narratur. A dextra in eadem uia
ad ſecundum lapidem D. Sebaſtiani templum ſur-
git. Vbi eſt Caliſti Cimiterium, locis ſubterraneis
manuum opera factis multorum martirum ſepul-
turam habens. Vbi cellæ adhuc extant, in quibus no
ſtri ſacrificabant, cum illi Imperatorum metu occul
te in ſuis cerimonijs uerſarẽtur. Non procul ab hu-
iusmodi templo ad hanc uiam ingentes tectorũ edi
ficiorum ruinæ conſpiciuntur. In ijs obeliſcus eſt di-
fractus, & quantum ex metarum ueſtigijs coniectu
ra conſequi poteſt, crediderim ibi Antonini Cara-
callæ circum exſtitiſſe, quo loco aiunt antea domi-
cilia Prætoriana fuiſſe Tyberij Cæſaris militum. Nã
tradit Suetonius Romæ hũc caſtra conſtituiſſe, qui-
bus prætorianæ cohortes uagæ ante id tempus, &
per hoſpitia diſperſæ, cõtinerentur. In Appia præte
rea fuit Aegeriæ lucus à Numa camænis dicatus.
Plurima in hac ſepulchra fuere: quorum etiamnum
ueſtigia apparent. Idq;. M. Tull. innuit, An tu, in-
quit, egreſſus Porta Capena, cum Collatini, Scipio-
num, Seruiliorum, Metellorum ſepulcra uides, miſe
ros Putas illos? Sed cum in illis neq; ullum ornamen-
tum, neq; ulla fere inſcriptio integre duret, diffici-
le ſit neceſſe eſt, certum quid de ijs afferri, uno for-
taſſe excepto, quod paululum à Caracallæ circo ab-
eſt, eo quidem loco quod caput bouis appellarunt, ta
le legitur. CAECILIAE Q. CRETICI. F.

METELLAE CRASSAE. In certum fuiſſe ubi ſepultus iaceret Scipio Africanus Liuius autor eſt: nam Linterni conſpiciebatur ipſius ſepulcrum cum ſtatua. Romæ ſimiliter extra Capenã tres in Scipionum ſepulcro ſtatuæ uiſuntur: duæ Publij, ac Lucij Scipionum, Tertia Ennij. Q. Cælij monumentum in quo Pomponius Atticus ipſius nepos conditus fertur, V. millibus paſſuum à Capena abfuit. Galieni autem .ix. mill. paſs. ab Vrbe in Appia. In qua quidem millium paſſuum interuallo Cella reperitur, cui uulgo domine quo uadis inditum eſt, ea ratione, q̃d cum. D. Petrus ab imperatoris, indignatiõe ſeſe ſubducens Roma profugeret, ibi Chriſtum obuium habuerit, cui dixerit, domine quo uadis? eiq; illum reſpõdiſſe, Romam iterum crucifigi. Ibi ut eſt omnium opinio in marmore diuina Chriſti ueſtigia impreſſa conſpiciuntur, quamobrem effectum eſt, ut ſempiternæ eius rei memoriæ fanum ſit erectum.

De Trigemina porta, & de uia Hoſtienſi Cap. XVIII.

VLtimam quidem portam Trigeminam ideo dictam accepimus quod per eam ad certamen cũ tribus Curiatijs tres Horatij egreſsi ſunt. Verũ tũc non eo erat loco, quo hodie conſpicitur. Antea. n. fuit ad Tyberim, Auentiniq; radices, iuxta ſcholã, ſicut nunc appellant, græcorum. Auentinuſq; non in urbe erat. Icirco Liuius memorat cura ædilium porticũ

extra hanc portã Auentinũ uerſus ſtratam. Quamuis Solino autore Alueus Aquæ appiæ ad Salinas proferretur, qui locus eſt iuxtà Trigeminam, Idem ſcribit Cacum habitaſſe locum, cui Salinæ nomẽ eſt, ubi Trigemina eſt porta. Quidam narrant Auentino intra Pomærium recepto, hanc ipſam Portã mutatam Atq; ad ipſius Auentini radices, Tiberimq;, qua in latum Campum Teſtatij exitus eſt, renouatam. Hoc autem argumento nituntur, quod Liuius de bello Macedonico tradit ab Aedilibus porticum inter lignarios, qui, ut mox dicetur, erant ad Teſtatium, extra Trigeminam factam. Verum ſi neq; Sylla, neq; Cæſar, intra Pomærium complecti hũc mõtem uoluere, quo pacto quis belli Macedonici tempore, quod multo ante geſtum eſt, in urbem aſcitum, credat? cum iam eò Trigemina eſſet translata? equidem exiſtimo Liuij ſententiam de Aedilibus, à quibus inter lignarios porticus intra trigeminam conſtructa ſit, rectè habere, porta in ſuo etiam loco ac ſede permanente, egredientibus.n.ex hac porta, occurrebant in Teſtatio lignarij, niſi forte quis putet Ancum Martium, à quo ob urbis tutelã, muro Auẽtinus eſt cinctus, in Teſtarij exitu portam eiusdem nominis reliquiſſe. Hæc autem eò, ubi nunc eſt, traducta, diui Pauli nomine ab ipſius templo nuncupatur: cum uero Auentinus intra pomærium reciperetur, ab hac porta rectà primum, poſtea uero tranſuerſus per fluminis ripam, uſq; ad Ripam murus ductus eſt. Quæ uerò ab hac initium ſumit uia, Hoſtien

ſem, quod Hoſtiã ducat, dixere. in hac uia milliario paulo plus ferme ab urbe nobiliſsimum D. Pauli tẽplum ſeſe offert à Conſtantino erectum, poſteà tot, ac tam præclaris ornamentis illuſtratum, atq; opere muſeato ab Honorio Pont. uariæ diſtinctum. ſub huius templi ara maiori D. Petri oſſa, atq; una Plurimæ Reliquiæ cum ſumma ueneratione ſeruantur. Huius ueſtibulum ab Hadriano primo Pont. imitatione templi. D. Petri à Dono inſtructi, lectiſsimo marmore ſtratum conſtat. Hinc ad mille paſs. cænobium preſto eſt, à tribus fontibus nomen retinens. Hic. n. caput à. D. Pauli ceruice diuiſum, cum ter inſiluiſſet, tres repente fontes ſcaturijſſe manifeſtum eſt, quæ à prætereuntibus uideri & guſtari poſſunt D. Bernardi Monaci locum colunt. Verum celi grauitate, quoniam in paludibus ſit, & peſtilenti aſpiratione penè deſertus locus uidetur.

De portis Transſtiberinis & de porta ripæ, & uia portuenſi. Cap. XIX.

IAniculum ſiue Transtyberinum maius ultra flumen eſt, totumq; muro cinctum tres habet portas. Prima transtiberim ac Ianiculum montem poſita à Nauali, cui proxima erat, ut ſcribit Sex. Pompeius nomen accepit. Qui locus ideo ſic dictus putatur, quod eo naues appellerent, ut ex eo loco precipue apparet, quam hodie Ripam nominant. Quamobrem nunc quoq; porta ripæ dicitur. Portuenſem quidam

appellauere, quod ea Portũ iretur, quem locum ad Tyberis Hoſtium Claudius Imp. cõdidit. Quocirca ab illius tempore ad noſtrã uſq; ætatem, nec.n. antea notum fuit quo nomine uocaretur, hoc nomẽ uia ipſa retinuit. In hac urbe fuit fanum portum. Idem Claudius hic turrim in mari extruxit phari imitatione, qui ad Alexandriam in medijs fluctibus ſurgit, lumine ſuper accenſo, ut naues noctu cursum tutius teneant. Hac tempeſtate, & turris, & quicquid olim fuerat tanta impensa molitũ, fluctuum motu atq; agitatione paulatim conſumptũ attritumq; corruiſſe uidetur; præpter D. Luciæ tẽplum, cuius dignitatem inter Chriſtianos omniũ amplisſimã, facileq; principem uidemus, ut etiam Formienſem epiſcopum habeat. Hic locus nunc à quodam cornu Tyberis ſecatur, atq; ideo fluuiolum uocant. Portus Vrbis ut non tam crebram apud ueteres ſcriptores mentionem inuenias, ita frequentiſsime Romani portus, quem ferunt paruam inſulam à Tyberi factum, duobus millib. paſſuum ab Hoſtia differre. Hæc Suetonius ſcripſit. Claudius tria paſſuũ millia partim effoſſo mõte, partim exciſo canalẽ abſoluit ægre, & poſt XI. annos quamuis continuis XXX. hominum millibus ſine intermiſsione operantibus portum Hoſtiæ extruxit, circunducto dextro, ſiniſtroq; brachio, & ad introitum profundo iã ſolo mole obiecta, quã, quo ſtabilius fundaret, nauẽ ante demerſit, qua magnus obeliſcus ex Aegypto fuerat aduectus, cõgeſtisq; pilis ſuppoſuit altiſ=

ſimā turrim in exemplum Alexandrini Phari, ut ad nocturnos ignes curſum nauigia dirigerent. In dumis, quibus refertiſsimus dēſiſsimuſq; eſt locus, per uetuſtis lapides, marmoraq; uiſuntur huiuſmodi, ut ad urbē ædificādam ſatis ſint, magnitudine adeo incredibili, ut admirationem moueāt intuentibus, qd eò tantæ moles inuehi potuerint. in horum marmorum duobus lateribus notæ extāt, quibus partim (plinio aſſerente) pondus, partim numerus lapidum ſignificatur, prout quisq; mercator miſsiſſet, ſed ad portam Ripæ redeamus, in ea antiquiſsimis literis in ſaxo inciſum monumentum extat, quo indicatur Arcadio, atq; Honorio autoribus ac principibus maximam partem mœniu mromanorum inſtauratam.

S. P. Q. R.

IMPP. CAESS. DD. NN. INVICTISSIMIS PRINCIPIBVS ARCADIO ET HONORIO VICTORIBVS AC TRIVMPHATORIBVS SEMPER AVGG. OB INSTAVRATOS VRBI AETERNAE MVROS, PORTAS, AC TVRRES EGESTIS IMMENSIS RVDERIBVS EX SVGGESTIONE V. C. ET MILITIS ET MAGISTRI VTRIVSQ. MILITIAE STILICHONIS AD PERPETVITATEM NOMINIS EORVM SIMVLACRA CONSTITVIT CVRANTE FL. MACROBIO LONGINIANO V. C. PRAEF. VRBIS D.N.M.Q. EORVM.

De porta ac uia Aurelia. Cap. XX.

SEcundam portam tranſtyberim in ianiculi uertice, quem hodie Montorium quaſi montem aurium dicunt, Aureliam, ab Aurelio Viro conſulari ſtructam, ueteres nominauere. Accidit autem q̃ omnibus ferè portarũ nominibus mutatis, à uijs illæ nomen acceperunt. Quidam duplici cauſa ſic appellatam hanc portã, uel ab Aurelio Viro conſulari, uel ab Aurelio imperatore putarũt. Quo nomine apud priſcos eſſet ignoratur. Nunc Diui Pancratij ab ipſius templo, quod uel à Simmaco Pontifice, uel ut quidam opinati ſunt, ab Honorio primo poſitum traditur, nominant. Non me fugit à Procopio, qui Gothorum, ac Beliſarij res geſtas literis mandauit, Pancratianã dici. deinde breuiſsimo interuallo ab Aurelia ſepulcrum Adriani conſtructum, quod hodie caſtellum ſancti Angeli nominatur. Quod ſi ſic haberet, neceſſe eſſet putare Aureliam uiam ad Tyberis ripam iuxta Adriani ſepulcrum fuiſſe. Atq; ſic ab Aurelio Imperatore dictam, quam in pomærio ampliã do addidiſſet. Similiter quæ poſtea Sãcti Pãcratij nocata ſit, ab Aurelio conſulari uiro principio nomen habuiſſe. Tradunt præterea eandem, quod à Traiano refecta eſſet, Traianam nuncupatam. Hac iter eſt ad Etruriæ maritima Piſas uerſus. Ad hanc uiam Hortos Galbæ fuiſſe ſcimus, in quibus eius corpus autore Suetonio ſepulturæ datum eſt. In eadem Caliſtus tribus ad urbe millib. paſſuum, nec procul inde fe=

lix Primus extructo prius templo ab eius nomine diʒ cto, ſepulti memorantur.

De Porta Septimiana & de uia Iulia Cap. XXI.

PОrta, quæ eſt intra Pancratianam, atq; flumen transtiberim multo poſt tempore ſeptimiana à ſeptimio ſeuero Imperatore etiam nunc appellatur. Spartianus eſt autor hunc Thermas magnificentiſſimas iuxta portam ſui nominis feciſſe: Hicq; fanũ ſeptimianũ, aramq; itidem ſeptimianam, & in portæ frontiſpicio ſeptimij nomen inciſum fuiſſe, ſcribit. Hæc eadem cum uetuſtate iam cõſenuiſſet, ut ferme iam eſſet collapſa, ab Alexandro VI. Pont. à fundamentis eſt renouata. Aliqui ſub Iano, quod ſub Ianiculo eſſet, portam dixere. Fontinalem à fontiũ nymphis olim dictam uolũt. Liuius tradit Ab ædilibus aliam porticũ ad fontinalem iuxta Martis aras, qua in apertũ campũ itur, erectam. Hinc uia egrediebatur, quæ triumphali iuxta ſanctum ſpiritum reſpondebat. Hanc Iulius. II. Pont. ſecundũ Tyberis ripã perpendiculo direxit, pulcherimis aũt ornatiſſimisq; ædificijs utraq; ex parte conſtructis Frequẽtiſsimam reddidit. quidam narrant hũc ipſum pontificem in animo habuiſſe, ut ea hæc à D. Petro ripam uſq; omnibus ædificijs, quæ alterutra ex parte impedimento eſſe potuiſſent, demolitis, extenderentur. Suetonius tradit. Viam Vitelliam à Vitelliorum familia dictam à Ianiculo uſque ad mare proferri.

De Triumphali Porta ac uia. Cap. XXII.

CElebratur prætereà triumphalis porta dicta quod per eam triumphi agerentur, & triumphantes Imperatores in capitoliũ cum pompa deducerẽtur. In ripa Tyberis iuxta locum, ubi etiamnum quædam fundamenta in flumine, cui pons ſancti angeli imminet, antiqua illa quidem uiſuntur, quæ fundamenta pontis eius eſſe dicuntur, qui eſt poſt ſanctũ ſpiritum. pons quidem, qui hoc in loco fuerat quemadmodum & uia qua ad obeliſcũ progrediebatur. C. Cæſaris, q́d ſancto Petro proximus eſt, triũphalis uocabatur. Quin etiam quicquid ſoli circum ea loca eſſet triumphale dixere. Nonnulli prætereà & pontem & portam, quod in uaticanum ducerent, uaticanam appellauere.

De Sex portis Vaticani. Cap. XXIII.

LEo IIII. Pont. Vaticanum muro cinxit. Icirco urbs Leonina diu nominata eſt. Sex portas neceſſarias quidẽ fueri curauit. Prima fuit, quã ſancti ſpiritus ab eius Xenodochio, iuxta quod eſſet. uocãt loco eſt aliquantulum edito. Nec diu eſt cum fuit inſtaurata. Hac Tranſtyberin e regione ſeptimianæ adeunt. Secunda, quæ eſt ad Vaticani fornaces Turrionis hodie nomine notatur. Poſterula quidem à poſterulo neſcio quo saxone, qui prope hanc habitaret. Vel potius quod in poſteriore Vrbis parte eſſet

conſtructa. Nuncupata eſt. Tertiam inſuperiori parte templi ſancti Petri loco eminenti poſitam Pertuſam appellant. Porticula uerò quæ hinc exiguo ſpatio diſtat, ex ſuperiori parte Hortorum, qui in Vaticano ſunt, poſita, in alijs, quæ Sex numero ſunt, nõ reponitur. Nec eius cuiquam uſus eſt, præterquam ijs qui palatium colũt. Quarta eſt in foro ſancti Petri, alias Peregrina à Peregrini templo. Hodie uel ab Hortorum nomine, uel ob pulcherrimum Proſpectum Beluedere uulgo omnes uocant. Quintam ſub ſancti Angeli Caſtello locatam, qua in uaticanum itur, nõnulli Poſterulam quoq; dictam uolunt. Sextã illam addunt, quæ ab exitu pontis ſancti Angeli ad ſanctum petrũ ducit, Aeneam dixere ab Aenea porta antiqua, quæ inter caſtellum atque pontem anguſta quidem ſatis atq; erecta fuit. Hanc Alexander VI. Pont. in caſtelli ſancti Angeli inſtauratione ſublatam, aliòq; trãslatam, latiorem pulchrioremq; reſtituit. Viamq; Alexandrinam uſq; ad palatij portam ad perpendiculum, è medio Piramide impedien te ſublata, direxit. His omnes fere uaticani portas, muroſq; renouauit uetuſtate attritos, in muro uia ad pontiſicum ſecuritatem, commodumq; à palatio Caſtellum uſque facta.

De alijs Antiquis portis Romæ Cap. XXIIII.

ALiarum portarum apud ſcriptores mẽtio eſt, ubi autem illæ fuiſſent, incertum. In ijs Lauernalis fuit à Lauerna furum dea, quos Lauernio-

nes appellauit Antiquitas. Item Rudusculana, quaſi rudis ac deſerta, Rutumena ab aurigæ nomine. qui p̄ eam uictor ingreſſus eſt. Catularia à canicula, cuius tempore cane rubea mactata ſacra ad eam faciebant, quod eius numen ſegetibus maturādis præeſſe putaretur. Minutia præteræa à Minutio piacularis, ſalutaris, ſagninalis, Libitinēſis, feneſtella, qua Tanaguil cum populo uerba feciſſe dicitur, eius uiro Tarquinio ad necem ſaucio, Accedit ſtercoraria ad Capitolij Aſcenſum. Nonnulli à uijs etiam portas dixere, ut Veientana, Tiburtina, præneſtina, Valeria, Ardeatina, Flaminia, Salaria, Numentana, Appia, Hoſtienſis, portuēſis, ſed hæc reuera uiarum uerius quam portarum ſunt nomina.

De uijs quæ alias fuere, Cap. XXV.

FVere aliæ etiam uiæ prope Romam celebres, ut Valeria, qua in Sabinos, Marſosq́;, hodie uulgo Tagliacozzo dictos, iter erat, ut ſetina, quæ ad urbem quā Seſſam hodie appellant, Ardeatina Ardeā non procul ab eo loco ubi nunc Neptunus eſt, ducebat. Eratq; hæc uia inter Hoſtiēſem, atq; Appiam. Aſinaria, quam Sex. Pompeius inter Ardeatinam, ac Latinam ponit. Sublacenſis, ſic dicta, quod ea ſublacum iter eſſet, iuxta hanc Aqua Claudia deriuatur. Veientana, quod ad Veios iret. P. uictor quintianam, Gallicanam, Patinariam, Ciminiam, Corneliam, Tybertinam, Gallicanā Laticulenſemq́; ad

iungi. In urbe preterea nobiles uiæ fuere Alta=ſemita in Quirinalis dorſo, Via lata ad campum Martium pergens, Suburra admodum celebris ad radices Aexquilini. Via ſacra, quæ per forum Ro=manum ad Capitolium ducebat· Via noua, Recta, pu blica, fornicata, de quibus tunc agemus, cum locus po ſtulabit. Quemadmodum uero in marmoreo monu=mento legitur, quod in porticu palatij conſeruato=rum ſeruatur In Capitolio, ſuis priuatis pecunijs Veſpeſianus urbanas uias inſtaurauit. Sic.n.habet.

IMP. CAESARI VESPASIANO AVG.
PON. MAX. TRIB. PONT. III.
IMP. IX. PP. CON. III. DES. IIII.
S. C.
QVOD VIAS VRBIS NEGLIGENTIÁ
SVPERIOR. TEMP. CORRVPTAS
IMPENSA SVA RESTITVIT.

DE ANTIQVITATIBVS RO. LIBER SECVNDVS.

De ſeptem Vrbis collibus, Primo autem de Capitolio. Cap. I.

HActenus de Vrbis circuitu, ac de portis & quicquid extra mœnia eſſet, ſatis expoſitum uidetur. Nunc colles qui nunc ſunt aggrediamur, à quorum numero quoniam ſeptem quondam fuiſſent, Vrbem ſeptimontium appellauere. Hos autem fuiſſe compertum eſt. Tarpeium, Palatinum, Auentinum, Cælium, Exquilinum. Viminalem, Quirinalem. Deinde ut apparet, Cæliolum, & qui Hortulorum, & Transtyberim dicti ſunt, addictos fuiſſe non eſt obſcurum. His acceſsit Ianiculum & particula uaticani. Ipſorum uero colliũ uel ædificiorũ cauſa, quæ in'ijs Vallibus magnifice extructa, impediunt, uel ruinarũ, explicata ac diſtincta ratio ægre haberi poteſt. Accedit quod nõ uno in loco colles, qui diſiuncti, ac ſeparati fuerant, nunc iuncti, unius tantum ſpeciem præ ſe ferant intuenti. Sed de ijs particulatim, primum autem de Tarpeio, ſiue capitolino tanquam inſigniori dicendum. Sacris.n. cerimonijs dicatum etiam Cic. prædicat, cum excellenti in tumulo ciuitatis deos, deasq; omnes immortales

ſedem capitolij in ſaxo conſtitutam incolere affirmet. In hoc tanquam ex clariſs. orbis terrarum atq; omnium gentiũ loco ab omnibus terris triumphi petebãtur. Initio Saturnius uel à ſaturno, qui in eo ſuũ domiciliũ eſſe uoluerit, uel ab urbe ſaturnia ab eo cõdità, dictus uidetur. Tarpius eſt poſtea appellatus à Tarpeia uirgine, quæ cum capitolij arcem ſabinis prodidiſſet, Romulo cum illis ob fœminas raptas bellum gerente, atq; ibi necata, ſepultaq; fuerit, ex eius nomine monumentũ colli relictũ eſt, quod rupes Tarpeia, ſaxumq; Tarpeiũ uocaretur. Capitolinus deinde nominatus eſt à capite hominis ibi reperto, dum foderent fundamenta in Iouis templo, autore Varrone, conſtruendo. Iccirco Haruſpices hanc ſedem, Caputq; omnium gentium futuram predixere. Vulgus uero, à quo omnia corrumpuntur Campidoglio uernaculo ſermone paſsim appellat, Regum temporibus Liuio ſignificante totum muro cinctũ conſtat è quadrato lapide. Noſtra aũt tẽpeſtate defoſsis eius fundamentis ingentia ſaxa eruta, ea forma ſpectatum eſt. Tarquinus ſuperbus ex pœmeriæ manubijs capitolium conſtituit. Quamuis à priſco ceptũ illud opus uideri poteſt. Mariano bello totum incendio conflagrauit, à Sylla tamen inſtauratum, atque à Catulo dicatum accepimus. Cuius rei etiam nunc monumentum argumento eſſe poteſt, ijs autem literis inciſũ legitur. Q. LVTATIVM. Q. F. Q. CATVLVM COSS. SVBSTRVCTIONEM ET TABVLARIVM. DE SVO FA

CIENDVM CVRAVISSE. *Rurſus ſub Vitellio igni depopulatum, atq; à Veſpaſiano refectum conſtat. Ait. n. Suetonius hanc capitolij reſtitutionem aggreſſum ruderibus purgandis manus primũ admouiſſe, ac ſuo collo quædã extuliſſe, ut alios alacriores ad opus redderet. Sub Veſpaſiani mortem deinceps incendio abſumptũ, à Domitiano reſtitutũ ſeptuagies Septies centenis millibus aureorum memoratur. Aeneas portas habuit capitolium, Aeneasq; tegulas, quas Catulus inauraſſe dicitur. Easdem Honorius ad ſanctũ Petrũ transſtulit, ijsq; ipſius templi teſtũ contexit. Harũ quædam ad hanc diem etiã extant. Multas turres in Capitolio fuiſſe M. Tull. eſt autor. Marcellinus ſcribit Magni Conſtantini filiũ conſtãtem, cũ Romam ueniſſet, ipſiusq; ingentia opera, & reliqua ſuperbiſsima magnificentiſsimaq; Vrbis ædificia inhians ſpectaret, admiratione obſtupefactũ, præcipue cũ oculos atq; animũ ad Capitoliũ intendiſſet. Non diuerſa narrat Caſsiodorus. Ait. n. Sũmũ eẽ miraculũ Traiani forũ ſpectare, Capitoliũ uero omnia omniũ mortaliũ ingenia longo interuallo ſuperare. Profecto admiranda, ſingula, quæ in eo colle fuere, ſunt exiſtimata, in quibus Arx, innumera deorũ templa, uariaq; ornamenta fuere, hodie tamen omnibus ijs ſpoliatus collis, in priſtinũ ſtatum, & ferme ad antiquam ſolitudinem, qua ante urbem conditam fuiſſet, redactus uidetur. Tũc. n. nihil fuiſſe aliud compertum eſt, autore etiam Ouidio, quam pabula, atq; Syluas, ad quas armenta cogerẽtur. Sed*

ſingilatim de omnibus, quæ in Capitolio ipſo fuere, primum uero de arce exponamus.

De Arce capitolij, de templo Iunonis Monetæ Deq; ædibus Manilij, ac. T. Tatij. Ca. II.

QVamuis una tantum appellatione Tarpeius mons capitolij nomine uocatus ſit, Nihilominus in arcem, atq; in capitolium à ſcriptoribus diuiſum ſcimus. In rerum geſtarum monumentis legimus Gallis ſennonibus omni impetu in urbem duce Breno irruentibus, reliqua ciuitate metu deſerta, omnes in capitolium confugientes, illud tenuiſſe. Parumq; abſuiſſe quin etiã caperetur, niſi Anſerum clangore & M. Manilij diligentia ſeruatũ fuiſſet, cuius monitu hoſtis pene introductus, de muro deturbatus eſt. Ad collis radices iuxta ſancti Andreæ in uincijs ædiculam, portam ex marmore repertam ſcimus, quæ multis gradibus aſcendentibus, illius aſcenſus, qui in Arcem duceret, argumento erat, quoniam uero hæc porta proxime flumen uidetur eſſe, exiſtimari poteſt Tarpeiam uirginem per eam aquatum exijſſe, unde commodam opportunitatem hoſtis intro mittendi nacta ſit. Quidam uolunt ad eam partem inclinatam Arcem, qua Palatinum forum Romanum ſpectat, Ouidij auctoritate adducti, qui ſuis uerſibus teſtatum reliquit, Templum concordiæ quod prope forum erat, cuius etiã nunc ueſtigia apparent, eo loco ſurgere, unde plurimi gradus ad Iunonis Monetæ,

netæ,quæ in Arce pculdubio fuerat,ducebāt. Scribit Liuius *uictoriam,quæ in ſummo concordiæ templo erat, fulmine ictam, dum inferretur,ad alias uictorias,quæ in* Arce *eſſent , adheſiſſe , quare iure hæc loca ſibi inuicem proxima fuiſſe coniecere.*Dionyſius *tamen in Sabini belli deſcriptione aperte indicare uidetur ea parte fuiſſe arcem,qua ſuperius eſt monſtratum. Ait.n.*Romulum *cum copiarum parte extra urbem exquilinum occupaſſe . Alteram uero, cui dux erat* Etruſcus Lutumo *Quirinalem nondū eam appellationem habentem tenere iuſsiſſe . Quorum apparatu cognito,*Tatium Regem *Sabinorum nocte exurgentē exploratum per regionem duxiſſe, nullumq; in agris detrimentum intuliſſe . Ante occaſum ſolis inter Quirinalem,& Capitolium in cāpo caſtra poſuiſſe,& cum uideret firmo præſidio occupata ab omnibus omnia,neq; locum tutum ſibi relictum ullum,in multam incidiſſe anxietatem,nō inueniens quo pacto poſſet ibi eſſe diutius,neſcienti autem quid ageret,inopinatam adfuiſſe felicitatē, tradito ei loco uno munitionum optimo per huiuſcemodi occaſionem.*Pretergredientibus.n. *Capitolij radices* Sabinis *ad explorandum ſi qua pars collis inueniretur,quæ furto capi,aut ui poſſet,uirgo eos quædam ab excelſo ſpeculata cōſpexit,*Tarpeia *nomine compellauit,quibus uerbis apparet non forum romanum ſpectaſſe arcē,ſed in ea parte potius, de qua ſupra expoſuimus. fuiſſe poſitam.*Tarpeiā.n. *in arce fuiſſe fateri neceſſe eſt, cum Sabinos non prope*

Quirinalem, ſed cum ad radices flumen uerſus conſpexit. Accedit quod rupes Tarpeia, ut mox dicetur, quæ à Tarpeia ueſtali nomen accepit, in ea parte eſt, quæ ad tyberim uergit, non qua cõcordiæ templum ſpectatur. Quod attinet ad aſcenſum arcis ad concordiam, illa ratio afferri poteſt, quod, quia in colle eſt, ad Arcem uerò non uno tantum ex latere aſcendebatur, ab eodem etiam ad Monetæ Iunonis templum aſcenſus, erat, quod ad eam partem poſitũ fortaſſe fuerat. Locus uerò unde uictoria ad alias, quæ in arce fuerant, euolauit, non admodum ijs uicinus fuiſſe indicat, uim tamen fulguris non adeo inſignem diſtantiam, diſiunctionemq́; uerticis iſtorum locorum denotat, ſicut reuera non fuiſſe uideri poteſt. Igitur in arce Monetæ fuit templũ, uoto à Camillo ob rem bene cum Auruncis geſtam, erectum, â monendo uero dicta eſt dea, nam ferunt poſt ſtragẽ illam memorabilem à Gallis ſennonibus editam, in arce auditam uocem fuiſſe Iunonis, quæ de quibuſdã ſacris faciendis Romanos moneret. Manilium uero cuius uirtus præclara, ac fides ſingularis cognita, ſpectataq́; fuerat in patria, cum obſidione Romani in capitolio miſere premerentur, quoniam tyranidem occupare aggreſſus fuiſſet, ex Tarpeia rupe deturbatum memorãt. Iccirco ſancitum eſt nequis deinceps in capitolio habitaret. Huius domus, quæ erat in ipſo Capitolio, ſolo fuit æquata. Eodemq́; loco templũ Iunonis monetæ cõſtructum eſt, hoc autem ibi fuiſſe putatur, ubi nũc conſeruatorum ſunt horti. Solinus

tradit eodemmet loco. T. Tatium habitaſſe, quo fuit Monetæ Iunonis templum. Huic ſignandæ pecuniæ officinam, quæ poſtea ad Saturni templum tranſlata ſit, adiacuiſſe Liuius ſcriptũ reliquit. In Arce Vrionis ſimulacrum ex cupreſſo fuiſſe, integrumq́; per diu manſiſſe Plinius meminit. Anſeris preterea fuit ſtatua ex argento, cuius clangore, plauſuq; alarum romani dormientes ſunt excitati, qua nocte Galli capitolium fere obtinuerunt. Plutarchus narrat cum primum cenſores eſſent renuntiati, munusq; iam obire cæpiſſent, ob memoriam, ſtatim de uictu Anſerum ſacrarũ ſolicitos, quæ in capitolio ſeruarentur, illum diligenter curaſſe ſolitos.

De Cliuis capitolij, de capitolio, de Iouis tonantis tẽplo, de fortuna. De rupe tarpeia, De ſaturni templo, de ſaxo carmentæ. Cap. III.

VAriæ olim uiæ ad capitolium aſcenſum præbebant, quamuis ex ijs una omnium celeberrima, fuerit. Hanc fuiſſe putant, quæ contra uelabrũ eſſet, Liuius ſcribit eam à cenſoribus ſterni iuſſam. M. Aemilio Cos. Suetonij autoritas magnam fidem rei addere uidetur. ait.n. Cæſarẽ Gallici triũphi die uelabrũ præuehentẽ pene curru excuſſum axe defracto. Aſcendiſſeq; capitolium ad lumina, quadraginta elephantis dextra atq; ſiniſtra Lychnos geſtantibus. In hoc cliuo M. Tullius ſcribit Milonẽ domũ armis, clypeisq; refertiſſimam habuiſſe. Fuit & ſter

coraria porta, nam Sex. Pompeio autore ad XV. Cal. Iulij è Veſtæ tẽplo ſtercora, ceteraq; fæda, atq; immunda quendam in locum in medio Cliuo capitolino paratum comportari, conijciq; ſolita, quæ ſter coraria porta clauderentur. Alium aſcenſum habuit capitolium, nempe è regione fori Romani, rectà concordiæ templum ſpectantem. Ad huius cliui radices Seruius monet ſaturni fuiſſe templum. Non diu quidem eſt, cũ uia quædam reperta dicitur, VII. pedũ latitudine, quæ à foro, quod in capitolio eſt uerſus fornicem ſeptimianam loco plano poſitam extenditur. Tertius cliuus, ut etiã eſt ſuperius dictum, is erat, qui à concordiæ templo ad Iunonis Monetæ ducebat. Quartus uero, quemadmodum nunc etiam uideri poteſt, contra urbis planiciem erat, quæ hodie admodum frequens, ac celebris eſt. Ibi marmorea porta pulcherrima noſtra tempeſtate reperta eſt. P. Victor ait in capitolij aſcẽſu, qua hodie ſontes puniũtur, Iouis tonantis fuiſſe templum, quod Auguſtus dicauit liberatus Periculorum expeditione cantabrica, per nocturnum iter lecticam eius fulgur perſtrinxiſſet, ſeruumq;, perducentem exanimaſſet. Quoniã uero ut tradit Suetonius ipſius Iouis tẽplũ aſsidue frequentaret, ſomniauit queri capitolinum Iouem cultores ſibi abduci, ſeq; reſpondiſſe tonantem pro Ianitore ei appoſitum. Ideoq; non parum fidei ſomnijs adhibens, mox tintinabulis faſtigium ædis redimiuit, quod ea fere in Ianuis dependebant. Iouis Tonãtis ſimulacrum ſtãs fulmen tenebat. A Locra,

Plinio aſſerente nobiliſsimo artifice laboratum eſt. Iuxta hoc fortunæ fuit etiam templum, ut ex uerſibus qui in preneſte ſunt ſignificatur. Tarpeia rupes unde ſontes, & qui periurij dãnabantur Gellio ſcribente detrudebantur, ex hac capitolij parte ſeſe ad forum olitcrium (plateam montanaram hodie uocant) flectens circumibat. Scribit Dionyſius collem, de quo præcipitarentur dannati, foro imminere. Quamobrem nonnulli coniecerunt forum romanum ſecundum radices capitolij inter hunc collẽ atq; Palatinum fuiſſe: rupemq; ibi, ubi tũc morti aliquo crimine damnati deſtinabantur, extitiſſe. Sed hic uicus erat Iugarius. Dionyſius tamẽ tarpeiæ rupis appellatione totum collem comprehendit, ad huius radices Saturni templum fuit, ubi uetus Aerarium ſeruabatur, quod à Publicola primum conſtitutũ dicitur, paucis ab hinc annis hoc loco erat cella cum turri, quam Sancti ſaluatoris ærarium ſiue in ſtatera. quæ xenodochio. D. Mariæ in porticu, ut nunc loquuntur, erat proxima, nominabãt. P. uictor ſaturni templũ, atq; opis in iugario uico locat. Diciq; poteſt eo loco quamuis poſitum, uico tamen impendiſſe, in ſtatera appellabant à ſtateræ forma, cuius ueſtigia etiam Varronis temporibus, extabãt. Tarpeiæ rupis pars Carmentæ ſaxum dictum eſt, eã autem eſt, quæ ad Tyberim uergens recta ad D. Mariæ templũ reſpõdet.

De Iouis Opt. max. templo. De Clauo Annali, de templo termini, ac fidei. Cap. IIII.

IN capitolij margine ex ea parte quæ appoſita eſt foro, cui montanario nomen eſt, pulcherrimũ ac celeberrimum Iouis opt. max. tẽplum fuit, quod aliquando capitolium etiam Iouis nomen habuit. Quare multis poſt annis ad huius collis radices San ƈti ſaluatoris cognomento in maximis appellatum conſtat. Tarquinus Priſcus id uouit, quod deinde Superbus aggreſſus in eius fundamentis tantum libris argenti XL. millibus expenſis, quoniam roma ſtatim pulſus ſit, ſacrare non potuit, quamobrem à M. Horatio publicolæ collega poſtea, ut ex marmore qđ D. Agathæ tẽplo ſeruatur, apparet, dicatum eſt. M. ORATIVS CONSVL EX LEGE TEMPLVM IOVIS OPTIMI MAXIMI DEDICAVIT ANNO POST REGES EXACTOS A CONSVLIBVS POSTEA AD DICTATORES QVIA MAIVS IMPERIVM ERAT SOLEMNE CLAVI FIGENDI TRANSLATVM EST. Templum hoc in circuitu ducentorũ ferme pedum erat Dionyſio ſcribente quoquo uerſum habens, à parte autem qua frons meridiem triplici columnarum ordine comprehendebatur. Ab obliquis uerò partibus ſimplici, in eo tria ſacella fuiſſe æqualia inter ſe communia habentia latera. Medium quidem Iouis. & ab utraq; parte, Iunonis à dextera, à Sinixtra Mineruæ. In hoc templo fuit adytus, ſiue cella penetralis, in quam ingredi nulli exceptis ſacerdotibus fas erat. Hic duæ aureæ coronæ ſeruabantur, unã XX. Philippeis nũmis æſtimatam

Pamphiliæ legati dono dedere, altera à Carthaginen ſibus miſſa traditur quo tempore uictoriam ſamni tum gratulati ſunt Romanis. Inter hãc & Mineruæ, cellam Iouis Imperatoris erat ſimulacrum preneſtę inuectum. Ante Mineruæ cellam dij ſtabant, quos no xios uocitabant, ij tres fuerant ſtatuæ, quæ genibus uehementer niti, conatumq́; edere uidebantur. Hic preterea fuit tabula Nicomachi de Proſerpinæ ra= ptu. Inter hanc uero & Iouis cellam ſingulis annis Prætor clauũ figere ſolenni ritu ac ſacrificijs ſole= bat. Tũc.n. nullo literarum uſu adhuc inducto, eo nu merum annorum ſignificabant. Clauumq́; annalem appellabant. Hoc uero Mineruæ tanquam artium in uentrici tribuebant. Ad Mineruæ ſacellum Iuuentæ erat cellula. Plinius ſe in eo uidiſſe ſcribit canẽ æneũ uulnus lingentem. Plurima in hoc templo ſigna, at= que ornamenta fuere. Inter cætera ſtatua aurea quã Claudius Imperator dedicauit. Alia præterea uicto= riæ nobiliſsima. Eodem in templo loco ſubterraneo libri sybillini ſeruabãtur. Quorum cura. x. Viris cõ mittebatur. Hic uaſa Sex de Mirrhino fuiſſe dicun= tur, à Pompeio in Triumpho Romam portata. Hic fœdera, ac pacta romanorum, atq; carthaginenſium in tabulis æneis ab Aedilibus ſeruabantur. Palliolum inſuper purpureum, cum quo quotieſcunq; Aurelia= nus Imperator regia indumenta ſua conferret, pal= lida, cineriq́; ſimilia admirabili colore ſuo reddebat. Ferunt hoc ab interiore India à Rege Perſarũ miſ= ſum Aureliano dono datum. In hoc templo ſæpiſsi=

me conciones haberi, & ſenatusconſulta fieri conſueuere. Nouiq; huc Coſs. hic ſacra facere ſoliti ſunt. In fundamentis huiuſmodi templi iaciendis humanũ caput repertum dicitur, ex quo capitolio nomen fuit. Cumq; Tarquinius conſtitutum haberet multis fanis ſublatis, Iouis templum in eo extruere, per auguria deos rogauit quorum antea templa fuerant, Ioui ne cedẽdum, aliò eorum fanis translatis putarẽt omnium ſacellorum exaugurationes admiſiſſe aues, in termini fano non addixiſſe, memorant. Quamobrẽ ea cauſa ſacrificijs decretis, ab augurijs moniti ſunt, termini cõiunctionem cum Ioue eternum Imperium ſignificare. Erat autẽ terminus nihil niſi rudis quidam lapis. Huius dei templum in ſuperiori parte foramen habebat, ut libera facultas eſſet aſpiciendi cælum, terminum. n. nequaquam occultãdum, imò latius dilatandum cenſebant. Siquis uero terminum exaraſſet, ipſum cum bobus ſacrum execrabilẽ prorſus, grauiſsimeq; puniendum Numa ſtatuit. Addunt neq; in Martis, neq; in iuuentæ fano aues de Iouis tẽplo addixiſſe. Optimo quidem augurio, quaſi terminus ſua firmitate Imperij ſtabilitatem, ij uero partim florentem, uiridemq; perpetuitatem nullo timore ſeneſcentis, uetuſtatis, partim uirtutem in bellicis rebus gerendis ſignificarent. Ad Iouis igitur templũ fuit termini fanum. Vitellij Titiq; temporibus cum omnibus uicinis ædificijs incendio conſumptum Iouis opt. max. templum conflagratumq; narrant. Iuxta hoc Fidei fuiſſe templum Cic. autor eſt. In hoc Pli

nius ſcribit imaginem ſenis extitiſſe pulcherrimam cum lyra, ſenemq́; præcum fidibus docētem mire ab excellenti artifice fictum.

De *templo* Iouis *feretrij*, Iouis *cuſtodis*, Vrio*nis*. De *curia calabra, de ædibus* Romuli, *de ſenatulo atq; Aſylo.* Cap. V.

FEretrij Iouis *templum ex ea parte, quæ capito lio reſpondet, ubi nunc eſt* Ara, *cæli fuiſſe pro cō perto eſt.* Omnium *templorum antiquiſsimum, quippe quod à* Romulo *uoto in* Ceninēſium *expeditione facto fuerit extructum, fuiſſe traditur.* Is *in eo bello* Acrone *hoſtium duce cæſo, ipſius ſpolia, cum in capitolium uictor aſcendiſſet, in uicina quercu ſuſpendit.* Opima *autem ea ſunt dicta.* Liuio *autem autore, adeo rara eius fortuna decoris fuit, ut uſq; ad* Augu*ſtum nullus unquam repertus ſit, qui eum locum opimis ſpolijs ornaret,* Cornelio *coſſo, ac.* M. Marcello *exceptis, quamobrem illuſtriorem* Romulus *gloriā eſt cōſecutus.* Ea *autem opima cenſebantur ſpolia, cū dux ducem ſua ipſius manu trucidaſſet.* Hoc *tempore quaſi* Romuli *inſtitutum ſequantur, aut* Roma*norum triumphantium morē, imitentur, in ſolenni pompa* Auguſti *menſis, ſeruatoris* Imaginem *circū ferunt, atq; una nonnulla ſimulacra trūcis affixa, ueluti trophea geſtare ſolent.* Cum Romanis *fædus eſſet feriendum, ex hoc templo ſceptrum ſumebant, per quod iurarent, & lapidem ſilicem, quo fœdus feri-*

rent. A quo quidem feriendi modo putat ſex. pompeius templum ita appellatum. Ancus Martius aliquando id ampliauit collapſumq́; Cæſar Pomponij Attici cohortatione reſtituit. Ferunt. hic poſtea à D. Gregorio Aram cæli, ædificatam. Cænobium hodie pulcherrimum eſſe ibi nemo ignorat. Nunc Frãciſcanorum familiæ, olim Monaci coluere. Multas antiquitiſsimas habet columnas. In quarum una legitur. A CVBICVLO AVGVSTORVM.

In templi exitu paruus, ſed uetuſtate inſignis obeliſcus eſt, preterea tres ſtatuæ Conſtantini Imperatoris. In capitolio inſuper maximum Iouis cuſtodis tẽplum à Domitiano extructum fuiſſe, ab eoq́; dedicatum ferunt. Ac ſe ipſum in ipſius dei gremio locari uoluiſſe. Quidam ibi fuiſſe, ubi Sal in Capitolio ſeruatur, ſenatoriſq́; palatium eſt, putarunt. Inter tot autem res uetuſtiſsimas huius collis nihil fere hoc excepto, tametſi ne illud quidem integrum ſit, reperias. Ex quadam tamen inſcriptione, de qua in initio huius libri mentio eſt, quæ ſalis cauſa ſemiconsũpta exoleſcentibus fugientibuſq́; literis uidetur, hoc ædificium Domitiano uetuſtius fuiſſe declaratur.

Itaq́; nonnulli hic Vrionis templum poſuere. P. uictor inter arcem capitoliumq́; locat iuxta Aſylum. Alij Veiouis templum in foro, quod nunc eſt in capitolio, poſuere. Quemadmodum uero à iuuando Iouem, ſic à nocendo Veiouem dixere. Quibusdam .n. ex dijs ut iuuarent, quibuſdam ne nocerent, ſacra faciebant. Veioui capram mactabant. Huius ſimula=

erum, quaſi ad nocendum paratus eſſet, ſagittas ma nu tenebat. Icc*irco pleriq; eundem Apollinem exiſti mauere, cui dantur ſagitte.* Non d*i ſunt qui in capito lio, ubi Sal ſeruaretur, curiam Calabrā ponant. Ea. n. erat publicus locus. ueſtigiaq; adhuc extant porti= cus, quæ foro immineret.* Pr*imis illis temporibus cul mis curiam Calabrā erexit* Rom*ulus.* H*uc à* R*ege ſacrificulo Senatus, populuſq; ad feſta, nonas iduſq; ſingulorum menſium percipiendas uocabantur, ex quo nomen calabræ fuit.* V*arro ſcribit iuxta cala= bram* R*omuli domum fuiſſe, eamq; paleis coopertā prope hanc ſenatulus fuit, eo in loco, quotiescunq; republicæ cōſulendum eſſet, ſenatus habebatur, mu l ti autem, ut mox dicetur fuere ſenatuli.* I*nter arcē, & capitolium Aſylum* R*omulus ſacrum eò confu= gientibus qualicunq; crimine tenerentur perfugium conſtituit.* I*n foro autem conſeruatorum fuiſſe uo= lunt.* D*ionyſius tradit, locum, qui interduo querceta eſſet* M*iſericordiæ templum appellatum, quod idem eſt cum Aſylo.* T*heſeum præterea ferunt primum omnium apud Græcos Aſylum conſtituiſſe, tametſi id* S*tatius* H*erculis nepotibus tribuere uideatur, cum inſidias uimq; eorum timerent, qui ab* H*ercule uexa= ti oppreſsiq; fuerant.* A*pud* L*atinos uero* R*omu= lus primus inſtituit Aſylum, quo facilius ciuitatē ha bitantibus impleret.* S*tatim enim ſucceſsit, nam un= diq;, præcipue ex* S*abinis ingens ſeruorum, libero= rumq; multitudo in urbem confluxit.* A*uguſtus cum animaduerteret occaſionem ab Aſylo male faciendi*

tradi, primus ſuſtulit. Hunc *Tyberius ſecutus, omnia penitus ubicunq; eſſent aboleuit.*

De quibuſdã templis, alijsq; locis Capitolij, quæ ubinam ſint hodie ignoratur. Cap. VI.

IN *Capitolio* Ericinæ Veneris *templum à* Fabio Max. & Mentis *ab* Attilio *Craſſo dicatum, fuit.* Hæc *uia breui & anguſta tantum inter ſe diſiungebantur.* Salutis, Cõcordiæ, Libertatis, Victoriæ, *Præterea templum opis à* Tatio *conſecratum, aliquando fulmine ſcribente* Liuio *tactum. in hoc Scipionis* Metelli *proaui ſtatua fuit .* Fortunæ *primogeniæ, atq; obſequentis à* Seruio Tullo *poſitæ, templa fuere.* Iouis *præterea ſponſoris quem* Tarquinius *ſuperbus erexit,* Poſthumius *dedicauit* Veneris *quoq; Caluæ in capitolio in fœminarum gratiã, honoremq; erectum eſt. nam* Gallis *ſennonibus in urbẽ inuadentibus, cum in maxima funium penuria neruos arcubus, reliquisq; bellicis inſtrumentis parare non poſſent. matronæ* Romanæ *ex capillis detonſis miram copiam ad funes faciendos ſuggeſſere.* Aliud *præterea* Venus *ipſa, atq; itidẽ* Veſta *habuit.* Poſtquam *ut* Sex. Pompeius *author eſt, omnia quæ eſſent immunda, ac fœda, ad* Veſtæ *templum, ut ſuperius monuimus, ad eam porticum, quæ porta ſtercoraria clauderetur, deferebantur.* Ex Ouidij *uerſibus conijci poteſt, in eo* Iouis *piſtoris aram fuiſſe, multiq; in ea ſententia fuere, ut* Marphorij *ſtatuam illius*

dei ſimulacrũ fuiſſe dixerint. In foro Capitolij fuere Fauiſſe, quæ cellæ quædam erant, & ciſternæ ſubterraneæ, ubi reponi ſolerẽt ſigna uetera, quæ ex eo templo collapſa eſſent, & alia quædam religioſe donarijs conſecratis. In Capitolio atrium fuit publicũ fulmine autore Liuio tactum. Bibliotheca præterea nobiliſsima, plurimiſq; columnis ornatisſima, duas autem habuit Porticus Metelli alteram, alterã Conſtantini. Locum inſuper fuiſſe ferunt, ex quo cũ bellum eſſet indicẽdum, aut quippiam paciſcẽdum, uerbenam ſumebant, qua paterpatratus, fæcialeſq; coronari mos eſſet. In Capitolio quoq; ſenatum haberi, et de rep. decerni ſepiſsime ſolebat.

De multis ſtatuis, alijſq; ornamentis, quæ hodie extant, & olim in Capitolio fuere. Cap. VII.

INter cætera, atq; innumerabilia ornamenta, quibus Capitolium erat refertum, multas habuit ſtatuas é ſubiugatis prouincijs Romã inuectas, quæ autem hodie uiſuntur, hæ ſunt. In conſeruatorum porticu ingens caput, illudq; æneum Commodi fuiſſe dicũt, qui e Neronis coloſſo deiecto, ſuum in eodem repoſuit. manus ſimiliter, atq; pes ingenti magnitudine spectatur. Ante porticum duo maxima fluminum ſimulacra ex marmore, nuda, ac pari forma apparent. Nilum, Tygrinq; nonnulli putãt repreſentatos, quod alter sphingi peculiari beſtiæ ægypti nititur. alter tygridem feram immanisſima habet Erminiæ

quà Tygris præterfluit, uterq; uero ad rerũ omnium, quæ ad tuendam uitam pertinent abundãtiam ſignificãdam Cornucopiæ manu tenet. Quidam Naris, atq; Anienis amnem, qui in Tyberim defluunt, eſſe ſuſpicantur, tametſi Naris ſimulacrum dicãt ita fingi ſolere, ut ex urna aquam profundere uideatur, Quemadmodum Tyberis Lupa ac infantulis ſignificatur. In eadem porticu Aenea Lupa, cuius uberibus Romulus, ac Remus lactentes inhiant, conſpicitur. De hac Cicero, ac Virgilius ſemper intellexere. Liuius hoc ſignum ab Aedilibus ex pecunijs, quibus multati eſſent fœneratores poſitum innuit. Antea in comitijs ad ficum uiminalem, quo loco pueri fuerãt expoſiti, locatum pro certo eſt. Inde in Lateranum, poſtremo in Capitoliũ eſt translatũ. Intra huius palatij portã ſimulacrum Herculis adhuc puberis, æneũ, inauratumq́;, præterea nudũ ſpectabatur: quod nunc in palatium translatum, dextra clauam, ſiniſtra aurea poma, quæ ex hortis Heſperidum abſtulerat, tenet. Repertum autem in ruinis aræ maximæ ferunt in foro Boario. In palatio ſatyrus miræ pulcrhitudinis eſt. In porticu autem caput, pedesq́; cuiuſdam Coloſsi marmorei, & ſimul fragmenta, quæ antea iuxta Pacis templum erant, uiſuntur. Alia præterea opera marmorea, muris inſerta Antonini ex Dacico triumpho, ſiue. L. Veri ex Parthorum uictoria ſtatuas habẽtia ex puro marmore, palam uidere licet. Hæc autẽ à D. Martinæ templo, quod prope Marphorium eſt, ſublata, hunc in locum traducta ſunt.

Templum deniq; marmoreum inſigni pulchritudine uiſendum cernitur. In palatij interiori parte ænea ſimulacra duo, ſed puſilla continentur, uetuſtisſima tamen, ac ſpecioſisſima, alterum ſtare uidetur inſtar habens ſerui, alterum nudum, innixumq́;, paſtori perſimile corpore inclinato, ſpinam acu euellere de pede uidetur. Alia *ſigna ſed trunca ac mutila non deſideres, ingens* Leonis. x. Pont. *ſtatua à* Romanis, *ob immunitatem decreta, in eodem palatio aſſeruatur.* Pictura *uerò in parietibus ſeptem* Regum *geſta expreſſa, præterea fortiſsimorum* Ducum Romanorũ *triumphos, ac uictorias habẽt.* In Area Capitolij *ſtatua eſt equeſtris.* M. Aurelij *philoſophi ex ære, caduceatoris forma, quamuis.* L. Verò *nonnulli, uel* Septimio Seuero *aſsignẽt.* Non *diu eſt cum ex templo* D. Ioannis *in* Laterano *eum in locum* Paulus. iij. Pont. *tranſtulit.* Sixtus. iiij. *cum opus admiraretur, inter cæteras urbis antiquitates, minusq́; apte eo loco eſſe animaduerteret, baſi pulcherrima ornauit.* Plurima *fuere præterea, quorum nulla certa ratio hodie reddi poteſt.* De *nonnullis tamen mentio habebitur, de quibus antea ueteres ſcripſere.* Tres Iouis *fuere ſtatuæ, una tacta fulmine quo tempore* Pyrrhus *in* Siciliam *traiecit.* Secundam Sp. Carbilius *poſt ſamnitũ uictoriam erexit.* Hanc Plinius *adeo ingentem fuiſſe refert, ut à* Ioue *etiam* Laciario *conſpiceretur.* Hercules *duas ex ære habuit: alteram à* Sempronio Cos. *dicatam, alteram à* Fabio Max. Tarentinis *ſuperatis poſitam, opus autore* Strabone Lyſippi *exiſtima*

tum. Lucullus *ex* Apollonia Ponti *urbe* Apollinem XXX. *cubitorum.* C. *uero ac.* L. Talentorum *æſtimatione inuexit, nunc fractum atq; diſsipatum uidetur.* Nemeſis, Boni euentus, ac Bonæ *fortunæ ſimulacra* Praxitelis *opera fuere.* Iani *preterea* Imago *in cuius dextera* CCC. *numerus, in ſiniſtra.* LXV. *quaſi ad anni tempus, ac dies ſignificandos notatus erat.* Accedunt Regum *omnium ſtatuæ, ex quibus* Plinio *teſte nulla,* Tullo, *ac* Numa *excepto annulum habuit.* Bruti, Scipionis, *à quo uictus,* Antiochus, Syllaq; *pedeſtris ex ære claro.* Aemilij *lepidi, pueri inſuper pretextati* Bullam *ex collo pendentem habentis, quam ſenatus ob hoſtem prælio obtruncatum ſeruato ciue decreuit.* Metellus *ob ſeruatum ab incendio* Palladium, *cum parum abfuiſſet quin una cum* Veſtæ *templo conflagraret, ſtatuam ſimiliter meruit.* Adde *illam* Tyberij, *quod annonam ingraueſcentem leuaſſet.* Plutarcus *ſcribit* Fabium Maximum *ſibi ipſi equeſtrem ſtatuam ex ære poſuiſſe.* Populumq; Romanum *aliam* Bruto *illi, à quo* Tarquinij *pulſi fuerunt, mediamq; ipſam inter regum ſtatuas poſitam erexiſſe.* Domitianus *decreto prohibuit præter auream, argenteamq; hoc loco nullã poni.* Cornelia Gracchorũ *mater aliam habuit,* Scipio Aſiaticus *tabulam uictoriæ contra* Antiochum *partæ capitolio addidit.* Bocchus *in* Syllæ *gratiam duas triũphales imagines inſeruit.* In *quibus aureus fuit* Iugurta, *quẽ in* Syllæ *poteſtatem dabat.* Parrhaſius Epheſius *in* Capitolio Theſeum *pinxit.* Vbi Clypeus

Martis

Martis fuit Asdrubalis imaginem habens. Columna præterea roſtrata de cælo aliquãdo percuſſa. Auguſtus nauali bello Aegeptiaca claſſe ſuperata, ex nauium hoſtilium roſtris quatuor columnas confecit quæ in capitolio poſtea à Domitiano locatæ, uſque ad ſeruij, eo autore, ætatem perdurarunt. Hodie ad ſanctum Ioan. Lateranum ſpectãtur. Leges, & pleraq; publica acta æneis tabulis inciſa ſæpius monente. M. Tullio ibi ſeruabãtur, quarum unam fulmine tactam refert, cum dicat legum æra liquefacta. Legimus Veſpaſiani diligentia tria millia tabellarũ quæ deflagratione capitolij ruinis obrutæ eſſent, erutas, atq; inſtauratas. præfectiq; ſunt quibus harum reficiendarum negotium datum eſſet. Quod ex marmore uetuſtiſsimo ſignificatur. C. CALPETANVS STATIVS. SEX. MAETORIVS. M. PERPENNA LVRCO. T. SARTIVS DECIANVS CVRATORES TABVLARIORVM PVBLICORVM. FAC. CVR. *Tabulæ præterea in quibus leges Romulus inſcribi iuſſerat eodẽmet loco ſeruabantur. Quarum hæc fuit ſententia. Nihil inauſpicato faciendum. Patritios tantũ ſacrificijs, magiſtratibusq; intereſſe, plebis, agri colendi curam eſſe. Regum negotium eſſe rerum omnium Sacrarum, quarũ patritij cuſtodes eſſent, à populo magiſtratus deferri oportere, Leges ſimiliter tenẽdas, de communibus negotijs ab eo decernendum. Non ſtatim fidem habendam fabulis, quæ falſo de dijs diſſipãtur: Nullum ex peregrinis dijs, Fauno excepto,*

ſacra facienda. In templis noctu ad excubãdum. Homicidas capite plectendos; nullum inſolens atq; impudicum uerbum mulieribus audientibus effutiendum. Toga ad talos demiſſa utendum, licere cuicunq; monſtruoſos partus de medio tollere. Neminem niſi per portas egredi, aut ingredi audere. Vrbis mœnia ſacroſancta eſſe, mulieremq; legitime uiro, in bonis, ſacrificijsq; uiri ſociam habendam, & quemadmodum uir paterfamilias, ita illam Matremfamilias putandam. Et ſicut illa patris, ita uiri heres eſſet. Integrũ eſſe uel uiro, uel Affinibus quo libuiſſet mortis genere Adulteram necare, mulierẽ, quæ uinum bibiſſet, Adulteræ pœna teneri. Parentibus licere filios aut relegare aut etiã, ſi uideretur. uẽdere, aut occidere.

De Vico Iugario, & Tuſco Cap. VIII.

EXpoſitis ijs, quæ in capitolio fuere, aut hodie etiã extãt, priuſquã ad Palatinũ ueniamus, quo res dilucidior ſit, de ijs, quæ in horum collium ualle ſunt, dicendum uidetur. Ad capitolij radices ex hac parte uicus fuit Iugarius, qui, ut ex Liuij uerbis elicitur, cum foro romano terminabat. Nam cum de quibuſdam ſacris, quæ à Matronis Iunoni Reginæ, quæ in Auentino facienda eſſent, exponeret, duas Iuuencas albas ab Apollinis templo per carmentã portam in Vrbem actas ſcribit, poſt quas duo Iunonis reginæ ſimulacra ex cupreſſo ferebãtur, hæc autem XXVII. Virgines ſequebantur in ueſtibus oblõgis,

carmen quoddam rude atq; ineptum, ſed illi ætati for taſſe non ingratum canentes. Has decem uiri, pro quorum ordine illa erant inſtituta, laurea coronati non ſine ſolẽnibus, prætextatisq; indumẽt s ſequebã tur, ait igitur p hãc portam ingreſſos uicũ Iugariũ, in forũ ueniſſe, atq; ibi puellas cõſtitiſſe, ſeq; manibus per mutua implicitis canentes, ſaltantesq; choream inſtituiſſe. Inde uero per uicũ Tuſcũ, per uelabrum, tandem per medium forũ Boariũ, per cliuũ ad Iuno=nis Reginæ templum in Auentino poſitũ aſcendiſſe. Ex quo colligi facile poteſt Iugarium uicũ ad Tar=peij radices, qua parte palatinũ ſpectat, fuiſſe, atq; in forum Ro. reſpondiſſe. Preterea colligitur uicũ Tuſcũ ex alia uallis parte ad palatini radices extitiſ ſe. atq; ex uno latere cum foro Romano, ex altero cũ Velabro terminaſſe. Preſertim cum Liuius ſcribat peractis in foro choreis, per uicũ Tuſcũ, deinde per Velabrũ, quod eſſet in Auentino, iter habuiſſe fæmi nas. Igitur nõ is fuit Vicus Tuſcus, ut quidam uolũt, totũ id ſpatij, quod inter tres iſtos colles, ac Tybe=rim interiectũ eſt, nam ſi ita eſſet, ſatis fuiſſet, ſi Li=uius ſcripſiſſet per Vicũ eos Tuſcũ in Auentinũ aſcẽ diſſe, tametſi nullius preterea loci mentionem ha=buiſſet. Siqui uero putẽt uelabrũ, atq; alia loca, quæ hac planitie continerentur, Tuſci uici particulas fuiſ ſe, abſurdũ ſit, niſi rem aut ratione, aut ſcriptorum antiquorũ autoritate plane demonſtrent. Certe cum de uicis Romanis ſermo eſt, non dubiũ eſt eos à reli=quis Vrbis partibus ſemotos, ac diſtinctos, neque

tam amplos fuiſſe, ut alias etiam partes complecte=rentur. Sed Iugariũ uel à bouũ Iugis, quæ ibi conficerentur dictũ eſt, aut ab ara Iunonis Iugæ, quæ eo eſſet loco, nam cum Iuno coniugijs præeſſet, ita cognominatam uolunt. Ingens ſaxum in Iugarium uicũ aliquando ex Capitolio cecidiſſe Liuius teſtis eſt, à quo pleriq; contriti ſint. In hoc uico. M. Valerius Amerinus domũ habuit, Item Ouidius prope templũ D. Mariæ cõſolationis habuiſſe dicitur. Ipſe. n. ſcripſit cum domi ſuæ caput toleret, capitolium ſuperemi nens uidere ſolitũ. P. uictor Opis, ac Saturni templũ in iugario locat, ſicut in Turario eorũ aræ fuerant. Nonnulli tamẽ putarunt Saturni templũ idem fuiſſe, quod ex hac parte ad capitolij radices iaceret. Dici. n. Poterat in uico Iugario fuiſſe. Tuſco uero uico tuſci nomen dedere. Ii. n. poſtquam Romulum uel, ut quidam tradidere Tarquiniũ Priſcũ auxilio iuuere, Cæliũ montẽ domicilio habuerũt, cum uero hic locus munitiſsimus uideretur, ac de Tuſcis nõ nihil ſuſpicarentur, ad imã planitiem traducti ſunt, unde ab eis nomẽ accepit. Quidam putarũt partem ex Porſenæ Copijs Romæ ſponte conſtitiſſe. Cumq; hanc urbis partem habitaſſent, ab ijs nomen loco inditũ fuiſſe. Iccirco Varro ſcripſit in eo uico Vertuni præcipuũ tuſcorũ numinis fuiſſe templũ. Ideo aũt ſic deũ appellabant, qđ mercatorum rebus, emendis, uendendisq; mentes inuerteret, uel ex Propertij ſententia, quod aliò amnem tyberinum uerterit, hucusq;. n. antea alluebat. In huius tẽplo Ful. Flacij picta erat ima=

go triumphalis. In extrema uici regione, qui etiam Turarius dictus eſt, in angulo uidelicet baſilicæ ſempronianæ, ferunt ipſius etiam Vertuni ſimulacrum fuiſſe. Lenonum hūc fuiſſe præcipuū domiciliū Plautus innuere uidetur, præterea etiā hominum nequiſſimorum. Martialis opera Serica hic exerceri ſolitū ſcribit, præterea molliſsima queq; ex bombace ut hodie uocant, & tenuiſsima operis, telasq́; texi, hic etiā unguentarij uerſabantur.

De uia noua, de domo Tarquinij priſci, de templo ac luco ueſtæ, de Regia Numæ, de fornicibus Romuli, de quirini templo, & de lupercali. Cap. VIIII.

IN huius uallis medio, inter duos de quibus dictum eſt, colles, uia noua quædam fuit, ſic, ut Varro ait appellata, quod cū uetus antea fuiſſet, renouata fuerit. Ouidius ad caput fori perueniſſe innuit. Varro putat hanc ex alio capite Velabrum attingere. Ait enim Laurentalia in uelabro fieri eo loco, quo uiæ nouæ exitus eſt. Quidam putauere recta ad ſeptizoniū extēdi uſq; ad piſcinā Publicā, atq; ad Baſsiani Imperatoris thermas, quas. P. uictor in regione Piſcinæ ad uiæ nouæ exitum locat. Scribit Spartianus hunc Imperatorem uiam nouam ſtrauiſſe, quæ ſub eius thermas eſſet. Illud etiam addit hanc uiam omnium reliquarum pulcherrimam. Igitur Varronis uerba uelabrum uiæ nouæ, nec uero uiam nouam uelabro reſpondiſſe ſignificant. Nec me fugit pleroſq́;

uiam de qua Spartianus meminit, aliam ab ea fuiſſe exiſtimare, & à dextra aliquantulũ à Seueri ſeptizonio ſeiunctam incipere. Hoc autem ſeptizoniũ in uia Appia erat, & cum ipſa ad Capenam portã iungebatur. Videtur quidem uerisſimile, nam Varro Aij loquntij arã ad nouæ uiæ exitum prope ueſtã, quæ quidem hoc loco nõ ad Caracallæ thermas erat, ponit. Scriptum reliquit Liuius à Ceditio plebeio nocte uocem humana clariorem auditam in uia noua, quæ moneret, ut Magiſtratibus nunciaret, Gallos aduentare, ideoq; à Camillo eodem in loco cellã Aio loquntio erectam. In huiuſce uiæ extremo uerſus forum Romanũ Tarquinius Priſcus habitauit. Nam ſcribitur Tanaquil cum populo locutam de feneſtra palatij ſui, ex ea parte, quæ uiæ nouæ reſponderet. Rex.n. iuxta ſtatoris Iouis templum domicilium habebat. Quamobrem relinquitur, ut homines exiſtiment uiam nouam ex hac parte proxime uicum Tuſcũ initiũ duxiſſe, aut hic idem cũ uico fuiſſe, niſi quis fortaſſe locũ uico tuſco aßignatum uiæ nouæ, aut qui uiæ nouæ fuiſſet Tuſco uico tribuendum uelit. Sed hæc deſcriptio plurima loca, quæ uiæ nouæ proxima eſſent, mirum in modum confunderet. Putauere nõnulli in hac ipſa ualle, quæ hodie ſanctæ Mariæ Gratiarum appellatur, ueſtæ olim ædem fuiſſe, uerbis aũt Plutarchi adducti ſunt, qui ſcribit Romanos cũ ſumma ui pedem à Sabinis referre coacti eſſent, uſq; ad palatij portam pulſos, tanto robore, ac uirtute in hoſtem conuerſos, ut ipſum ſtatim fregiſſent, & uſ=

que ad Numæ Regiæ ueſtæq; templum repuliſſent, quaſi ſabinorum fuga, uerſus Palatium non eſſe, ſed uerſus capitolium potuiſſet: ex quo in uallem deſcenderant, & ad cuius radices hoc templum eſt uocem ſimiliter à Ceditio auditam de Gallorum aduẽtu, Liuius refert, in uia noua ac ſuper ueſtæ tẽplo accidiſſe. Hoc autem templũ à Romulo conditum, Id uero autore Dioniſio non fuit, in quo perpetuus ignis ſeruaretur, ſed aliud ueſtæ quidem ſacrum, illudq; rotundum, atq; à Numa extructũ, ut ſuo loco exponetur, quamuis quidam putarunt hic Numã templũ ipſum iuxta palatium ſuum ædificaſſe, Ouidiusq; in faſtis uidetur hoc ipſum à Numa iuxta Regiam extructum putare, quod eſſet & rotunda forma, Veſteq; ſacrum. Verum mox ſuo loco de huius deæ templo explicabitur. Ad hoc igitur templum uiæ nouæ erat Numæ Regia atrium pulcherrimum habens, Horatius meminit Tyberim hucuſq; inundaſſe, ſcribit. M. Tullius ueſtæ lucũ ad palatini Radicẽ fuiſſe, iuxta Statoris templum, & in uiam nouam deflexiſſe, ex eo autem luco ante captam à Gallis urbem uocem exauditam refert. ut muri & portæ reficerentur, futurum. n. eſſe, niſi prouiſum eſſet, ut roma caperetur. Erat hic nimirũ lucus à Cicerone ad palatini radices locatus, et multis perſuaſit ueſtæ tẽplũ D. Sylueſtri in lacu templum, uel D. Mariæ liberatricis extitiſſe. eo autem magis ad credendum ſunt adducti, quod ex quibusdam ſepulchris XII. numero, quæ aliquando hic defodiendo ſunt eruta, facile ſacerdo=

tum ueſtalium monumēta fuiſſe declarātur. Nos *hic duo tantum notaſse contenti erimus. hoc fuit* Flauiæ *Maniliæ.* FL. MANILIAE VV MAX. CVIVS EGREGIAM SANCTIMONIAM, ET VENERABILEM MORVM DISCIPLINAM IN DEOS QVOQVE PER VIGILEM ADMINISTRATIONEM SENATVS LAVDANDO COMPROBAVIT AEMILIVS FRATER ET FLAVII SYLVANVS ET HIRENEVS SORORIS FILII A MILITIIS OB EXIMIAM ERGA SE PIETATEM PRAESTANTIAMQ. *Aliud Clæliæ Claudianæ erat huiuſmodi.* CLAELIAE CLAVDIANAE VV. MAX. RELIGIOSISSIMAE BENIGNISSIMAEQ. CVIVS RITVS ET PLENAM SACRORVM ERGA DEOS ADMINISTRATIONEM VRBIS AETERNAE LAVDIBVS SS. COMPROBATA OCTAVIA. HONORATA VV. DIVINIS EIVS ADMONITIBVS SEMPER PROFECTA. Ex *latere hæc ēt inſcripta legebātur.* COLLOCATA XII. CAL. APRIL. X C. AVFIDIO ATTICO ET C. ALSINIO PRAETESTATO COSS. *Quoniam uero in hunc ſermonem incidimus, non omittemus Numam, autore Plutarco quatuor tātum conſecraſſe Veſtales, deinde quoniam illæ ſacris non ſufficerent, Tarquinius Priſcus duas addidit. Veſtalem minorem quam annos. VI. maiorem quā. X. natam capi fas eſſe negarunt, XXX. ann. ſeruie-*

bant. Primo decennio ſacrorum ritibus ac cerimoniis comprehēdēdis uacabant. Secundo in templo miniſtrabant, Tertio alias, nempe iuniores, inſtituebāt. Hoc autem ſpatio peracto nubere omnibus integrū erat, raro tamen id euenit. Si qua uero inceſti crimine damnata eſſet, uiuam ſuffodi eſt inſtitutum, tanta erant apud omnes ueneratione, ut ſolæ autoritate ſua pacem inter ciues conciliarent. Verum de ueſtalibus tot á ſcriptoribus referuntur, ut nimus longum ſit, ſi omnia ſint perſequenda, Inter ſtatoris Iouis ac Veſtæ templa quidam uetuſtis Romuli fornices fuiſſe uolunt, quos ex lateritio confectos ſua ætate corruiſſe Blondus autor eſt. Et cum antea uetuſtate ingenti pene diruti eſſent, refici nequaquam uoluere Romani, ut diutius Maximi hominis memoria conſeruaretur. In eadem ipſa ualle, quo loco. D. Theodori templum eſt, Quirini ædem fuiſſe memorant, ubi Dionyſius lupam æneam cum pueris fuiſſe tradit. Plinius hoc omnium antiquiſsimum dicit, fuiſſeq; ante ibi duas myrtos, alteram patritiā, plebeiam alterā uocatam. Iuxta lupercal ſiue templum, ſiue ſpeluncã potius in Palatino ab Arcadibus Pani Lycæo paſtoribus pro deo habito, ſacratum. Sicut uero græci à lupis arcendis Lycæum, ita latini lupercal appellare uoluerunt. Dyoniſius ait hāc ſpeluncam opacam, frondoſamq;, ubi Pani ſacrificarent ne ſuo quidem tēpore coniici potuiſſe quo fuiſſet loco, idq; ex ædificiis plurimis accidiſſe. Sunt qui putent locum à lupa Romuli ac Remi nutrice appellatum. Sed quoniam

ſatis perſpicuum eſt pueros non hic, uerum in comitio ſub ficu ruminali expoſitos atq; à lupa lactis nutrimentum accepiſſe, duo fuiſſe Lupercalia dicendũ uidetur, alterum ad Quirini tẽplum ab Arcadibus paſtoribus dedicatum, atq; hoc nomine uocatum, alterum in Comitio ad ficum ruminalem, ſicq; à lupa nominatum. Hoc autem ex. P. Victoris deſcriptione facile confirmatur. Nam in fori Romani regione ait ficum ruminalem in foro fuiſſe, quo loco etiam lupercal. Lupercaliorum autem ludorum originẽ à Romulo ac Remo tribuunt, nam ante conditã urbẽ ſacris peractis una cum reliqua Iuuentute, caprinis pellibus induti cum ioco, ſummáq; hilaritate exultantes, diſcurrerunt. Nonnulli ex Arcadia hoc ſolenne in latium à Carmenta allatum, atq; inde inſtitutum ferunt, ut nudi Iuuenes per luſum atq; luxuriam Lycæum pana uenerantes currerent. Ouidius exiſtimare uidetur hoc ſacrum ad piam lupæ memoriam inſtitutum. Nudi hoc ſacrificium celebrabant luperci per omnes urbis uicos diſcurrentes, & quedam carmina ad honorem Lycei canentes, corijs caprarum occurrentes mulieres uerberabant, quæ cum ſe ultro offerrent, facilem partum ſperabant.

De foro Romano, de carcere, de Marphorio, de ſecretario Po. Ro. de templo Concordiæ Cap. X.

NVnc de foro Romano omnium locorum, qui antiquitus in urbe eſſent celleberrimo dicen=

dum. Adeo cum hac ualle iungebatur, ut à pleriſq; inter capitolium, Palatinumq́; ſit locatum, re autem uera (quemadmodum olim à Capitolij radicibus ex tendebatur, parum à ſeptimij fornice, ut hodie apparet, uſque ad palatij fores, quæ prope Iouis ſtatoris templum erant) ſatis patet intra hoſce duos colles poſitum, quamuis ad latus aliquantulum pertineat. Scribit. n. Liuius cũ de bello meminit, quod Sabini geſſerunt, iam capitolio ab illis occupato, in hãc uallem, de qua ſermo eſt, deſcendiſſe, atq; à tergo Romanos inuaſiſſe, eosq́; per totum id spatij quo forũ comprehendebatur, uſq; ad palatij portam inſecutos. Hucuſq; igitur illo principio pertinebat, urbe uero iam aucta, etiam ad Titi fornicem ampliatũ eſt. Quare Valeriũ publicolam ferunt cum domum, quã in ſummitate Veliæ haberet, deieciſſet (erat autem Velia in palatino locus è regione fere Titi Veſpaſiani fornicis) in plano, atq; in imo foro ædificaſſe, uerũ hoc ipsũ etiam fori ſpaciũ in anguſtũ redactum eſt, bona. n. huius Pars comitij nomen accepit. Hoc autem à Palatio porta incipiens, qua forum, terminabat, quaſi Titi fornicem attingebat, conſtat tamẽ diu potius fori ipſius partem fuiſſe comitium. Quamobrem Plinius de ficu mentionem faciens, quæ hoc loco erat, in foro, atq; in Comitio fuiſſe ſcribit, tametſi una tantũ eſſet ficus, adde quod Latium appellatum eſt idem forum. Vt uero ſingulatim de eo dicamus, ſcire oportet carcerem Liuio ſcribẽte, ad terrorem increſcentis audaciæ media urbe imminentẽ foro ædi

ſicatum. Huic Ser. Tullus ſubterraneum locũ addidit non admodum à ſiracuſanorũ Latomijs diuersũ, ſic aũt ipſi placuit appellare, hunc Salluſtius apte deſcribit. Scilicet cum quis paululũ aſcendiſſet ad Leuam circiter XX pedes depreſſum humi, quem undiq; parietes emunirent, atq; inſuper cameram lapideis fornicibus uinctam, ſed incultam, tenebris, odore fœdã, atq; terribilem faciem eius fuiſſe, nunc D. Petro dicatus eſt locus cognomento in carcere, Ibi Cal. Auguſti, priuſquam Eudoxæ Imperatricis iuſſu in Exquilijs D. Petri in uinculis templũ eſſet, cõſtructum, ſolenne feſtum celebrari ſolebat, ſigna adhuc ueteris illius formæ apparent, atq; ueſtigia. Hunc autem locum ſyluester Pontifex Conſtantini hortatu dedicauit. In huius frontiſpicio hæc legere licet. C. VIBIVS. C. FILIVS RVFINVS M. COCCEIVS M. F. NERVA COS. EX S. C. Quamobrem Putandum eſt hũc ipſum carcerem renouatum, atq; alijs temporibus ampliatum Quoniã uero ad carceris ſiracuſani, quas latomias dixere, ſimilitudinem Tullianum erat conſtructũ, idem latomiarũ nomen impoſuere. Liuius autor eſt duo atria à Catone Cenſorino facta, Titium, atq; Martiũ, huius q; loci triumuiris curam commiſſam. Quam uero horrendum, ac formidabile eſſet locus, latinorũ non pauci literis tradiderunt. Ante carcerem Ingens ſimulacrum humi ſtratum Iacet, Marphorium appellant. Naris effigiem in ſcopulo poſitam nonnulli arbitrantur, ſimilitudine fortaſſe ducti nar Syllabæ, ac

mar, à qbus huius uocis initiũ ſumit, facta literarũ mutatiõe. Alij Rheni effigiem, cippumq́; æneí equi, qui Domitiano in foro decretus eſt, fuiſſe putãt, ita ut is equus ſcribente Statio pede ſubiugati Rheni de cuius Prouincia antea triumpharat, crines premeret. Sunt qui Iouis panarij ſimulacrum fuiſſe cenſeant, quem piſtorum deum memorãt, hoc autẽ ideo poſitum accepimus, quod Romanis à Gallis ſennoni bus in capitolio obſeſsi, cum ſumma inopia cõmeatus laborare putarentur, ut abundantiam copiamq́; potius indicarent, in hoſtium caſtra pane deiecto effecerunt, ut pacis conditiones acciperent. De ara Piſtoris Iouis Ouidius meminit, ſuperiorem ſententiam ſequens, quoniam uero panibus refertiſsimũ uidetur ſaxum, in quo tamquam in lectulo cubat ſimulacrũ, ideo adducti ſunt, ut Iouis piſtoris ſtatuam putarint. Marphorium præterea deum uolunt, quod ſit iuxta forum Auguſti, quo loco Martis erat templum, id autem D. Martinæ ædem pleriq́; exiſtimãt, uel quod nomina ſimilitudinem habeant, uel quod ibi multa triumphalia ornamenta in marmore ſculpta uidentur, uerum ex antiquiſsimo lapide palam eſt, hic populi Ro. fuiſſe ſecretarium, quo ſecretiſsima queq́; ſeruarẽtur, id aũt eſt. SALVIS DD. NN. HONORIO ET THEODOSIO VICTORIOSISSIMIS PRINCIPIBVS SECRETARIVM AMPLISSIMI SENATVS QVOD VIR ILLVSTRIS FLAVIVS ANNIVS INSTITVERAT, ET FATALIS IGNIS ABSVMPSIT

FLAVIVS ANNIVS EVGARIVS EPIFANIVS VE. PRAEF. VRB. VICE SACRA IVD. REPARAVIT, ET AD PRISTINAM FACIEM REDVXIT.

Iuxta pulcherrimum concordie templum fuit, quod à Varrone inter capitolium, forumq; Romanum poſitum eſt. Plutarchus in ipſo Romano foro locauit, in eo. n. erat, aut ipſi tam propinquum, ut in eo eſſe prorſus putaretur. Multa concordiæ templa diuerſis temporibus Romæ preterea fuere. Vt ſuo loco dicetur. Hoc uero de quo ſermo eſt iam inſtitutus Camillus uouit condiditq;, ob eam concordiã, qua plebs cum patritijs diſsidens cõiuncta eſt. Adhuc porticus pars templi huius extat, quæ octo ingẽtibus Columnis ſuſtinetur. In quarũ una hæc leguntur. SENATVS POPVLVSQVE ROMANVS INCENDIO CONSVMPTVM RESTITVIT.

In Marmore preterea quodam aliquando in ruinis repertum, quod nunc in templo D. Ioannis Laterani ſeruatur, hæc inſcriptio legitur, quæ huius templi meminit, & ſimul quo tempore eſſet inſtauratum.

D. N. CONSTANTINO PIO FELICI AC TRIVMPHATORI SEMPER AVGVSTO OB AMPLIFICATAM TOTO ORBE REMP. FACTIS CONSILIISQ.

S. P. Q. R.

AEDEM CONCORDIAE VETVSTATE COLLAPSAM IN MELIOREM FACIEM OPERE, ET CVLTV SPLENDIOREM

RESTITVERVNT. *Ex hoc tẽplo ad* Iunonis Mo*netæ, quæ in capitolio erat, plurimis gradibus aſcẽdebatur, ut uero ex ipſarum columnarum monumento, atq; ex* Ciceronis *uerbis conijci poteſt, ad hoc tẽplum multi gradus ducebant.* Quæritur M. Tullius *in concordiæ, cella.* M. Antonium *armatos incluſiſſe, ſicq; locum ſacrum uiolaſſe.* In *hoc ipſo crebro ſenatum haberi mos erat, quare curia à* Lampridio *nominatur.* Hoc *eſt locus, ubi de rebus publicis decerneretur.* Eadem *de cauſa Sex.* Pompeius *ſenatulum uocat, innuere tamen uidetur non ut antea eo loco ſenatum* Cogi. Hoc *tempore omnia eius ornamẽta ſublata ſunt.* Latonæ *ſtatua* Euphranoris *opus in hoc fuit templo, quæ* Apollinem, *ac* Dianam *in ſinu foueret.* Niceratus Eſculapium, *&* Nigiam, Bedas Battum *ſpecie uenerantis* Apollinem, *ac* Iunonem *fecit.* Piſiſtratus Martem, *atq;* Mercurium, Sthenes *cererem,* Iouem, *ac* Mineruam, *qui omnes autore* Plinio *nobiliſsimi fictores fuere.* Iuxta *hunc locum cũ alte defoderetur, non multo abhinc tẽpore, loco ſubterraneo quiddã porticus ferè facie, aut trium officinarum inſtar habens repertum eſt, qui locus, ut ex inſcriptionibus comprehendi poteſt, ijs dicatus uidetur fuiſſe, qui publicis actis notandis prepoſiti erãt huiuſmodi autem ſunt.* C. AVILIVS LICINIVS TROSIVS CVRATOR SCOLAM DE SVO FECIT. BEBRYX AVG. L. DRVSIANVS A. FABIVS XANTHVS. CVR. SCRIBIS LIBRARIIS, ET PRAECONIBVS

AED. CVR. SCOLAM AB INCHOATO REFECERVNT MARMORIBVS ORNAVERVNT VICTORIAM AVGVSTAM, ET SEDES AENEAS ET CAETERA ORNAMENTA DE SVA PECVNIA FECERVNT. *Eodem in loco ſed parte exteriori hæc præterea habentur.* BEBRYX AVG. L. DRVSIANVS A. FABIVS XANTHVS CVR. IMAGINES ARGENTEAS DEORVM SEPTEM POST DEDICATIONEM SCHOLAE ET MVTVLOS CVM TABELLA AENEA DE SVA PECVNIA DEDERVNT. *Hic Cippus inuentus eſt, ſuper Stilichonis ſtatua iacebat, ut titulus declarat*

FL. STILICHONI V. C.

FLAVIO STILICHONI ILLVSTRISSIMO VIRO MAGISTRO EQVITVM, PEDITVMQ. COMITI DOMESTICORVM TRIBVNO PRAETORIANO, ET AB INEVNTAE AETATE PER GRADVS CLARISSIMAE MILITIAE AD COLVMEN GLORIAE SEMPITERNAE, ET REGIAE ADFINITATIS EVECTO PRO GENERO CIVI THEODOSII AVGVSTI IN OMNIBVS BELLIS ATQ. VICTORIIS, ET ABEO IN ADFINITATEM REGIAM COOPTATO, ITEM QVAE SOCERO DN. HONORI AVGVSTI APHRICA CONSILIIS EIVS EX PROVISOINE LIBERATA. EX S. C.

Paucis

Paucis ab hinc annis ex Romano Foro lapides excauati ſunt, in quibus conſulum dictatorum, ac tribunorum militum cum poteſtate conſulari nomina ſculpta leguntur. Sumuntq; à nominibus Romanorum Regum principium, atq; ad Auguſtum Imperatorem uſq; perueniunt. Viſuntur præterea inciſa eorum nomina, qui triumphum ducere meruerunt, & quo tempore triumpharunt. Sunt hæc lapidum fragmẽta, ideoq; minus ordo temporũ percipitur, multisq́; in locis conſumptis literis, non ſatis plane legũtur. Hi lapides nunc in muro palatij conſeruatorũ ſub dio poſiti ſunt impenſa uidelicet cardinalis Farnenſis, ut inſcriptione ſuper Catalogo dictorũ magiſtratum apparet, & epigrãmate Cardinalis Viſei ſub isdem literis inciſo.

De ſeptimij fornice de Miliario Aureo, de æde Saturni, & de Aerario. Cap. XI.

AD capitolij radices initio fori prope locum ſuperius expoſitum è regione templi D. Mariæ ad hanc uſq; ætatem ſeptimij fornix eſt quamuis ſemiuſtus, ac dirutus, is autẽ fuit ſeptimij Seueri, quẽ cæteris omnibus romanis pulchritudine longe præſtitiſſe commemorãt. Hic, uictoriæ alatæ, & ſimul trophea, belliq́; reliqua ſimulacra terreſtria, naualiaq; cõſpiciũtur, hic huiusmodi inſcriptio appoſita ẽ IMP. CAES. LVCIO SEPTIMIO M. FIL. SEVERO PIO PERTINACI AVG. PATRI

PATRIAE PARTHICO, ARABICO, ET PARTICO ADIABENICO PONTIF. MAX. TRIBVNIC. POTETS. XI. IMP. XI. COS. III. PROCOS. ET IMP. CAES. M. AVRELIO L. FIL. ANTONINO AVG. PIO FOELICI TRIBVNIC. POTEST. VI. COS. PROCOS. P. P. OPTIMIS, FORTISSIMISQ. PRINCIPIBVS OB REM. RESTITVTAM, IMPERIVMQ. POPVLI ROMANI PROPAGATVM INSIGNIBVS VIRTVTIBVS EORVM DOMI, FORISQ. S. P. Q. R.

Quamuis huic Imperatori fornix erectus eſt, triumphare tamen noluit. Ne *de ſuis triumphum agere uideretur. uel quod non ſatis commode in curru ſedere poſſet, cum ex pedibus uehementer laboraret.* Filio *tamen id conceſsit, ut in ea re ſuis uicibus fungeretur.* Huiuſmodi *autem fornices ijs poni mos erat, qui ex prouincijs rebus bene geſtis ad urbem uictores reuertebantur.* Quamobrem *in ijs uictoriarum* Ceterarumq́; *rerum inſignium ſimulacra incidi ſolebant.* Plinius *autor eſt ſua ætate hanc conſuetudinē fornicum decernendorum cæpiſſe, idq; uteriſimile fit cum nullum uetuſtiorem* Romæ *conſpiciamus, quā* Titi, *cuius tempore is autor fuerat.* Veteres *.n. pro fornicibus triumphales ſtatuas, ſiue etiam trophea clariſſimis* Imperatoribus *erigere conſueuerunt, in* Exquilijs *hodie uidere licet, in quibus* Marij *ob deuictos* Cymbros *ad hanc uſq; diem trophæa ſeruātur.* In *ſeptimiani fornicis conſpectu* Miliarium *au*

reum Romanum *fuiſſe ferunt.*Fuit *autem columna ex qua,ut tradit* Plin.*omnes uiæ* Italiæ *initium capiebant,ex hac.n.columna diſcedentes ad quasuis urbis portas erat acceſſus, quidã ibi omnes* Italiæ *uias inciſas,atq; ibi terminaſſe putauerunt.* In *urbis autẽ umbilico eam conſtituunt,ad caput* Romani *fori locauit* Plinius,*ad ſaturni templum ponit tacitus.*H*æc autem omnia inter ſe loca quam proxima fuiſſe certum eſt.*S*aturni templum id fuiſſe olim existimatur quod* D.Adriani *hodie appellant.*Macrobius *tradit id à* Tullo Hoſtilio *ſacratum,tuncq; Saturnalia primum ſunt inſtituta.quamuis alij aliter ſentiant.uerũ templorum Saturni diuerſitas id effecit.* In *ijs illud numeratur,quod* Auguſti *hortatu* Munatius Planus *erexit,quod uero fuit in foro longe omnium clariſſimum,atq; celeberrimum putatur fuiſſe.* Nam Aſconius *in ipſo* Romano *foro ærarium poſitum,idemq; in ſaturni templo fuiſſe dicit,aiunt.n. hoc regnante ne nomẽ quidem furti extitiſſe,cum omnia eſſent cõmunia.*Sed *omnia cum fide ſumma, atq; iuſtitia gererentur,nonnulli uero id accidiſſe,aiunt, quod primus omnium pecuniæ ſignandæ in* Italia *autor extiterit.*Scribit Plinius *annis ſeptẽ ante bellum punicũ tertiũ in ærario romano auri pondo* DCCXXVII. *argenti nonaginta duo millia , & in pecunijs* CCC. & LXXXV. M. *fuiſſe,* Ex *quo facile dijudicari licet,quanta acceſſio fieri* Potuerit *ærarij, tot prouincijs ,* Regnisq; *à* Romanis *partis,*In *ærario publica acta,atq; una decreta ſena*

tus Elephantini libri inſuper, quibus XXXV. Tribus notatæ eſſent, aſſeruabantur. Cæſar ad omnem calumniam, odiumq; tollendum libros, quot in ærario fuere, Suetonio autore, in quibus proſcriptorum nomina Iacerent, comburi iuſsit. mos erat, ut priuſquam quicquam aliud agerent, legati qui ex omnibus orbis regionibus Romam mittebantur, ad ſaturni ærarium accederent, ubi eorum nomina præfectus in libro deſcriberet. Nam quæſtorum fuit cura, prouiderent, nequid illis deeſſet. quamuis uero legatorũ multitudine effectum eſſet, ut ex publico non alerentur, illud nihilominus obſeruatum eſt .ſ. ut nomina in ærario darent. Profecto omnia, quæ ad publicum attinerent, in ærario cuſtodiebantur. Scribit Plinius ex Perſe Macedonum rege deuicto tantum auri atque argenti in ærarium ingeſtum, ut omnia uectigalia uſq; ad Hircij, & Panſæ conſulatum amota, ciuitatem mirifice releuarint. In ærario locus fuit Viceſimarius appellatus, quod in eo omnium prouẽtuũ publicorum uigeſima pars, quam nemo tangeret, niſi re quapiã maxime premẽte, reponeretur. Hic ubi primum deſignati censores erant, iurare ſoliti ſunt. In huius templi ſummitate Tritones fuiſſe Macrobius ſcribit, quæ bucinæ incuruæ ex marinis conchilijs factæ dicuntur. Hoc templum ſcribente Plinio, quoniam ficus arbor radicibus ſerpentibus Syluani, atque Iſidis ſimulacrum quod ante id templum erat, ſubuerteret, ſublatũ numiſmatum eſt. Ingentem uim ex ære, parua admodum forma, & ſemiuſtorum no

ſtro æuo de foſſam ſcimus, quamobrem plerią; adducti ſunt ut cudendarum pecuniarum officinam ibi fuiſſe putarent, quam in capitolium translatam accepimus, quo antea loco fuerat, ad Monetæ Iunonis templum. Multi in eo Saturni templo quod ad radicem capitolij eſſet, de quo demõſtratum iam eſt, ærarium fuiſſe putant, ideo perſuaſi quod is locus noſtro etiam tempore D. Saluatoris cognomento in ærario, aut in ſtatera nominatus eſt. Quoniam uero optimo reip. ſtatu, ut Aſconius eſt autor, ærarium in foro fuiſſe romano, nihil obſtare putamus, quo minus in hoc peruetuſto Saturni templo, quod ad capitolij radicem fuit, ærarium extiterit. Hoc. n. longe eo antiquior eſt, quod in foro locauimus. Accedit quod tametſi in illud templum tanquam clarius ac celebrius translatum fuerit ærarium, huic tamen ærarij nomẽ ſuccedentibus poſtea temporibus remanſerit. Dicere autẽ nemo audeat, eo uſq; forum attigiſſe, ut in eo id templum fuiſſet, preſertim ſi, quæ de iugario uiro expoſuimus, meminerit.

De templo Iouis ſtatoris, de Tarquinij domo de roſtris. Cap. XII.

STatoris Iouis templum à Romulo ibi eſt conditum, ubi contra Sabinos ſtetit, cum Iouẽ oraſſet, ut ſui prope terga uertentes ſtetiſſent, ad palatini fuit radicem, prope D. Mariã liberatricem, hic autem adhuc altiſsimi parietes extant. In extrema fo

ri Romani *parte. Liuius ponit, qua* Palatinus *eſt, ait.n.*Romanis *à Sabinis uſq; ad palatij fores exagitatis, & toto foro effuſis. hic* Romulum *templũ uouiſſe, quod poſtea ſoluiſſet. hic ſenatus haberi ſæpiſsime ſolebat, non ſemel refectum eſt, ex maximo* Neronis Incendio *conflagrauit. é regione iſtius templi ſcribit* Liuius Tarquinij *ſuperbi fuiſſe domum, in cuius atrio* Annius *fecialis ſibi ipſi ſtatuam locarit cum* Romani *bello nauali* Antiates *ſuperaſſent, ex eorum nauium roſtris forum, ſuggeſtumq́; ornarũt, ut uero aliqui putant de nouo, ex ære ipſo quod nauibus detraxerant factus eſt, quare locus, ac templum roſtra appellatum eſt.* Duobus *in locis fuere roſtra, quamobrem & nouorũ ac uetuſtorum roſtrorum mẽtio eſt.* Noua *prope* Iouis *ſtatoris fuere templum, qua parte capitolium ſpectatur, ad palatini radices, atq; in foro quidem, media fere inter* Iouis *ſtatoris, atq;* Auguſti *templum.* Vetera *ex* Aſconij *ſententia in comitijs apud* Curiam Hoſtiliam, *atque eò poſtea, ubi noua poſuimus, translata ſunt.* Vterq́; *autẽ ex ijs locis celeberrimus fuit.* In *roſtris* Magiſtratus *ſedentes iura adminiſtrabãt, ex ijs conciones fiebant.* Legesq́; *proferebantur, ad* Roſtra *quippe, qui locus eſſet celeberrimus, ſtatuæ erigebãtur.* Ideo *accepimus tres ibi fuiſſe* Sybillæ, *unã* Camilli, Celij *quatuor, antiquiſsimæ illæ quidem* Roſci, Nautij, Fulcinij, *qui cum ad* Fidenatos *legati miſſi eſſent, ab illis occiſi ſunt.* Eodem *loco, ſed celebriori,* Cn. Octauij *fuit ſimulacrum, ut aſſerit* plinius. Cn.

Octauio, qui Regem Antiochum daturum ſe reſponſum dicẽtem, uirga, quam tenebat forte, circumſcripſiſſet, et priuſquã egrederetur circulo illo, reſpõſum dare coegiſſet, in ea legatione interfecto, ſenatũ ſtatuam poni iuſsiſſe occullatiſsimo loco in roſtris Hoc tamen nonnulli pompilio tribuunt. Ad roſtra Equeſtrẽ ſtatuã aureã ſylla habuit hæc inſcriptio eſt CORNELIO SYLLAE IMPERATORI FORTVNATO. Addit Plinius iuxta eadẽ roſtra Herculis tunicati eleo habitu Romæ, torua facie ſtatuã fuiſſe, in qua tres tituli. L. Luculli Imperatoris de mannubijs, alter, Pupillum Luculli filium ex. S. C. dedicaſſe, Tertius, T. ſeptimium Sabinum ædilẽ currulem ex priuato in publicum reſtituiſſe Ita quiſq; putabat hac uia ſibi laudem comparare. Scribit Dionyſius ex aliorum ſententia loco fori Romani celebri ac claro Leonem lapideum pro roſtris iacuiſſe, Fauſtuli corpori impoſitum, cum ibi eſſet interfectus, quod Romuli, ac Remi pugnantium inter ſe in ermis certamen dirimere uoluiſſet, in ijs præponi eorum capita ſolebant, qui ob inſignem aliquam cauſam interfecti fuiſſent, tradit. n. Appianus Marij Iunioris caput pro roſtris medio foro à Sylla affixũ. poſt Roſtra uetera Romuli ſepulcrum fuiſſe uolunt Erant autem uetera hæc roſtra è regione Græcoſtaſis. ut uero utraq; roſtra clara, atq; illuſtria fuiſſent. nihilominus maiorem partem rerum, de quibus ſuperius eſt tractatum, in Veteribus fuiſſe potiusquã in nouis exiſtimant.

De Equo Domitiani, de lacu Curtio de Cloaca maxima. Cap. XIII.

Domitiani equus æneus qui canēte Statio adeo memorabile fuit opus , ut etiam inauratum ac gemis diſtinctum atque ornatum fuerit, in medio foro iuxta eam columnam, quā hodie ſolam ſtare uidemus, poſitus eſt paruo abhinc Interuallo , ex ſuperiori parte huius coloſsi, fortaſſe uero in hortis qui ibi expectantur, nobiliſsimus Lacus fuit, quem Curtium appellarunt. De cuius nominis origine uaria afferuntur. Nonnulli à Metio Curtio Sabino nomen accepiſſe memorant, qui cum in prelio, quod inter Sabinos ac Romulum commiſſum eſſet, Sabini pulſi atq; acie iam inclinata laborarent, cunq; eo curtius adductus eſſet, ut de ſalute deſperaret, exanguē, ac Sauciū ceſsiſſe, ſeq; in lacum profundum recepiſſe, atque in eum ſe cum armis conieciſſe, ex quo cum incolumis euaſiſſet, Curtij nomine lacum appellatū. Alij in medio foro hiatu facto terram cauerna ingēti deſediſſe ferunt, quæ cum repleri nulla ratiōe poſſet, cum augures dixiſſent ad eam opplendam, morbumq; ciuitate tollendum opus eſſe ut in illam quod precioſisſimum præter cetera omnia Romæ eſſet, ingererent, Curtium Equitem Romanum cum armis pro ſalute, ac liberatione patriæ, & cum equo ſe in ſpecū immiſiſſe, quamobrem effectum eſt, ut hiatus concluſus ſtatim fuerit, ac peſtis repēte ceſſarit. Scribit Liuius lacum; Curtiū non ab antiquo; illo. T. Ta=

tij milite Curtio Metio, ſed ab hoc appellatum, nomenq; à recentiori facto fuiſſe ſeruatum priori obliterato, Quidam à Curtio conſule cognominatum uolunt, qui cum ibi fulmen cecidiſſet, ex. S. C. ſeptus ſit. ait Varro ex hoc lacu cloacam publice deriuatã. Liuius memorat à Tarquinio Priſco Cloacam maximam factam, quo omnes urbis totius ſordes deferrentur in Tyberim, adeo uero magnificum, ac ſpectãdum fuit opus, ut cum omnibus preclaris ædificijs, quæ etiam maxime florente rep. inſtituta eſſent, comparari merito potuiſſet, Plinius ſcribit ex quo hoc opus erat factum à Tarquinio Priſco, DCCC. annis prope inexpugnabilem ad ſua uſq; tempora duraſſe. Amplitudine aũt ea fuiſſe ait, ut uehem feni large onuſtam per illam tranſmitti commodiſsime poſſet. ſunt qui eius menſuram hodie ſeruent. Aiuntq; XII. pedum latitudinem habere, nam multis in locis eius rei ueſtigia uidentur, ſubdit uero Plinius cũ hoc opus Tarquinius Priſcus plebis manibus faceret, eſſetq; labor, incertum, longior an periculoſior, paſſim conſcita nece quiritibus tædium fugientibus, nouum, & inexcogitatum antea, poſteaq; remedium inuenit ille rex, ut omnium defunctorum crucibus figeret corpora ſpectãda ciuibus, ſimul, & feribus uolucribusq; laceranda. Quamobrem pudor Ro. nominis proprius, qui ſæpe res perditas ſeruauit in prælijs, tunc quoq; ſubuenit. Plinius autem nepos ſcribit quiritum foſſas appellatas, quod à quiritibus hoc eſt Romanis eſſent factæ, tametſi Liuius ſcribit

ſoſſas quiritum Anti Martij opus fuiſſe, ad planitiẽ urbis muniendam. Sic apparet duo hæc ædificia uno nomine appellata. Non omitẽdum & illud quod nõnulli putent quiritum foſſam eam fuiſſe, quam Tarquinius poſt ſuos aggeres ſtruxerit. Poſtea uero in hãc ipſam cloacam VII. ingẽtes riuos corriuauit M. Agrippa, qui cloacæ ſordes ſummouentes mundiciẽ illam reddebant. Non me fugit pleraſq; alias fuiſſe Romæ Cloacas, quæ tamen omnes in hanc unam influebant. De hac autem hoc loco diximus, quoniam illa per Romanum forum tranſiens, ſuper lacu Curtio facta eſt. In cloaca maximam ſtatuam repertam dicunt, Cloacinæ deæ dicatam. Tripliciter aiunt diuiſam ad Iouis ſtatoris templum, partemq; huius hodie etiam per uelabrum excurrere uidemus, ac in Tyberim peruenire, modico interuallo ab inferiori ponte D. Mariæ, harum cloacarum conſtituti erant præfecti, quarum præcipua cura eſſet ut ex uetuſtiſſimis monumentis apparet, inter quæ ſequens nũc ante Ianuam domus Vicentij Ruſtici Romani ciuis poſita uidetur, cum apud pontem ſixtum reperta fuiſſet.

EX AVCTORITATE IMP. CAESARIS DIVI TRAIANI PARTHICI F. DIVI NERVAE NEPOTIS TRAIANI HADRIANI AVG. PONTIF. MAX. TRIB. POTEST. V. IMP. IIII. COS. III. MESSIVS RVSTICVS CVRATOR ALVEI ET RIPARVM TIBERIS ET CLOACARVM VRBIS R. R. RESTITVIT SECVNDVM PRAECEDENTEM

TERMINATIONEM PROXIMI. CIPP. PED. CXV. S. *idem ex alio marmore antiquiſſimo ſignificatur.* EX AVCTORITATE IM. CAESARIS DIVI NERVAE FIL. NERVAE TRAIANI AVG. GERM. PONTIFICIS MAXIMI TRIBVNIC. POTESTAT. V. COS. IIII. P. P. TI. IVLIVS FEROX CVRATOR ALVEI ET RIPARVM TIBERIS ET CLOACARVM VRBIS TERMINAVIT RIPAM RR. PROXIMO CIPPO PCCCLXXXVI S. *Accepimus ſordes fimumq; cloacarũ mille Talentis, quod ad fertilitatem eſſet omnium optimum, olitoribus uendi ſolitum à cenſoribus.*

De Baſilica Pauli Aemilij, de templo Iulij Cæſaris, Caſtoris ac Pollucis, atq; Auguſti, deq; ponte Calligulæ. Cap. XIIII.

VT *uero ordinem inſtitutum ſequamur, ſcribit Statius Equum Domitiani Pauli Aemilij baſilicã à Siniſtra, à dextra Iulij Cæſaris templum habuiſſe, poſteriori parte concordiæ templum ſpectaſſe, quare apparet in medio foro baſilicã Pauli Aemilij (ut ex Epiſtola. C. Tullij colligitur) pulcherrimam fuiſſe, Plinius, & columnis phrygijs mirabilem, atq; inter magnifica opera quæ Romæ ſpectari poſſent numerat. Plutarchus nouies centena millia numum in hac baſilica expenſa ſcribit, quæ Cos. cum Marcello à Cæſare acceperat, quare ſibi ipſum con*

ciliarat. Putant fuiſſe hanc inter illud templũ, quod hodie D. Hadriani nomen habet, & pulcherrimum illud Fauſtinæ, ex cuius porticu adhuc decem ingentes columnæ extant, nec diu eſt cum ibi aliæ columnæ maximæ, atq́; una marmoreæ tabulæ aliaq́; id generis excauata ſunt. Iulij Cæſaris templum uero à dextra Equi Domitiani erat in medio ut iam diximus foro uerſus curtium lacum, nam Tacito ſcribente, Galba ante hoc templum ſaucius primo ictu cecidit, Curtiumq́; lacum cruentauit. Tradit Appianus cum funus Cæſaris efferretur in forum, hic primũ ſibi arã, poſtea uero templum nobiliſsimum dicatum, in quo quidem Auguſtus excellentiſſimam picturam caſtoris ac pollucis tum uictoriæ affixerit. Veneris quoq́; è mari exeuntis ſimulacrum dicauit. Addunt in eodem foro Caſtoris fuiſſe templum, ubi tamen, non explicant, non multum à ueſtæ templo abfuiſſe Dionyſius aſſerit cum huius templi cõdendi rationem affert. Ait.n.cum Poſthumius dictator ad lacum Regillum hoſtem fudiſſet, cumq́; eo prælio accidiſſet, ut duo Iuuenes præclare ex equis poſthumio opem ferentes pugnaſſent, & undiq́; Conquiſiti non reperirentur, exiſtimaſſe Poſthumium ferunt Caſtorẽ atq; pollucem illos fuiſſe. Quamobrem ijs templum in foro erexit, atq; eo quidem loco, ubi conſpecti fuerãt ſeſe atq; equos ſudore diffluentes lauare in aqua, quæ ad ueſtæ templum fluebat, ibiq; uictoriã prelio partam nunciaſſe. Iccirco ſic poſitum illud templum exiſtimatur, ut faciem ad forum Romanum, poſteriorẽ

partem ad ueſtæ templum uerteret, ita ut medium eſſet inter Cæſaris templum, porticumq́; concordiæ. In hoc templo ſæpiſsime ſenatus habebatur rebus publicis diſponẽdis. Plinius tradit ante ipſum. Q. Martij Tremuli equeſtrem togatam ſtatuam fuiſſe, qui Sãnites bis deuicerat, captaq; Anagnia populum ſtipendio liberauerat. Ouidius addit Tiberium eiuſq; fratrem Caſtori ac Polluci templum poſuiſſe ad Iuturnæ lacum, quidam tamen id templum, quod erectum à Poſthumio fuerat, ab ijs potius inſtauratum. Quis. n. putet ad templum ueſtæ Iuturnæ lacum fuiſſe? non magno abhinc interuallo Auguſti fuit templum, quod à Tiberio inchoatum, calligula poſtea abſoluit. Is. n. ſuper hoc templo à palatino ad capitolium pontem ſuperbiſsimum duxit, qui LXXX. columnis candidisſimi marmoris ſuſtinebatur, quarum tres adhuc ex palatini, tres ex capitolij parte ſtare uidemus.

De templo Fauſtinæ, de fornice Fabiana, de tribunali Libonis, de templo fani, de doliolis, ac de cæteris, q̃ in foro Ro. eſſent Cap. XV.

NVlli dubium eſt quin Fauſtinæ templum à Marito ſibi erectum in foro fuiſſet. Nam hoc ipſo tempore iuxta Pauli Aemilij baſilicam bonam ipſius partem ſtare uidemus. Et ſimul. X. ingentes columnas ipſius porticus, in quibus hæc habentur. DIVO ANTONINO ET DIVAE FAVSTI

NAE EX. S. C. In huius autem ruinis D. Laurentij templum fuiſſe uolunt, cui in miranda cognomentum eſt. Proxime hoc templum fornicem Fabianum ac Libonis tribunal fuiſſe ferũt. Tremellius. n. id ad Fauſtinæ templum locat. Libonis uero puteal, ſic latini appellant, prope hunc ipſum fornicem reliqui ponunt. Fornicem autem Aſconius in uia ſacra, quæ hinc ad capitolium extendebatur, conſtituit. Fabius Ceſs. poſuit, in uictoriæ quam aduerſus Allobroges eſt conſecutus, memoriam. Iccirco in eo fornice ſcuta, atq; cætera uictoriæ inſignia expreſſa uidebãtur. Hic igitur Libonis erat puteal, ubi iura reddi ſæpe ſolebant, cum is locus à mercatoribus, ac fæneratoribus maximè celebraretur. Prope Fani erat templum, quod Procopij ætate ut ipſe aſſerit, in medio foro erat è regione capitolij, addit in eo æneam cellam quadrata fuiſſe forma, atq; ea magnitudine quæ Fani ſimulacrum integrum cum duobus capitibus ex ære quinq; pedum caperet. Subditq; geminas templi fuiſſe portas, quæ pacis tempore claudebantur, belli patebant, Fanumq; geminum appellatũ. Nõnulli propè Domitiani equum hoc templum fuiſſe uolunt, re n. uera parum ab eo loco, quem ſupra poſuimus, aberat. In eodem Romano foro locus dicitur fuiſſe, cui Dolioli nomen eſſet ſic uocatus, quia inuadentibus Gallis Sennonibus Sacra Romanorum in eodem loco doliolis condita, illic defoſſa ſunt, à flamine quirinali quidam ideo putant dictum quod multis ante annis Numa quædam miſtica ibi repoſuiſſet, nec deſũt,

qui affirment hoc loco ſenonum Gallorum ſepultos fuiſſe cineres. In foro eſt columna, qua nullum ædificium ſuſtentatur, ſolã, ibi erectam putant, ut ea alicuiſ fortiſsimi uiri uirtus, ut mos erat, illuſtraretur. Fortaſſe aũt ea fuit, quã Plinius ſcribit erectã C. Duillio, qui primus nauali prelio Carthaginenſes ſuperauit atq; ibi ſuis tẽporibus fuiſſe tradit. In foro Magiſtratus deponi, iura reddi plurimis quidem locis, ac ludi fieri mos erat. quare idem Plinius commemorat Cæſarem in gladiatorijs ludis forum texiſſe, Tuncque in capite Tuberonis prætoris Vrbani in foro iura pro tribunali reddentis, auem picum ita placide ſediſſe, ut manu prehẽderetur. in foro Ro. Cæſari equeſtris ſtatua erecta eſt, in cuius capite crinita erat ſtella, quemadmodum in nonnullis numiſmatis eius uidere licet. Auguſtus præterea aliã habere meruit, ſed aliæ per plures extitere. Quamobrem Plinius meminit, omnes aliquando quotquot fuiſſent. ſtatuas fori ſublatas eorum qui magiſtratum geſiſſent, exceptis ijs, quæ aut populi, aut ſenatus decreto erãt poſitæ. Plurimæ item fuere columnæ, ut hominũ Virtutem teſtarentur. In ijs Cæſari Ro. populus ſtatuit ex ſolido marmore ex Numidia uecto XX fere pedum. Hac inſcriptione. PATRI PATRIAE. Omniũ uero q̃ Romæ erectæ eſſent antiquiſſimã. C. Mœnij fuiſſe oblatinos uictos Plinius refert. Scribit Dionyſius in foro ipſo ſup angulari lapide triũ Albanorũ fratrum qui à tribus Horatijs fuiſſent ſuperati, ſpolia affixa, quare Horatiorũ pila meruit ap=

pellari, plurimis etiam picturis ornatiſsimum fuit forum, iccirco ſcribit Plinius Lucium Hoſtilium Mancinum, qui primus Carthaginem irruperat, ſitũ eius, expugnationesq; depictas proponendo in foro, & ipſũ aſſiſtẽtẽ populo ſpectãti ſingula enarrare ſolitũ.

De locis Comitij, ſed in primis de Romuli templo, de Baſilica portia, de domo Mœnij, ac de Curia Hoſtilia. Cap. XVI.

POſt Ro. forum quod & Comitium appellauere Fauſtinæ porticus ſeſe offert, quam in foro ſimiliter eſſe dictum eſt, eademq; cum templo D. Coſmi ac Damiani, quod Remi quidam, nonnulli Romuli, pleriq; utriuſq; templum fuiſſe uolunt. Quemadmodum .n. ij nempe Romulus, ac Remus, ita Coſmus ac Damianus fratres fuere. Hoc autem prudenter ueteres animaduerterunt, qui cum Gẽtilium templa noſtris ſanctis accommodarent, quoad eius fieri potuit ſimilitudiuem aliquam in ijs ſeruare, ac retinere uoluerunt. Id in eo templo commutando obſeruauerunt, quod Pantheon Priſci uocabant, cum omnium ſanctorum nomine permutarint. Idem in Carmentæ & Catherinæ, in Herculis, qui Alexicatos uocabatur, & D. Alexij, ſicq; in cæteris templis prudentiſſime ſecuti ſunt. Plinius eſt autor Caruilium Conſulem uictis Sabinis Romulo hoc templum Conſtruiſſe, atq; hoſtium ſpolijs exornaſſe, tabulæ marmoreæ plurimæ in parietibus uiſentur, primo aditu rotundum eſt,

dum eſt, ſuperiori uero parte apertum ad lumen accipiendum inſtar Diuæ Mariæ Rotundæ. Interior pars quadrati lõgioris formã tenet durant adhuc uetuſtiſſimæ ipſius forcs ex ære factæ. Statim ſuccedit Catonis Baſilica, quam Cẽſor ex ære publico ædificatam Portiam appellauit. Quoniam uero in baſilicis iura reddi ſolerent, & maxima quæq; tractari Trib. Plebis dicente Plutarcho unam ex his columnis, quod eſſet impedimeuto, loco ammouere conſtituerunt. Baſilica quidem nihil aliud quam domum regiam ſignificat Victruuius de baſilicis precipiẽs monet ipſas cum foro coniungi, locisq; quam maxime apricis, ut per hyemẽ commodius Mercatores exponere res ſuas poſſint. Igitur in baſilicis mercatores uerſari, ac iura dici conſueuerunt. Sciendũ quo primum loco Portia fuit baſilica, Mœnij domum fuiſſe. Is autem Mœnius fertur abſumpto patrimonio domum etiam ipſam uendidiſſe Catoni, quam ad forum ſpectantem habebat, una ſibi excepta columna, unde ludos gladiatorios, ſignis tabulatisq; exterius porrectis ſpectaret, quæ poſtea ex eo Mœnij Columna nominata eſt, inde omnia ædificia exporrecta ad ſpectãdum Meniana ſunt dicta. Aſconius refert Clodij corpus in Curiam illatum, crematumq; ſubſellijs, & tribunalibus & menſis, & codicibus librariorũ, quo igne & ipſa quoq; curia flagrarit, & item Portia baſilica, quæ erat ei iuncta, ambuſta eſt. Sequebatur Curia Hoſtilia à Tullo Hoſtilio extructa, ut ait Varro, ultra ueterem Curiam à Romulo ædificatã,

non ingentem tamen alij inter ueterem, ac Portiam locant Hoſtiliam. in huius conſpectu roſtra uetera fuere, de quibus tunc eſt dictum, cum de nouis expoſuimus. Ait Plinius eodem igne quo curia hoſtilia cõſumpta eſt, Actij Nauij quoq; ſtatuæ baſim, quæ prope eſſet, dirutam atq; euerſam. Idem autor ſcribit Meſſalam principem tabulam picturæ prælij, quo Carthaginenſes, & Hieronem in Sicilia deuicerat, propoſuiſſe in latere Curiæ Hoſtiliæ anno ab urbe condita quadringẽteſimo nonageſimo. Sequenti tempore in ruinis marmor inuentum accepimus in quo eſſent hæc uerba. IN CVRIA HOSTILIA. Nullibi aut excepto illo templo, quod augurato dicatum, Conſacratumq; fuerat, de rebus ad remp. ſpectantibus tractari licebat. Quare non omnibus in tẽplis de ijs agi poterat, in quibus hæc facultas eſſet, Curiæ uocabantur, hæ duorum generum fuere, alia. n. erat in qua de religione tractarent, qualis uetus fuit Curia, alia in qua de rebus publicis agerent ſicut Hoſtilia, Victruuius ponit tria hæc loca ſcilicet Curiam, ærarium, ac Carcerẽ in foro eſſe oportere.

De domo Cæſaris, de Porticu Liuiæ de templo Pacis de uia ſacra. Cap. XVII.

VBi maximum templum pacis ſolo æquatum iacere uidetur, non procul à. D. Coſmi ac Damiani templo, ferunt. C. Cæſaris olim fuiſſe domum. Is ſcribente Suetonio in ſuburra prius habitauit modicis

quidem ædibus, poſt autem pontificatum Maximum in ſacra uia domo publica. Hæc aut ſunt ædes quas cū Iulia ſumptuoſiſſime ornaſſet, Auguſtus diruit, ibiq; Liuiæ uxori porticum erexit, In hac porticu meminit Plinius uitem fuiſſe adeo diffuſam, atq; opacam, ut ambulationes omnes ſubdiales umbroſis pergulis opacaret. Adeoq; fæcundam, ut ex ea duodenas muſti amphoras conficerēt. Ex huius loci ſuperiori parte, Curiæq; Hoſtiliæ tum baſilicæ Portiæ, de quibus Paulo ante diximus, Veſpaſianus poſtea pacis templum condidit, tametſi nōnulli putent Cæſaris ædes, ac Liuiæ porticum ſuperiori loco fuiſſe baſilicæ Portiæ, Curiæq; Hoſtiliæ conſtitutam. Verum Pacis templum magnitudine, Pulchritudine, ac diuitijs omnia romana templa ſuperaſſe affirmant. Nec mirum, cū in illo omnia uaſa, atq; ornamenta præcioſa, quæ ex Hieroſolymæ templo exportata, atq; in Triumpho, à Tito ducta ſunt, tēplo repoſita fuerint, non obſcurum ſit. Huius uero Triumphi, ac Victoriæ ſimulacra adhuc in ipſius Titi fornice ſpectantur. Inter ea uero quibus id templū ornatum ditatumq; fuit. Omnia indumētorum genera, quæ in Salomonis familia plurimi æſtimarentur, quod gemnis ornata eſſent, eo congeſta, atq; importata fuere. Sed hæc omnia Alaricus Senior Gothus Roma Capta ex hoc templo ſūmouiſſe dicitur. Herodianus aſſerit iſtud templum repente, & prope diuinitus ſub Commodo Imp. totum conflagraſſe. Irridēda uulgi opinio eſt exiſtimantis maiorem huiuſce templi Partem corruiſſe Chri=

ſto naſcente, ſingulisq; annis die ipſius Natali partem diſſolui, præſertim cum conſtet annos ferme LXXX. poſt natum Chriſtum à Veſpaſiano conditum. Non me tamen latet aram Paci ab Auguſto poſitam, quam Agrippa auxerit, ubi tamen fuerit non liquet. Nec procul à pacis ruinis in hortis D. Mariæ nouæ duo fornices conſpiciuntur uetuſtisſimi illi quidem, alter ad occidentem, alter ad orientē ſpectat. Ideo nonnulli, duo templa ſoli alterum, lunæ uero alterum poſita putant, quæ autore Varrone T. Tatius erexerit. Iſidis, ac Serapidis fuiſſe, ſunt qui uelint uerbis Vitruuij adducti, qui uidetur præcipere, ut Iſidi ſerapidiq; in foro ubi ad mercatum conuenirent, templa conſtituenda, hic autem. ſ. in uia ſacra is celebrari mos fuit referēte Varrone; hæc autē uia, ut idem eſt autor à carinis inchoare, atq; à cella ſiriniæ ex ſuperiori parte Amphitheatri, ad Titi uero fornicē extendi, atq; ex ipſius loci regione, ubi ſunt D. Mariæ nouæ horti, in forum uerò peruenire, capitoliumq; attingere, pacis templo à dextra, ijs uero duobus templis quorum ueſtigia in D. Mariæ nouæ hortis apparere dicebamus à ſiniſtra relictis. Hoc pacto ſacra uia partim Comitij erat, partim fori Romani. Quare multa in uia ſacra eſſe dicuntur, quæ in foro, ac Comitio eſſe putabantur. Id de Cæſaris ædibus, ubi poſtea Liuiæ porticus fuit, dici poteſt, Plinius narrat ludis gladiatorijs, quos ipſe exhibuit, ab eius domo uſq; ad Capitolium forum omne ac uiā ſacrā linteis, ac uelis contexiſſe. Scribit Varro hic appella

tam uiam, quoniam ſingulis menſibus Augures ab arce capitolij diſcedentes per eam ad auguria captanda accederẽt. Alij à fœdere, quod primum inter Romulum atq; Tatium percuſſum ſit, ita nominatã uolunt. In huius uiæ capite iuxta Larium ædem domum habuit Ancus Martius. In eadem Mercatus frequentiſſimus fiebat, ac nouæ fruges, Pomaq; hic uendi ſolita.

De ficu ruminali, de loco proprio Comitij de Grecoſtaſi, de concordiæ templo, de ſenatu, de domo Fauſtuli, Catilinæ, Scauri, ac de Vulcani templo Cap. XVIII.

EXpoſitis ijs locis, quæ à Siniſtra fuiſſent Comitij, nunc ad ea quæ ex alia parte iuxta palatini radices erant, ueniamus. Ficus Ruminalis ſub qua Romulum, ac Remum expoſitos memorant, in medio fere huius collis latere fuit, ea parte, qua Romuli templum, curiaq; Hoſtilia ſpectatur. Quoniam uero ibi germani fratres uel expoſiti, uel educati eſſent, Germalum locum nominauere, Varro innuit in Palatini margine locum fuiſſe, qui, ut alij interpretantur, ex ea parte, quæ ſupra Iouem ſtatorem eſt, uſq; ad eum locum fere, qui Titi fornici opponitur, extẽdebatur, atq; inde ad eum uſq; locum, qui è Conſtantini fornicis regione eſt, Veliam appellatam. Tacitus grauiſſimus autor Ruminalem ficum ſcribit, quæ eſſet in Comitio, & quæ DCCCXL. ann. amplius uiuam Ro=

muli Remiq; memoriam uiuens ipſa ac uirens conſeruaſſet, aliquando exaruiſſe ramis, truncoq́; prorſus amiſſo, idq́; pro triſti omine habitũ, quouſq; ad radices non repullulaſſet, Vrbi exitium ſignificari exſtimatum eſſe, quamobrem ſacerdotes multũ laboraſſe memorat. Alij à Romulo quaſi Romularem uocatam putarunt. Pleriq; à lupa, cuius mammis educati Pueri fuiſſent, quod eas Rumas latini appellarent, dixere. Quidam quod ſub ea armenta æſtatis tempore frigora captantes herbas ruminare cõſueuiſſent. Ex eadem ficu picum auem cibum pueris ferentem, deuolaſſe ſolitum ferunt. Ouidius ſuo etiam tempore huius arboris ueſtigia apparuiſſe indicat, quã Cornelij inſuper Taciti ætate qui Ouidio poſterior fuit duraſſe ſuperius demonſtrauimus. Plinius, cum Tacito par ætate ſcribit maximam fuiſſe ſacerdotibus curam, ut ſi quando exareſceret, ſtatim repaſtinatione renouaretur. Proditq; hoc loco diu in huius rei memoriam lupæ puerorumq́; ſimulacrũ ex ære; quod, ut antea dictum eſt in capitolio ſpectatur. Hoc uero Liuius tradit ab Aedilibus fieri iuſſum, & ſimul alia per multa ex fæneratorum damnationibus. Sub hunc locum Comitium uolunt omnino fuiſſe, à ſimul citando appellatum, quod eò populus ad magiſtratus creandos Conueniret. Vnde etiam Comitiales dies dicti Comitijs gerendis apti, ac dicati, quibus cum populo agi licebat. Ita uero uocatum Plutarchus exiſtimat, quod in eum locum Romulus, ac Tatius ad fædera conueniſſent. Liuius tradit Comitium

eum nunquam tectum fuiſſet, tum primum coopertũ cum in Italiam Annibal deſcendit. Suetonius prodit à Cæſare refectũ. Hic Horatij Coclitis ſtatua fuit, qui pontem ſolus contra Hetruſcos defendit, hæc uſque ad Plinij tempora ipſo aſſerente durauit. Hermodori Epheſij præterea alia extitit à Romanis erecta quod ſub Decemuiris leges è Græcia Romam allatas fuerat interpretatus. Græcoſtaſis uero locus dicitur fuiſſe, ubi Nationum ſubſiſterent legati, qui ad ſenatum eſſent misſi, à Græcis utpote à nobiliori nomen accepit, quippe quod ea gens diſciplinarum omnium liberalium, atq; artium ſcientia cæteras nationes longiſſimo interuallo ſuperaret, & precipue floreret. Iccirco pro dignitate ijs domicilium tribuebatur. Supra Comitium erat Græcoſtaſis, collis margini, ac palatij, quod erat in Palatino incumbens. Quare hunc locum, multosq; ſuper Comitijs appellare ſolitij ſunt, non autem in Comitijs, tametſi proxima eſſent. Multis gradibus in Grecoſtaſin aſcẽdebatur. Plinius narrat Flauium uouiſſe ædem concordiæ, ſi populo recõciliaſſet ordines, & cum id pecunia publica non decerneretur, ex mulctatitia fœneratoribus condemnatis ædiculam æream feciſſe in Græcoſtaſi, incidiq; in tabula ærea feciſſe ædem. C. quatuor annis poſt Capitolium dedicatum, multa concordiæ fuere templa, nam præter ea de quibus antea dictum eſt, uel Camilli, uel Fuluij dedicatione nota, aliud à Liuia Germanici matre poſitum eſt, ob eam Concordiam, qua trãquilliſſime cum uiro uix erat. Nam, ut etiam Sueto-

nius eſt autor. Tiberius dicauit. Volunt autem hoc tẽplum in Liuiæ fuiſſe porticu. Aliqui in Vulcani foro locant. In hoc templo Sardonichen gemmam fuiſſe aiunt aureo cornu Auguſtæ dono incluſã, Scribuntq; Polycratis Samij Tyranni fuiſſe gemmam, Hũc tradunt cũ ſibi uiſus eſſet ad ſummæ fœlicitatis faſtigiũ perueniſſe, ut fortunam, ſi poſſet, placaret, ut ſecundum uitæ curſum perpetuumq; ſine ulla offenſione, futuriq; mali timore teneret, in altum nauigio prouectum, atque in profundum Annulum, qui hãc ipſam gemmam haberet, é digito detractum, ſibi alioqui cariſſimum proieciſſe. Verum fortuna ipſa non paſſa ea de cauſa Tyrãnum mœrere, in Piſcis eximiæ magnitudinis uentre reſeruauit, cumq; ille retibus aliquando captus, à Regis ſeruis eſſet emptus, in uentre annulus repertus eſt. Ferunt præterea Maniliũ prætorem Galliæ concordiæ templum uouiſſe quod poſtea ex .S.C. ædificauit. Ex ijs templis unũ, nam q̄d fuerit plane ignoratur, ab Opimio Cos. inuito populo aut inſtauratum, aut conditum putant. Ideo noctu ibi ſcriptum eſt, OPVS VECORDIAE TEMPLVM CONCORDIAE FECIT. Supra Græcoſtaſim, ut Varroni Placet, ubi erat concordiæ templum, & Baſilica Opimij, ſenatus ad res cõmunes tractandas congregabatur, unde etiam ſenaculum locũ appellauere. Sed uarijs temporibus uaria fuere ſenacula, nam præter hoc, concordiæ templum mediũ inter capitolium ac forũ fuit. In capitolio aliud de quo ſuperius. aliud in Martis templo in uia Appia, ubi ho

ſtium legatos admittebant, facta poteſtate mandata exponendi. Adde quod ſuum ſenaculum ipſæ etiã fœminæ in quirinali ab Heliogabalo cõſtitutum habuere. Supra Comitium ad Græcoſtaſim, ficumq; rumi=nalem domũ Fauſtuli tradunt fuiſſe. Iuxta uero Opinij baſilicæ Catilinæ, è regione uero D. Mariæ nouæ ſcauri ædes fuere. Huius atuũ, ut Plinius arbitratur, primũ marmoreos parietes habuit ex Lucullco quidẽ marmore duodequadragenũ pedũ lõgitudine, quam=obrem miratur autor grauisſimus tãtam luxuriam à cenſoribus ſilentio legum tolerari potuiſſe. Iuxta Titi fornicem ſub Palatino Vulcani templum à Ti=to Tatio poſitum fuit. Hoc autem Sex. Pompeius ſu=pra comitium locat. Hic lotõ arborem fuiſſe Plinius Scribit à Romulo plantatum, quæ poſtea radicibus ſeſe uſq; ad Cæſaris forum diffudit. Hæc autem om=nia loca, de quibus eſt expoſitum ſupra Comi=tium fuiſſe, in margine Palatini ſtare quodammo=do uidebantur.

De Veſpaſiani fornice. Cap. XIX.

SVpra Comitium ſimili ratione uerum ex oppoſito Romani fori in uia ſacra adhuc Titi Imp. fornix conſpicitur imperfectus quidem ac fractus uetuſtate, hunc ſibi ex Hieroſolymæ uictoriæ decreuere. Om=nibusq;, qui triumphales eſſent antiquior exiſtima=tur. In huius frontiſpicio hæc habentur. SENA=TVS POPVLVSQ. ROMANVS DIVO TI

TO DIVI VESPASIANI F. VESPASIA-
NO AVGVSTO *Sed aliud eiuſdem uictorie mo*
numentum huiuſmodi eſt in ruinis inuentum.

S. P. Q. R.

IMP. TITO CAESARI DIVI VESPASIA-
NI FILIO VESPASIANO AVG. PONT.
MAX. TR.POT.X.IMPERATOR XVII.
XIIII.P.P.PRINCIPI SVO. QVI PRAE-
CEPTIS PATRIAE CONSILIISQ.ET AV-
SPICIIS GENTEM IVDEORVM DO-
MVIT,ET VRBEM HIEROSOLYMAM
OMNIBVS ANTE SE DVCIBVS REGI-
BVS, GENTIBVS AVT FRVSTRA PE-
TITAM AVT OMNINO INTENTATAM
DELEVIT. *In eodem fornice currus Triumphā*
tis ſiue Arca fœderis,cui faſces duodecim præcedūt
conſpicitur.Spolia itē ex altera pte ac triūphali pō-
pa,aureū candelabrum ſeptem ramos continens, in
quibus ſeptem lumina accendebātur,quibus, ut qui-
dam cēſent,ſeptem planetæ ſignificabātur,duo præ-
terea tabulæ ex marmore, in quibus tota Lex Moſæ
ſcripta erat,Vaſa templi,aurea menſa,atq; alia præ
cioſiſſima,quæ ut paulo ante demonſtratum eſt, om
nia in Pacis templo quod Veſpaſianus erexit, Ala-
ricus uero ſenior Roma Capta diripuit, fuere repo
ſita,ſed quando de locis Palatini dici cæptum eſt, ab
ijs non uidetur decedendum.

De colle Palatino, de Palatio,quod erat, de Romuli
domo, Tulij, Flacij. Cap. XX.

PAlatinus collis omnibus ædificijs cõſumptis, ex- cepto ſano D. Nicolai à Caliſto pontifice ædificato, ad priſcam ſolitudinem redactus uidetur. Nam quemadmodum antea ab ouium, quæ ibi paſcerent, balatu, nomen Palatini quaſi balatini accepit, ita hoc tempore nihil niſi incultum atq; agreſte omnino ui- deas. Cum uero reſp. floreret, Regum atq; Impera- torum, ut ex ipſius ruinis perſpici poteſt, domiciliũ fuit. Aruſpices ferunt tunc Romani Imperij futurã finem, cum Palatinus non coleretur. Putant nonnul li à Palante Euandri proauo dictum, aliqui à palan- teo Arcadie urbe, uel à palando, quæ uox errare ſi- gnificat, quod illic palare ideſt errare pecudes paſcẽ do ſolerent. Seu quod palantes. i. errantes Arcades cum Euandro Ibi conſederunt. Alij à Palantia latini uxore cognominatum uolunt. Tremelius Romuleũ appellauit hunc collem. Hodie uulgo maius Palatiũ uocant. Vnde ampliſſima quæq; principum domici- lia palatia dici cæpere, quamuis illud Palatiũ quod regum temporibus fuit, modicam quandam partem tantum ipſius occuparet. A quo uero fuerit auctum, obſcurum eſt. Suetonius ſcribit huius partem usque ad forum extenſam à Caligula, ac ingenti illo pon- te cum Capitolio coniunctam. Hoc autem ideo acci- diſſe putant, quod cum plures particulam tantum fe cerint, illius mentionem facere ſcriptores noluerunt. Huius Palatij fores iuxta ſtatoris Iouis templum fue re Fauſtinæ fano oppoſitæ, huius collis circuitũ mil- lium eſſe paſſuum nonnulli uolunt, humilis quidẽ eſt,

ac depreſſus, ædificiorum uero altitudine, ac ſublimi tate editus uidetur. In ea parte quæ ad palatij fores ſpectat, Seruij Tulij domum fuiſſe ſcribunt præter eã quam habuit in Exquilijs, in eodem palatio Artium fuiſſe dicitur, in quod ſenatus conuenire frequẽtiſſimus ſolebat, quoniam augurato eſſet ædificatum. Ea autem pars, quæ contra capitolium eſt, cum maiorem partem palatij occuparet, minus frequentes priuatorum habitationibus, atq; ædificijs fuiſſe memoratur. Hac parte Remuli caſam locant. Is autem cum fratre unicus paſtorum more multa tuguria ex lignis atq; harundinibus confecerat, Iccirco Dionyſius tradit ſua ætate unum duraſſe. In huius collis angulo ex palatio ad circum diuertente, caſa Romuli dictum. Quod ſacrum ij Cuſtodiebant, quibus eſt horum cura, nihil illi magnificentius addentes, ſed ſiquid aut per hyemem, aut uetuſtatem laboraret, quod reliquum eſſet munientes, diruta, ac conſumpta quantum poſſent ſimilia prioribus reſtituebant. In alio huius collis angulo domus fuit. M. Tullij Ciceronis, quam à Craſſo quinquaginta millibus aureorum noſtrorum emit. Quam cum eſſet empturus, nec pecuniam in preſens haberet, à Publio Sylla qui tum reus erat, mutuo accepit. Hæc furore Clodij urgente combuſta eſt. Atq; ibi libertatis templum à Clodio Conditum addita pulcherrima porticu. Sed in Ceramio alteram habuit, ipſe. n. ſcribit Clodium Milonis domum ſuamq; in Ceramio expugnare, & incendere conatum eſſe, domumq;. P. Sullæ pro Ca=

ſtris ſibi ad eam impugnatiõem ſumpſiſſe. Iuxta hãc in palatino. M. Flaccus domum habuit ſuper cuius ruinis Catulus, Is qui cum Mario Cimbros deleuit, pulcherrimam porticum ædificauit.

De ſumma Velia, de domo Valerij Publicolæ, de templo Victoriæ, de penatibus, de orco, de Tulij Hoſtilij domo, de loco Palatij, de templo Cybe lis. Cap. XXI.

LOcus uero, quem Veliam ſiue ſummam Veliam ab ouium lanis uellendis dixere, nondum uſu tondendi excogitato, ut ait Varro ad eam partẽ uergit, quæ eſt intra Titi fornicem, ac Coliſeũ. In priori igitur Veliæ parte, quæ foro propinquior eſt. Valerij Publicolæ fuit domus. Quam, cum uideret populo minus placere, quod ibi tanquã in loco edito, ac munito habitaret, ſtatim deiectam, ac demolitam ſub collis radicibus iuxta, Turrim, quam Pallaram appellant, ædificauit. In huius collis margine fuit Victoriæ templum à L. poſtumio Cos. dicatum, prope quod Victoriæ ipſi Virginis cognomento fanum poſuiſſe Catonẽ Liuius ſcribit. P. Victor utrunq; locũ in margine Ro. fori locat. Nec procul hinc templum fuit Iunonis ſoſpitæ. Ab ijs locis ſequebatur deorum penatum templum, hoc non multum abeſſe à foro Dionyſius tradit, in eo deorum Troianorum imagines fuiſſe, hac inſcriptionæ. DII PENATES. Ii autem

duorum Adoleſcentulorum forma erãt, pilam manu ſedendo habentes. Scribit ſolinus eodẽmet loco, quo hoc templum uerat, Tulij Hoſtilij fuiſſe domum, in qua prius habitauit, quam Hoſtiliam de ſuo nomine dictam curiam ædificaſſet. Orci uero templum locant, prope hunc locum in collis fere angulo, qui eſt ſupra Conſtantini fornicem. Hic tradit Lampridius Heliogabalum deo ſuo Heliogabalo templum erexiſſe, quo matris deum miniſtros, ignem Veſtæ, Palladiũ, Ancilia, atq; omnia quecunq; maxima ueneratione haberentur à Romanis, quo preter cæteros deus ipſius deus coleretur. transferre cogitabat. Locus uero Palladij ibi fuiſſe dicitur, ubi hodie fanum eſt D. Andreæ in pallara, ut appellant, quaſi ipſius collis angulo, eius autem ingentes ruinæ admirationis cauſam afferunt. Aiunt Palladium uetuſtiſſimum fuiſſe palladis ſimulacrum ex ligno à Troia profectum, tunc autem et oculos, & haſtam ſimul quam manu teneret, mouiſſe uolunt. Nauten unum ex Aeneæ ſocijs Troia in Italiam hoc intuliſſe ſcribunt, diuq; in ueſtæ templo conſeruatum, neq; cuiq; hoc uidere fas fuit, præter Veſtalem, Cuius palladij precipua cura tradita eſſet, conflagrato uero Veſtæ templo, à Metello ſeruatum tradunt. Vnde etiam oculis captus dicitur. Hicq; celeberrimo loco locatus eſt. Eodem loco Magnæ deum Matris fuit tẽplum. Cybelem uocant. à Iunio Bruto dicatum, ludis Megalẽſibus additis. E Peſſimunte autem Phrygiæ ciuitate allatum eſt, quare etiã phrigiã, Matremq; Idæã appellant. Hoc autem à ſcipione Naſica, quem ſenatus

optimum iudicauit à flumine, in urbem inductum, in uictoriæ templo, quod erat in palatino, locatum eſt, quousq; hoc proprium templum, ubi repoſitum fuit, erectum eſt. Huius deæ ſimulacrum tympanum manu tenebat, Turritam uero Coronam capite geſtabat. Nauis uero qua uecta erat, in arena, cũ Tyberis aquæ ualde exſiccatæ eſſent, hæſit. Quam tamen Claudia Veſtalis mira facilitate zona alligata traxit. Quoniam uero ſimulacrum luto uolutatum erat, Poſtero die in Almone fluuio ablutum, Scipio Naſica, ut Paulo ante dicebamus, per capenam portam in urbem inuexit.

De domo Auguſti, de templo Apollinis, de Bibliothecis antiquis, de fidei item templo, de Thermis Palatinis, de uictoriæ tẽplo, plurimisq; locis, q̃ in palatino fuerunt. Ca. XXII.

EO autem latere Palatini, quod ad Circum maximũ ſpectat domum auguſtus habuit, ubi etiam dicente Suetonio natus eſt, Capita bubula locũ appellabant. Primum in domo, quæ calui oratoris fuerat. In palatio poſtea in ædiculis Hortenſii, habitauit. Iuxta hãc domum pulcherrimũ Apollini templum Auguſtus cõdidit, cuius etiam nunc ueſtigia extant. Hoc aũt ideo extruxit, quod eo loco de cælo pcuſſo, Aruſpices ibi templum Apollini erigendum monuerũt. In hoc templo lampades pendebãt quaſi poma ex arboribus. In eodem poetæ ſua ſcripta, ut quæq; probatiſſima fuiſſent, reponere ſoliti ſunt. Celeberrimum fuit quidem, ſupe

riori loco ſolis currum habuit, aureum, quare late tan quam radijs ſolis templum ſplendebat. In eo ipſo nobi liſſimam porticum Auguſtus fecit, atq; una Bibliothe cam libris tũ græcis, tum latinis ornatisſimã. In qua Numeriano Imperatori ſtatuam cum hac inſcriptio= ne poſuit. D. NVMAERIANO ORATORI POTENTISSIM. In Bibliotheca monente Plinio Coloſſus fuit Appollinis ex ære. L. pedum altitudine. In porticu uero Varronis fuit ſtatua ſibi uiuenti ere cta. Plinius narrat Apollinis ſimulacrum, quod in eo eſſet templo, ſcopæ opus, Dianæ uero, quod ibi erat, Timothei opus fuiſſe. In area, quæ ante hoc templum erat, quattuor Vaccæ æneæ, fuere preti filiæ, Miro= nis artificis, & excellentiſſimi arte fictæ. In hac area locus fuit, quem Romam quadratam uocauere, quod murus in quadrum ductus locum cingeret. Ibi autem ea omnia, quibus in condẽdis urbibus uti ſolẽt, in opti mi augurij ſignum reponebantur. Hic laurum fuiſſe aiunt pulcherrimã, quæ ad capitolij quercum ſpecta= ret, tuncq; natã ferunt cum Auguſtus natus eſt, hac triũphales coronari mos fuit. In hoc ipſo tẽplo Apol linis Auguſtus, cũ iã admodũ ſenex eſſet ſenatũ cogere aliquando ſolebat. Suetonius tradit Paulo poſt Augu ſti obitum, quo loco natus erat, cellã ſibi erectã. Iux= ta hunc locũ domũ Tiberius habuit, quæ nobilisſima Bibliotheca exornata fuit. Plurimæ autẽ antiquitus Romæ Bibliothecæ memorantur, quarũ duæ cele= berrimae ſunt exiſtimatæ, Palatina ſcilicet, quae eadẽ eſſe putatur quam in Apolline Auguſtus conſtituit.

Atq;

Atq; Vlpia à Traiano inſtituta ſatis quidem ornata. In capitolio alia numeratur Maiorum bibliotheca nuncupata. Alia item Pauli iuxta Marcelli Theatrum, quæ etiam octauia dicta eſt, quod ab ea fuerit condita. Verum hac fœlicitate, quam maximam nemo nõ iudicat Veteres caruere, Imprimendi artẽ intelligo, quam à duobus fratribus in Germania inuentã M.CCCCLV. ferũt. Vaticanum aliã pulcherrimam habet, quam Nicolaus. V. Pont. ex omnibus orbis partibus libris conquiſitis aut inchoauit, aut auxit. Sixtus uero plurimis grecis làtinisq; libris auctam illuſtrauit. In huius collis fere medio fidei templum à Numa conditum autore Liuio, uel ut alij narrant: à Roma Aeneæ nepte. Vetuſtate collapſum Auguſtus reſtituit. Prope hunc locum fuere palatinæ thermæ, atq; huc pars aquæ Claudiæ deriuabat, ſicut ex altiſſimis murorum marginibus, quæ adhuc extant, conijci licet. In palatini uertice Victoriæ templum præterea fuit, quod Arcades, qui Euandrum ſecuti fuerant Dionyſio ſcribente, condidere, In eodem colle plurima alia fuere ædificia, quorum ne in ruinis quidem ueſtigia dignoſci poſſunt. In ijs Iouis Victoris ædes fertur, quam. Q. Fabius bello Sabino dicauit. Febris etiam ipſius ne noceret ibidem templum habuit, cui tria poſita templa fuere. Id de quo nũc dicebamus, aliud in campo, ubi Marij monumenta ſunt, Aliud in extremo uici longi. In hæc autẽ templa omnia remedia, quibus in egritudine uſi erãt, afferebãtur. In palatino ipſo templum fuit deæ, quã

à uiris placãdis Viriplatam uocauere. Nam eo, quotiescunq; rixæ, ac iurgia inter uirum atq; uxorem orta eſſent, conueniebant, atq; in eodem multis ultro citroq; dictis, domum placati reuertebantur. Fuit & ſaliorum curia, in qua cum conflagraſſet, Romuli Lituus repertus eſt integer. Larium fanum, Inſuper augeratorium, ubi captabantur auguria, &, ut aſſerit Plinius Cæſaris etiam domus fuit. Vbi monet Apollinem ac Dianam curru uectos fuiſſe, præterea aurigã ex ſolido fictos lapide, Victruuij Bacchi domus, itẽ, quæ cũ eſſet demolita atq; cõſtructa de Publico prata Bacchi dictus eſt locus, is autem admodum Romæ clarus fuiſſe dicitur. Vanni & prata & domus, inſuper, uicus fuit padi cognomẽto, aliusq; fortunæ reſpicientis. In hoc colle ſolennitatem celebrari cũ mercatu mos fuit, quem Palatuar nominabant, Romulũ narrant in hoc colle haſtã fixiſſe, quæ factis radicibus, uiruit, arborq; ingens facta eſt. Lampridius tradit areas palatini è lapide lacædemonio atq; alijs lapidum nobiliſſimorum generibus Heliogabalũ, ſtrauiſſe, ac de ſuo nomine Antonianas uocaſſe.

De Cæſaris, Auguſti, & Neruæ foro, atq; alijs Cap. XXIII.

SEd ne quid ex ea parte qua forum erat Romanum deſiderari poſſit, de tribus alijs foris, quæ iuxta illud erant, dicendum uidetur, Forum autẽ id erat, in quo ciues, maxime uerſarentur, negotiationi

proprius locus, rebusq; uendendis, atq; emendis accõmodatus, Quædam fuere, in quibus tãtum cauſæ agebantur, ac iudicia exercebantur. Cæſar poſt pompeianã Victoriã, ſuũ Romano foro proximũ conſtituit. Ibi autem fuit, ubi nunc horti uidentur, poſt Coſmi ac Damiani templum. Plinius ſcribit ſolum tantum foro extruendo. HS millies Cæſarem dictatorem emiſſe. Neq; uero mercatus cauſa inſtitutum tradit Appianus, ſed ad cauſas, iudiciaq; tractanda. Templum Veneri Genitrici. quod in pharſalia uouerat, condidit. In hac æde Acticem, & Medeam, quas Timonactus Byzantius pinſit, atq; octoginta talẽtis uenundatas Cæſar poſuit. Ante huius templi fores equi Cæſaris ſimulacrum fuit, quem anteriores pedes humanos habuiſſe, nullumq; excepto Cæſare ſeſſorem paſſum memorant, modicum, at pulcherrimum fuit id forum; multiſq; ſtatuis ornatiſſimum. In quibus Cæſari una poſita eſt loricata. Veneris ſimulacrum fuit opus Archeſilai. Non admodum procul à domo ſua uoluit eſſe, ea autem in uia ſacra fuerat. Et ut antea expoſitum eſt, lotos, quæ in Comitio erat, in forũ uſq; Cæſaris per ſtationes municipiorũ penetraſſe. Auguſti uero forum ideo minus fuit amplum, quod non putauit eos cogendos, qui domos iuxta haberẽt, fuit in hortis, qui poſt Marphorium uidentur, templum D. Martinæ uarijs ornamentis refertiſſimum. Inter quæ Coruini ſtatua fuit in criſta galleæ Coruũ habens, à quo in bello adiutus eſt. Duæ Apellis picturæ, in altera Caſtoris, ac Pollucis cum uicto-

ris, atq; Alexandro altera belli effigiem reuinctis manibus, Alexandrumq; triumphantem habebat. Hic *Apollinem fuiſſe dicunt, ex ebore, de quo intellexiſſe putant* Horatium, *cum perdito quodam neglecto dixit, ſe ab* Apolline *ſeruatum.* Ad *hoc uero forum faciendum multitudine hominum, ac litium adductus eſt, quibus cum duo non ſufficerent, tertium addendũ currauit.* Iccirco *omni feſtinatione adhibita nondũ etiã* Martis Vltoris *templo pfecto, publicauit.* Hoc *templum bello philipenſi pro paterna ultione ſuſcepto uouit, poſtea uero ea fori parte locauit, quæ nũc eſt iuxta* D Martinæ *templum. Sanxitq; ut hic de bellis, triumphisq; conſuleretur.* Hic *ſenatus, prouincias cum* Imperio *petituri huc deducerentur.* Quiq; *uictores rediſſent, huc inſignia triumphorum inferrent.* Hoc *forũ duas pulcherrimas habuit porticus, ubi omniũ fortiſſimorũ uirorum ſtatuas habitu triũphantum* Auguſtus *dedicauit.* Adrianus *poſtea* Imp. *idem reſtituit.* Quare *plurimi illud templum, qđ ipſi* Antoninus *pius dicauit, ſibi ipſi erexiſſe putãt, ĩ qua ſententia* Capitolinus *eſſe uidetur.* Hocq; *ab* Adriano *primo* Pont. D. Adriano *conſacratum, in tribus foris eſt, appellatum quod inter hæc fora conditum eſſet.* Hodie *apparet more ueteri factum, ſatisq; conſpicuũ, fores habet* Aeneas. In *extremo* Auguſti *foro prope radices quirinalis, ueſtigia adhuc extãt* Neruæ *palatij, columnas miræ magnitudinis habentis, quæ porticus alicuius palatij fuiſſe putãtur.* Quare *multi* Neruæ, *non* Auguſti *forum exiſtimauere,*

eo autem magis adducuntur, quod ferunt Traianum ſuũ Iuxta Neruæ forum, quod ipſe dotauerat condidiſſe, non tamen animaduertunt Neruæ forum Tranſitorium dictum, quod inde facile uel ad Cæſaris, uel ad Auguſti, uel ad Romanum etiam forum eſſet acceſſus. Niſi quis fortaſſe arguat hoc medium inter Traiani, Auguſti, Romanumq; forum fuiſſe, uerum nullum reperitur forum Romæ, quod apertum propriumq; autoris ſignum, ſicut Traiani ac Neruæ foro accidit, demonſtret. Neruæ uero forum inter ea quæ Cæſaris, Auguſtiq;, & id quod Romanum eſt appellatum, medium fuit. Hoc Suetonio autore à Domitiano nouum eſt excitatum. Auguſti foro proximum, poſtq; illud templum quod D. Adriano dicatũ fuit, Tranſitorium, ut ſuperius eſt demõſtratum, uocauere. Plurimis Columnis, ac ſtatuis ornatiſſimum fuit. Quamobrem tradit Spartianus plurimas multis ex locis Alexandrum Seuerum ſtatuas pedeſtres atq; equeſtres ſuperiorum Imperatorum cõquiſitas, atq; cum titulis, columnisq; Aeneis, quæ eorum omnium geſta ordine, indicarent, in hoc foro erexiſſe. Hodie quam pauciſſima ex illis ornamentis antiquis igni labefactata, ac corrupta extant. Hæc autem dimidiata in eius fragmentis leguntur. IMP. NERVA CAESAR AVG. PONT. MAXIM. TRIB. POT. II. IMP. II. PROCOS. Vice autem fornicis, aut monumenti Neruæ, Hodie Arcam Noe appellant imperiti, duo præterea à dextra per lapidis iactum inter ſe diſtantes ſpectantur

fornices, difficile tamen quid fuiſſent comprehendi poteſt. Hic Fani quadrifrontis cũ ſuo templo (bifrõs .n. iuxta Marcelli theatrum erat) Simulacrum fuiſſe memorant. Prope hunc fæneratores conſiſtebãt mercatoresq́; opibus parandis intenti.

De foro Traiani, cũ omnibus quæ in eo eſſent de ſepulcro Publicij. De domo Coruinorum. Cap. XXIIII.

OPerepretium uidetur priuſquam è mentione iſtius uallis excedamus, ea etiam afferre, quecunque poſt Auguſti, & ultra Cæſaris forum fuiſſe traduntur. Vt de uniuerſa hac planitie plena haberi cognitio poſſit. Poſt Auguſti forum, illud Traiani fuit, quod pulcherrimum inter capitolium, atq; Quirinalem conſtituit, ijs demolitis, ac deturbatis, quæ fere capitolium attingerent, ut omnia æquaret. Huius artifex Apollodorus narratur fuiſſe autore Dione. Habuit autem pulcherrimã porticũ, Columnasq́; ea magnitudine, ut ſpectantes admiratione obſtupeſcerent, adeo ut gigantum fere opus putaretur. Infinitis ſtatuis Clariſſimorum hominum ornatum erat, quæ undiq; ab Alexãdro Seuero conquiſitæ, eo in loco locatæ, ac repoſitæ fuerant. Atq; ut aſſerit Gellius in faſtigijs fori Traiani ſimulacra ſunt ſita circum undiq; in aurata equorum, atq; ſignorum militariũ; ſubſcriptumq́; eſſe EX MANVBIIS. Inter cætera autem ornamenta, Claudiani, etiam Poetæ fuit. Cu=

ius teſtis eſt titulus in quibusdam ædiculis adhuc ſeruatus, qui eſt in Conſtantini thermis, hmõi autẽ eſt.

CL. CLAVDIANI V. C.

CLAVDIO CLAVDIANO V.C. TRIBVNO ET NOTARIO INTER CAETERAS VIGENTES ARTES PRAEGLORIOSISSIMO POETARVM LICET AD MEMORIAM SEMPITERNAM CARMINA AB EODEM SCRIPTA SVFFICIANT ADTAMEN TESTIMONII GRATIA OB IVDICII SVI FIDEM DD.NN. ARCADIVS ET HONORIVS FELLICICISSIMI AC DOCTISSIMI IMPERATORES SENATV PETENTE STATVAM IN FORO DIVI TRAIANI ERIGI COLLOCARIQVE IVSSERVNT.

Marcellinus tradit Conſtantem Conſtantini filium cũ Romam ueniſſet, excellentiamq́; ac magnitudinem in foro ingentium operum eſſet admiratus, ſtupefactum nouitate, omni ſpe talia efficiendi, tandem dixiſſe ſe tantum Domitiani equum imitari uelle, qui in medio ipſius atrio eſſet, quamobrem Ormisdam ſibi prius opus eſſe reſpondiſſe ſtabulum equo tali parandum, quod ab equi dignitate non abhorreret. Huius autem equi Imago in numismatis Traiani habetur cum hoc titulo. S. P. Q. R. OPTIMO PRINCIPI *In medio huius fori, columna adhuc ſtare uidetur, mirabili artificio facta, quæ Dacicum bellum, atq; alia memorabilia huius principis geſta demonſtrat, in ipſius autem columnæ baſi monu=*

mētum eſt, quod indicat ad planitiem eius loci æquā dam tantum terræ inde aſportatum, ut Collem ſatis editum tolleret. Id autem huiuſmodi eſt.

SENATVS POPVLVSQVE ROMANVS. IMPERATORI CAESARI DIVI NERVAE F. NERVAE TRAIANO AVG. GERM. DACICO PONTF. MAXIMO TRIB. POT. XVII. IMP. VI. COS. VI. P.P. AD DECLARANDVM QVANTAE ALTITVDINIS MONS ET LOCVS TANTIS OPERIBVS SIT EGESTVS. *Hæc Columna* CXXVIII. *pedū altitudine eſt ad eius faſtigiū gradus* CLXXIII. *ducunt.* XLIIII. *habet feneſtellas.* Hic *principis huius oſſa locata* Dion *autor eſt, ſoliq; ex omnibus* Im*peratoribus intra urbem ſepeliri licuiſſe* . Fuit *præterea* Triumphalis *arcus* Traiano *poſitus.* Bibliothe*ca templi* Traiani *ueterum prætorum edicta ſeruari* Gellius *ſcribit.* Hoc *autem loco & templum atq; bibliothecam fuiſſe exiſtimatur.* In *huius fori ruinis* Simmacus *primus* Pont. Baſilij, Syluestri, *ac* Martini *templa condidit.* Bonifacius *uero* VIII. *tres turres, quæ ſpectantur, erexit,* Mediam *militiarum nomine uocauit. quod eo loco cōſtructa fuiſſet, ubi militum* Traiani *ſtationes eſſent.* Sub Capitolio *ea parte, quæ ad forum ſpectat, adhuc* Publicij *ſepulchri ueſtigia apparent cum hac inſcriptione.*

C. POBLICIO L. F. BIBVLO AED. PL. HONORIS VIRTVTISQVE CAVSSA SENATVSCONSVLTO, POPVLIQVE

IVSSV LOCVS MONVMENTO QVO IPSE POSTERIQVE EIVS INFERENTVR PVBLICE DATVS EST. *Iuxta hunc locũ ubi coruorũ macellum eſt, Coruinorũ domus fuit. Atq; ſine Via lata initium habuit, quæ aliquantum uerſus populi portam extendebatur. Sed de ijs hactenus, ad ea properãdũ, quæ ultra forũ, ac ſub carinis fuerũt.*

De *buſtis Gallicis, de Vico ſcelerato, de Tigillo ſororio, de telluris templo, de. M. Antonij domo.* Cap. XXV.

INter *Titi amphitheatrũ, atq; Carinas, Cæſariſq; forum, ubi nunc eſt ædicula* D. Andreæ, *quam ad buſta Gallica uocant, quæ Suetonio, ac Liuio autoribus in medio urbis fuere, quod ſcribẽte Varrone hic uel ſepulti, uel exuſti Galli ſenones fuerint à Camillo Cæſi. Quamuis peſtilentia defunctos Plinius tradit. Vulgus à quo omnia facile corrumpuntur, Portugallum appellat. Iuxta uero cliuũ Carinarum, unde hodie ad diuum Petrum in Vinculis aſcenditur, Vicus cui ſcelerato nomẽ fuit, initiũ capit, atq; uſq; ad Gallica buſta ptẽdebatur. Is principio pro bono homine à ſabinis Cyprius dictus eſt, quo loco cõſedere, q̃d apud illos Cyprum bonum ſignificãt. Sed poſtea quam Tarquinius ſuperbus narrante Liuio interficiendum curaſſet Seruium Regem ſuum, corpus eius iacens filia carpento ſuperuecta eſt, ſceleratus appellari ceptus eſt. Varro tamen ſceleratum uicum à Cyprio*

diuerſum putat. Inter hũc Vicum, ac carinas Tigillũ ſororium fuerat. Erat autem locus iunoni ſacer, ubi Horatius is qui tres curiatios uicit, piacularibus ſacrificijs necem ſororis occiſæ purgauit. Hic itidem ſcribit Dionyſius aram fuiſſe trabem habentem oblongam, cuius extremitates muris uiæ oppoſitis ſuſtinebantur. Ad huius uicij caput domus Caßij fuit, qui, quoniam imperium affectauit, ſtatim è medio ſublatus eſt, domo deturbata, templumq́; telluris, Valerio Maximo narrante, quod prius. T. Sempronius quo tempore cum Aſculanis bellum gerens, ac cũ his prælio dimicans terra ſubtremuit, uouit, eo loco conſtructum eſt, alij tamen hoc templum iuxta Caßij ruinas ædificatum uolunt, ubi eſt D. Pãtaleonis ædes. In hoc ſcribit. M. Tullius ſenatum ad publica tractanda cogi ſolitum, alibi etiam ad telluris. Q. fratris ſtatuã locaſſe ſignificat. Hic etiam idem autor armamentarium fuiſſe innuit. Varro addit in quedam huius templi pariete Italiæ fuiſſe deſcriptionem. Non procul hinc autore Appiano domus fuit M. Antonij. Verum nimis auctus mihi uidetur ſecundus liber, ad tertium accedendum.

DE ANTIQVITA-TIBVS RO. LIBER TERTIVS.

De colle Auentino, de Cliuio, qui ibi erat, de templo Iunonis Reginæ, de Scalis gemonijs, de tẽplo Dianæ de bona dea, De Hercule, de Armiluſtro, de Thermis decij, Traiani, Varij, de ſonte Fauni ac Pici. Cap. I.

HActenus de ea urbis parte, quæ celebrior procul dubio erat mentione facta, ad Auentinum deueniamus, ut poſtea plane ea tractemus, quæ in ea planicie ſunt, quæ inter hunc collem, palatinum, capitolinũq; ſita eſt. Auentinus, ut iam antea expoſitum eſt primo libro, muro cinctus dicitur ab Anco Martio, pomœrio tamen non intromiſſo, quod à Claudio Imp. poſtea intra receptũ eſt, diu ſyluarum denſitate aſperũ, & magna ex parte uaſtum, minusq; frequens fuit. Huius circuitus ad duo millia paſſus cõtinet. Longior quam latior eſt. Duos habet uertices, in quorum medio uallis eſt, qua ad circum Maximum uia extenditur, qua ad D. Pauli tẽplum iter eſt. Adeo ut duorum montes inſtar ſpectantibus præbeat. Ab alijs Collibus omnino disiungitur, cuius maior pars tyberi imminet. Auentinus albæ rex monti nomen dedit, in quo extinctus, ſepultusq;

fuerit. Nonnulli *ab* Herculis *filio eiuſdem nominis ſic uocatum putant.* Quidam *ab hominum aduentu, quod commune* Latinorum *ibi templum eſſet, uerum antea hoc nomine appellabatur.* Alij *ab auibus dictū arbitrantur, quod eo ſub ueſperum à flumine in eas ſyl uas ſe reciperent.* Varro *ſcribit à facilitate aduenien di, cū antea paludibus ex alijs* Collibus *non aliter quā ratibus, ſoluto etiam traiectu aduceherentur.* Mur=*ceus quoq; è appellatus à cella diuæ* Murceæ, *quæ ſub eo fuiſſet.* Remorium *à* Remo *aliquando dixere, q̃d ibi urbem condere diſignaſſet, uel quod ibi ſepultus fuerit, quem cum* Romulus *fratri ſacraſſet, nulli habi tandum conceſſit.* Quamobrem *in hoc colle iuxta* Ar*miluſtrum locus quidam præcipuus fuit* Remoria *no mine, tā à captatiōe* Augurij Remi, *quā quod ibi fue rit ſepultus, urbemq́; eodem loco conſtituere propo=ſuiſſet.* Cæterum *ſingillatim de ijs dicamus.* Cliuus *p quem in* Auentinum *aſcendebatur, à foro* Boario, *ut cum de tuſco* Vico *agebatur, eſt dictum, initium ha=bebat.* Surſumq́; *ad* Iunonis Reginæ *templum recta ibatur, id erat in huius* Cliui *extremo. templum hoc* Camillus *ex manubiarum parte, quas ex* Veijs *uictor abſtulit. uouit.* Ferunt *cum* Iunonis Reginæ *ſimula=crum è* Veijs *in urbem inferre uellent* Romani, *quē=dam ex militibus ſeu ſpirito diuino tactum, ſiue iuue nili ioco, uis ne* Romam *ire* Iuno, *dixiſſe, conclama tum eſſe à cæteris deam annuiſſe, quin etiam fabulæ datum locum, uelle, dixiſſe.* Iccirco *cum ingenti uene ratione, ac pompa in* Auentinum *intulere, atq; in eo*

templo, quod Camillus dedicarat, repoſuere. Ad hunc ipſum Cliuum Gemoniæ ſcalæ fuerunt, ad quas corpora damnatorum tracta rapi, ac præcipitari ſolebant. Suetonius memorat Vitellium Imperatorem apud Gemonias minutiſſimis ictibus excarnificatū, atque confectum, unco tractum in tyberim fuiſſe. Quo loco hodie D. ſabinæ templum flumini imminet, è regione Ripæ pulcherrimum fuit tēplum Dianæ, quod ſeruius Tullus dedicarat. Cōmune autem fuit Romanis cum Sabinis, quod ad Epheſiæ Dianæ templi ab Aſiæ ciuitatibus communiter conditi ſimilitudinem ſimul ædificauerint. Ferunt ad hoc Auentini fanum Sabinum quendam miranda magnitudine ac ſpecie uaccam Romam deduxiſſe, & ante Dianæ aram ſtatuiſſe. Quod audijſſet uates ceciniſſe cuius ciuitatis eam ciuis Dianæ immolaſſet, ibi fore imperium. Idq; carmen cum ad Cornelium Antiſtitem fani Dianæ perueniſſet, memor reſponſi, ſabinum ante uiuo perfundi flumine iuſſit, quod infima ualle perfluebat, interim Romanum Dianæ bouem Immolaſſe, eius autem cornua (tametſi huic deæ ceruorum tantum cornua affigere ſoleret antiquitas) fixa tamen, per multas ætates in ueſtibulo templi Dianæ monumentum, ei fuere miraculo. Dionyſius ſcribit idem templum ab Anco Martio poſitum, niſi forte de alio Anco intellexiſſe Dionyſium putemus. Diuæ ſabinæ hic templū fuit, quod quidam Petrus Epiſcopus Dalmata à fundamentis extruxit, perdiues quidē ille atq; opere muſeato ornauit. Ad hoc fanum cuiuſdā Phillidis domū

locat Propertius inter templum huiuſmodi, Cliuusq́; iuxta eum locũ, ubi trigemina erat porta, nec multũ à ſchola Greca aberat. Caci ſpelunca, ex qua Herculis boues auerſos caudis traxerat, quia ſi agendo armentum compuliſſet, ipſa ueſtigia quærentem dominum eò deduxiſſent. Senſit tamen, quare cacum claua, ictum occidit, armentoq́; recuperato Ioui aram erexit, paulum ab hoc loco diſtabant ſalinæ, de quibus ſuperius ẽ dictum, cum de trigemina porta ſermo haberetur. In angulo Auentini Tyberi imminente, ſed qui ad campum ſit uerſus, ubi hodie Teſtatium eſt, eo quidem loco, ubi D. Mariæ Auentinæ templum erectũ eſt, templũ fuiſſe dicitur Bonæ deæ, cui tãtũ feminæ ſacrificarent in operto, aiũt à Claudia ueſtali erectum in Fatuæ honorem Fauni filiæ, quam pudiciſsimam celebrant. Quoniam huius ſacris intereſſe hominibus non liceret. M. Tullius Clodio obijcit illius ſacra ab eo noctu polluta, Inter hoc, & Dianæ, templum Herculis fuiſſe uolunt, ibi quidem, aut iuxta illum locum, ubi D. Alexi fanum cernitur, hominis sãctitate ac uita probatiſsimi, is, ut memorant, cum Romanus eſſet ciuis, diu etiam in paterna domo ſub gradibus ligneis uſque ad extremum diem uitæ ignotus uixit. Cænobium D. Bonifacij hic fuiſſe uolunt. Quod uero hic Herculis templum extiterit, ex Armiluſtro, cui proximum eſſet, conijciunt. In quo quidẽ Armiluſtro ſeſe Iuuentus armis exercebat, hic autẽ, non in teſtaccio fuiſſe uolunt, ut pleriq; cenſuere, Plutarchus locum in Auentino uocat, ubi à Romulo Ta

tius eſt Sepultus. Hic *autem non diu eſt cum marmor iuuentum eſt, in quo inciſum eſſet.* SACRVM MAG. VICI ARMILVSTRI. *Varro Armilustrum idem cum circo maximo eſſe putat, nam utroq; in loco equeſtres ludi fiebant, & ſicut in circo equi currebant, ita in armiluſtro res quaſdam diuinas* Romani *armati faciebant, & ſacrificantes tubis canebant.* In *Armiluſtro publica arma reponebantur, nam cum populus* Ro. *priuata arma non haberet, hinc, quotiescunq; ad bella gerenda uocarentur, ſumebant.* Belloq; *confecto, in eodem redeuntes reponebant.* Ex *parte iſtius collis, quæ ad circum maximum ſpectat, quo loco nunc* D. *Priſcæ eſt ſanum,* Decij Imp. *Thermæ olim fuere, quas ipſe ſibi ædificauit, uel ut alij putant, in eius honorem à* Ro. *populo conſtructæ ſunt.* Hinc *fere ad Armiluſtrum nonnulli priuatum palatium, ac Thermas Traiani ſeſe extendiſſe uoluere, ad quas quidem Thermas aquam deduxit de ſuo nomine appellatam, tametſi ex aqua Martia aliquorum ſententia, uel ut aliorum eſt opinio ex aqua Claudia inducerentur. Thermas Traiani, quas hactenus in Auentino fuiſſe credidimus, nunc potius in* Exquilino *ponere libet, prope Titi Thermas. Mouit nos ad hoc opinandum Saxum quodam in luco Sancti Petri ad uincula nuper inuentum, cuius inſcriptio talis eſt* IVLIVS FOELIS CANPANIANVS. V.C.PRAEF. VRBI AD AVGENDAM THERMARVM TRAIANARVM GRATI AM CONLOCAVIT.

Fieri tamen poſſet hunc lapidem ad S. Petrum in uin culis allatum fuiſſe, & Thermas nihilominus eſſe in Auentino. Nos uero ut res ſe habet enarrauimus. Nõ admodũ procul ab his Thermis, Varianæ Thermæ fuere. Harum autem, & ſimul Decij adhuc ueſtigia extant, fabuloſæ narrant Auentinum ſpeluncã fuiſſe Fauni, ac Pici, quæ fontem haberet, ex quo ipſi biberent, adduntq; cum Numa uinum in hunc fontem fudiſſet, ebrios illos redditos, uinctosq; ab eo fuiſſe. Quare ab ijs didiciſſe aiunt, quomodo è Cælo fulmina elici (ſi quando uoluiſſet) ſtatim poſſent. Hodie riui quidam ſpectantur, qui ad collis iſtius radicẽ manantes in Tyberim influunt.

De Thermis Antonini Caracalle, deq; alijs quæ in Auentino erant, & de aquæductu aquæ Claudiæ. Cap. II.

IN altero Auentini uertice qui ad piſcinam publicã ſpectat, iuxta D. Balbinæ templum, ad radicem ſcilicet collis ingentes muri latiſſimi, & ſimul maximæ Columnæ, præterea admirabiles ruinæ Thermarum Antonini Caracalle, quæ nobiliſſime tradũtur fuiſſe, conſpiciuntur, has Lampridius ab hoc principe inchoatas, ab Alexãdro autem Seuero et abſolutas, atque ornatas, ſcribit. Hodie Antignanum locum appellant, quaſi Antonianum. Pars Claudiæ aquæ his Thermis ſubſeruiebat, ex inferiori parte quarũ, Caracallam nobiliſſimum palatium condidiſſe aiunt.

Spartianus

Spartianus tradit occultam in ijs Thermis cellã fuiſſe, quam architecti negant poſſe ulla imitatione, qua facta eſt, fieri nam & ex ære uel cupro cancelli ſuper poſiti dicuntur fuiſſe, quibus Cameratio tota con credita eſſet, & tantum fuiſſe ſpatij. ut id ipſum fieri negarint potuiſſe docti Mechanici. Pleriq; in ipſo Auentino fuere, quorum nulla hodie certa ratio red di poteſt. Vbi præcipue fuerint. In quibus ara Iouis Elicij numeratur à fulmine eliciendo, huic autẽ deo aram ideo erexit quod (ut Paulo ante dicebamus cũ Numa fulminum eliciendorum rationem à Fauno, atq; à pico didic iſſet, Ioui ipſi aram ſtatuit. Sed cũ Tullus Hoſtilius, qui Numæ in regno ſucceſsit, aliquã do Numæ Commentarios uolueret, & ibi quædam ſacrificia occulta Ioui Elicio facta inueniſſet, operatũ ijs ſacris ſe abdidiſſe ſcribit Liuius, ſed cũ con nõ rite initum, aut curatum illud ſacrum fuiſſet, fulmine illum cum domo conflagraſſe memorat. In Auentino Vitellius Imp. domum habuit. Matutæ deæ fanum bello in Veientes ſuſcepto uotum, poſtea à Camillo dedicatum, Libertatis templum à Tib. Gracchi patre & dicatum & conditum, multiſq; Columnis, ſtatuiſq; æneis ornatum. Huius templi Atrium ab Helio peto, ac Cethego inſtauratum creditur. Veneris Marciæ uetuſtiſsima ara. Victoriæ inſuper templũ non defuit, ab Arcadibus, ut uolunt, poſitum: Adde Mineruæ, Lunæq; etiam fanum, Acceſsit Cuiuſdam Faberij ſcribæ domus pulcherrima, ſyluaq; Laurentum Ioui ſacra, in qua Valentinianus ceſus eſt, quæ

etiam uiæ Laurẽtinæ nomen dedit. Appius Clodius Cæcus à quo Via Appia ſtata eſt. Vnde ab eius nomine ſic eſt appellata, aquam de ſuo nomine poſtea uocatam in urbem Cenſor induxit, id autem an. xx. poſt ſamniticum bellum accidit. Ex agro autem lucullano, quem Fraſcatum hodie uocant, autore Frontino per uiã præneſtinã ſubterraneo aquæductu circiter. XI. mill. paſſuum deduxit. Poſtea uero ad capenam portam aquæductu ſuper terram paßibus LX. ſub cælium montem per Auentinum uero uſq; ad ſalinas, quæ iuxta trigeminam portam ſane antiquam erant, extendebatur, quædam autem huius aquæducti Veſtigia hac etiam ætate prope huius collis radices conſpiciuntur, ex ea parte, ad quam Teſtaccium reſpondet, ac iuxta ſcholam græcam, atq; Arcum ſeptem Veſpillonum, ubi, ſcilicet ad ſalinas terminabat aquæductus, In urbem uero recepta aqua uiginti in partes ad Communem omnium uſum diſpenſata diſtribuebatur. Tradit Procopius inter Latinã, atq; Appiam uiam duos aquæductus iungi, ſtatimq; diuidi, horum alterum Aquæ appiæ de quo agimus eſſe exiſtimari poteſt. Franciſcus ſcribit huiuſmodi aquã per urbis uicos, ac regiones pro II. pro V. pro VIII. IX. XI. XII. XIII. XIIII. ad uarios urbis uſus

De campo ubi eſt Teſtaceum poſt Auentinum, deq; omnibus quæ in eo fuere. Cap. III.

NVnc ad campum Teſtaceum ueniamus Auentino relicto, ut uero hinc exordiamur, Teſtaceus collis fuit humilis, adeo ut qua parte excelſior fuit, CLX. pedum altitudinem non exceſſerit nec ultra. L. cingitur, ex uaſorum ruptorum teſtis, quas eũ in locum figuli congerebant, ita creuit, ut monticuli formam fere accipiens, Teſtarum nomẽ ſeruauerit. creta mirabiliter uſi ſunt Veteres, adeo, ut Plinio tradente etiam deorum ſimulacra ac templorum ornamenta ex creta factitarint. Hac parietes incruſtabant; in eademq; uita functos ſepeliebant. Quare factum eſt ut Numa ſeptimum figulorum collegium cõſtituerit. Quoniã uero aquarũ commoditate hic campus abundaret ob Tyberis uicinitatem, maior huiuſmodi artificum pars, quod grandiora uaſa conficerent, in eo officinas habebant. Quoniam uero, ſi in flumen uaſorum fragmenta ac reliquas ſordes eius artificij iniecíſſent, futurum fuiſſet ut aliquando alueum fluminis oppleuiſſent, ſenatus uetuit ne quicquam ex illis in flumen demitterent, atq; iccirco locus Teſtaceus his aſſignatus dicitur, ideoq; ex earum rerum cõgerie collis eſt effectus. Figulorum autem officinæ in huius campi interiori parte inter ipſum Teſtaceũ, ac Tyberim fuere, quemadmodum fabrorum lignariorum in huius planiciei parte erant, ad quam ex urbe diſcedentes ſtatim accedebant. Nam Liuius tradit ab Aedilibus extra Trigeminam portã inter fabros lignarios, porticum Aemiliam inſtauratam, forumq; in quo mercatus fieret, ſtratum, ac trabibus ſeptum

fuiſſe, ipſumq́; forum comodius redditum gradibus factis, ut à Tyberi ad ipſum facilior eſſet aſcenſus ad hanc porticum Baſilicam Aemiliam fuiſſe quidã tradidere. Sed inter figulos Veneris myrteæ ara fuit quã Martiam appellatam Plinius teſtis eſt quod homines pigros languidosq; efficeret myrteam autẽ à loco qui myrtis abundaret dictã palã eſt. Hic circus fuit, quem intimum uocauere. Huius autem in uineis etiã ſunt ueſtigia, præſertim quæ ſunt iuxta flumen ad Tyberim Ouidius lucũ hilernam locauit. Ex alia huius planiciei parte ad D. Pauli templum cum Vrbis mœnibus pulcherrimam pyramidem integrum fere, ex marmore confectam et coniunctam etiam nunc uidemus. Vt uero ex literis conijci poteſt, ſepulchrum. C. Ceſij ſeptemuiri Epulonum fuit. Romæ autem ſacerdotium Epulones habebant, ij. n. cum poteſtatem haberent menſam lautiſſimam ad Iouis ſtatuam inſtituendi, atq; conquitiſſimis epulis cum Ioco, riſuq; mimorum more ueſcerentur, ſic dici meruere. Hæ autẽ ſunt Pyramidis litteræ. C.CESTIVS L.F. POB. EPVLO. PR. TR. PL. VII. VIR. EPVLONVM *Inferius uero minores litere ſunt inciſæ ſunt autem huiuſmodi.* OPVS ABSOLVTVM EX TESTAMENTO DIEBVS CCCXXX. ARBITRATV PONT. P.F. CLAMELAE HEREDIS, ET PONT. L. *In media Teſtacei planitie* CXL. *Horrea ingentia frumentis condendis, reponendisq; aptiſſima fuere. Quorũ hodie nonnulla ſunt ueſtigia in Ioannis Georgij Cæſarini clariſſimi homi*

nis Vineis, inq; alijs uicinis locis nec diu eſt cum quodā marmor in marcelli capozuchi cognomēto Ro. Ciuis uinea defoſſum eſt, in quo hac erat inſcriptio. NVM DOM. AVG. SACRVM GENIO CONSERVATORI HORREORVM GALBIANORVM M.LORINVS FORTVNATVS MAGISTER S.P.D.D. Ex alio latere eadem erat inſcriptio excepto quod pro. GENIO CONSERVATORI, Repoſitum fuerat FORTVNAE CONSERVATRICI. In ijſdem horreis, ut aſſerit Plinius, P. Maticino præfecto an nonæ Columna erecta, & ſimul Minutio Augurino altera, quod farris prætium in tribus nundinis, ad aſſem redegerit.

De templo Mardie, de fornicibus Horatij de ſalinis, de templo Veſte, fortunæ uirilis, de foro Piſcario. Cap. IIII.

AD eam nunc planiciem accedamus quæ inter Auentinum, Tyberim, Capitoliū, Palatinumq; poſita, per cælij Cælioliq; radices, ad capenam uſq; extenditur. Igitur in Auentini radicibus iuxta cliuū publicum non procul à foro Boario ara fuit Murciæ quam inertibus, ignauioſq; præfuiſſe prædicant. Hic Liuius tradit Latinis in ciuitatem acceptis ſedes datas ut ſic Auentinus Cum palatino iungeretur. Inter Auentinum, Tyberimq; prope ſublicium pontem Horatij coclitis fornices, quas ipſius uirtutis monu-

menta ſempiterna Ciuitas erexit, cum ſolus aduerſus Hetruſcos fortiſsime pugnans, illis reſtiterit, fuiſſe ferunt. Blondus narrat à fundamẽtis eas demolitas ſua tempeſtate fuiſſe ad calcem conficiendam, ſubditq; tũ famam duraſſe Horatij fuiſſe, idq; quibuſdam inſcriptionibus ſic eſſe compertum fuiſſe. Sub Caci ſpelunca iuxta eum locum, ubi antica porta trigemina fuit, Salinas hoc eſt cellas, in quibus ſal publicum conderetur, ſicut hodie in capitolio reponitur, extitiſſe accepimus. Prope hunc locum uetuſtiſsimum templum conſpicitur, hodie D. Stephano dicatum, quod quoniam forma rotunda ſit, porticumq; ſimiliter habeat rotundum, circunq;. xviij. columnis ſuſtineatur, ueſtæ antiquum templum fuiſſe cenſent, nam ueteres ueſtã terram putarunt, qua omnes ſuſtententur. Atq; ideo ad terræ ſimilitudinem à Numa ædificatum pilæ inſtar habens huic deæ exiſtimant, ut uero ſuperius eſt expoſitum, ſcribit Dionyſius Veſtæ templum, in quo ſacer ignis etiam ſuo tempore ſeruabatur, non à Romulo dedicatum, ſed à Numa, quod hoc templum extra eam urbem eſt, quam Romulus primum quadratam conſtituit. Numamq; ipſum uirgines ueſtæ, non Romulum, ut pleriq; putarunt ſtatuiſſe. Ouidius templum ueſtæ in quo ignis, palladiumq; ſeruarentur ad Regiam Numæ, quæ iuxta Romanum forum erat, locare uidetur. Idem autor Dionyſius refert inter palatinum, atq; Capitolium, prope forum, ſeu in ipſo foro Comune Veſtæ templum conditum à Numa, cum .n. Romulus in omnibus curijs propriam pecullia=

remq́; Veſtam aßignaſſet, nullum communem conſa= crarat. Ad hoc templum Regiam habuit Numa, ut etiam antea eſt dictum, Dionyſius atq; Ouidius in ea= dem ſunt ſententia illud templum, quod in foro, & in media urbe erat à Numa eſſe extructum, id uero quod pauloante D. Stephano dicatum dicebamus, quoniam extra ipſius quadratam Vrbem eſſet, minus à Romu= lo conditum. An uero à Numa, aut ab alio quopiam conſtructum ſit, obſcurum eſt, cum apud aliū autorē non legerim. Satis eſt intelligere extra Romuli urbē quoddam Veſtæ templum fuiſſe, ex circulari autē hu ius templi forma magis conſentaneum eſt Veſtæ fuiſ= ſe, quam aut Herculis, aut Matutæ Auroræ, ut aliqui putant, eo magis quod Hercules non hic, uerum re= motius aliquanto, ibi ſcilicet ubi fuit ara Maxima, Matuta uero in foro Boario, templum habuit. Quod uero Ouidius in eo templo ſeruatum fuiſſe ignē pro dit, quod prope forum eſſet, Dionyſius uero in eo, qđ extra Romuli urbem eſſet. nihil obſtat, quo minus id diuerſis temporibus eueniret, horum. n. ſcriptorum tempora non nihil diſsidere uidentur. Ignis uero con ſeruatio templi Veſtæ propria, præcipuaq; erat, nam nihil præter ignē in eo ſeruari mos fuit, Ouidio etiā ipſo aſſerente. Dionyſij quidem ſententia non ea mi= hi uidetur fuiſſe, ut affirmaret in hoc tantum templo ignem cuſtodiri, in cæteris uero huius deæ fanis mi= nime, ſed quod in iſto maiori cura, cerimonijsq́; for= taſſe ignem tuerētur. Vbi uero hoc tempore nec pro cul hinc, ad D. Mariæ pontem, templum diuæ Mariæ

Aegyptiacæ fuit, Fortunæ uirilis fanum fuiſſe dicitur de duobus.n.templis fortunæ uirilis Dionyſius tradit. Hoc autem fortaſſe fuit. Tametſi Aſylum id fuiſſe nonnulli putent, ſeu templũ Miſericordiæ, quidam pudicitiæ, coniecturis tantum commoti, non ratione quidem ulla, quæ rẽ planè declaret. Scribit Val. Maximus in fortunæ templo ligneam Ser Tulli ſtatuam fuiſſe totam inauratam, quæ cum omnia ibi conflagrarent, in colũnis atq; integra reperta ſit. Hoc autem ideo accidiſſe putant, quod Ser. Tullus à Vulcano forma fauillæ ardentis conceptus traditur, quo tẽpore in Priſci Tarquinij domo ipſius mater Coruiculana ſeruitutem ſeruiret. Ex hoc autem tẽplo prope Tyberim, autore Varrone uſq; ad ædẽ D. Mariæ in porticu forum piſcarium extendebatur. Quo loco non piſces tantum, uerum alia præterea uenalia exponebantur. Hoc autem cognomẽ habuit ædes, q̃d in Octauij porticu uel prope illam extructa eſſet.

De Theatro Marcelli, de templo pietatis, de carcere plebis, de Curia, ac porticu octauiæ Cap. V

HOc præcipue loco iuxta Tiberim hac etiã ætate pars Theatri Marcelli ſtare conſpicitur, reliquo igni, ac uetuſtate cõſumpto. In ipſius ruinis hodie ſauellorum palatium conſtructum eſt. Quidam in foro olitorio ponunt. Ab Auguſto conditum hoc Theatrum dicitur in Marcelli Octauiæ ſororis filij

memoriam quem illa adoleſcentem a narſſum, & Im perij ſucceſſorē futurū quo ad uixit, luxit; multa præ terea ædificia. Idem Auguſtus alijs ex ſuis erexit, in quibus porticus Liuiæ, Octauiæ, Caij, ac Lucij Nepo tum Baſiltca numeratur. LXXX. hominum millia ex hoc Theatro ludos ſpectare commode poterant. Huius Scenam Veſpaſianus rrnouauit. In eoq; fabu las ac ludos edidit. Hic Plinius uidetur exiſtimare tē plum pietatis fuiſſe pulcherrimumq; exemplum nar rat pietatis. Pietatis.n.ait exempla infinita toto or= be extitiſſe, ſed Romæ unum, cui comparari cuncta nō queant. Humilis.n.in plebe, & ideo ignobilis puer pera, ſupplicij cauſa carcere incluſa matre, cum im= petraſſet aditum à Ianitore ſemper excuſſa, nequid inferret cibi, deprehenſa eſt uberibns ſuis alens eam. Quo miraculo, matris ſalus donata pietati eſt, am= bæq; perpetuis alimentis nutrite, & locus ille, eidem conſecratus eſt deæ, C. Quintio, M. Attilio Coſ. pie tatis templo extructo in ipſius carceris ſede, ubi nūc Marcelli Theatrum eſt. Ita refert Plinius, ſolinus tamen patrem illius fœminæ, non matrem putat. Pli nins exiſtimare uidetur ubi poſtea hoc Theatrum eſt extructum, partem carceris fuiſſe plebis ab Appio Claudio decemuiro factæ, in quo cum ipſe reus capi tis ſeruaretur ſe ipſum necauit. Huius quidem carce= ris iuxta D. Nicolai templū ſunt ueſtigia, quare etiā in carcere nominatum eſt. Ideo autem huiuſmodi car cer eſt additus, quod improborum ac perditorum ho minum multitudine increbrente unus tamen ſufficere

tot malis non putabatur. Ante Theatrum *uero curia fuit octauia cum porticu eiuſdem nominis, quã Auguſtus ſorori octauiæ ſtruendã curauit.* Porticus *autem à* D. Nicolao *in carcere, ut putant, uſq; ad* D. Mariam *in porticu extendebatur, magnifice autem ædificari porticus mos erat uno, ſepæ etiam pluribus* Colũnarum *ordinibus, ſub his pluuias ſubitas ac repentinas uitabant, umbrasq;, ac frigora captabãt, uel deambulabãt, uarijsq; ſermonibus diem conſumebant, quamobrem in meridie ſolem hyeme, à ſeptentrionibus æſtiuas umbras excipiebant.* Varie *autem conſtructæ ſunt porticus quædam longiores, breuiores nonnullæ, iccirco quædam milliariæ, quod millibus paſsibus progrediebantur, quædam ſtadiariæ à ſtadij longitudine, quæ pars milliarij octaua eſt, uocabantur.* Adde *quod nonnullas ſubterraneas faciebant, ut frigidiores eſſent per æſtatem.* Nomina *plerunq; ab operibus accipiebant.* Nam *aliæ corynthiorum, aliæ doricorum, aliæ* Etruſcorum *more factæ, ijs nominibus appellabantur.* Dijs *præterea porticus dicare ſolebant, ut ex hac inſcriptione cognoſci põt.* SILVANO SANCTO. L. VALLIVS SOLON PORTICVM EX VOTO FECIT DEDICAVITQ. CAL. APRILIB. PISONE ET BOLANO COSS. *In hac ipſa porticu* Octauiæ *nobiliſsimas. easq; plurimas tabulas fuiſſe* Plinius *tradit.* In *quibus* Herculem *numerat ab* Oeta *monte* Doridos *exacta mortalitate cõſenſu deorum in cælum euntẽ.* Iunonis *templum in hac ponunt cum ipſius pulcher=*

rima ſtatua, Veneris præterea, atq; Eſculapij, præterea Dianæ, fanum inſuper Appollinis cum ipſius ſtatua, Latonæ, atq; Dianæ, tum nouem Muſarum, In ijs Apollo erat nudus, item alter Citharam tenens. Hic Octauiæ ſcholam fuiſſe narrant, In ea pulcherrimũ illum Praxitelis cupidinem fuiſſe Plinius ſcribit, Verri à. M. Tullio obiectum, propter quem theſpiæ uiſebantur. Verum alias exquiſitiſſimas ſtatuas hoc loco ponit Plinius ad ornandum repoſitas. Inter quas Veneris ſtatuã nobiliſſimã Phidiæ opus fuiſſe memorat.

De foro olitorio, de templo Iani, de ſacrario Numæ, de templo Matutæ, Carmentæ, ſpei, de Columna lactaria, de Argileto, de Equimelio de Aſilo. Cap. VI.

OLitorium forum in quo olera uendebantur, extra carmentalem fuit portam inter Capitolinm ac Marcelli theatrum, ibi ferme ubi nunc forum eſt, quod montanarum uocitant, In hoc autem foro apud Marcelli Theatrum, ac ſanctum Nicolaum in carcere in extremo Argileto, Iani templum locant, quod à Numa ſupra duas ædiculas poſitum uolunt. In eo autem duas portas ab eo factas, quæ pacis tempore claudebantur, belli patebant. Aiunt cum Cos. ad bellum proficiſci pararet ad bella gerenda toto ſenatu comitante cò uenire, eaſq; portas ſolenni ritu aperire ſolitum. Tacitus narrat Cn. Duilliũ qui primus Carthaginenſes bello nauali ſuperauit, Iani tem

plum ad olitorium forum erexiſſe. Quamobrem ſi fateamur à Numa prius ædificatum, à Duillio inſtauratum fuiſſe dicendum uidetur. Multa tradente Ouidio Iani fuere templa. Morem autem templi uel claudendi, uel aperiendi in hoc de quo modo dicebamus ſeruatum neminem latere uolumus ex aliquorum ſententia, nõnullis in eo, quod in foro Romano eſſet hoc obſeruatum putarunt, Ad huius templi latus Numæ ſacrarium locarunt, quo loco res ſacras ſeruaret. In hoc foro ubi hodie D. Andreæ templum eſt, Mentuciæ uel uinciorum cognomento Matutæ Iunonis fuit templum, belloq; ballorum à. C. Cornelio Coſ. dicatum, ac factum, uulgus ex matuta mentuciam fecit. carmentæ uero Euandri matris tẽplum, quod ad carmentalem portam ab ea uocatam fuit, ad capitolij radices, ubi ſemi diruta D. Catharinæ cella uidetur, fuiſſe dicitur. Sed carmentæ fanum fœminæ poſuere, q̃d ſicut antea ſolerent, à Senatn pilentis uectari impetraſſent. Idem forum ſpei templum habuit quod ſempronij Gracchi conſulatu autore Liuio totum conflagrauit. Hic lactaria columna, ita appellata, quod ad eam infantes adducebantur, quibus nutrices eſſet parandæ. Quoniam uero ſuperius Argleti mentio eſt facta. Sciendum Argiletum fuiſſe uiam, quæ à uelabro, aut ab extremitate uici Tuſci, qui cũ uelabro idem fere fuerat, ad Theatrum marcelli protendebatur. Nomen autem ab Argo Euãdri hoſpite accepit, quod in ea & occiſus & ſepultus fuerit. Alij ab argilla uocatum dixere, cuius ibi magna eſſet copia. Sicut

uero ea pars, quæ ad Marcelli Theatrum erat imum argiletum, ita ſummũ quod in ipſius loci initio eſſet, appellarunt. In huius fori parte quæ adextra eſt in exitu carmentalis uelabrum uerſus iuxta eum locum ubi D. Ioannis de capitati eſt templum, Aequineliũ fuiſſe nonnulli uolunt. Sic autem dictum eſt à Sp. Me lio, qui cum in ſuſpicionem affectati regni ueniſſet à Seruilio Hala magiſtro equitũ occiſus eſt bonis proſcriptis, donoq; eius diruta, & ara Aequimelium dicta. Quidam ad buſta Gallica locant, nihilominus Plinius ſub capitolio omnino ponit. In area Argileti magna artificum erat copia, atq; mercatorum, præſertim tabernæ biblio palarum, quæ argiletanæ dicebantur. Aſylum uero quod in capitolio antea conſtitutum à Romulo fuerat, inde ob multa ædificia poſtea erecta, in eam planiciem, quæ ſnb rupe tarpeia erat, translatum uolunt totumq; id ſpacium, quod eſt inter rupem tarpeiam forum boarium, pontem D. Mariæ atq; Auentini radices, occupaſſe.

De Velabro, de Baſilica ſempronia, de foro Boario de fornice Septimiana de templo Iani quadriformis, de templo Herculis Victoris, et de ara maxima. Ca. VII

VElabrum ea fuit planities quæ quaſi quædam uallis inter Auentinum, Capitolium, atq; pala tinum poſita, ſic dicta quod ratibus homines à reli-

quis urbis partibus in Auentinum, ueheret. Nam ex Tyberis inundationibus in huius loci imo quaſi lacus ſtagnabantur adeo, ut eos traijciẽdo nauigarẽt. Quã uis uero uelabrũ exſiccatũ, repletumq́; fuiſſet poſt=quam curſum Tyberis Tarquinius direxit, nomen tamen uetus manſit, ita, ut etiam hoc tempore ſanctum Georgium in uelabro celebrent. Accæ Larentiæ hic fuiſſe Aram Cice. innuit. Cuius ſepulcrum eodem in loco ſatis, celebrem fuiſſe Antias ſcripſit. Iuxta ue=ro ſignum uertunni, quod non multũ à Sancto Georgio in Velabro abfuit, P. Africani fuit domus, quam poſtea Liuio autore. T. ſempronius pecunia quadam publica emit, ibiq; Baſilicam de ſuo nomine conſti=tuit. In uelabri parte ut mox patebit, Boarium decretum eſt, ita autem uocatum eſt uel à boue æneo, qui ibi eſſet, nam ex ea parte ut aſſerit Tacitus uomere urbis ſuæ circuitũ ſignare Romulus cœpit, ſiue à boue, quem Caco uicto Hercules hic mactauit, uel à bo=bu, ut ſexto pompeio placet, qui ibi uendi, emiq́; ſo=lerent. Quare Liuius tradit Bouem in hoc foro ad tertiam contignationem ſua ſponte ſcandiſſe. Hodie in eodem foro ad Sancti Georgij fanum antiquiſsi=mus fornix ſtat, ſeptimio Imperatori, ac M. Aurelio ab Argentarijs, ac negociatoribus illius loci erectus dicitur in eo autem inciſa ſunt ſacrificia bouum, quæ ibi fierent. Hanc habet inſcriptionẽ. IMP. CAES. L. SEPTIMIO. SEVERO, PIO, PERTINACI. AVG. ARABIC. ADIABENIC. PARTH. MAX. FORTISSIMO FELICISSIMO. PON-

TIF.MAX.TRIB.POTEST. XII. IMP.XI. COS.III.PATRIPATRIAE ET IMP.CAES. M.AVRELIO ANTONINO PIO FELICI AVG.TRIB.POTEST.VII.COS.III P.P.PRO COS. FORTISSIMO FELICISSIMOQVE PRINCIPI ET IVLIAE AVG. MATRI AVG.N.ET CASTRORVM,ET SENATVS, ET PATRIAE ET IMP.CAES. M. AVRELI ANTONINI PII FELICIS AVG. PARTHICI MAXIMI. BRITANICI MAXIMI. ARGENTARI ET NEGOCIANTES BOARI HVIVS LOCI QVI DEVOTI NVMINI EORVM INVEHENT. *Nec procul hinc hodierno die peruetuſtum templum ex marmore, ſed magna ex parte dirutum, multisq; ornamẽtis ſpoliatum conſpicitur, quatuor habet facies, quadratæ inſtar porticus, logiam hodie appellant.* I*ani quadrifrontis templum fuiſſe putatur, quod ueteres in foro boario condidere.* H*uius autem quatuor facies quatuor anni partes ſignificabant, quarum* F*anus eſt caput, ac princeps.* Duodecim *uero cellulæ, quæ in ijs faciebus cernuntur, menſes anni denotant, ut ſuperius etiam eſt expoſitum cum de numeris mentio haberetur, quos in manibus* F*ani ſimulacrum haberet.* I*anus uero bifrons tantum* Romæ *colebatur.* S*ed poſtquam* Romani *in urbe* F*aleria, ab eis capta* I*anum quadrifrontem inuenerunt, in ſua etiam ſimilem habere uoluerunt.* I*n foro ipſo boario nõ procul à ſchola greca templum fuit* H*erculis uictoris, in*

hoc neq; muſcæ, neq; canes ingrediebantur. Huius autem rei rationem affert Solinus. Nam cum hic carnem ſacrorum diſtribuiſſet Hercules muſcarũ Myagrodium deuouiſſe fertur, in templi uero aditu claua relicta, cum primum ipſam canes olfacerent, repente fugiebant. Hoc quidem templum (quod Liuius rotundum fuiſſe ſcribit, quare pleriq; adducti ſunt, ut illud Fani templum fuiſſe dixerunt, quod Veſtæ iuxta Tyberim aſsignauimus) Sixto. IIII. Pontifice ſolo æquatũ ſcimus: in cuius ruinis pulcherrima illa Herculis ſtatua ex ære inaurata, quam hodie, ut antea dictam eſt, in Capitolio uidelicet in palatio conſeruatorum ſeruant, reperta eſt. Quidam tamẽ ex Aræ maximæ ruinis erutam uolunt. Hæc quidem ea eſſe putatur, quæ in Herculis templo M. Fuluio, & Cn. Manilij Coſs. poſita narratur, nec uero ea, quam Plinius in foro boario ab euandro ſibi dicatam meminit, Herculemq; triumphalem appellatam, Quoniam in triumphis triumphantis habitu ornarent. Euandri certe tẽpeſtate præter arã nihil præterea habuit Hercules. In his autem ruinis in marmorea tabula huiuſmodi inſcriptio reperta eſt. DEO HERCVLO INVICTO C. TVL. POMPONIVS PVDENS SEVERIANVS V.C. PRAEF. VRB. Hoc templũ imaginem Pacuuij poetæ elegãtiſsime pictam habuit. Seruos uero, neq; libertos in illud ingredi fas fuit, præcipue cum ſacra fierent. Hic prope ſcholam græcam Aram Maximam Herculis, quam ipſe erexit, in circi fere maximi ingreſſu fuiſſe uolunt. Sic autem

ab ædificij

ab ædificij magnitudine appellatam Seruius tradit, quam etiam ſuo tempore duraſſe narrat. Hic bouũ ſuarum Herculem quas à caci antro, ac furto recuperarat, decimam ſacrificaſſe ferunt. Maxima ueneratione erat, quare ſiquis maximum iuramẽtum requireret, aram Maximam iurare cogebat. Narrant dixiſſe Herculem eum fœliciſsimum futurũ, quicunq; frugum omnium ſuarum decimam obtuliſſet, atque iccirco ſyllam, M. Craſſum, ac Lucullum ditiſsimos memorant, quod decimas iſti aræ dediſſent. Aiunt cũ Hercules per Italiam boues ageret, ſiti oppreſsũ, fœminam rogaſſe poculum, id illa cum negans reſpondiſſet non licere quicquam ex paratis ſacris guſtare, factum eſt ut hic poſtea ſacrificans, fœminas omnino ab ijs ſacris excludi mandarit; non procul à Sancto Georgio fons eſt, quæ Iuturnæ nõnulli tribuũt, putantq; aliquando eo è foro Romano inductum. Iuturnæ uero aqua Saluberrima adeo putabatur, ut ea quinquies pueri abluti ſcabie liberarentur, in Tyberim defluebat; nos uero ſuperius retulimus cloacæ maximæ cornu per uelabrum fluxiſſe

De templo fortunæ proſperæ, Matris matutæ de fornicibus ſtertinij, & de templo pudicitiæ patriæ. Cap. VIII.

DVo in foro boario templa ſeruius Tullus condidit, alterum fortunæ proſperæ, quam ita cũ ſemper ſecundam rebus ſuis eſſet expertus, ſic uoca-

re placuit. Is.n. ſerua matre natus Romanorum Rex fuit; quare, ut Plutarchus narrat, multa alia templa fortunæ ſub uarijs nominibus erexit, nam Maſculæ, primogeniæ, paruæ, forti fortunæ, quam eandem cū uirili fuiſſe uolunt, conuertenti, beneſperanti, uidenti, templa, araſq́; poſuit. Alterum uero Matri Matutæ, ſolennes autem cerimoniæ; ac feſta utriuſq; uno atq; eodem die celebrantur. Liuius refert Stertinium poſt præturā, quam in Hyſpania geſsit, in ærarium Romanum. L. millia librarum argenti cōtuliſſe. Atque ex manubijs duos in foro boario fornices ſtruxiſſe ante matutæ templum, alium præterea in circo Maximo, omneſq́; exquiſitiſſimis, inauratiſq́; ſtatuis exornaſſe. In eodem foro iuxta Herculis fanum pudicitiæ Patritiæ ſacellum Liuius conſtituit ab Aemilio conditum, in quo quidem certamen inter fœminas ortum ſcribit, quæ ſacrificatum conuenerant. Virginiam. n. Auli filiam patritiam Plebeio nuptam. L. uolumnio conſuli, matronæ, quod é patribus enupſiſſet, ſacris arcuerāt. Breuem altercationē fuiſſe, ſed inde ex iracundia muliebri in contentionem animorum exarſiſſe, cum ſe Virginia & patriciam, & pudicam in patritiæ Pudicitiæ templum ingreſſam, & uni nuptam, ad quem uirgo deducta ſit, nec ſe uiri, honorumq́; eius, ac rerum geſtarum pœnitere gloriata eſſet. Facto deinde egregio magnifica uerba adauxiſſe. In Vico longo, ubi habitabat ex pte ædium quod ſatis eſſet loci modico ſacello excluſiſſe, aramq́; ibi poſuiſſe. Conuocatiſq́; matronis plebeis conqueſtā

iniuriam patriciarum dixiſſe, hanc ego Aram pudicitiæ plebeiæ dedico: uosq; hortor, ut quod certamen uirtutis uiros in hac ciuitate tenet, hoc pudicitiæ inter matronas ſit. Detisq; operam, ut hæc ara, quàm illa, ſiquid poteſt ſanctius, et à caſtioribus coli dicatur. Addit Liuius eodem formę ritu, & hanc Aram, quo illa antiquior cultam eſſe, ut nulla niſi ſpectatæ pudicitiæ matrona, & quæ uni Viro nupta fuiſſet, ius ſacrificandi haberet. In foro præterea boario primos gladiatorios ludos editos uolunt.

De circo Maximo, & de templo Conſi, ac Neptuni. Cap. IX.

EX hac Palatini parte circus maximus usq; ad Auentinum prope extendebatur. Prius uero quã de eius partibus quicquam afferamus, operepretium uidetur generatim de ijs circis exponere, qui nulla alia cauſa quam ludorum uenationumq; ſunt inſtituti: Varro putat ideo circenſes hos ludos appellatos, quod prius locis uirẽtibus atq; herboſis inter enſes, & flumina, quare circenſes quaſi circum enſes ſunt dicti. Verum potius ideo ſic appellatos fuiſſe putandum eſt, quod circum populus fuſus ſpectaret ludos. ſiue etiam ab ipſo circo, in quo fiebant. Nam hemicicli figuram longiorem tamẽ quam latiorem habebant ea loca, in quibus ludi committebantur. Locum unde currere incipiebatur, carceres uocabant. Nec inde unquam mouebantur prius, quam ſignum dare

tur. In utraq; Circi parte pari diſtantia duæ figebantur metæ piramidum inſtar habentes, circum quas equi, currusq; reuoluebantur. Vt uero liberius expaciari, atq; excurrere equi poſſent, nonnunquam metæ ammouebantur. Circum autem erant ſeßiones, in quibus cōmodiſſe ſpectari poterat. Sed de circo maximo dicendum. Huic magnitudo nomen huiuſmodi inuenit, ut maximus diceretur. Olim CCCCL. paßibus longitudine. C. uero, & XXV. latitudine. Secundum uero Plinium, ſi edificia computentur, quatuor agri modijs extendebatur, adeo autem capax erat, ut CCXL. millia hominum in eo commodißime ſpectare poſſent. Tarquinius Priſcus Liuio narrante locum huic circo deſignauit loca diuiſa præterea patribus, equitibusq;, ubi ſpectacula ſibi quisq; facerent. Additq; ſpectatū fuiſſe furcis duodenos ab terra ſpectacula alta ſuſtinentibus pedes. Vt uero Dionyſius tradit primum ſedilia cooperta fecit Tarquinius. primum.n. ſpectabāt ſtantes ſub tabernaculis ligneis arundinibus aridis fultis. Sedilia poſtea huius ſuperbus Tarquinius magnifice extruxit. Plinius quaſi nouum inſtauratum à Cæſare dictatore ſcribit. Suetonius præterea meminit ab eodem Cæſare ampliatum, multaq́; ibi feſta ab eo celebrata. Ab Auguſto uero mirifice ornatum idem autor narrat. Multosq́; in eo ludos per eum inſtitutos, equorum, curruum, uenationum, ſed præter cæteros ludum Troianum celebraſſe, ut antiqui ſanguinis claritas uirtuſq; apertius indicaretur, ludus autem puerilis erat, atq́; equeſtris ab

Aſcanio Aeneæ filio originem ducens. Hoc ludi genus diuinitus expreßiße Virgilius uidetur. Claudius carceres ex marmore poſtea, faciendos curauit, metasq́;, quæ antea ex toſſis fuerant, lignisq́; in aurauit. Senatoribus locum proprium aßignauit, cum prius alijs mixti ſpectare ſolerent. Hunc circum ſemidirutum Traianus ampliauit, & ad pulchriorem formã redegit. Nobilißimis uero columnis, atq; auro Heliogabalus ornauit, pauimento é Chryſocolla facto, terræ autem genus eſt Chryſocolla, quæ in aurifodinis naſcitur & auri colorem imitatur. Tanta autẽ pulchritudine fuiſſe porticus accepimus, ut non minus ad eorum ornatum, quam ad ludos ſpectandos conuenirent. Circi Maximi carceres ibi fuere, ubi hodie horti ſcholæ græcæ, aut fere Paulum diſtantes ſunt. Suetonius refert in interiori parte Circi Maximi ingentem alueum ad aquas ſuſcipiendas defodiſſe, ſtagnum uero à Dionyſio uocatum meminimus pedum X. altitudinem, ac latitudinem continuiſſe. Poſt autẽ id ſtagnum idẽ autor refert ædificatas eſſe porticus tectura triplici, harum autem pauimenta habuiſſe, ut in Theatris, parum ſuperſtantia lapidea ſedilia, in ſuperioribusq́; lignea, & circa eundem circum extrinſecus aliam fuiſſe portam ſcribit unius tecturæ officinas in ſe habentem, & habitationes ſuper eas, ꝑ quam aſcenſus & ingreſſus eſſent ueniẽtibus ad ſpectacula iuxta quanq́; officinam, ita ut nihil tot millia ingredientium, atq; abeuntium turbaret. In hunc ipſum circum præter uaria ludorum genera, aquam

Appiam inducebãt, & in eo inſtar exigui maris coa ctis aquis repleto nauales ludos celebrabant, qui qđ= dam naualis pugnæ ſimulacrum præ ſe ferebant. Ve teres Circi Maximi naumachiam dixere. Eam autẽ partem quæ eſſet ad Auentinum Tiberij Cæſaris tẽ= pore conflagraſſe autor eſt Cornelius Tacitus. Vale rius uero Maximus aſſerit hic primũ à Romulo cir= cenſes ludos inſtitutos, quo tempore ſabinas rapuit, Conſualiaq́; à Conſo conſilij deo appellaſſe, quaſi ille conſo autore, atq; adiuuante ea ſibi ſucceſsiſſent, quæ cogitarat in uxoribus ciuibus parandis. Plutarchus memorat famam fuiſſe uulgatam cuiuſdam dei aram ſub terra conditam à Romulo eſſe inuentam, eiq́; deo nomen conſo inditum, ſiue à conſilio, quod cõſilium arcanum, & minimè apertum eſſe oporteat, ſubter= raneam haud temere, & opertam dei aram eſſe qua= mobrem ara huius dei reliquum tempus latebat, in equeſtribus autem certaminibus aperiri ſolebat. Cõ ſus poſtea hic templum habuit, quem pleriq; Neptu= num equeſtrem eſſe putarunt. Quare Liuius conſua lia Neptuni feſta uocat. Quamuis Dionyſius Neptu= no equeſtri ab Arcadibus templum erectum, arã ue= ro cuidam Genio conſiliorum cuſtodi poſitam ſcri= bit. Cõſualia nihil aliud fuere quam ij ludi, in quibus Sabinæ ſunt raptæ. Neptuni tẽplũ ibi locant, ubi no ſtra tẽpeſtate ad Palatini radices ad D. Anaſtaſiæ fa nũ quædã cella repta eſt, uarijs cõchilijs marinis orna ta, in quarũ medio uidelicet in ſuperiori pte, Aquila tota cãdida excepta criſta, q̃ rubea erat cõſpiciebatur.

De multis templis, quæ in circo erãt Maximo aut prope, ac de obeliſco fracto. Cap. X.

IVxta circum maximũ. Iuuentutis templum fuit à Gn. Licinio duumuiro poſitum, itẽ Mercurij Veneris, à Fabio gurgite Cos. filio ex nonnullarum Fæminarum mulctis, quæ ſtupri conuictæ fuerant. Cereris præterea, nam ut tradit Plinius Damophilus, ac Gorgaſus tum pictores, tum Plaſtæ nobiliſsimi huius deæ templum utroq; genere artis ſuæ excoluiſſe, dicuntur. Bacchi atq; Ariadnes pictura. Apud circum ipſum aſſerente Tacito Solis, liberi, Liberæ, Floræ, Proſerpinæq; templa fuere. Nonnulli tradũt hic, tres aras fuiſſe tribus colũnis nixas Samothraciæ dijs ſcilicet dijs Magnis, penatibus, cœliq; ac terræ diis omniumq; rerum autoribus ac parentibus poſitas fuiſſe. In eodem circo Stertinius fornicem, de quo ſuperius dictum eſt, extruxit. Ad hunc circum refert Iuuenalis habitaſſe maximum meretricum numerum. Apud quem quidem Pompeij domum, ubi Herculem Mironis nobiliſsimi artificis, fuiſſe memorant poſitam dicunt, nam ut quidam conijciunt, iuxta palatinum fuit ad templum diuæ Anaſtaſiæ, ubi ingentes antiquorũ ædificiorum ruinæ conſpiciuntur. In circo ſimiliter maximo Pub. Victor duos obeliſcos ponit, alterũ ſtãtem, alterum humi iacẽtem, alterũ pedũ CXXXII. longitudinem, alterum uero LXXXVIII. qui fractus eſt, & terra totus fere obrutus, horum maior eſt, Auguſtus uero erexit. Plinius tradit hunc præter

baſim, quæ ex eodē eſſet lapide, parum à. CXXVI. *pedum longitudine abfuiſſe, atq; à Senneſecteo Rege Imperatum, cuius Regis tempeſtate in Aegyptum Pithagoras traieciſſet. In erigendo diffractum uolunt. Marcellinus refert ex Hieropoli Aegypti urbe duos Romam ab Auguſto obeliſcos inuectos, quorum is unus fuit, alter, qui in campo Martio fuit erectus, de quo mox narrabitur opportune.*

De ſeptizonio Seueri, de Conſtantini fornice & de meta ſudante. Cap. XI.

Poſt circum maximum in Angulo fere Palatini, qui meridiem ſpectat, Seueri ſeptizonium eſt, id autem ſepulchrum fuiſſe tradunt, quod ipſe ſibi in uia Appia condidit. Ideo autem Spartiano ſcribente, hoc extrui curauit, ut ijs, qui ex Africa proficiſcerētur, ſtatim occurreret. A ſeptem quaſi zonis columnarum dictum putant, quæ ſibi inuicem ſuperedificatæ eſſent, hodie tres ordines ipſarum tantū uidemus, ſeptiſolium aliqui appellarunt, nōnulli à tribus uijs, quæ hic concurrerent, Septodium dixere. Hoc quidem cum uetuſtiſsimum ſit, ſemper ruinam minatur. In huius frontiſpicio hæc, ſed imperfecta inſcriptio habetur. C.TRIB.POT.VI.COS. FORTVNATISSIMVS NOBILISSIMVSQVE. *Quoniam uero mirabilis huius Aedificij altitudo uidetur, fieri non potuiſſe multi exiſtimant, ut alij, & hoc eſt ordines quatuor Columnarum ſuper ædifica-*

ti eſſent. Hic *aliquando templum fuit* D. Luciæ *ſepti ſolij cognomento.* Qui *titulus* Cardinalis *eſt, hic* Gre*gorius põtifex.* IX. *creatus dicitur.* Alterius Septi*zonij meminit* Suetonius, *cum* Titum *paruis ædiculis natum iuxta ſeptizonium narrat.* Vbi *uero fuiſſet, obſcurum eſt.* Quidam *tamen ad hunc locum fuiſſe, aut hoc à ſeuero poſitum, ad eius ſimilitudinem renouatum uolunt.* In *alio palatini angulo, qui coliſeum ſpectat.* Conſtantini *magni fornix pulcherrimus cõſpicitur, minus corrupta ſua ornamenta habens quã reliqui triumphales fornices, trophea adhuc & uictorias alatas ſeruans.* Hunc *ſenatus poſt* Maſſentiũ Tyrannum *ſuperatum ad pontem, ut hodie uocant, mollem erexit, quare in utroq; frontiſpicio hæc leguntur.* IMP. CAES. FL. CONSTANTINO MAXIMO. P. F. AVGVSTO. S. P. Q. R. QVOD INSTINCTV DIVINITATIS MENTIS MAGNITVDINE CVM EXERCITV SVO TAM DE TYRANNO QVAM DE OMNI EIVS FACTIONE VNO TEMPORE IVSTIS REMP. VLTVS EST ARMIS ARCVM TRIVMPHIS INSIGNEM DICAVIT *In fronte uero, quæ ad orientem uergit à dextra legitur.* VOTIS. X. *à Siniſtra* VOTIS. XX. *facies quæ eſt ad occidentem habet.* Sic. X. *à ſiniſtra* Sic. XX. *In ſuperiori parte fornicis nempe ex uno latere.* LIBERATORI VRBIS, *Ex alio* FVNDATORI QVIETIS. *Quoniã uero in hoc fornice quædam diuinitus, quædam rudius ſculpta uidẽ*

tur, quicquid excellentis eſſet, eo ex Traiani fornice translatum, reliqua Conſtantini tempore facta pleriq; exiſtimarunt. Ante hunc fornicem meta peruetuſta ex lateritio conſtructa eſt, quam ueteres ſudantem metam appellauere, quoniam ex ea ſatis ampla aquæ copia manaret ad eorum ſitim reſtinguendam, qui cò ad amphitheatrales ludos ſpectandos confluebāt. Simulacrum Iouis ænei in ipſius uertice fuiſſe uolunt. Quoniam uero huc uenimus, amphitheatrū non prætermittamus licet.

De amphitheatro Titi, de domo antea Neronis de templo fortunæ ſeiæ. Cap. XII.

QVemadmodum Theatrum Hemicicli formam habebat. Ita Amphitheatrum undique perfectus circulus eſt, quaſi duo ſint theatra, & ſicut in theatris poetarum fabulæ, atq; argumenta recitari ſolebant. Ita in Amphitheatro gladiatorum concurſus ludiq; præterea uenationes, plerunq; pugnæ nauales aqua introducta, fiebant. Sæpiſſime in amphiteatris cum feris homines præcio ducti congrediebantur. Aliqui cum dannati eſſent beſtijs laniandi, obijciebantur. Claudius, compoſitis rebus Aegipti, ex militibus, qui ab eo defecerāt partē interfici ſtatim iuſſit, partem Romam miſit, ut cum feris congrederentur. Hoc uero de quo nunc agendum eſt Veſpaſianus condidit in media Vrbe quemadmodum etiam Auguſtum decreuiſſe ſciebat. Titus poſtea filius dicauit,

ludis magnificentiſſime exhibitis. Martialis Domitiano tribuit ut ſibi aſſentaretur, nihil uero hunc feciſſe conſtat excepta incruſtatione, ornamentũ quidem ſtatuarum in fornicibus additis, ſuo, ut mos erat principum in operibus magnificis, nomine adiuncto. Hodie omnino dirutum eſt, à barbaris. n. conflagratum fuit, ſoloq; æquatum. Huius poſtea ſaxis in mœnibus reparandis Romani uſi ſunt Caſsiodoro autore, cum id à Theodorico Gothorum rege prius impetrauiſſent. Adeo uero ſublimẽ atq; editũ fuiſſe Plinius teſtatur, ut uix ad ſummitatem humanus oculus accedere poſſet. Id autem uerum fuiſſe ex iis ueſtigijs, quæ adhuc extant, facile coniÿci põt. LXXXVII. millia hominum ſpectantium capax erat. Ne uero aditus atq; exitus conturbaretur (ut de circo diximus) extrinſecus fuit porticus, ut adhuc uidere eſt, in cuius omni latere ingreſſus dabantur, atq; egreſſus patebant. In huius fornicibus interiori ſcilicet parte ſtatuæ erant fixæ ex marmore, & uſq; ad hanc ætatem imagines ex gypſo durant, quoniam uero campus, q̄ in amphitheatro erat, arena ſpargi ſolebat, ut forcius pedibus inniterentur Certantes, aut ut mitius caderent, uſus obtinuit, ut Arena diceretur. Coliſeũ uulgo Amphitheatrum ab ingenti coloſſo, qui prope hunc locum eſſet, appellauere; fuit autem huiuſmodi Coloſſus Neronis ſtatua CXX. pedum altitudine, quem ſibi ante domum erigendam curauit. Poſt autem huius immanis principis mortem ſoli dicatum accepimus. Deinde uero, ut ſuperius eſt expoſitum, ip

ſius Coloſsi capite amputato Commodus ſuum ipſius repoſuit. Quoniam uero in Neronis incidimus mentionem, de ea dicendum uidetur prius, quam hunc locus omittamus. Admirabilis illa quidem fuit, & quæ omnem humanam fidem ſuperaret. Suetonius .n. eſt autor domum conſtruxiſſe hũc, quæ quicquid eſt ſpacij inter palatinum, atq; cælium, exquilias uſq; occuparet, ad Mæcenatis hortos etiã extendebatur, ut maximæ Vrbis potius formam quam domus haberet, ut uero huic furori ſatisfaceret innumerabiles domos ciuium demolitus eſt, unde factum eſt Epigramma.

Roma domus fiet, Veios migrate quirites
Si non & Veios occupat iſta domus.

Hanc primo tranſitoriam, poſtea uero conflagratã, reſtitutamq;, Auream nominauit. Eiuſmodi domum cum abſolutam dedicaret hactenus comprobauit, ut diceret quaſi hominem tandem habitare cepiſſe. Cũ uero ignis Romæ accenſus eſſet, Tacito autore nunquam extingui, niſi tota domo iſta, palatino, ædificijsq; proximis abſumptis, potuit. Veſtibulũ ei fuit, in quo Coloſſus CXX. pedum ſtaret, hunc autem Plinius ſcribit à Zenodoro factum, quem ideo ex Gallia Romam accerſiuit. Stagnum habuit maris inſtar circum ſeptum ædificijs ad urbium ſpeciem. Rura inſuper aruis. atq; uinetis, & paſcuis, ſyluisq; uaria cũ multitudine omnis generis pecudum, ac ferarũ. Campos ad ſeminandum habuit uinetaq; non modica, porticus trium ordinum fuere millia paſſuum longitudine, In cæteris partibus omnia auro lita, diſtincta gẽ

mis. Cænationes laqueatæ tabulis eburneis uerſatilibus, ut flores ex fiſtulis, & unguenta deſuper ſpargerentur. Præcipua cænationum rotunda, quæ perpetuo diebus, ac noctibus uice mundi circum ageretur. Thermæ aquis dulcibus, mariniſq; ſcaturiebant. In huius domus ſuperioribus locis autore Plinio mira arte argenteæ aues inciſæ erāt. Alibi præterea refert aurea domo Neronem ædem Fortunæ, quam ſeiā appellabant, à ſeruio rege ſacratam complexam. Hanc ædem è pheagite lapide factam narrat. Is lapis candidus, atq; translucēs adeo eſt, ut illius ædis foribus clauſis interdiu claritas diurna eſſet, haud aliter quā ſpecularium modo, tanquam incluſa luce non tranſmiſſa. Iuxta hanc domum fuere horea quædam, quorum ſpacium cū immani ædificio includere optaret, quoniam ex duriſsima eſſent materia coædificata, machinis bellicis admotis, atq; demum igne machinam eſt demolitus. Verum hæc omnia ædificiorum quaſi portēta à reliquis Imperatoribus euerſa ſunt, nouaq́; ſuperædificata fuiſſe conſtat. Atq; eo quidē loco, ubi eſt amphitheatrum à Veſpaſiano conſtructum, eius domus ſtagnum fuerat.

De templo Iſidis, quirini, Honoris, uirtutis, de Cæliolo, de templo Dianæ, & de riuo Appio. Cap. XIII.

AD uiam Appiam nunc reuertendum uidetur, ut ſi quid in hac ualle ſit uſq; ad portam cape=

nam explicemus. Expoſitum eſt ſuperius uiam nouã usque ad caracalle thermas ſeſe extendiſſe, atque iuxta Capenam portam cum Appia ſe coniunxiſſe. Hic igitur uidelicet ſub has thermas fanum Iſidi caracalla poſuit prope id templum, quod D. Nerei eſſe dicunt, ubi Marmor cũ hac inſcriptione repertũ eſt. SAECVLO FELICI ISIAS SACERDOS ISIDI SALVTARIS CONSECRATIO. *Item aliud, quod huiuſmodi eſt.* PONTIFICIS VOTIS ANNVANT DII ROMANAE REIP. ARCANAQ. MORBIS PRAESIDIA ANNVANT QVORVM NVTV ROMANO IMPERIO REGNA CESSERE. *Seruius in urbe iuxta capenam templum quirino ponit, aſſeritque duo hic Martem habuiſſe templa, alterum in urbe ſub quirini nomine, quaſi tranquillum, urbiſq; cuſtodem dicas. Alterũ extra urbẽ in Appia ſub gradiui, martis nomine quaſi bellatorem, atq; in armis promptum intelligens. Ad hanc ipſam portam interiori ſcilicet parte, templum fuit à M. Marcello dicatum Honori, ac uirtuti, poſtea uero à Veſpaſiano inſtauratum, iuxta portam fuiſſe dicunt, ut ad bella exeũtes moneret duce uirtute gloriam honoremq; cõparari. Quare D. Auguſtinus eſt teſtis in honoris templum non prius cuiquam ingredi licuiſſe, quam in uirtutis eſſet ingreſſus. Marius quidem alia templa Virtuti, atq; honori, ſed alijs in locis poſuit. Ideo Sex. Pompeius aliquanto humiliora ab eo facta ne altitudine captationes auguriorum impedirent, unde deturbari po-*

tuiſſent,ſcribit. A Siniſtra in uia Appia priuſquam é ciuitate egrediare, Cæliolũ conſpicitur, in quo olim Dianæ fuit templum. Hoc autem ubi nunc eſt fanum Diui Ioannis ante portam latinam fuiſſe nonnulli putauerunt. Nam in uineis, quæ proximæ ſunt, multa antiqua fragmenta marmorea ſunt reperta, in quibus uenator equo inſidens inuentus eſt canem prope ſculptum habens, & ſimul Ruſticum cum baculo præeuntem. Fruſta uaſorum ſimiliter cum lunæ imagine inciſa reperta traduntur. In cæliolum pars eorum Tuſcorum qui cælium habitarent, migraſſe accepimus. Vt mox dicetur. In ualle uero, quæ inter cæliolum ac Cælium eſt, piſcinam, quo natatum iuuentus conueniebat, fuiſſe uolunt. Riuus Appius, ut ante eſt dictũ, is eſt, qui per Gabinam ingrediens portam, per hãc uallem præterfluit, & propter Auentinum labens ſe cum tyberi non procul à Salinis commiſcet, iuxta oppidum, quod hodie Fraſcatum uocant, Iccirco partem antiquæ aquæ Appiæ, ſiue Riuum Herculanum putant. Nonnulli à fluuiolo Almone, in quo cænoſum cybelis ſimulacrum ablutum fuerit, cum é peßimunte Romam eſt inuectum, Almonem nominatum uolunt, et ante capenam portam fluens cum Tyberi iũgebatur. feruntq; quemadmodum Cybelis ſacerdotes ſingulis annis Cal. Aprilibus in Almone abluere deæ ſimulacrum ſolebant, ita hoc tempore. Auguſto menſe eodẽ in riuo Chriſti ſeruatori imagini pedes lauãt, cũ p urbẽ cũ põpa circunferũt. Sed cũ de ijs locis omnibus ſatis ſit expoſitũ ad cæliũ mõtẽ accedendũ.

De monte Cælio, & de ſuarum rerum parte, utpote de curia Hoſtilia, de Manſionibus Albanis, de templo Fauni, de Hoſpitijs peregrinis, de domo laterana, de Conſtantini palatio. Cap. XIIII.

CAElio monti Cælius uibennus Hetruſcorũ dux qui cum ſubſidio Romulo ueniſſet, cũ ſuis omnibus Romæ conſtitit, nomen fecit. Poſt cuius obitũ cũ de ijs populis ſuſpicio incidiſſet ob loci altitudinem, Vicum Tuſcum, ut etiam antea eſt expoſitum, ad habitandum illis aſsignauere, quorum uero nulla eſſet ſuſpicio, Cæliolum habitandum tradidere. Querquetulanum prius uocatum hunc montem Tacitus autor eſt, à quercuũ copia. Aſſerit etiam quodam tempore Auguſtum uocitatum. Hunc Tullus Hoſtilius urbi addidit. Vt uero ab Albanis quos Romam duxit libentius Coleretur, hunc locum eſt impertitus, ipſeq; præterea ibi locum habitare conſtituit. Longiſsime iuxta mœnia collis extẽditur, uſq; ad portam Neuiã, ab Exquilijs uero labicana uia dirimitur. Iuxta angulum, qui circum maximum ſpectat curiam Hoſtiliã de ſuo nomine Tullus Hoſtilius condidit, hæc autem alia eſt ab ea, quæ prope Romanum forum eſt. Ideo autem Tullus id templum poſuit ut in ea ordo à ſe auctus reciperetur, poſt Albæ quidem ruinas eſt conditum, ex quo frequentius habitaretur, eam ſedẽ Tullus regiæ capit, ibiq; deinde habitauit. Hodie templum eſt D. Ioanni ac Paulo dicatum, in cuius ſuperbiſsimo

biſsimo Palatio aliquando Romani Pontifices habitarunt. Quidam tamen uolunt ad curiam eſſe Hoſtiliã, atq; in paterna horum ſanctorum domo, qui hoc loco Iuliani Imperatoris mandato necati, ſepultique fuere. His prope aquæ claudiæ alueũ D. Thomæ eſt Hoſpicium. Is locus aliquando fuit, quem redimendis captiuis ex infidelium uinculis aſsignarunt. In ea parte, quæ palatino oppoſita eſt D. Gregorij Cænobiam atq; eius templum uidetur, quod ex ſuis ipſius domibus factum D. Andreæ apoſtolo dicauit. In huius collis parte, quæ Thermas ſpectat caracalle, quæ in Auentino ſunt, fuere olim Albanæ manſiones. Sic eum locum, Albanis ad habitandum traditum, appellauere. Hodie D. Mariæ cognomento in dominica fanum eſt, aliquando à Leone X. inſtauratum, Nec procul hinc quaſi in collis medio antiquũ, pariter ac pulcherrimum Fauni templum rotundum illud quidem conſpicitur. Quod à Simplicio Pont. I. Stephano protomartyri dicatum ferunt nobiliſsimum omnium templorum Romæ fuit marmoreis columnis ornatum, parieteſq; tabulis marmoreis pulcherrime tectos habens, inſuper elegantiſsime muſeatis operibus diſtinctum. Verum cum pene diruta uetuſtate eſſet, Nicolaus. V. templi amplitudinem in anguſtiorem formam redegit, ſicut hodie uidemus, & ex inſcriptione conſtat. Ea uero collis parte quæ Exquilijs opponitur, & ſanctorum quatuor coronatorum olim Hoſpitia peregrina extitere. Auguſtus ad Italiam tutandam duas claſſes maximas comparauit, eas autem

prouinciatim diſtribuit. alteram. n. Miſeni, alteram Rauennæ ad tutelam ſuperi atq; inferi maris collocauit. Exercitum Claßis Rauennæ in hybernis atq; æſtiuis Ianiculi eſſe uoluit, Miſeni in Cælio mõte in ijs quidem Hoſpicijs, quæ ipſe peregrina appellauit. In horum Hoſpiciorum ruinis à fundamentis templum ſanctorum quatuor coronatorum Honorius. I. Pont. extruxit. Hoc cum ab Honorio. II. Imperatore euersũ fuiſſet, Pasqualis, II. Pont. renouauit, pulcherrimo palatio addito. Sub ipſum locum fanum D. Clementis erectum eſt, quod ex paterna domo Idem exædificauit. Lateranorum uero domus nobilißima ibi quondam dicitur fuiſſe, ubi nunc eſt D. Ioannis in Laterano pulcherrimum templum à Magno Conſtantino D. Sylueſtris præcibus conſtructum. Quare diu Conſtantini baſilicã locum appellarunt. Hic capita Ioannis ac Pauli, præterea plurimæ ſanctorum aliorũ reliquiæ ſunt, quas reſurrectionis Domini die exponere & palam proponere omnibus ſolent. Quatuor inſuper columnæ ex ære, quæ prius in capitolio, ut ante eſt dictum, fuere, ab Auguſto ex nauium deuictarum roſtris factæ. Tabula ænea perantiqua bene longã inſcriptionem quorundam decretorum eius temporis continens. Menſa quadratæ formæ ibidem ſeruatur, ſuper qua chriſtum extremam cum diſcipulis cænã patraſſe uolũt. Arca federis, Virga Aaron. Prope hoc tẽplum Conſtantini baptiſteriũ ſiue lauacrũ, eſt, rotundum, columnis marmoris nobilißimi cinctũ, ubi ceruos circũquaque fuiſſe, qui ore aquam in uas

effunderent, narrant. Tres cellas Hilarius pontifex, unam D. Ioanni baptiſtæ, quo fœminæ accedere religio eſt, portas æneas habet. Cubiculumq; Conſtantini Magni fuiſſe prædicant, cruci ſecundam dicauit ea parte, quæ D. Ioannis Hoſpicio reſpondet, ibi duæ ligno tactæ columnæ ſunt, quarum altera ſemper uiolarum odorem emittere apertum eſt. Ex Iudea è cubiculo uirginis allatas putant. Supra D. Ioannem ſancta Sanctorum miræ uenerationis, ac reuerentiæ locus eſt, proxime ſaluatoris Hoſpicium eſt à columnenſibus erectum, ædificijs uero, ac prouentu à reliquis Romanis Heroibus locupletatum, ubi mira pietate infirmis ſubleuandis operam dant. Prope lateranorum domum. M. Aurelius Imp. educatus dicitur. Iuxta uero D. Ioannis templũ uerſus Gabiuſſam portam Conſtantini fuiſſe palatium affirmant.

De templo Veneris, cupidinis, de Amphitheatro Statilij Tauri, de palatio ſeſoriano, de Aquæductibus aq̃ Claudiæ, de Anniene nouo. Cap. XV.

VEneris templum, atq; cupidinis ibi quondã fuere, ubi nunc ſanctæ Crucis in Hieruſalem eſt fanum. Plurimæ. n. maximæq; reliquiæ huius templi à Siniſtra uidentur. Prope hunc locum, qui cum mœnibus urbis coniungitur, atq; Cænobio monachorum ſanctæ crucis complectitur, magna pars Amphiteatri Statilij Tauri cõſpicitur, quod ſuaſu Auguſti qui

urbem quotidie ornatiorem fieri uolebat, cõſtruxit, nec uero tam magnum fuit, hodie maiori ex parte dirutum eſt. Quoniam uero cum mœnibus coniunctũ eſt, facile argumento eſſe poteſt quã coarctata urbs ſit, exiſtimandum .n. eſt ab urbis mœnibus omnino abfuiſſe. Prius hoc ædificatum, quam Titi conſtat, nã aliquanto ante Auguſtus fuit. Ante autem Taurum ſcimus aliud amphitheatrum à C. Cæſare in campo Martio cõditum, quod poſtea Suetonio autore Auguſtus ad Mauſoleum ædificandum diruit. Sanctæ Crucis templum ſupra Seſſoriani Atrium à Magno Conſtantino conſtructum uolũt. A pleriſq; .n. adhuc ſeſſoriana baſilica uocatur. Seſſorianum autem palatium inter hoc templum, atq; Neuiã portã loca quidem proxima fuiſſe uolunt. Ex iis ornamentis, quæ extant, ſatis ſpecioſum, ac conſpicuum templum eſt. Helenam Conſtantini matrem ſubterraneam cellam poſuiſſe ferunt, quo fœminis ingredi nefas eſt, niſi xiij. Cal. Aprilibus, quo die ſacrata dicitur. Inter plurimas reliquias fruſtum ligni cruis, ipſiusq; titulum, unus ex denarijs argenteis, quo Iudas Dominum uendẽs ipſum prodidit. Clauus unus præterea ex ijs, quibus affixus eſt cruci ſeruãtur. C. Caligula duos aquæductus inchoauit ad duas aquas in urbem inducendas cum ſatis eſſe ſeptem illas, quæ antea influerent, non putaret. Hoc uero opus poſtea M. Claudius magnifice perfecit. Quare altera ex ijs, Claudia aqua dici meruit, quam ipſe ex duobus fontibus cæruleo altero ob colorem, altero curtio, induxit, Anienem præte-

rea nouũ, ſic ob alius Anienis differentiam appellatũ, qui fluuius prius in urbem influebat, & propterea uetus nominatus, inducendum curauit. Scribit Pli*nius aquæ Claudiæ opus omnium reliquorum aquæductuũ longiſſimo interuallo ſuperaſſe.* Hunc.n.*ait omnes* Romanos *colles altitudine excedere. Atq; in id opus ſeſtertium termillies, cuius cum rationem pu taret* Budæus Auri *ut uulgo loquimur* Millionẽ*, ac* CCCLXXXV.*millia &* D.*coronatos efficere monuit.* Hanc *aquam Claudius à quadrageſimo ab urbe lapide induxit propter uiam ſublaci ſicut hodie nominant.* X.*uero millia paſſuum continebat longitudine is aquæductus, qui huiuſmodi aquam induceret.* Reliqua *ſubterraneo alueo ducebatur. Aquæ* Augu*ſtæ fons huic datus eſt, q prius aquæ martiæ tributus fuerat.* Verum *quoniam illa per ſe ſatis eſſet, ammotus eſt.* Accepit *præterea Claudia alium fontem nẽpe* Albudinum *excellentiæ* Martiæ Par. Extra *urbẽ ciuium utilitati, ac commodo Claudiæ partem impertiuerant, in urbem uero cum Aniene nouo miſcebatur.* Poſtea *in x c ij.* Caſtella *diſtribuebatur, ut inde omnes* Vrbis Regiones, *quæ xi i ij. numero erant, poteſtas eſſet aquæ fruendæ.* Caſtellum *autem paruum quoddam ædificium erat ſuper aquæ alueo, ubi cũ publica eſſet in plures diuidebatur partes priuato, publicoq; uſui,* Quoniã *uero quosdam quaſi lacus paruos facerent, ad uarios artium mechanicarum uſus, ut fullonum, coriariorũ, ac ſimilium, hortis quoque irrigandis utebantur.* Caſtellorum *præcipui curato=*

res erant. Iccirco caſtellarij appellati. Quemadmodū ſic ex marmore antiquiſſimo conijcitur.

D. M.

CLEMENTI CAESARVM. N. SERVO CASTELLARIO AQVAE CLAVDIAE FECIT CLAVDIA SABBATHIS, ET SIBI, ET SVIS. Per *Neuiam portam ingrediebatur Vrbem Claudia, ubi, ne impedimento eſſet, alia ex marmore porta facta eſt. In qua titulus huiuſmodi antiquiſſimus legitur.*

TI. CLAVDIVS DRVSI F. CAESAR AVGVSTVS GERMANICVS PONTIF. MAX. TRIBVNICIA POTESTATE XII. COS. V. IMPERATOR. XVII. PATERPATRIAE. AQVAS CLAVDIAM EX FONTIBVS QVI VOCABANTVR CAERVLEVS, ET CVRTIVS AMILIARIO XXXXV. ITEM ANIENEM NOVAM A MILLIARIO LXII. SVA IMPENSA IN VRBEM PERDVCENDAS CVRAVIT. IMP. CAESAR VESPASIANVS AVGVT. PONT. MAX. TRIB. POT. II. IMP. VI. COS. III. DESIG. IIII. P.P. AQVAM CVRTIAM, ET CAERVLEAM PERDVCTAS A DIVO CLAVDIO, ET POSTEA INTERMISSAS DILAPSASQ. PER ANNOS NOVEM SVA IMPENSA VRBI RESTITVIT. IMP. T. CAESAR DIVI F. VESPASIANVS AVGVSTVS PONTIFEX

MAXI. TRIBVNIC. POTESTATE. X. IMPERATOR XVII. PATER PATRIAE CENSOR COS. VIII. AQVAS CVRTIAM, ET CAERVLEAM REDVCTAS A DIVO CLAVDIO, ET POSTEA A DIVO VESPASIANO PATRE SVO VRBI RESTITVTAS. CVM A CAPITE AQVARVM A SOLO VETVSTATE DILAPSAE ESSENT NOVA FORMA REDVCENDAS SVA IMPENSA CVRAVIT. *Accepimus ex alio marmore uetuſto ad* Neuiam *portam reperto hos ipſos aquæductus Cælij mõtis uetuſtate dilapſos ac conſumptos, à.* M. Antonio. L. *ſeptimio, ac.* M. *Aurelio renouatos. Aquæ uero Claudiæ aquæductus per Cælium ſurſus extendebatur. Cuius rei hodie non uno in loco, præſertim ad* D. *Mariam in dominica extant ueſtigia, ubi ſub aquæductu arcus eſt* Tiuertini *cum hac inſcriptione.*

P. COR. P. F. DOLABELLA COS. C. IVNIVS. C. F. SILANVS FLAMEN MARTIAL. EX S. C. FACIVNDVM CVRAVERVNT, IDEMQ. PROBAVERVNT. *Non procul à* D. Ioanne Paulo *ſub hunc ipſum aquæductum caſtellum uetuſtißimum integrum fere ad aquam recipiendam extat. Claudiam aquam in* Palatinum, *atq;* Auētinum, *& in quandam capitolij partem fluxiſſe uolunt. Quoniam uero* Anio *nouus cũ claudia ſeſe miſcebat in urbe, idemq; efficiebantur, non nihil de ea re in preſenti dicendum uidetur.* Anio *nouus iuxta*

Sublacum XLII. millibus paſſuum ab urbe ex ipſo quidem Aniene deriuabatur, qui quoniam depreſſas haberet ripas, ſolū uero craſſum ac, ut ſic dicam, luxurians, tametſi nullis imbribus, ac tempeſtate conturbaretur, cenoſus, ac turbidus tamen ſemper fluebat, quare ad ipſum purgandum, prope locum, unde nouus Anio corriuatur, piſcina cōſtituta eſt, quo purior, ac lucidior urbem ingrederetur. Verum parum ea re proficere, Pluuijs .n. lutulentior fiebat, huic aquæ Herculanus riuus iūgebatur, qui in eadem uia, ſed purior, ac lucidior oriebatur, huius tamen commixtione perſpicuitatē amittebat. XLII. millibus paſſuum, ut modo dicebamus, perducebatur Anio nouus excelſiorq́; cæteris omnibus aquis, quæ in urbem inducerentur & quoniam copia ſuarum aquarū excreſcens reliquas adiuuabat, eas plerunq́; in primis uero claudiam cōturbabat. Igitur omnes reliquas aquas Anio nouus altitudine ſuperabat. Huic proximū altitudinis locum claudia obtinebat. Tertium Iulia. Quartum Tepula. Quintum Martia. Sextum uetus Anio. Demum uirgo, inde Appia, infima omnium Alſietina, quæ Tranſtyberinæ regioni aquam, cæteriſq́; lociſs inferioribus ſuggerebat. Frōtinus cū omnibus urbis aquis à Nerua Imperatore præfectus fuiſſet, noui Anienis alueos reſtituit, totamq́; illius aquā in urbem perduxit.

De pleriſq́; locis cælij mōtis, qui hodie, ubi fuerint, ignorantur. Cap. XVI.

IN cælio alia fuere loca, quorum nulla certa ratio reddi poteſt. Vt domus Claudij centimani, qui, ut eſt autor M. Tullius, cum ſibi ab Auguribus eſſet imperatum, ut eam demoliretur, quod inaugurationibus impedimento eſſet, calphurnio Lanario uendidit, ut ipſi imponeret, uerum ob fraudem omnem pecuniam reſtituere coactus eſt. Tetricorum domus fuit, ij. Autem duo ex XXX. Tyrannis fuere, quos Roma habuit Gallieni Imperatoris temporibus. Quam pollio narrat etiam ſua tempeſtate pulcherrimã fuiſſe. E regione Iſii Metellini poſita erat. Iunij præterea ſenatoris, quæ cum tota arſiſſet, cõſumptis omnibus Tiberij effigies integra, atq; incolumnis reperta eſt. Claudij Imperatorij templum in Cælio Veſpaſianus cõdidit. Iunius Brutus, Is à quo Tarquinij pulſi ſunt, deæ carnæ templum in eodem colle ædificauit Hanc autem deam uitalium partium hominum curã habere uolebãt. In Cælio area Martialis fuit, in qua Equiria celebrari mos erat, ludi.n. equeſtres erant ibi committi ſoliti cum Tyberis inundatione accederet. Vt in cãpo Martio celebrari non poſſent. In hoc colle pulcherrimum D. Eraſmi Cænobiũ proxima ætate fuit. Hic Macellum maximum, lupanaria, Antrũ Cæcropis, armamẽtariũ, ſpoliatoriumq;. P. uictor cõſtituit. In uia Labicana, quæ ab Exquilijs Cæliũ diuidit, quietis fuit aliquãdo fanũ. Atq; ea quidẽ pte, ubi eſt D. Petri ac Marcellini templum, è regione fere D. Ioannis laterani, Verũ ad Exquilias, quas hodie ſquillas uulgo nominant, properemus.

DE ANTIQVITATIBVS RO. LIBER QVARTVS.

De Exquilijs, particulatim uero de Carinis, eiusq; locis utpote de thermis, de Palatio Titi, de curia ueteri, nõnullisq; alijs locis antiqs. Quæ antea fuere hodieq; uiſuntur. Cap. I.

AEdificia urbis, quæ in uallibus cõdita ſunt, tum ruinæ id efficiunt ut colles nonnulli uix inter ſe diſcerni, certiq; fines aſsignari queant. A Cælio igitur uia Labicana exquiliæ diſtinguuntur, quæ cum initium capiat, ut iam eſt dictum, prope Coliſeum, per hanc uallem progrediens per portam maiorem exitum habet. Ex alia parte patricius Vicus, ac uia quæ ex hac ualle prope Diocletiani Thermas ad querquetulanam Clauſam portam dirigitur, Exquilias à Viminali ſegregant. Ab Excubijs, quas ibi Romulus metu Tatij haberet, uel quod à Tullo Rege excultus, habitabilisq; factus eſſet, nã & excubiarum, atq; exculti uocabula cũ uerbo Exquiliarũ neſcio quid ſimile habere uidentur, nominatas tradunt. Quidam à quisquilijs, quæ eſca immunda putatur, quæ ad alites decipiendas ſpargitur. Omnes reliquos colles laxitate, atq; altitudine ſuperant atq;

in diuerſa proſpiciũt, quippe quæ in plures ſint partes diuiſæ. Itaq; multam huius rei mentionem habet Varro, quæ, quoniam minus opportuna huic loco uideatur, prætermiſimus. Vt uero maiori, facilioriq; diſtributione, quæ huius collis fuere, percipi poſsint, dicendum eſt medium à uia Tiburtina ſecari, hæc à à Cliuo ſuburrano incipiens cũ arcum Galieni prætergreſſa eſt, priusquam ad Marij Trophea perueniat, quamuis nulla interpoſitione cõtinenter usq; ad Neuiam Portã procedat, unde exit, nihilominus hic quaſi duo brachia expandat, quorum alterũ uia præneſtina eſt, quæ à ſiniſtra ex porta D. Laurẽtij exit, alterum à deſtra cum Labicana è regione fere D. Ioannis Laterani coniungitur. Hac diſtributione huius collis loca deſcribere incipiemus, Vniuerſa igitur ea pars, q̃ à prima medietate Tyburtinæ uiæ cingitur atq; à dextro brachio ad palatinũ uergit, carinæ ab antiquis nominata eſt. Quem locũ ab Exquilijs quodam modo diuidere uidetur, cum inquit Flaccum cõſulẽ per Carinas in Exquilias iuiſſæ. Ita autem uocatus eſt locus, quod Inuerſæ Carinæ, ſimilitudinem haberet. Virgilius ab excellẽtia, ac pulchritudine ædificiorũ, quibus erat ornatus, lautas appellat. Illuſtriorẽ autem Carinarum loca ea parte quæ ſuburram ſpectat, atq; Palatinum Titi olim fuere thermæ. Quas autore Suetonio mira Celeritate perfecit, easq; ſuper aureæ domus Neronis parte extruxit, maxima etiam num ueſtigia iuxta ſanctum Petrum in Vincula, ubi proxime duo fragmenta ſunt reperta ex mar

more, in altero flamma erat inciſa, & hoc uerbum, ſcilicet. IOVI. *Inſcriptum. Alterum hoc habebat.* VESPASIANVS AVGV. PER COLLEGIVM PONTIFICVM FECIT.
Ad has thermas Titus pulcherrimum palatium habuit, ibiq; fuiſſe uolũt, ubi hodie ſeptem ſalæ, ut à uulgari appellatione nõ decedam in re, quæ aliter cognoſci non poſſet, nouem tamen ſunt, nec uero ſeptem, inſtarq; Ciſternarum ſunt. Nihil autem erat is locus niſi caſtellum, ſiue Aquæ receptaculum, quæ poſtea ad harum thermarum uſum ad uaria loca diſtribuebatur, quamobrem thermas hic potius, quam palatium fuiſſe putarunt. Scribit Plinius in Titi Imperatoris domo Laocoontem fuiſſe opus omnibus, & picturæ, & ſtatuariæ artis præferendum ex uno lapide cũ liberis, draconumq; mirabilibus nexibus, de cõſilij ſẽtentia ab Aegiſandro, polydoro, & Aſenodoro Rhodijs factum, quoniam igitur hoc opus noſtra tẽpeſtate eſt prope ſeptem ſalas ut uocant, repertum, hoc loco non Thermas Titi, ſed palatium fuiſſe uolũt. Hoc uiſendum opus hodie in hortis Vaticani & ſimul pleraq; pulcherrima excellentiſsimorum artificum monumenta ſeruãtur. In huius palatij Atrio Plinius narrat duos pueros nudos talis ludentes exquiſitiſsimum opus Polycleti fuiſſe. In thermarum ruinis templum D. Petri in Vincula ab Eudoxa Arcadij primi ædificatum uolunt: ubi cathenis, ac laqueis, quibus D. Petrus ab Herode uinctus cuſtodiebatur, repoſitis, à põtifice ſolennes, ſtataſq; pompas, ac cerimonias in me-

moriam admirandæ liberationis obtinuit, cum antea Cal. Auguſti in ſancto Petro in carcere celebrari ſolerent. Hoc templum deinde mirifice Iulius. II. ornauit. Supra Titi thermas iuxta D. Martinum in montibus duæ ſtatuæ Antinoi pueri formoſiſsimi, uehemẽterq; ab Adriano dilecti noſtro æuo repertæ ſunt, hodie in hortis Vaticani ſeruantur. Locumq; ubi fuerũt inuentæ Adrianellum appellãt. Quare nõnulli adducti ſunt, ut credant ibi Adriani thermas fuiſſe, ſed de huius principis Thermis mox dicemus. D. Martini in montibus templum quidam à Sergio primo põtifice, alij à Simmacho in harum thermarum ruinis poſitum uolunt. Inferiori uero loco in ſuburræ initio fanum eſt D. Luciæ ab Honorio primo conſtitutum, unde Leonem Pont. IIII. præcibus deo exhibitis Baſiliſcum fugaſſe ferunt urbi peſtilentiſsimum. Paulo ſuperius uerſus. D. Viti Arcum à ſiniſtra Praxedis templum eſt à Paſquale Pont. I. ſiue conditum, ſiue inſtauratũ. Cellam habet, in quam fœminis ingredi nefas eſt In ea columna ſeruatur, ad quam uinctũ Cæſumq; uerberibus chriſtum narrant. In ea autem carinarum parte, quæ ad meridiẽ uergit curia olim uetus fuit. non quam Romulus extruxit, quæ etiam uetus dicebatur, quæ in foro fuit, ut ſuperius eſt dictũ nam hic extra ipſius antiquã urbem fuiſſet. Alia. n. uetus appellata nouarum differentia fuit, inter hortos Sanctæ Mariæ nouæ, ac Petri in uincula extitiſſe uolunt, hac autem præcipue coniectura ducuntur, q̃d in pleriſq; ſcriptis, ac tabulis antiquis notariorum

hunc locum curiæ ueteris nomine dictum, atq; uſurpatum obſeruarunt. Ferunt in hanc curiam ſingulis mẽſibus ex capitolio per ſacrum cliuum ad inaugurandum uenire ſolitos. In carinis Magni Põpeij domus fuit, non procul à Cliuo ſuburrano, aut à uiæ Tiburtinæ initio, quod idem eſt. Hic ludum aperuit Leneus Pompeij libertus. Grammaticemq́; docuit, quamuis in Telluris hanc etiam facultatem exerceret. Ciceronis præterea domus in ipſis fuit carinis, quæ maiorũ ſuorũ cum fuiſſet, liberam. Q. fratri reliquit, atq; in palatinum migrauit in eam domum, quam ſibi ipſe comparauit. Balbinum inſuper pulcherrimam, ingentẽq; habuiſſe in carinis domũ Lampridius teſtis eſt.

De cliuo ſuburrano, de cliuo urbico, de domo Seruij Tulli, de baſilica ſeſimini, de ara Galieni, de Macello Liuiano. Cap. II.

CLiuus ſuburranus, unde ad Exquilias aſcenditur, in extrema ſuburra initium habet. Ex qua nomen accepit, Sicut carinæ à dextra ſunt, ita ea collis pars, quam habet à Siniſtra, queq́; Viminalẽ ſpectans tota eſt ſupra templum ſancti Laurẽtij in fontana, ut uocant, Cliuus Vrbicus ab antiquis eſt dicta. Hic domum habuit Seruius Tullus ad eamq́; ſolicitus ueniebat, cum in uico ſcelerato necatus eſt, eiusq; corpus iacens filia carpento ſuperuecta dicitur. Lucinæ Iunonis hic fuiſſe templum uolũt. In hac Exquiliarũ

parte D. Mariæ maioris uiſendum eſt tēplum, à quodam Ioanne Patricio, ut ferunt fabricatum. Huic cū Ampliſſimæ fortunæ eſſent, nulloſq; liberos ſuſcepiſſet, ſuas facultates conſumere in tēplo D. Mariæ conſtruendo optabat. Quamobrem cum in ſomnis nocte eſſet ad monitus, ut qua parte urbis (nonis autem auguſti id accidit) niue inſperſum uidiſſet ſolum, in ea templum ædificaret. Idem Liberio Pontifici accidit ita hoc templum eſt conditum. Ad Turrim huius templi hodie etiam ipſius Ioannis patritij ſepulcrū conſpicitur, à quo extructum eſt templum pulcherrimum quidem tam exterius eſt quam interius. Nicolaus. IIII. Pont. renouauit, uarijs poſtea eſt ab Alexandro. VI. ornamentis inſtructum. Sub maiori altari D. Mathiæ corpus conditur, ante uero cellam præſepij, ubi fenum, ſuper quo natus eſt criſtus in Betleē, ſeruatur, quo fœminis acceſſus non datur, D. Hieronymi corpus diligenter aſſeruatur. Effigies eſt præterea Mariæ Virginis à ſancto Luca depicta, aliud itē eſt ipſius uirginis ſimulacrū, à quo Leoni manum labefactatam mirabiliter reſtitutam ferūt. Prope hoc templum ſeſimini antiqui ciuis Romani baſilicā fuiſſe tradūt. In hac Exquiliarum parte lucum querquetulanum. A quercuū copia hic appellatum. Item fagutalem, Iunoniſq; lucinæ lucū, locant. Sed ut ad Tyburtinam uiam redeamus, priuſquam ad Brachia, ramoſq;, qui ex ea fiunt, perueniatur, Arcus Galieni Imperatoris, ſimplex, ſine ullo ornamēto inuenitur. Negant triumphalem fuiſſe, quoniam obſcurum eſt an

apparet. Sed ob aliquod inſigne beneficium ſibi ipſi erectum ab eo. M. Aurelio, de quo inſequenti inſcriptione mentio eſt, putant. GALIENO CLEMENTISSIMO PRINCIPI, CVIVS INVICTA VIRTVS SOLA PIETATE SVPERATA EST. M. AVRELIVS VICTOR DEDICATISSIMVS NVMINI MAIESTATIQ. EIVS. *Hodie ſancti uiti Arcum uulgo ob eius templum. Quod Sixtus Pontifex. IIII. inſtaurauit, uocant. In eo multa Martyrum corpora ſunt. Sanctum Vitum in Macellum nominant ab eo Macello, quod fuit in Exquilijs. Sed duo Romæ Macella perhibentur, alterum in monte Cælio magnum appellatū, Liuianum alterum in Exquilijs. Quoniam uero inter hunc locum atq; D. Antonij fanum, quod non admodum hinc abeſt, noſtro tēpore multa uaſa ſunt reperta quibus uictimarum ſanguis excipiebātur, ingēs eſt oſsium copia atq; cornuum, ideo Macellum antiquitus fuiſſe exiſtimant. Macellum autē nihil fuiſſe certum eſt, niſi Area, in quā omnia ad uictum neceſſaria uenalia comportabantur. A quodā Macello fure hoc nomen accepiſſe hunc locum Plutarchus teſtis eſt, qui cum damnatus eſſet, eius domum ædiles ſunt demoliti, ibiq; Aream fecere, rebus ad uitæ uſum facientibus importandis accommodatam. Varro autem ſic dictum putat hunc locum, quod omnibus herbarum atq; oleum generibus abundaret, Hortus. n. hic fuerat, quem lacædemoniis Macellum appellatum ferūt, qui cum in eadem area fuiſſet, inde nomen eſt ſortita.*

tita .D . Antonij templum atq; una hoſpicium à Petro Capoccio Romano cardinale Iuxta ſancti Andreæ fanum à Simplicio Pontifice conditum fundatum traditur.

De tropheis Marij, de domo Aelionum, de Tabernula de palatio & thermis Gordiani, de baſilica Caij, ac Lucij de palatio Liciano. Cap. III.

A Dextra uiæ preneſtinæ progredienti quæ per D. Laurentij portam exit, quam diximus ramum eſſe, qui à Siniſtra tyburtinæ naſcitur, ad D. Iuliani templum Marij trophea, quæ hodie cymbri uocant, ſeſe offerunt. Cymbri uero à cymbris dicuntur populis barbaris, atq; immanibus, quibus deuictis, ac fuſis ipſi trophea erexere. Corrupta iam ſunt, ac labefactata, in trunco tamen marmoreo, duo .n. ſunt, thorax cum ſuis ornamentis eſt, præterea Adoleſcentis barbari captiui manibus poſt terga uinctis effigies conſpicitur. In altero clypei, aliaq; ad pugnandum accommodata. Suetonius ſcribit à Sylla Marij trophea deturbata, ac diſiecta ob inimicitias, poſteaq; à Cæſare dictatore repoſita in ſuoq; loco priſtino erecta. Solebant autem trophea huiuſmodi ad monumentū uictoriæ poni celebri loco, ſæpe autem in ijs locis ubi parta uictoria fuiſſet. Hic Eliorū fuiſſe domū Val. Maximus aſſerit, ac Marij cella, in qua ſenatus conſulto decretum eſt Ciceronem reſtituendum, qui iam

M

Clodiano furore eiectus fuerat. Omnis autem ea Exquiliarum pars, quæ à tropheis incipiens ſanctũ Ioãnem Lateranum ſpectat. pro Mariana Merulana hodie uulgo nominatur, nempe à Marij tropheis, ueteres uero Tabernulæ regionem dixere. Is locus hoc tẽpore uineas tantum, atq; arundineta, quod totus in plano ſit, habet. In ſupercilio, quod templo. D. Mathei in Merula imminet, Philippi Imperatoris thermas uolunt fuiſſe, & adhuc quodam ueſtigia extare. In alia parte uerſus Marij trophea ad Sanctum Euſebium antiquarum ruinarum ueſtigia apparent, Gordiani Imperatoris thermas, palatiumq; fuiſſe creditur, de quo Capitolinus ſcribens ait Gordianorum palatium, ad hũc usq; diẽ in uia præneſtina cernitur, ducentasq́; ex uno latere columnas habens, nobiliſsimas omnium terrarum Romanis exceptis thermas continere. Nonnihil ſupra Tarquinij aggeres, iuxta uiam, qua per portam, quæ hic clauſa eſt, egrediebantur, uolunt quidam Gordiani Arcum fuiſſe pulcherrimis tropheis, uarijsq; ornamentis marmoreis inſtructum, huius marmora altius è terra defoſſa cardinalis ſancti Georgij iuſſu ad palatium, templumq; D. Laurentij in damaſo ornandum ſummota ſunt. In Exquiliarum extrema parte, quæ cum mœnibus terminat, inter maiorem, & D. Laurentij portam nobiliſsimam baſilicam ab Auguſto extructam accepimus, atq; una ſuperbiſsimam porticũ Caij, ac Lucij nepotum nomine, Quare hodie Galluccij thermas hunc ipſum locum deprauate quaſi Caij, ac Lu-

cij uulgo nominãt. Th*ermas uero ita,uocant, uel q̃d omnia ingentia ædificia thermas uulgus appellat,uel quod reuera duæ eſſent thermæ, nõ admodũ ut erat mos magnificæ.* Ho*diæ arcus eſt antiquiſsimus rotunda forma fere totus integer.* Eiu*ſmodi autem, ut cũ à* Pan*theone diſceſſeris nullum fortaſſe magnificentius* Ro*mæ reperias.* Nec *procul hinc* Lici*anũ fuit palatium ad urſum pileatum cognomento,ob urſi pileati effigiem,quæ ibi eſſet.* Pro*pe hoc palatium* Sim*plicius* Pon*tifex templum* D.Bi*bianæ, & tribusq́; millibus martyrum extruxit.*

De Tarquinij aggeribus, de Turri, atq; Hortis Mæcenatis, de campo Exquilino, de puticulis, deq; Cæteris huius collis locis. Cap. IIII.

T*Arquinij ſuperbi* A*ggeres monente* Plinio *inter admiranda* V*rbis opera memorantur.* C*ũ .n.* V*iminalis,ac* Q*uirinalis in* Ser. Tulli *ciuitate cõplexi eſſent, quod ex hac parte facile* V*rbem aggredi,& occupare poterant loci opportunitate aggere propugnaculoq; altiſsimo conſtructo* T*arquinius periculo occurrit, hoc autem ea parte, quæ humilior eſſet, cum urbis mœnibus æquabatur, extra mœnia uero urbi conſuluit facta ingenti, ac profunda foſſa.* Hoc *autẽ opus ab antiqua porta collina ad antiquã exquilinam extendit.* Q*uæ portæ in mœnium amplificationem multum ab ijs aggeribus diductæ ſunt.* A*ggeres uero intra ciuitatẽ recepti, à mœnibus pro=*

cul ſeparati ſunt. Adhuc quædam ſunt ueſtigia, quibus conijci poteſt, quemadmodum ab arcu, fere. D. Viti, ad extremas uſq; Diocletiani thermas, quæ ſpectatiſsimæ in uiminali conſpiciuntur, extenditur. Ex inferiori horum aggerum parte, & prope thermas de quibus modo dicebamus, in excelſiori Exquiliarũ loco Mæcenatis erat Turris, in qua quod ex ea totam ciuitatem late ſpectaret, lætus Nero ſtetit, hiſtrionis habitu urbis incendium ſpectans, quod ipſe accendi imperauerat, quodq; ſeptem dies, totidemq́; noctes continenter ſæuiens, omnia uetera pulcherrimaq́; monumenta conſumpſit. Inter Exquilinum uero collem, urbis mœnia, atq; uiam, quæ ad querquetulanam portam ducebat, quæ nunc clauſa eſt, Area eſt, quã uocant Exquilinam, ita appellata, quod ad exquilias eſſet. Sic mortuos ſepeliri mos fuit, puticulas aũt uocabant. Siue quod in puteorum morem ſepulturas faciebant, ſiue quod ibi cadauera putreſcerẽt. Noſtra tempeſtate plurima in hac Area uariaq; marmorea ſepulcra effoſſa ſunt, quædam unum arcum tantum habentia, quædam duo, ſed ita ut alter alteri incumberet, pauimentis ueteri more factis, in muris uero ſepulchella condita cernebãtur, in quorum unoquoq; duæ urnæ erant, oſſa, cineres, carbonesq; ſeruantes. Quoniam autem in hac Area exuri corpora ceptum eſt, putore uero ciuitas, ac fœtore repleta ſolicitabatur, Auguſtum ferunt, qui plurimum aẽris ſalubritati ſtudebat, ſenatu aſſentiẽte, ac populo Romano hãc aream Mæcenati dono dediſſe. In qua nobiliſsimos

hortos inſtituit,quos Mæcenatis appellauere, iuxta quos domum Virgilius habuit.Fuit in hoc colle Exquilinum forum,templum inciſæ fortunæ, quemadmodum in capitolio bonæ ſimulacrum. In exquilijs præterea fœlicitatis templum,quod conflagratũ eſt Nerone domum illam auream extruente.

De aquæductibus aquæ Martiæ,de Tepula,de Iulia,de Aniene ueteri. Cap. V.

PRope portam Exquilinam à dextra aqua Martia,à ſiniſtra Iulia,ac Tepula urbem ingrediebantur.Martiæ Ancus Martius,qui primus eius inducendæ autor fuit, nomen fecit. Q.uero martius prætor induxit cumq; magno poſt tempore fere defeciſſet,M.Agrippa iterum urbi reddidit. Auſeiam ueteres dixere.Eius uero fontem piconiam, hac nulla unquam neq; frigidior,neq; ſalubrior inuẽta traditur.Romæq; ceu diuino quodã munere autore Plinio data uiſa eſt.Adeo pleno alueo in urbem influebat,ut ſe altitudini uiminalis adæquaret.In pelignorum montibus naſcens,per Marſos labens,perq; fucinum lacum in urbem influebat. Scribit Frontinus hanc aquam XXXV.lapide ab urbe ad uiam ualeriam deductam.LXI.millibus paſſuum fiſtulis ac tubis conductam,quod longis flexibus erraret ſub terram Millia paſſuum circiter XLIIII.reliquum ſpacij ſupra terram ita conficiebat,ut ad.IX.millia paſſuum aquæductibus excelſis,illisq; inſtar arcuũ extru

ctis duceretur. Cũ uero in urbe in. LI. *caſtella diſtri=buerctur, ijs ſeptem regionibus deſeruiebat. Tertia uidelicet, quartæ, quintæ ſextæ, octauæ, nonæ, quar=tædecimæ, æſtu præmente aquam Auguſtam Martiæ addebant, eadẽ aũt perfectione erat, et cũ hac aquæ=ductu.* DCCC. *paſſuum iungebatur.* Hoc *uero* Augu*ſtæ cornu in claudiam coriuatus eſt. Cumq; Martia pene defeciſſet, Nerua in urbem reuocauit, atq; etiã in* Auentinum *perduxit, & quoniam eius conſilium fuit, ut aquæ diſcernerẽtur, uarijſq; uſibus ſeruirent, Martiam uolunt ſiti tantum paratam eſſe.* Per Ex=*quilinam portã hæc aqua ingrediebatur urbẽ, mox per* Exquilinum *diſcurrens campum primũ ad* Dio=*cletiani thermas perueniebat, inde ad proximos col=les ſcilicet uiminalem, ac quirinalem, ſeſe extendebat ferunt in* Marſorum *altiſsimis montibus puteos eſſe miræ profunditatis.* Voluntq; *iccirco excauatos, ut* Aquæ Martiæ *ſpiramenta eſſent, quæ ex fucino lacu per hoſce montes defoſſos* Romam *influeret, nam ni ſi hæc ſpiramenta extitiſſent, fluere aqua nequaquam potuiſſet, aẽr. n. curſum intrinſecus interclüſiſſet.* In *huius aquæductu, qui eſt ante* D. Laurentij *por=tam, hæc leguntur.*

IMP. CAESAR. DIVI IVLI F. AVGVSTVS. PONTIFEX MAXIMVS. COS. XII. TRIBV=NIC. POTESTATE XIX. IMP. XIIII. RIVOS AQVARVM OMNIVM REFECIT.

IMP. CAESAR. M. AVRELIVS. ANTONI=NVS PIVS FELIX. AVG. PARTH. MAXI=

MI.BRIT.MAXIMVS.PONTIFEX MAXIMVS.AQVAM MARTIAM VARIIS CASIBVS IMPEDITAM PVRGATO FONTE EXCISIS ET PERFORATIS MONTIBVS RESTITVTA FORMA, AD QVISITO ETIAM FONTE NOVO ANTONIANO IN SACRAM VRBEM SVAM PERDVCENDAM CVRAVIT.

IMP.TITVS CAESAR DIVI F.VESPASIANVS AVG.PONTIF.MAX. TRIBVNICIAE POTESTAT. IX. IMP. XV. CENS. COS. VII. DESIG.II.RIVOM AQVAE MARTIAE VETVSTATE DILAPSVM REFECIT, ET AQVAM QVAE IN VSV ESSE DESIERAT, REDVXIT.

Iulia autem, quoniam ex alia parte ingreſſam uolunt, ut ex aquæductuum alterum ueſtigijs apparet, ab autore nomen accepit. Et *quamuis à tepula diſcreparet.* Romæ *tamen reuera eadem fuit, modico .n. inter ſe interuallo deriuabantur.* Agrippa *poſtea ita tepulã* Iuliæ *miſcuit, ut nomen fere abſtulerit. Seruilij.* Cepiõis, *caſſij lõgini cẽſorũ induſtria* Romã *poſtea in capitolium, ab agro luculleo* Frontinus *tradit inductam, atq; à dextra uiæ latinæ* XI. *lapide ab urbe deriuatam.* T*epula nullum habuit fõtem, tantum quaſdam uenas in* Iuliã *poſtea deductas.* M*ultas negotijs apta erat tepula extra urbẽ, in urbẽ uero recepta in caſtella xiiij. publicis, priuatisq; uſibus diuidebatur.* Q*uatuor uero urbis regionibus diſtribuebatur.* IIII.

.V.VI.atq;.VIII. Iulia Frontino dicēte à multis fontibus in piſcinam colligebatur ſexto ab urbe lapide. Eius aquæductus XV. millibus paſſuum tum ſupra, tum ſub terram, arcubus fultus, ſupra urbē. VI. millibus item paſſuū ac quinquaginta progrediebatur, intus uero, atq; extra æque aquam priuatis, communibusq; uſibus ſuggerebat. Romæ uero in XVII. caſtella diuidebatur, ſecundæ, tertiæ, quintæ, ſextæ, octauæ, decimæ, duodecimæq; regionis commodis. Per Exquilinam portam ingreditur Iuliæ aquæductus, inde per Marij trophea. Ex ijs quidem aquæductibus, qui ſupra Exquilinam, Neuiamq; portam ſunt, quoſdam duplices fuiſſe compertum eſt, ita conſtructos, ut Frontinus tradit, ne ſimul aquæ confunderentur, atq; ut ingentes impenſæ in illis de nouo faciendis ad ſingulas aquas perducendas euitarent. Quoniam uero Frontinus aſſerit ueterem Anienem Romam ingredi prope Exquilinam excelſum quidem, nonnulla hoc loco afferemus. Idem autor ſcribit Curio dentato, ac Lucio papyrio cenſoribus ex pecunijs Manubiarum pyrrhi curatum eſſe, ut aqua, quam Anienē ueterem appellabant, in urbem duceretur id autem CCCCLXXXIX. anno ab urbe condita, XL. uero poſtquam Appia inducta erat, factum eſt. Huiuſmodi, aqua millibus paſſuum XX. ſupra Tibur deriuabatur. Quoniam uero minus eſſet uſibus hominum accōmodata, illa in hortis irrigādis utebātur. XLIII millibus paſſuum ducebatur, ita tamen ut uix integrū milliarium ſupra terram fluens conficeret, reliquum

iter ſubterraneum erat. Multis extra urbem & priuatis, communibusq; uſibus deſeruiebat. Romæ uero quod reliquum erat XXXV. caſtellis diſtribuebatur, cumq; uſq; ad uiæ nouæ regionem apud Aſinianos hortos ſeſe extendens nouem regionibus, ſcilicet primæ, tertiæ, quartæ, quintæ, ſextæ, ſeptimæ octauæ, duodecimæ, ac quartædecimæ deſeruiebat.

De colle uiminali, de balneis Agrippinæ, de thermis Nouatij, de Olympiade. De Diocletiano. de domo Caij Aquilij, ac de campo Viminali. Cap. VI.

AD Viminalem properãdum eſt, ubi de Exquilijs eſt expoſitũ. Is autore Varrone à Ioue uimineo nomen cæpit, quod in eo aras habuiſſet, iuxta quas uimina ſurrexiſſe proditum eſt. Ab uno latere, ut iam eſt ante dictum, à Vico patritio, uiaq;, qua diximus collem hunc ab exquilino ſeparari, terminatur. Ab alio à quirinali diſtinguitur ualle, quæ inter hos duos colles interiecta eſt, atq; à uia, quæ ab hac ualle diſcedens rectã per portam uiminalẽ egreditur, quam hodie ſanctam Agnetem nominant. Anguſtus, ſed oblongus eſt collis, ea autem parte quæ ſpectat quirinalem Agrippinæ Neronis matris balnea fuere. Ibi duæ imagines inuentæ dicuntur Bacchi cum huiuſmodi inſcriptione. IN LAVACRO AGRIPPINAE. In altera parte quæ ſpectat Exquilias, ubi sãctæ prudẽtianæ fanũ eſt, Nouatij olim fuere thermæ. Huc-

uſq; .n. pauimenta uetuſtiſſima fumoſaq;, tum cana-liculi conſpiciuntur in ipſius Prudentianæ templo, quod praxedis ſororis præcibus commotus Pius primus pontifex in harum thermarum ueſtigijs condidit. Inter hoc, ac D. Laurentij templum cognomento in paliſperna Olympiadis thermas fuiſſe uolūt. Iuxta uero Diui Laurentij templum ea parte, quæ ad ſuburram uerſa eſt Decij Imp. fuiſſe palatium tradidere. Diocletiani Thermarum ea etiam num ad D. Suſannæ fanum ueſtigia uidemus, ut ſuperuacaneum uideatur, ſi quis ex ea re admiratiōe ducatur. Pro thermis hodie terminas uocat. Has Diocletianus, Maximianusq; inchoauere, Conſtantius uero, atq; Maximianus perfecere, ac demum dicauere. Tametſi maiori ex parte ruinis oppreſſæ iaceant. Ex arcubus tamen, atq; ex columnis ingentibus operis magnitudo comprehendi facile poteſt. Quemadmodum uero in Thermis Titi quædam ſubterranea loca, ueluti ciſternæ, quas thermarum dolia appellant, uiſuntur. Atq; ut etiam eſt dictum caſtellum erat quo ad uarios lauandi uſus in publicis balneis aquam diſtribuebant, quamuis priuatæ thermæ ijs etiam aquis uterentur. Ex uaria autem forma huius caſtelli atq; eius, quod in Titi thermis eſt, conijci, uideriq; poteſt, quod uel ex locorum natura, uel ex deſcriptione uarias uel figuras, uel capacitatem huiuſmodi caſtella haberent. Multa hic ſtatuarum antiquarum fragmenta ſunt reperta, quorum aliqua in capitolium, aliqua Florentiam ſunt transportata, exiſtimant eas ad loci orna

mentũ à principibus locatas. Marmor præterea per-
uetuſtum cum hac inſcriptione, quæ loci dedicatio-
nem ſignificat, inuẽtum eſt. CONSTANTINVS, ET MAXIMIANVS INVICTI AVGVSTI SEVERVS MAXIMIANVS CAESARES THERMAS ORNARVNT, ET ROMANIS SVIS DEDICARVNT. In alio marmore hic re-
perto hæc erant. THERMAS DIOCLETIANVS A VETERIBVS PRINCIPIBVS INSTITVTAS OMN. In ijs thermis uulpiã biblio-
thecam fuiſſe legimus. In qua Elephantini libri ſer-
uabantur, in quibus acta principũ Romanorum, de-
cretaq; ſenatus deſcribebantur. In uineis, quæ mediæ
ſunt inter thermas, atq; uallem quirinalem Diocletia-
ni palatium fuiſſe creditur, quo loco ingentium colũ-
narum baſes ſunt defoſſæ, quæ adhuc quo prius loco
poſitæ erant, ſedebant, cella præterea reperta eſt ma-
rinis conchilibus mirifice ornata. Ex alia harũ ther-
marum parte, quæ ad ſeptentriones uerſa eſt, alia cel-
la, cuius ſuperior pars ad conchilis marini ſimilitudi-
nem facta eſt, eratq; ex duobus tantum lapidibus can-
didiſſimi quidem marmoris. Principio tenuæ thermis
initium fuit, quippe quæ balnea tantum ad corporis
ſalubritatem habuere, quod ex ipſo nomine cogno-
ſcitur, cum nihil thermarum uox denotet quam bal-
neum, ſudatoriumue. Mox tam magnis impenſis fieri
ceptæ ſunt, Principum luxuria, ut ſub thermarũ no-
mine immania ædificia, &, ut Marcellinus ait inſtar
prouinciarum habentia, fierent, porticibus ſpacioſiſ-

ſimis factis, totq; columnis, atq; operibus adiunctis, ut ſpectantibus ſtuporem inducerent. Accedit, quod in illis etiam Nemora lucosq; adhibebant, natatoria, atq; huiuſmodi inania. Mos Priſcis Romanis fuit nõ modo cum conſulum tempore reſpublicæ florebant, ſed & imperatorum temporibus, ut ſæpe, quin etiã quotidie lauarẽt. Quare preter priuata balnea, quæ pro facultatibus domi habebant, publica etiã ut plebi inſeruirent, inſtituta ſunt. Penſilium balnearũ primus omnium ſergius orata autor fuit. Eo autem turpitudinis res deducta eſt, ut cum cæteris ſeſe ipſi etiã Imperatores lauarent. Itaq; cum Adrianus aliquando militem quendam iam ſenem, ſibiq; notum in bello lauantẽ, ſeq; coſtas atq; humeros quodã marmore fricãtẽ cõſpicatus eſſet cumq; cur ita ageret militẽ rogaſſet, isq; quod ſeruum non haberet, reſpondiſſet, cuius ſeruitio in ea re uteretur, & ſeruos, atq; alia quibus commodiſſime uitam tueri poſſet militi donauit. quo exemplo commoti poſtero die plerią; alij ſenes muris ſe fricabant expectantes idem Adrianum in eos facturum, uerum cum eos accerſiſſet, atq; monuiſſet quo pacto inter ſeſe mutuo lauare ac fricare poſſent, indonatos dimiſit. Hunc morem una lauandi. M. Antonius Philoſophus modeſtia ſingulari præditus ſuſtulit. Septies in die commodus Imp. lauit. Totiesq; Gordianus ſolitus eſt per æſtatem. Hyeme bis. Nonnunquam etiam ter, ſæpe cũ pulcherrimis puellis lauit, per iocum etiam uetulas deformes ſecum in balneis adhibuit. In uiminalis uertice C. Aquilij equi-

tis Ro. ac Clari iureconſulti domum etiam ponunt. Hanc Plinius longe pulchriorem ſcribit, quam Lucij craſſi, aut. Q. Catuli, quæ in Palatino fuere. Poſt tarquinij aggeres uſq; ad mœnia, campus, eſt uiminalis (quæ omnia arbuſtis, uineisq; referta ſunt) Ibi puteus olim fuit aquæ uiuæ, quem Viuarij puteum dixere. Hodieq; hunc locum uiuarium appellãt, quod multa ibi animalia clauſa ueteres haberẽt, id ex eo etiam perſpici poteſt, quod nõnullæ caueæ prope mœnia uidemus manu factæ ferarũ antris ac luſtris pſimiles.

De ſuburra, de Vico patritio, de ualle quirinali, deq; alijs qui in ea eſſent, locis. Cap. VII.

SVburram, ut putant, ideo dixere ueteres, quod muro carinarum ſtaret, uel quaſi ſub urbe, ſub urbe. n. antiqua Romuli fuit. Ad carinarum radices ſuburra extendebatur, ea parte, quæ quirinalem uallem ſpectans, ex aliquorum ſententia à foro Romano, uel Neruæ foro incipiebat ad cliuum ſuburranũ perueniebat, quod, ut antea demonſtratum eſt, idem erat cum uiæ Tyburtinæ principio. Non deſunt qui ſupra coliſeum initio labicanæ uiæ inchoaſſe ſuburram affirment, & ſecũdum Exquiliarum radices uſq; ad D. Luciæ in orphea templum, uel ad ſuburræ principium, ubi Tyburtina incipiebat, extenderetur. Hic uicus celeberrimus fuit. Ibiq; Cæſar principio domũ ſuam habuit, priusquã in uia ſacra habitaret. Hic meretricum diuerſoria fuiſſe Martialis eſt teſtis. In hu-

ius uiæ medio turris fuit ſecuræ cognomento pro ſu=
burra. Hæc à uiarum præfectis ad dilatandam uiam
ſummota eſt. Ea uero uallis quæ ulterius eſt, quæq; à
Viminali exquilias diuidit uſq; ad thermas Dioclitia
ni Vicus patritius dicta eſt, à patritijs, qui eo in loco
Tulli Regis iuſſu habitarunt. Ea cauſa, ut ſi quid in eũ
moliti fortaſſe fuiſſent, è ſuperiori loco opprimi fa
cile potuiſſent. Ex alia radicum uiminalis parte, quæ
occaſum ſpectans Syluani templũ fuiſſe putatur, uel
ob uetuſtiſſima quædam marmora ibi reperta, quam
rem etiam ſignificant, uel ob cuiuſdam Fauonij Iucũ
di teſtamentum, quo id templum ad huius collis radi=
ces nominatur. In hac ipſa ualle, quã ſuburram uoci=
tabant, iuxta D. Mariæ in campo D. Probæ fuit pu=
teus. Vt ex iuſcriptione, quæ iuxta Hoſpicium Epi=
rotarum eſt cognoſcitur. Sub D. Agathæ fanum, huic
loco proximum decem tabernas ita nuncupatum lo
cum quendam fuiſſe uolunt, ex. X. tabernarum nume
ro quæ ibi, ut ex marmore cognoſcitur; fuere. For=
tunæ uero publicæ templũ in quirinali fuit ualle, quæ
Inter quirinalẽ atq; Viminalem erat, ut ſcripſit Oui=
dius. In hac ipſa ualle diei crepuſculo Romulum Iu=
lio proculo Alba reuertenti occurriſſe ferunt, cui
cum dixiſſet Romam rerum dominam futuram, au=
guſtiori quadam forma ſe in cælum ſuſtulit. Quamo
brem in quirinali ſupra ſanctum Vitalem, qui eſt ad
huius collis radices, ſibi poſitũ eſt tẽplũ. Manilia tur=
ris à manilio conditore in ſuburræ regione fuit.

De quirinali, & de ijs quæ in eo erant, utpote de balneis Pauli Aemilij, de Conſtantini thermis de ſolis templo, de domo, ac uico corneliorũ, de tẽplis ſaturni, ac Bacchi. Cap. VIII.

QVirini templũ quirinali nomen dedit, uel quirites, qui T. Tatiũ ſabinorũ bello ſecuti fuerant. Is eſt, quem caballum montem hodie uocãt, à duobus equis Praxitelis, atq; Phidiæ. Suburra plana, quirinalis uallis, uia, qua inde ad. S. Agnetem itur hunc collẽ à Viminali diuidunt. Ab hortulorum uero colle longa illa uallis ſeparat; quæ usq; ad ſalariam portã extenditur. Aliqui autem quirinalem ab hortulorum colle diuidi uia illa putant, quæ ad urbis plano per pincianã portam egreditur. Ad huius collis angulũ, quæ foros ſpectat, Pauli Aemilij balnea fuere, quare hodie barbare ac corrupte uulgus locum bagnanopoli, quaſi balnea pauli uocant, uirgines hodie ſacre habitant. In quadam harum ruinarum parte comitum familiæ palatium eſt, & uersus quendam collis angulũ ipſorum comitum turris extat, quam Innocẽtius tertius in eius familiæ memoriam erexit, quod quatuor pontifices ſtatim ſibi fere ſuccedẽtes habuiſſet. Aliã turrim maxime excelſam, quæ ea parte conſpicitur, qua forum eſt Traiani, Bonifacius. VIII. condidit; militiæ turrim appellant, quod iuxta illum eſſet locũ erecta, ubi militum Traiani domicilia fuiſſe putantur. Hodie etiam ædificiorum huius loci magnã partem uidemus, porticum ſubterraneum inſtar hemici

cli habētem. In eius quodam latere uetus, ac profun dum D. *Alberici templum eſt.* M*ulta hoc tēpore mar mora rotunda cum multis fragmentis marmoreis ua rie inciſis eruta ſunt. in horum uno hæc habentur.*
POTENTISSIMA DOS IN PRINCIPE LI=BERALITAS, ET CLEMENTIA. *Ingens ca put, quod* T*raiani fuiſſe uolunt, præterea inuictum eſt. In alia quirinalis parte qua planitiem ſuburræ reſpicit, cella magnificis, pulcherrimisq; operibus pi cta reperta eſt, piſcium præcipue picturis cōchiliūq; marinarū referta, unde* N*eptuni fuiſſe templum cre ditum eſt. Inter hunc ipſum locum, ac Cōſtantini ther mas* D. A*gathæ fanum eſt.* Q*uam, cum antea* G*otho rum eſſet, huic* D. G*regorius pontifex dicauit. Ideq;* G*regorius quodam dialogo refert, cum hoc fanum hereſi* A*rrianorum fædatū eſſet, uelletq; in eo chri=ſtianorum more ſacra facere, ut illud chriſto recon=ciliaret,* D*emonium ſuis forma, quem uniuerſus ui=dit populus, repenteq; euanuit ex altari prorupiſſe.* C*onſtantini thermæ lapidis iactu hinc abfuere qua=rum maxima ueſtigia adhuc extant. In huius ruinis hæc in marmore inſcriptio reperta eſt.*
PETRONIVS PERPENNA MAGNVS QVADRANTIANVS V.C.MI.PREAF.VR BIS THERMAS CONSTANTIANAS LON GA INIVRIA, ET ABOLENDAE CIVI=LIS VEL POTIVS FATALIS CLAVDIS VASTATIONE VEHEMENTER AFFLI=CTAS ITA VT AGNITIONE SVI EX

omni

OMNI PARTE PERDITA DESPERATIONEM CVNCTIS REPARATIONIS ADFERRENT DEPVTATO AB AMPLISSIMO ORDINE PARVO SVMPTV QVANTVM PVBLICAE PATIEBANTVR ANGVSTIAE AB EXTREMO VINDICAVIT ET PROVISIONE LONGISSIMA IN PRISTINAM FACIEM SPLENDOREMQVE RESTITVIT. *In uertice huius collis non procul hinc dimidia turris conſpicitur, quam iccirco multitudo Meſam appellat. Multi in ea decepti ſunt Mæcenatis fuiſſe turrim putantes, cum in Exquilijs, ut eſt ſuperius dictum, fuiſſet. Nonnulli putāt huiuſmodi, turrim ex ornamentis templi ſolis fuiſſe, quod Magnificū, uaſtūq; Aurelius Imp. in hoc colle ædificarit. Prope has thermas duo equi ingentes hodie uidētur ex marmore facti, ex inſcriptiōe Praxitelis alterum fuiſſe, alterum Phidiæ cognoſcitur. Romam à Tiridate Rege Erminiæ inuectos ferunt. Hic tres ſtatuæ pedeſtres Conſtantini militari habitu fuere, quæ hoc tempore in capitolio iuxta templum cognomento Ara cæli uiſuntur. In alia uero parte, quæ uiam latam ſpectat, nempe in Vico, quem hodie Corneliorum uocant, in quo etiam ſancti Saluatoris eſt fanum, Corneliorum fuit domus. Apollodorus eſt autor in Corneliorum uico duas ingentes fuiſſe ſtatuas ſenum ſeminudorum, qui toto pectore ſtare uidebantur, reliqua corporis parte iacente, altera manu copiæ cornu geſtabant, ſaturni autem, atq;*

Bacchi dicit fuiſſe, quorum templa in ijs ruinis fuiſſent. Horum autem templorum ſua ætate nondum frontiſpicia corruiſſe tradit. Hæc uero eas fuiſſe nõnulli putant, quæ nunc in capitolio uidemus.

De ſemita alta, De domo Attici, de templo quirini, de domo Flauiorum, de Apollinis & clatre monte, de capitolio ueteri, de circo ac tẽplo Floræ, de Cliuo Publicio, de alio quirini tẽplo, de uico mamurræ. Ca. IX.

ALta ſemita uia fuit urbis, quæ a D. Saluatoris Corneliorum templum, ſiue à thermis Conſtantini incipiebat, & per quirinalis dorſum uſq; ad D. Agnetis portam, eius quidem uiæ pluribus in locis ueſtigia ſunt, extendebatur. Ab huius uiæ dextra in collis fere margine, qui fano D. Victoris imminet. Põponij Attici Ciceronis familiariſſimi domus pulcherrima fuit, amœniſſima illa quidem non tam ædificio quã ſylua. Ad hãc domũ quirini fuiſſe templũ putãt, quod pulcherrimũ haberet porticũ. Olim in Ginutij Cardinalis uineis huius templi fundamenta ſunt deſoſſa, cumq; alijs innumerabilibus ornamentis in capitolium tranſlata ſunt, ad ſcalam aliaq; ædificia tẽpli Aræ cœli ſtruenda. Hoc templum ſemper claudi ſolitum ferunt, quaſi hominibus nefas eſſet, an eo loco eſſet ſepultus, an in cælum euolaſſet intelligere. Hic. n. (ut cum de ualle quirinali dicebamus, eſt expoſitum) Romulũ Iulio proculo ſeſe obtuliſſe poſt

obitum conſtat, iccircoq́; ibi templum poſitum eſt. Vl*terius ſed ſupra Altam ſemitam,* Flauij *domus fuit loco, quem malum punicum ueteres uocabant, ibi* Do*mitianum natum Suetonius ſcribit, quamobrem eam domum poſtea in templum gentis flauiæ cõuertit.* Eo*dem loco cum huiuſmodi inſcriptione repertum eſt.* INTER DVOS PARIETES AMBITVS PRIVAT. FLAVI SABINI. *In ea autem collis parte quæ uiminali oppoſita eſt, antiqui aquæducti ſunt ueſtigia, ex quo maximæ perſpicue, ſed tenues aquæ fluunt.* Hic *olim marmoream tabulam cũ tribus ſimulacris inuentam ſcimus, quod à dextra erat hunc habuit titulum.* GENIO CELIMONTIS. Q*uod uero à ſiniſtra ſtabat,* HERCVLI IOVIO Tert*ium, quod erat medium* IOVI CELIMONTEIS. A *ſiniſtra deinde* Semit*æ altæ ea quirinalis pars, quæ portam populi ſpectat, tota* Apoll*inis ac clatræ mons à ueteribus eſt dictus, ob ea templa, quæ eo in loco ij dij habuere, paulo ulterius ab altæ ſemitæ ſiniſtra, alia quirinalis pars aliquantum tollitur, ibiq́; uetus fuit capitolium cum* I*ouis,* M*ineruæ, ac* I*unonis cella, hæc.n. priusquam in capitolio in* I*ouis uidelicet.* Opt. M*ax. tẽplo habuiſſent, ijs dijs cellæ sũt dicatæ.* I*nter hos duos colles* A*ppollinis ſcilicet montem, ac capitolium uetus exigua uallis eſt muris cincta,* F*loræ circum ueteres dixere.* V*bi* F*loralia celebrari ſolebant a meretricibus nudis cum ſumma uerborum, geſtorumq́; laſciuia, ex quibus ſpectans populus incredibilem uoluptatem capiebat.* I*n ijs ludis*

Aediles ferunt Ciceres, fabasq; aliaq; huiuſmodi ſpargere ſolitos. Excellenti autem forma fuiſſe legimus. Hæc cum ingentes opes queſtu meretricio comparaſſet, populum Romanum ſcripſit heredem. Certamq; pecuniam reliquit, cuius ex annuo fænore ſuus natalis dies celebraretur editione ludorum, quos floralia appellarunt. Quod quia ſenatui turpia uiderētur, tractu temporis ab ipſo nomine argumentū ſumi placuit, ut pudendæ rei quædam dignitas adderetur, deam finxerunt eſſe, quæ floribus præſit, eamq; oportere placari, ut fruges cum arboribus aut uitibus bene proſpereq; floreſcerēt. Templum autem in huius collis margine, quæ eius circo immineret, habuit. Publicius cliuus hic, unde à circo floræ uerſus capitolium uetus aſcendebatur, fuit. Superius ubi nunc fanum eſt D. Suſannæ, cognomento inter duas lauros, à Leone i i i i. olim cōditum, quirini illius, ex quo totus collis nomen accepit, atq; una porta quæ prope erat, hodie ſalaria dicta Victruuio tradente templū extitit. Inter hoc quirini ac flore templum tabernæ, eodem autore fuere, in quibus minium cōponeretur. Hicſed iuxta D. Suſannæ fanū Mamurrij uicus fuit, ubi ei ſtatua erecta eſt, Victore aſſerente plumbea. Is autem faber nobiliſsimus eſt habitus, iuſſuq; Numæ Pompilij clypeos fecit, quos Ancilia uocarunt, quæ ſalij cum id ſolenne celebrarent per Vrbem geſtabant.

De foro, domo, hortiſq; Saluſtij, de campo ſce lerato, de pila Tyburtina, de domo Mar tialis, deque alijs locis quiri= nalis. Cap. X.

SAluſtij forum prope. D. Suſannæ fuit templum nec adeo procul hinc domum habuit, Cuius pau ca admodum ſunt ueſtigia nomen tantum manſit, Sa luſtij .n. locum uulgus appellat. Vbi marmor olim defoſſum eſt, quod eſt penes M. Angelum Colotium cum hac inſcriptione.

M. AVRELIVS PACORVS, ET M. COC= CEIVS STRATOCLES AEDITVI VENE RIS HORTORVM SALLVSTIANORVM BASEN CVM PAVIMENTO MARMORA TO DIANAE. D. D. Africæ præturam geſſit Saluſtius C. Cæſare adiuuante, ubi ampliſſimas facul tates comparauit, Romamq; reuerſus pulcherrimã uillam ad tybur emit, celebreſq; hortos iuxta domũ ſuam conſtituit. horum quidem apud autores non ra ram mentionem reperies. In ualle autem, quæ ad præ dicta loca prope portam ſalariam nonnulla horũ hor torum ueſtigia apparent. Hic. n. fuiſſe conſtat, adeo ut etiam propter mœnia à ſalaria fere porta ad pin cianam uſq; extenderentur. In horũ medio collis fuit, qui cum muris coniungitur ibi obeliſcus lunæ dicatus humi iacens ſpectatur, in quo ægyptiacæ quædam no tæ, quas hieroglipticas uocant, ſignatæ uidentur. So= liti autem fuere Egyptij literis, quæ figuris uolucrũ,

ferarum, & aliarum rerum prænotabantur, ſcribere. Quarum quidem ſingulæ uerbum uocemq; denotabant, ſæpe etiam ſententiam ſignificabant. Quemadmodum exempli cauſa uulturis figura naturam ſignabant, nam in ijs auibus nullũ marem reperimus. Ape uero Regem intelligi uolebant, quod cum humanitate ac benignitate iuſtitiæ quoq; ſeueritatem coniunctam Regem habere oporteret. Mel. n. non tantũ præſtat hoc inſectum, ſed aculeum ſibi ad pungendũ additum uidemus. Hoc pacto alias etiam figuras animaliũ fingebant. Scribit Plinius ſua ætate Diuo Claudio Principe proceriſsimum hominem Gabbaram nomine ex Arabia aduectum ix. pedum, & totidẽ unciarum uidiſſe, idem addit ſub Diuo Auguſto fuiſſe ſemipede addito, quorum corpora eius miraculi gratia in conditorio ſaluſtianorum aſſeruabãtur hortorũ, Puſioni, & Secundillæ erant nomina. Igitur quoniam noſtra ætate inter hunc obeliſcum, de quo modo dicebatur, eamq; uiam, quæ ad Pincianam ducit, ubi uulgo Girlus dicitur, multa uaſa, multaq; mortuorũ oſſa ſunt reperta, in quibus caput fuit magnitudinis admirandæ, exiſtimatum eſt alterutrius eorum, qui ibi ſepulti eſſent, fuiſſe. Totum id ſpacij quod eſt inter domum, atq; hortos ſaluſtij, portamq; Salariam Campũ ſceleratum ueteres dixere. Quoniam Liuio narrante in eo uiuas ueſtales ſtupri damnatas defoderent. Vberius rem Plutarchus narrat, moremq; ueſtalium defodiendarum diffuſius perſequitur. Ait. n. quæ uirginitatem prodidiſſet, uiuam ad portam Collinam de

fodi ſolitam: eo loco ſupercilium fuiſſe intra urbem terreſtre, porro ſe intendens, quod latini tumulũ uocent, hic ſtructam eſſe ſubterraneam domũ haud magnam, in quam è loco ſuperiore deſcẽdebatur. Iacuiſſe in ea ſtratum lectulum, & lucernam ardẽtem, primitiasq; rerum earum, quæ neceſſariæ ſunt ad uictũ breues quidem illas. Panem præterea, aquam in uaſe, lac, & oleum, quaſi caueret ipſa domus, ne fame eius corpus interiret, quæ maximis expiationibus dedicata ſit. Ipſam uero penæ obnoxiam feretro impoſitã, & exterius obtectam, loriſq; alligatam, quo neq; uox quiret etiam audiri, per forum traduci ſolitam; ſilentio omnes accedere conſueuiſſe, eamq; ſine uoce graui cum mœrore quodam tranſmitti. Neq; aliud ſpectaculum dicit horribilius fuiſſe. Neq; aliũ diem meſtiorem ciuitatem egiſſe, cum uero ad locum feretrũ delatum fuiſſet, ſolutis uinculis à miniſtris, ſacerdotum principem præcatum arcana quædam, ſublatiſq; ad deos manibus ante ſupplicium educit eam capite opertam, conſtituitq; in ſcalis in domicilium deferẽtibus, deinde ipſum cum alijs ſacerdotibus auertere. Cum autem illa deſcendiſſet, & ſcalas tolli ſolitas, & multa deſuper iniecta humo domicilium operitur, adeo ut is locus reliquo tumulo æqualis fiat. Sic quidem quæ ſacram uirginitatem prodidiſſent, puniebãtur. Necuero minus caſtigari ij ſoliti ſunt, qui ueſtalibus Virginitatem ademiſſent. In quirinali aliã fuere templa, locus uero eorum certus ignoratur; utpote ſalutis fanum, quod Fabius pictor pinxiſſe dicitur,

quodq́; ſub Claudio conflagrauit. Scribit Liuius Iu=nium Bibaculũ dictatorem, qui de Aequicolis triumphum egit, hoc templum uouiſſe, cenſorem uero ædificaſſe, iterum uero dictatorem dedicaſſe. Apis præ=terea dei templum quirinalis habuit. Fortunæ pri=mogeniæ, quod Cn. domitius prætor condidit. Honoris, dei Fidij, Herculis quirini templo oppoſitũ. Mulierum ſenaculum, ab Heliogabalo conſtitutum. Vt eum in locum conuenientes, de ijs quæ ad eas pertine=rent diſceptarent, decernerentq́; In ea autem ualle ubi D. Nicolai Archemoriorum eſt fanum, uetus forum Archemorium fuiſſe, cum adhuc nomen ſeruet, cre=ditur. Pila Tyburtina ita appellata magnã huius uallis partem exitum uerſus occupabat. Floræ uero circus, de quo pauloante, prope erat. Ad hanc pilã Martialis domum habuiſſe ipſe ſibi teſtis eſt.

De colle hortulorum, & de ijs quæ aut antea, aut hoc tempore in eo ſunt. Cap. XI.

RELiquum eſt ut de colle hortulorum dicamus, deq́; eius parte, quæ eſt ſupra ædem D. Mariæ populi. Ex diſtinctione autem quam de quirinali fe=cere, quantus fuiſſet una cum ſuis finibus perſpicitur A quirinali. n. diuiſus erat ualle, ubi Saluſtiani erant horti, lõgiusq́; à pila Tyburtina ad ſalariam portam extendebatur. Vt uero aliorum eſt opinio, uia, quæ à ciuitate plana ad pincianam portam ducit, à quirinali ipſum diuidebat. Ex alia parte habet mœnia, ual=

lemq; Martiæ, ita à Saluſtij hortis eſt dictus, quoniã in eius parte fuerant. Siue ab hortis nobiliſsimis qui inferius fuiſſet, quemadmodum adhuc eſſe uidemus inter Flaminiam uiã, montemq;, hodie paſsim Hortaliam nominant. Pincianum inſuper hũc ipſum collem uocatum conſtat, à pincij ſenatoris palatio, In hoc colle ſolis templum fuit, id uero ibi uolunt fuiſſe, ubi in collis uertice prope mœnia ingens ædificiũ hemicicli forma; quod quidem parum à ruina abeſſe uidetur; conſpicitur. Nec procul hinc trinitatis eſt ædes, fratribus ut uocãt D. Franciſci celebrata eius uero templi Aloiſium XI. Galliæ Regem autorem ferunt, cum Fratris Franciſci paulæ, quem Leo X. poſtea canonizauit. Iuxta D. Felicis in pinci fanum ſiue non procul à D. Mariæ populi, in hoc ipſo colle Domitiorum fuit ſepulcrũ, in quo Suetonius Neronẽ ab Aegloga, atq; ab Alexãdria nutricibus conditum ſcribit. In huius ipſius collis angulo ſupra ſanctã Mariam populi murus quidam peruetuſtus ex quadratis lapidibus eſt, totus quidem ab imo ad ſummum fiſſus, adeoq; curuatus et ruinæ proximus, ut nemo ſit, quin mille ab hinc annis corruiſſe nõ debuiſſe putet, nũquã eſt ab ullo inſtauratus, putant.n. hũc D. Petro curæ fuiſſe, cum, tametſi toties à barbaris nationibus Roma uexata fuerit, nullum unquam in eam regionem impetum factum meminerint. Murum inclinatum hodie appellant. Ex hoc colle candidatos magiſtratus petentes deſcendiſſe uolunt, cum poſtea in ſeptis ſuffragia ferrentur.

De campo Martio, de ualle Martia, de Naumachia Domitiani, de Mauſoleo Auguſti, de duobus obeliſcis campi Martij. Cap. XII.

TEmpus uidetur, cum de collibus qui cis tyberim ſunt, expoſitũ ſit, ut ea, q̃ in ciuitate plana fuerant, quæ inter hos colles, flumenq; ad occidẽtẽ erãt, aggrediamur. Atq; ut dilucidius, quæ expoſituri ſumus, percipi poßint, dicendum uidetur Campũ Martium totum id ſpacij plani occupaſſe, quod iam pridem extra urbem fuit nam mœnia ad pontem Sixtũ incipiebant è regione muri, qui transtyberim erat, atq; ad quirinalem usq; protendebatur. Quoniam uero uniuerſus hic cãpus intra urbem receptus eſt, difficile eſt ea loca quæ aut fuerint ibi, aut non fuerint recenſere. Quo tempore Tarquinius ſua filiorumq; inſolentia pulſus eſt, omnia loca certis finibus circũſcripta ſunt, hunc tantũ campum, qui antea tyberinus uocaretur, Marti dicare maluerũt, atq; iccirco Martium appellauere. Forte autem ibi tũ ſeges farris dicitur fuiſſe matura meßi, quem campi fructum, quia religioſum erat conſumere, deſectam cum ſtramento ſegetem magna uis hominũ ſimul immiſſa corbibus fudere in tyberim, tenui fluentem aqua. Vt medijs caloribus ſolet. Ita in uadis hæſitantis frumenti aceruos ſediſſe illitos limo, inſulam inde paulatim, et alijs, quæ fert temere flumen, eodem inuectis, factã. In hoc campo Magiſtratus creari ſolebant, eoq; populus ad ſuffragia ferenda conueniebat. In eodem ſe

ſe pubes Romana uario armorũ genere exercebat. ludi equeſtres fiebant. Aquamq; inducebant ob loci commoditatem. C. uero Cæſar, ac deinde Auguſtus, atq; alij multis ædificijs ſuperbiſsime extructis hunc campum ornarunt. In campo Martio ſtatuæ illuſtribus uiris ſicut in capitolio poni mox fuit, quare accepimus multas è capitolio huc ſtatuas eſſe translatas, quod minus ibi commode capi poſſent. Easq; poſtea adeo à caligula diſsipatas, ut cum earum inſcriptionibus recte commodari non potuiſſent. Strabo ſcribit apud campum Martium alium, ſed non tam amplum, extitiſſe, huncq; Agrippæ tribuunt; quo loco Pantheonem eiuſq; thermas extruxit. Eam uero partẽ, quæ à Domitiani arcu initium ſummens, qui in uia Flaminia eſt, apud ſanctum Syluestrum atq; ad populi fere portam extenditur. uallem Martiam quod una ex inferioribus Martij campi pars eſſet, nominarunt. In hac ualle ad radices prope collis hortulorum Domitiani fuit Naumachia. Cuius adhuc nõnulla extant ueſtigia. Nam Suetonius ſcribit, hic Naumachiam, ſtadium, atq; Metodiũ fuiſse, erat autem Naumachia locus manu factus effoſſo ac circũſtructo iuxta tyberim lacu, ludos autem hic nauales, pugnasq; pene iuſtarum claſsium fecit. hæ uero pugnæ etiã in circis, atq; Amphitheatris commiti mos fuit, aqua introducta uel ad multitudinis uoluptatem, uel ut ea re ſeſe exercerent, hoc loco naumachiæ Auguſtum antea, huiuſmodi nauales pugnas edidiſſe uolũt, niſi fortaſſe is locus propius tyberim fuerit. Ex materia

Naumachiæ Domitiani circum maximum, cuius latera penitus igni conſumpta fuerant conſtructum uolunt. Prope hunc locum Flauiorum familiæ templum Domitianus conſtituit. Feruntq; in ruinis, quæ ſunt circum D. Syluestri templum aliquando craſiſſimos lateres inuentos defodiendo, quorum aliqui haberēt. DOMITIANA MAIOR PARS. DOMITIANA MINOR. Quamobrem in hoc ambitu huius principis ædificia fuiſſe putant. In alia quidem parte, quæ eſt inter uiam Flaminiam, ac tyberim iuxta D. Rochi templum, qui locus hodie Auguſta dicitur, admirandum Mauſoleum ab Auguſto conſtructum ſcimus. Is autem nihil aliud fuit, quam ſepulcrū, quo omnes Imperatores eiusq; affines condi uoluit. Ita autem appellauit, quod tam ſuperbe, atq; magnifice eſſet factum, quàm Mauſoleum Mauſolo Regi Cariæ ab Artemiſia uxore cōditum. Id quidem ita egregijs operibus ædificatū eſt, ut inter ſeptem orbis miracula ſit repoſitum. Auguſti porro Mauſoleum è candido lapide conſtructum erat. Duodecim habuit portas ſibi inuicem oppoſitas. In uertice, quem CCL. cubitorum altitudine fuiſſe uolūt, Aeneum ipſius Auguſti ſimulacrum fuit, ipſa quidem ſepulchra nō admodum è terra tollebantur. Ex poſteriori parte loca ad ſpaciandum pulcherrima habuit, lucosq; amœniſſimos, ac uiridiſſimos. Hodie marmor rotundum, qđ in interiori erat parte, extat, & quemadmodum ex antiquis ueſtigijs eius loci conijcitur, tres erant muri æque inter ſe diſtantes, ita ut multa præterea ſepul=

cra cõmode à ſe inuicem diſiuncta capi poßet. In his ruinis marmor repertũ eſt cũ huiuſmodi inſcriptiõe.
DIS. MANIB.
M.VLPIO MARTIALI AVG.LIB. A.MARMORIBVS. Scribit Suetonius cũ Auguſtus in cãpo Martio Mauſoleum ædificandum conſtituiſſet, ingens Amphitheatri ædificium deiecit, quod antea C. Cæſar extruxerat. Duo equales obeliſci iuxta Mauſoleum fuere, quorum uterq; XLII. pedum cum dimidio longitudinem continebat. Alter fractus in uia Inter hunc ipſum locũ, ac tyberim, alter poſt D. Rochi terra opertus ſpectatur. Iuxta autem populi portam ingens, ac peruetuſtum ædificium columnæ ſimile erat, quod uiarum præfecti deiecere. Quale id ædificium fuiſſet plane ignoratur, tametſi nonnulli Marcelli ſepulcrum fuiſſe ſuſpicentur, quod Virgilius in campo martio ad tyberim ponit. Tamen nõ animaduertunt potius in Mauſoleo, q̃d propius tyberim fuiſſet, quã illud ædificium, cum Auguſti Nepos & quidem gratißimus eſſet, poſitum exiſtimare oportere.

De Arcu Domitiani, de templo Iunonis Lucinæ, de obeliſco, de horologio campi Martij. Cap. XIII.

AD reliquũ cãpi Martij accedamus, ualle Martia deſcripta. Via Flaminia, quæ recta p portã populi exire properabat ad ſepta incipiebat, quo loco uia lata terminabat, cum à capitolio inciperet.

Sed ad arcum Domitiani reuertētes, qui ut eſt demō-ſtratum, in uia Flaminia eſt, in campo Martiæ uallis copitolium uerſus dicamus Arcum, quem tripolim uocant Domitiano erectū, eius. n. uera ac pene uiua effigies ibi expreſſa uidetur, ſicut ex eius numiſmatis comprehenditur. Infra urbis direptæ eſt imago, prope Victoria eſt, pallasq; gratulantis ſpecie. Vbi uero hodie eſt non quidem procul hinc D. Laurentij in Lucina ædes, Lucinæ Iunonis olim fuit templum. Vnde nomen ſumpſit recens fanum, quamuis ſunt qui à Ceeſtino pontifice præcibus. D. Lucinæ commoto poſitum uolunt, ab eaq; nomen eſſe ſumptum. Per lapidis iactum pulcherrimus obeliſcus CX. pedum, quē in campo Martio ab Auguſto locatum diximus, diffractus conſpicitur. In quo, ut Plinius meminit, philoſophiæ ægyptiorum interpretatio inſcripta continebatur. Additq; idem autor huic obeliſco Auguſtū mirabilem uſum addidiſſe ad deprehendendas ſolis umbras, dierumq́;, ac noctium lōgitudinem, ſtrato lapide ad obeliſci magnitudinem, ſubditq; Maniliū Mathematicum apici auratam pilā addidiſſe, cuius uertice umbra colligeretur in ſemetipſam. In quodā huius latere hæc hodie leguntur. CAESAR. DIVI. F. F. AVGVSTVS PONTIFEX MAXIMVS. IMP. XII. COS. XI. TRIB. POT. XVI. AEGYPTO IN POTESTATEM POPVLI RO. REDACT. SOLI DONVM DEDIT. *Hic defodiēdo ſolis horologium cum ſuis lineis gradibusq; diſtinctum ex metallo in auratum repertum, eſt in cuius au*

gulis quatuor uentorum imagines opere muſeato cũ huiuſmodi inſcriptione, factæ erant.

VT BOREAS SPIRAT.

De columna Antonini Pij, ac de ſuo porticu de monte Acitorio. Cap. XIIII.

IN *extremo Flaminiæ uiæ à dextra capitolium uerſus inter ſciarræ aream, atq; Pantheonem columna ad chiocciolas dicta Antonini Pij reperitur* CLXXV. *pedum altitudine.* LVI. *habet feneſtras, gradus difficile numerari poſſunt, cum ſint uetuſtate diſsipati, pub. tamen Victor* CCVI. *fuiſſe ſcribit, quibus ad uerticem aſcendebatur. In ea huius principis geſta inciſa erant, nunc ſemiconſumpta igni eſt, in apice eius ſimulacrum fuit, ut ex ſuis numiſmatis apparet. Clementiſsimus, iuſtiſsimusq;, tum modeſtiſsimus fuit, aiuntq; illum ſepius illud Scipionis uſurpare ſolitum, malle ſe ſcilicet ciuem ſeruare, quã mille ex hoſtibus necare. Pub. Victor addit præter columnam huic religioſo principi etiam templum poſitũ. Nec procul hinc prope D. Stephani templum cognomẽto trullij porticus peruetuſta eſt, cuius neq; principium, neq; finis ullus diſcernitur.* XI. *tantum ingentes quidem columnæ marmoreæ ſunt, ita diſpoſitæ ut quadram hanc fuiſſe porticum demonſtrent. Antonini Pij opus fuiſſe putant. Iuxta Antonini columnã monticulus tollitur, Acitorium uocant. In hunc ſe populus poſt lata ſuffragia in magiſtratibus creãdis cõ*

ferebat, de hoc mox nōnihil afferretur. Ex ruinis uillæ publicæ Amphitheatri claudij, atq; aliorum ædificiorum, quæ ibi fuerant, factum redunt. Nonnulli ex ea terra effectum exiſtimant, quam Antoninus Pius in erigenda columna ſua defodi iuſſerit.

De uilla publica, de ſeptis, de templo Neptuni de Amphitheatro Claudij Imperatoris. Cap. XV.

Villa publica ingens fuit palatium curiæ inſtar, in quod, quoniam extra urbem eſſet, hoſtium legati, quibus aditus in urbem non dabatur, recipiebantur. Huius frequens eſt apud Liuium mentio. In hac uilla publica campi Martij Scribit Valerius Maximus quatuor militum legiones cōtrariæ partis à Lucio Sylla fidem ſuam ſecutas, nequicquā fallacis dextræ miſericordiam implorantes obtruncari iuſſas. Septa uero quæ inter Antonini pij columnā atq; aquā uirginem fuere, quædam loca, ut ex ipſo uerbo cognoſcitur, putantur fuiſſe, quæ circum ſepta tabulis fuiſſent. In ijs populus, in ſuffragijs ferendis includebatur, unaquæq; autem tribus ſeparata habebat loca. Quamobrem, quoniam ad ouium ſepta ſimilitudine accedebāt, ouilia etiam dixere. Ad uiam Flaminiā atq; fornicatam hæc Liuius ponit. Hinc ſingulæ tribus ordine uocabantur ad ſuffragia ferenda. Ne uero in ſepta redeuntes, eum, quem ſuffragijs aduiuiſſent, indicarent, ponte, qui erat prope Antonini colū

nam, in monticulum mittebantur, qui ex alia parte erat, montem autem qui nunc corrupte Acitorius dicitur, ab eis, qui citati hoc eſt uocati ad ſuffragia fuerant, Citatorum appellauere, huius pontis Suetonius meminit. Ait. n. coniuratos conctatos in cæſare interficiendo utrum illum in campo per comitia tribus ad ſuffragia uocantem partibus diuiſis è ponte deijcerent, atq; exceptum trucidarẽt, an in ſacra uia, uel in aditu theatri adorirentur, quoniam uero pons tot capax eſſet, qui ſuffragia exciperent, & ſcribenda referebant, non adeo puſillus putandus eſt. Scribit Cicero ad Atticum ſe in animo habuiſſe rem glorioſiſsimam efficere, nam in campo martio ſepta tribunitijs comitijs marmorea ſe facturum pollicetur. Et tecta, atq; ea cingere excelſa porticu uoluiſſe, ſic ut mille paſſuum conficerẽtur. Simulq; ſe adiuncturum uillam publicam, perficere id tamẽ non potuit bellis ciuilibus impedientibus. In ſeptis nonnunquam populus cenſeri ſolitus eſt. Ludi præterea uarij, ſicut Auguſtum legimus in eis uenationes, ludosq; ſcenicos edidiſſe. Apud ſepta Neptuni fuiſſe templum Dionyſius ſcribit. Quod Agrippa plurimis maximisq; ornamentis illuſtrarit. Itẽ Claudij Imperatoris ut Suetonius tradit, Amphitheatrum prius à tyberio Claudio inchoatum, imperfectumq; diuiſſum.

De aqua uirgine, de templo ac lacu iuturnæ deq; pietatis templo. Cap. XVI.

IVxta ſcepta à ſeptentrionibus adhuc modicũ quippiam aquæ uirginis uidetur, quam per uiam prænestinam VIII. ab urbe lapide. Agrippa induxerat. Frontinus ſcribit Aggrippã ter cõſulem xiij. an. poſt quam aquam Iuliam perduxit, Virginem induxiſſe ex agro tuſculano, qui ex Magnifica uilla, quam Lucullus ædificauit Lucullanus quoq; dictus eſt. Hodie fraſcatũ dici putant. Virginiam uero aquam iccirco appellarunt, quoniam uirgo millitibus quibusdam ſitientibus, aquamq; queritantibus huius aquæ uenam indicarit. Et quoniam pertenuis aqua erat, alijs corriuatis riuulis aucta dicitur. Huius pars in eorum qui extra urbem habitant, commodum, reſeruata eſt. Reliqua in urbem perducta in XVIII. caſtella diuidebatur multorum locorum tum priuatorum, tum publicorum commodo. Tribus autem regionibus deſeruiebat VII. uidelicet. VIII. ac XIIII. nunc uero maior aquæducti ueteris pars diſſipata eſt, atq; hodie iuxta ſalarium pontem nempe à fonte deriuatur, qui in monte eſt, zoiasq; uulgo nunc appellant. Hæc una ex tot, quæ quondam Romam inductæ erant etiam hac ætate durat, uerum (ut dixi) admodum tenuis, ex omnibus, quæ in urbem recipiebãtur aquæ, uirginea Appia, atq; Alſietina exceptis, piſcinas nõ habebant erant autem piſcinæ receptacula quædam in quibus aquæ collectæ purgarẽtur, ut in urbem puriores ingrederentur, reliquæ ſex extra urbem habuere piſcinas etiã ſeptimo ab urbe lapide. Plinius tradit Agrippam, à quo aqua uirgo Romam eſt perducta, eodem

*ipſo anno aliarum aquæductus purgaſſe, ac reſarciſ ſe.*DCC.*lacubus factis, qui mæchanicis uſibus in ur be præſto eſſent.*Hæ *autem aquæ irrigandis hortis inſeruiebant,*CXXX.*caſtella præterea fecit.*In *om nibus autem ijs ædificijs.* CCC. *imagunculas partim ex ære, partim ex marmore* CCCC.*columnis marmo reis erectis locauit.*Quare *cum ab* Auguſto *aliquan= do populus uinum petijſſet, commotum ferunt ip= ſum reſpōdiſſe,*Num *uinum rogare audetis, cū meus gener* Agrippa *tot uobis aquas induxerit?* Tradit Frō *tinus, inter cætera commoda, ac uoluptates quæ urbi aquæ huiusmodi afferrent, ſalubritatem etiam aeris auxiſſe atq; ſua ætate, quæ* Neruæ *temporibus fuit, nouem aquæ in urbem influebant, ſcilicet claudiam,* Appiam. Martiam, Iuliam, Tepulam, Virginem, Al ſietinam, Anienem *ueterem, nouamq;.* Oſtenditq; Aquæductuum *magnitudinem quibus inducebantur, omnia orbis. atq;* Romæ *etiam ipſius miracula ſupe= raſſe.*Item *alibi ſcribit* CCCCXLI.*annorum ſpacio ab urbe condita nullū aliud aquæ genus* Romanos *bi biſſe, quam ex* Tyberi,*aut ex puteis, fontibuſue ſed cum in dies urbs, populuſq; creſceret, atq; habitatio= nes à flumine diſtare cœpiſſent, atq; à puteis, qui in ima eſſent parte, atq; propterea aqua laborarent, lo cis præcipue ſuperioribus, non tantum ad bibendum, uerum etiam ad publicos artium uſus, hortosq; demū irrigandos, huiuſmodi aquas perducere tam procul cœpere, has admirabili ordine conſeruatas fuiſſe ſcri bit.*Harum.*n.*cenſores, Ediles, *aut qui uis principes*

curam præcipuam habebant. Horum *erat facultas huiuſmodi aquas, aut concedere, aut uẽdere.* Ingensq; *pœna ijs prepoſita erat, qui de ijs aut abſtuliſſent, aut uel guttam quidem, tam extra, quam intra urbẽ defraudaſſent, ſiue imminuiſſent.* Quin *ſiquid ex ijs deficiebat, ne reuocari quidem ſine autoritate ad priuata commoda licebat.* Qui *autem præerant summa diligentia nitebantur, nequid in aquæductibus uitij fieret.* Neue *à quopiam in aquarũ iuribus ulla fraus, dolusue committeretur. Sed ad* Virginem *reuertamur.* Per *pincianam portam illa quidem ingrediebatur, in campũ.n.* Martiũ *properabat. Sub hortulorũ colle aquæductu tollebatur.* Vbi Hortus *eſt* M. Angeli Colotij *literarum præcipui cultoris, atq; antiquitatis in primis amatoris, in quo* Marmor Tiuertinum *cum hac inſcriptione ſeruatur.*

TI. CLAVDIVS DRVSI F. CAESAR AVGVSTVS GERMANICVS PONTIFEX MAXIMI. TRIB. POTES. V. IMP. XI. P.P. COS. DESIGN. III. ACQVE DVCTVS AQVAE VIRGINIS DISTVRBATOS PER C. CAESAREM A FVNDAMENTIS NOVOS FECIT, AC RESTITVIT.

Cum autem pœne corruiſſet hic aquæductus uetuſtate Nicolaus V. *noua inſcriptiõe addita reſtituit* Ouidius *in campo* Martio *ad aquam* Virginem Iuturnæ *turni ſororis fuiſſe templum.* Ea *autem parte fuiſſe uolũt, qua fõs eſt, uulgo* Lotreglius *dictus.* Hæc Nympha *lacui nomen dedit, in quem merſa, nec unquam*

apparuiſſe dicitur. Hunc autem prope hoc templum putant fuiſſe. Quidam ad templum ueſtæ in foro, quo loco caſtor, ac pollux cum equis ſudantibus uiſi ſunt. Iuturnæ qidem aquam Varrone dicente, ſaluberrimam putabant. Quamobrem pleriq; aduerſa ualetudine affecti cum quadam religione ad eam bibendi cauſa accedebant, perinde ac hodie uidemus noſtros homines ad puteum cōfluere, qui in ſacello eſt, D. Mariæ in uia, ſic. n. uocant. Quod non procul ab Iuturnæ fonte abeſſe uidemus. Pietatis templum in campo Martio fuiſſe, ubi hodie eſt D. Saluatoris cognomento templum, nemo dubitat.

De uia lata, de templo Iſidis, de foro Suario, de arcu Camilli, de templo Mineruæ. Cap. XVII.

PRIuſquam ex hac parte diſcedamus, quæ eſt iuxta colles quamuis aliquantū extra campū Martium, ſit, de nonnullis alijs locis agendum, qui reliqui uidentur. Superius expoſuimus uiam latam à capitolio uſq; ad ſepta ſeſe extendiſſe hodie etiam uetus nomen retinet eiusq; ueſtigia in area ſciarræ adhuc reſtant, adde, quod D. Mariæ templum quoniam in eadem lata uia conditū eſt, adhuc in uiæ latæ cognomē ſeruat. Ad hoc templum paucis abhinc annis quædam ueſtigia Arcus cuiuſdā uetuſtiſſimi ſunt reperta, in cuius fragmentis imagines uictoriarum ac tropheorum extabant, ſed cum literæ cecidiſſent, nihil preterquam VOTIS X. et XX. legi poterat. Huc

autem ab Innocentio VIII. demolitum, ad hoc templum conſtruendum, uolunt. In uia lata prope ſepta Iſidis templum fuit ea parte, qua D. Marcelli nunc eſt fanum. Hic olim Marmor cum hac inſcriptione inuentum eſt. TEMPLVM ISIDIS EXORATAE. Ioſephus narrat Tyberij iuſſu Iſidis templũ omnino deletum. Huiuſq; deæ ſtatuam in profluentem tyberim deiectam. præterea omnes eius ſacerdotes cruci affixos propterea quod horum ſuaſu Paulina honeſtiſsima, caſtiſsima q; fœmina, pretextu ſimulationeq; dei Anubis, à quodam Adoleſcente, qui ipſã perdite amabat, uiolata eſt. In huius templo multa fœdæ turpiterq́; committi ſolita Ouidius teſtis eſt. Multa Romæ habuit templa, duo tamen præcipua, hoc de quo nunc eſt ſermo, atq; illud quod iuxta thermas caracallæ erat, In extremo uiæ nouæ. Forum uero ſuarium ubi ſues uendi ſolerent, quo loco D. Nicolai eſt templum cognomento in percilibus, ex hac parte ad quirinalis fuit radices. Varro tradit Emporia habuiſſe Romanos ubi certas res uenditari ſolerẽt, ab ijsq; nomina ſumpſiſſe. Vt ſuariũ in quo ſues Boarium in quo boues, olitorium in quo olera, piſcarium in quo piſces uenderentur. Inter uiam latã, atq; Mineruam arcus ſimplex nullo ornamento illuſtratus conſpicitur. Camillo erectum putant, quoniã adhuc camilli arcum nominãt. Sed quoniam ut Plinius aſſerit, triumphales ſua ætate poni cœpti ſunt, putãt hunc arcum illi ſimilem fuiſſe, quem ſtertinius in circo maximo, atq; in foro boario ſtatuis quibuſdam

inauratis ſuper impoſitis, extruxit. Mineruæ templi ueſtigia adhuc in cænobio fratrum ſancti Dominici extant. Hoc templum tametſi in aliud, nempe in D. Mariæ fanum conuerſum ſit, nomen tamen Vetus retinuit, icċirco ſanctam Mariam Mineruæ appellant. Ingens quidem non erat ut ex muro, qui adhuc in ipſorum fratrum hortis durat, comprehenditur, eo cænobij ſordes congerebant priusquam Clemens VII. cellas ibi adiunxiſſet. Hoc templum Cn. Pompeius cõſtruxit. Cui poſtea omnia ſua ornamenta, quæ bellis gerendis, maximisq; rebus obeundis compararat, dicauit, ut ijs titulis, atq; inſignibus triumphalibus patriam potiusquam ſe ipſum ut ait plinius, ornaret. In ijs numerus erat quot hominũ millia ſupaſſet, cõcidiſſet, fugaſſet, Romanoq; impio ſubiectos reddidiſſet, quot naues merſiſſet, aut captas duxiſſet. Quot oppida, atq; urbes Imperio Romano adiunxiſſet, terris à Meotide ad urbium mare ſubactis. Triumphi memorante Plinio præfatio iu hanc erat ſententiam. Cum oram Maritimam à prædonibus liberaſſet, & Imperium maris populo Romano reſtituiſſet, ex Aſia, Ponto, Armenia, Paphlagonia, Cappadoccia, Cilicia, Syria, Scythis, Iudeis, Albanis, Iberia, Inſula Creta, Baſternis, & ſuper hæc de Regibus Mithridate, atq; Tigrane triumphauit.

De Pantheo, ſiue de Sancta Maria Rotunda. Cap. XVIII.

IN campi Martij principio, uel ut ſtrabo, ſentit, in alio campo, Martio proximo Pãtheon, atq; Agrippæ thermæ fuere. Pantheũ hodie fere integrum cum porticu uidemus tametſi ueteribus ſuis ornamentis, ſtatuisq; careat. A figura rotũda D. Maria Rotũda hodie dicitur. Agrippa ſcribente Plinio, inſcriptioneq; indicante Ioui Vltori poſuit. Pantheumq; appellauit, nam poſt Iouem dijs etiam omnibus dicauit, ut ex uocabulo intelligitur. Alij ita uocatum putant q̃d rotundum eſſet, cæloq; perſimile. In huius ueſtibulo Auguſti, atq; Agrippæ effigies erant. Intus uero innumerabiles deorum imagines effictæ, quæ cællas ad hoc factas occupabant. In primis uero Mineruæ, ex ebore opus phidiæ nobiliſsimi artificis. Veneris, é cuius aure celeberrima cleopatræ Vnio pendebat. Macrobius ſcribit, Cleopatra, atq; Aegipto ſuperatis unionem maximum Romam allatum, quem ex aure pẽdentem Cleopatra geſtare ſolita eſſet, alterum.n. liquefactum aceto abſorbuit in cõuiuio, quod M. Antonio parauerat. Illum quidem dimidiatum diſſectũ tanquam ſingulare, atq; unicũ naturæ opus, atq; in duas diuiſum partes auribus Veneris in Pantheo appenſum ferũt. CCL. millibus coronatis aureis æſtimatũ accepimus. Herculis ſtatua ſed loco imo. i. humi poſita erat. Cui ſingulis annis hominem carthaginenſes mactabant. Aeneas adhuc fores habet hoc templum easdem aquæ antiquitus fuerant. In medio foramen habet ad lumen diei accipiẽdum. Quoniam uero Maximus ille circuitus eſt à ſummo ad imum, ne ponde=

re preſſum concideret; quædã quaſi cauernæ in opere conſtruendo relictæ ſunt. Varijs marmoribus ſtratum eſt pauimentum. foramina multa ad aquam pluuiam excipiendam habentur. Eius templi altitudo CXLIIII. pedes, totidemq; latitudo continet. Multis in id gradibus deſcenditur, cum olim ſeptem aſcẽderetur. Ruinæ ingentes ædificiorum, quæ hic ſunt, cauſam eſſe putandum, quibus terra ſublata eſt. Huius templi. Porticus ab Agrippa etiam factus XVI. columnis maximis ſuſtinebatur. Nunc XIII. tantum ſunt, duas ignis cõſumpſit una autem deeſt, huius porticus trabes ænei ſunt, atq; inaurati officinis, tabernisq; uiliſsimis hæ columnæ olim occupabãtur. Adeo ut uix perſpici poſſent. Eugenius pont. IIII. amouit, Columnasq; liberauit uia etiam patefacta, atq; ampliata. Hodie quibuſdam domunculis magna rudorũ ac terræ congeriæ amotis ſolum quaſi inſula relictũ eſt. Tectum templi plumbeis laminis tegitur, cum, ut aiunt ex argenteis antiquitus tegeretur. Sed eas Conſtantinus III. cum omnibus antiquis ornamentis Romam ueniens ſubmouit, ut Bizantium illis ornaret. Ea tamen omnia cum ille in Sicilia Siracuſis in reditu morte eſſet interceptus, à Barbaris, qui eo cũ magna claſſe appulerunt direpta, in Aegyptum tranſuecta ſunt. Accepimus hunc Conſtantinum ſeptem diebus, quibus Romæ commoratus eſt, maius detrimentum attuliſſe, quam Barbaros CCL. annis, nihil .n. omiſit, quod non abſtuliſſet, in templi frontiſpicio titulus indicat eius Agrippæ autorem fuiſſe. Sic.n.

habetur. M. AGRIPPA L. F. COS. TERTIVM FECIT. *Inferius notis minutioribus ſeptimij ſeueri, atq;* M. *Aurelij, à quibus inſtauratum eſt, mentio habetur, tametſi Spartianus ſcribit ab Adriano prius refectum*. Huiusmodi *eſt titulus.*

IMP. CAESAR. L. SEPTIMIVS SEVERVS PIVS PERTINAX. ARABICVS. ADIABENICVS PARTHICVS MAXIMVS PONTIF. MAX. TRIB. POT. XI. COS. III. P. P. PROCOS. ET IMP. CAES. M. AVRELIVS ANTONINVS PIVS FELIX AVG. TRIB. POTEST. V. COS. PROCOS. PANTHEVM VETVSTATE CORRVPTVM CVM OMNI CVLTV RESTITVERVNT.

Bonifacius. IIII. Pont. *ab* Imperatore Phoca *impetrauit ut id templum* D. *Mariæ* V*irgini ſanctisq; omnibus dicaret.* In Panthei *circo duo* Leones *pari forma è lapide uero medio inter rubeum nigrumq; colorem ſuper baſibus uiſuntur.* Duo *tandem ex* Alabaſtro Vaſa, *quæ, ut quidam cenſent, in* Agrippæ *thermis huic loco proximis fuere.*

De thermis Agrippæ, de templo boni euentus De thermis Neronis. Alexandri, atq; Adriani. Cap. XIX.

INter Magnifica, *multaq; ædificia* Aggrippæ, *thermas etiam numerare poſſumus, ab eius nomine* Agrippinas *dictas*. Harum *adhuc nonnulla ſunt*

ueſtigia poſt Pantheum, ea parte quæ capitolium ſpe ctat, Plinio uero aſſerente pulcherrimæ fuere. Inter cætera earum ornamenta pauimenta uitrea habuere. Poſteriori ex parte Panthei quodam thermarum latere Boni euentus fuit tẽplũ. Cuius ad hanc uſq; ætatẽ ueſtigia extant, atq; eo quidẽ loco, unde ſuperioribus tẽporibus ab area D. Euſtachij ad Mineruæ circum ducta eſt. Ad hoc templũ palatium nobiliſſimũ à M. Peruſio fiſci procuratore extructum eſt. Veteres bo num euentum ſumma ueneratione colebant, ut eo ad iuuante res proſpere caderent. Eius autem ſimulacrũ Inopis forma fictum erat, ſiniſtra ſpicam, dextra pa teram tenens. In capitolio fuiſſe boni Euẽtus, bonæq; fortunæ imagines Plinius eſt autor. Poſt D. Euſta- chij templum, quod prope pantheon eſt Neronis fue re thermæ. Hodie quoq; earũ fornices durant. Mar tialiſq; teſtimonio pulcherrimos fuiſſe putandum eſt. Iuxta hos, ut tradit Lampridius Alexander ſeuerus ſuas thermas ædificauit, aquamq; de ſuo nomine Ale- xandrinam poſtea appellatã induxit, domibuſq;, quas emerat, deiectis, Syluam fecit. Is ſyluam ſuam ther- mis publicis donauit, ad lumen uero accẽdendũ oleũ tradidit, cum ante auroram aperiri, minime ante ſo lis uero occaſum claudi ſolerent. quidam putant Ale xandri thermas ibi fuiſſe, ubi Gallorum eſt hoſpitiũ, Medicorumq; palatium. Poſt Neronis thermas in qui busdam domibus, quæ ad ſeptentriones ſunt, pauimẽ- ta nonnulla peruetera thermarum, tubiq; plumbei, puteusq; aquæ admodũ perſpicuæ, qui exſiccari, ex-

hauririq; nequaquam poterat, ſpectantur. Qua re nonnulli adducti ſunt, ut crederent eam eſſe aquam, quam Lampridius narrat ex Alexandri thermis fluxiſſe. Non procul à Pantheo in D. Macuti area obeliſcus exiguus uetus ſtare uidetur, tametſi quidam apicem potius uerticemq; alicuius obeliſci ingentis ſed diruti, fuiſſe, quam paruum integrumq; putent.

De circo quem Agonem uocamus ac de Neptuni templo. Cap.XX.

INter hæc loca deſcripta, Tyberimq; pulcherrimus campus eſt. Agonem nominant, uulgarius uero Nagonam. A ludis agonalibus ſic dixere, quos à Numa põpilio inſtitutos accepimus, et quinto idus Ianuarij ſolitos celebrari Iano. Quoniam uero Agonis nomine uaria ſpectacula ludosq; intelligunt, putãdum eſt uaria ludorũ genera hic ſpectata. Superiori ætate etiam Alexandri circum hunc locum dictũ narrãt, uel quod huius thermis proximus eſſet, uel quod ab eo fuiſſet inſtauratus. Hic ultimo dierũ, quos Carneualem uulgo appellamus ueterum triumphorum ſimulacra repreſentantur totius ciuitatis ingenti cõcurſu. Mercurijq; diebus huc ad mercatũ conueniũt. Pleriq; ualde ſunt decepti flaminium fuiſſe circũ exiſtimantes. De quo mox dicemus. Minus uero ij falſi ſunt, qui Equiriam hunc locum dictum putarunt De qua etiam ſtatim exponemus. Iuxta D. celſi templum ingentem Gratiani, Valentiniani, ac Theodoſij ar=

cum fuiſſe,triumphalem marmore ibi inuento addu ćti,dixere. Id *autem eſt huiuſmodi.*

IMPPP.CAESSS.DDD.NNN. GRATIANVS. VALENTINIANVS, ET THEODOSIVS PII FELICES ET SEMPER AVGGG. ARCVM AD CONCLVDENDVM OPVS OMNE PORTICVVM MAXIMARVM AETERNI NOMINIS SVI PECVNIA PROPRIA FIERI ORNARIQVE IVSSERVNT.

V*bi nunc templum eſt* D.Bla*ſij ad tyberim* Neptuni *uolunt fuiſſe fanum.*V*bi eorum,qui naufragium feciſſent,tabellæ ſuſpendi ſolebant,quæ periculum,fortunamq; eorum declararent .* Hoc *loco marmor repertum eſt,in quo huius dei mentio erat tum* Adria*ni inſtaurationis.*

De *ara* Pluto*nis,de* Terẽto,*de caprea palude, deq; alijs cãpi* Marti*j locis.* Cap.XXI.

IN *campi* Marti*j parte extrema ad tyberim uerſus urbem* Aram *ſubterraneam* Plut*onis fuiſſe memorãt:quo multis gradibus deſcẽdebatur* XX.*n. ſub terram pedibus poſitam dicũt.* Ad *alia reliquorũ deorum templa gradibus aſcendebatur,in* Plut*onis tamen atq; conſi deſcendebatur .* Icc*irco autem id obſeruabatur quod inferorum deus eſſet.*Et *quoniã cõſilia arcana,atque occulta imprimis oporteret eſſe idem in conſi fano ſeruabatur.*Loc*um hunc, qui in campo martio fuit,*Ter*entum appellauere,uel quod*

aram ſub terram poſuiſſent, uel quod ibi fluuius ripam fluens tereret, hoc. n. uerbo Rodere ſignificabant. Iuxta hanc ipſam Plutonis aram quotiescunque ciuitas luſtraretur, naſcentium, ſimul atq; mortuorũ nomina adnotari ſolita narrant. Ferunt præterea trigeſimo quoq; anno populi recenſendi fuiſſe morẽ exactisq; cerimonijs iterum aram claudi ſicut antea ſolitam. Valerius Maximus tradit ualeſium quendã ſabinum ruſticum, perdiuitem, cum tres liberos incolumes Peſtilentia cõſeruatos habuiſſet, hic XX. pedum altitudine terram cũ defodiſſet, plutonis, proſerpinæq; aram reperiſſe, quibus tres dies, ac totidem noctes continenter ſacrificarit nigram hoſtiam. Eo autem bello, quod Romani aduerſus ſabinos geſſere hoc loco hanc aram poſuere. Ita uero occultum cuſtodiebant, ne id præter eos quisquam alius intelligeret. In campo Martio autore Liuio capreæ fuit palus. Ad quam Romulus Nonis Iulijs cum ad exercitũ recenſendum concionem haberet. Subito coorta tempeſtas cum magno fragore, tonitribusq;, tam denſo Regem operuit nimbo, ut conſpectum eius concioni abſtulerit, nec deinde in terris Romulus ipſe fuerit. Sedato tandem pauore poſtquam ex tam turbido die ſerena, & tranquilla lux redijt, ubi uacuam ſedem regiam ples Romana uidit, ſolicitam de Rege optimo amiſſo fuiſſe, quod patrum manibus diſcerptum putaret, donec Iulius proculus Romulũ ſibi ſe obuiũ in ualle quirinali dediſſe cælo delapsũ affirmauit, orationeq; ſua mœrorem omnium fide immor

talitatis leuiuit. Plutarchus aſſerit locum fuiſſe ca=preã paludem, in quo tyberis ſtagnaret, et propterea tutiſsimum. Quod eo niſi ex uno latere, additus eßet. In eodem campo Martio ludi fiebant, quos, quoniam in equis celebrarent equiria dixere. Vt uero Caßio=dorus memorat, per Equiriam qui locus ibi erat ubi nunc eſt fanum D. Mariæ in Equiria cognomen to durante, ſex currus ab Auguſti Mauſoleo, diſce=dentes, uſq; ad Flaminium circum properabant, quã=uis difficile ſit ob multitudinẽ ædificiorum plane de=clarare quam uiam currus agitati ſecuti eſſent. D. Mariæ in Equiria templum Anaſtaſius Pont. condi=dit, in eo excauando quædam Anates æneæ, quæ pau cis abhinc annis ſeruabantur adhuc, repertæ ſunt. Nõ nullæ columnæ in quodam hortulo iſtius loci ſtare ui demus, ex quibus intelligere poſſumus hic aut tẽplũ quodpiã, aut porticum extitiſſe. Equiriæ feſta Mar ti exeunte februario, præterea etiam Mario men=ſe fiebant, ſi uero fluminis inundationibus hic cele=brari non liceret, In montem cælium, cãpumq; mar=tialem transferebant. In campo Martio fuit uia re=cta. Scribit Capitolinus Gordianum iuniorem con=ſtituiſſe in campo Martio ſub colle porticum facere pedum mille, hortos, ambulationes amœniſsimas lau ris, myrtis ac Buxis ornatam. In hoc ipſo campo uolunt ab Aemilio Regilio dijs laribus templũ ædifi=catum, cum in Antiochiæ bello antea uouiſſet. In campo item Martio ſyllam ſepultum accepimus. Iulia. C. Cæſaris Neptis ſepulcrum in eodem ha=

buit. Hircius item, & Panſa, druſusque Claudij Imperatoris pater.

De templo Bellonæ, de Columna Bellicæ, de tẽplo Apollinis, Martis, Iunonis. Cap. XXII.

Poſtquam de campo Martio eſt expoſitum, ac de plana ciuitate, quæ uerſus Quirinalem eſt, de alijs, quæ intra urbem erant, præcipue de ijs, quæ ad flumen ſunt, dicamus. Initium uero ab ea parte facientes, quæ iuxta forum olitorium eſt, ad eum usq; locum de quo in tertio libro expoſuimus, addamus prope olitorium Bellonæ templum fuiſſe, quam Martis ſororem, aurigamq; perhibent, proprio huic ſanguine quem e uena brachij mittebant Sacerdotes ſacrificabant, ante portam carmentalem hoc templũ ponunt, non. n. inde aberat. In hoc templo ſenatus cogi ſenatusq; conſulta fieri ſolebant. Huius autorem fuiſſe Appium cecum, qui ſuaſerat pacem cum pyrrho negligendam, Ouidius teſtis eſt, ante templũ marmoream ſtetiſſe ferunt columnam paruam bellicam appellatam. Quod cum populus Romanus alicui nationi bellum indiceret, ex hac columna haſtam dirigebant ad eam regionem, cui bellum indiceretur, nã cum longiſsime Imperij fines eſſent ampliati, minus commodum uidebatur hac cerimonia in hoſtium terra, ut antea ſolebãt, uti. A Bellonæ templo non admodum procul Apollinis fanum aberat, ex quo, ut etiam ſecundo libro eſt dictum, uirgines diſceſſerunt cum

omni

omni illa pompa, quam per Vicum iugarium, ac Tuſcum ad Iunonis Reginæ templum in Auentinum duxere. In hoc tẽplo ſæpiſsime ſenatus habebatur. Ibique uolunt fuiſſe, ubi nunc eſt fanum D. Mariæ cognomento ſub capitolio, iccirco, quod inter olitoriũ forum, ac circum Flaminium, quo loco Appianus cõſtituit, eſſet. Ab huius templi ſiniſtra ſpacio modico tres columnæ marmoreæ altiſsimæ ſtare uidẽtur, ibi Martis templum fuiſſe putatur, quod tanto ſtudio Ouidius extollit ob columnarum nobilitatem, ac pulchritudinem. Iuno item hic templum dicitur habuiſſe. Id autem fuiſſe putant, quod hodie eſt ſancti Angeli in piſcario foro. Porticum habet, quã Iunoni erectam uolunt, quamuis Mercurio nonnulli poſitam putent. igni conſumptam, ſeptimius Seuerus. ac. M. Aurelius reſtituere, ut ex hoc titulo apparet.

IMP. CAESAR L. SEPTIMIVS SEVERVS PIVS PERTINAX AVG. ARABIC. ADIABENIC. PARTHIC. MAXIMVS TRIB. POTESTAT. XI. IMP. XI. COS. III. P. P. ET. IMP. CAES. M. AVRELIVS ANTONINVS PIVS FOELIX AVG. POT. MAX. TRIB. POT. VI. COS. PROCOS. INCENDIO CONSVMPTAM RESTITVERVNT. Sed ad circum flaminium tranſeamus.

De circo flaminio, de templo Vulcani. Neptuni Herculis cuſtodis, Herculiſq́; ac Muſarũ. Cũ reliquis, quæ in eo circo fuere. Cap. XIII.

FLaminius circus ex Sex. Pōpeij ſententia à Flaminio conſule dictus eſt, qui prælio ad traſimenum cum Annibale cōmiſſo cecidit, uel ut ſcribit Plutarchus à quodā Flaminio antiquo qui moriens agrū quendam populo Romano, ex cuius prouentu equeſtres ludi fierent, reliquit. Vel ut ait Varro quoniā in campo Flaminio conditus eſſet. Hic etiam taurorū ludis equis currebant. Proximus ijs locis hic circus fuit, de quibus modo dicebamus, illisq́;, ubi etiam hodie nonnulla extant ueſtigia, antiqua inter citrangularum, ut nunc appellant, turrim, atq; uiam, quā uulgo officinas obſcuras uocāt, hæcq́; loci iſtius latitudo putabatur, eius uero lōgitudo à D. Saluatoris in palco templo uſq; ad Lodouici Mathei ædes. Circi iſtius os fere iuxta D. Luciæ templum erat, in eius autem medio D. Catherinæ eſt fanum, quo loco noſtra ætate funes fiebant, aliquando Roſæ monaſterium dixere. Inter ceteros ludos, Apollinares quoq; fiebant. Quorum pompam narrante Liuio, dum celebrarēt, Tyberis inundatione ingenti, extra collinam portā, ut in Veneris Erycinæ templo ederentur, delatam accepimus. In eodem circo, uel loco huic proximo, ubi Apollinis templum fuit, prata prius Flaminia fuere, huc ſæpenumero Senatus conueniebat ad tractandū decernendumq́; de publicis rebus. Multæ hic fuere ſtatuæ, ac templa. Quæ Maxima circo ornamenta afferebant, ut uulcani fanum, ubi accepimus canes uice hominum templum cuſtodire, nec latrare cuiquam præter ſacrilegos ſolitos. Neptuni præterea,

quod ex hac inſcriptione intelligitur.
ABASCANTO AVG.LIB. AEDITVO AEDIS NEPTVNI QVAE EST IN CIRCO FLAMINIO FLAVIVS ASCANIVS ET PALLANS CAES.N.SER.ADIVTOR A RATIONIBVS PATRI PIISSIMO FEC.
Multa ſcopæ opera fuiſſe tradit Plinius,ut Neptunū Thetidem,Achillem, Nereidam delphinis impoſitas, Balenas,Tritones cum innumerabili ſimilium belluarum cætu.Neptuni præterea ara fuit quam aliquando ualde ſudaſſe idem eſt autor.P.Victor Ingẽs Herculi templum ponit,cuſtodem circi Flaminij dictum ait,quare multi ibi olim fuiſſe putant,ubi nunc eſt D. Luciæ fanum,nempe ad tabernas obſcuras,nã in huius fere loci principio fuiſſe credunt.Herculis cognomento Muſarum ſimiliter fuit templum,quod Herculi ipſi ac Muſis communiter poſuit Fuluius nobilior,cum cogitaret Muſarum tranquillitatem Herculis uirtutem,Herculis uero geſta Muſarum uim requirere.Vt immortalitati cõmendentur.Is ex Ambracia ix.Muſarum ſtatuas uexit.Atq; in hoc ipſo tẽplo dicauit.Vt uero Suetonius ſcribit Martius Philippus Auguſti priuigni precibus motus Herculi Muſisq; commune templũ ædificauit,uel, ut nonnullorũ eſt opinio in meliorem formam,quam id, quod Fuluius poſuerat,redegit.In hoc circo Vitruuius meminit Caſtoris fuiſſe fanum.Iuppiter præterea ſtator aliud habuit ornatiſſimũ.Martialis innuit in hoc circo pocula fieri ſolita,Plinius uero in Bruti Gallæci tẽ

plo ꝑpe Flaminiũ circũ Martis fuiſſe coloſſũ tradit.

De Theatro M.Stauri.Curionis,Cn.Pompeij ac Balbi. Cap.XXIIII.

QVo loco cãpus,ut hodie uocant,Floræ eſt,pulcherrimum Pompeij fuit theatrũ. Cuius etiã nunc ueſtigia ſunt,preſertim in Vrſinorum ſtabulo. Quoniam uero hoc primum Romæ fuit,horum quidem,quæ lapidibus,facta eſſent,nonnihil de eo dicendum.Mos fuit ut diebus feſtis, Ruſtici, in pagos,ac compitas conuenientes,diem uarijs cum ſacrificijs tũ ludis celebrarent,quam conſuetudinem primi autores Athenienſes in urbem recæpere. Eumq; locum; ubi hæc ſacra ludoſq; facerent, theatrum appellauere.Ea autem uox ſpectandi locum denotat.Eſt autem in hemicycli ſpeciem factum.In medio inter duas frõtes ſcena erat,in qua recitabãt.Orcheſtra in hoc honorificentiſsimus erat locus, ſenatoribus aſsignabatur.Romani hoc ædificij genus cum tot externis,nouisq; moribus,atq; inſtitutis Romã intulere.M.ſcaurus omnium primus Romanis theatrum Aedilis exhibuit,ligneum autem per XXX.tantum dies ſtruxit Vt in illo ludos ſcenicos ederet.Magnitudine omnia ſuperauit,LXXX.n.hominum millia cõmodiſsime capiebat.ſcenã habuit triplicem altitudine CCCLX. Columnarum in ea ciuitate,quæ ſex Symettias nõ tulerat ſine probro ciuis ampliſsimi, ima pars ſcenæ e marmore fuit,media e uitro inaudito etiam poſtea

genere luxuriæ. Summæ tabulis inauratis columnæ, imæ duodequadragenum pedum. Signa ærea inter columnas, fuerunt tria millia numero, uerum longe maius fuit quod C. curio è ligno fecit, is, qui bello ciuili in cæſarianis partibus obijt, funebri patris munere Cum opibus ſuperare non poſſet ſcaurum neque apparatu. ingenio illi utendum fuit. Itaq; theatra duo fecit ampliſsima è ligno uicina, cardinum ſingulorũ uerſatili ſuſpenſa libramento, in quibus utriſq; antemeridiano ludorũ ſpectaculo ædito inter ſe auerſis, ne inuicem obſtreperent ſcenæ, & repente circumactis ut contra ſtarent, poſtremo iam die deſcendentibus tabulis, & cornibus inter ſe coeuntibus faciebat amphitheatrum, & gladiatorum ſpectacula edebat, autoratum populum Romanum circumferens. Miratur Plinius populum terrarum uictorem, & totius domitorem orbis, qui gentes, & regna dirigeret, iura externis mitteret, in machina pẽdentem, & ad periculum ſuum plaudentem. Sed ut ad theatra redeamus, primum omnium, quæ fabrica eſſent extructa, Pompeij fuit opus, ut diutius duraret. Id uero paulo ante dicebamus. Quare eum à senatu reprehenſum Tacitus ſcribit, quod perpetuum theatrum ædificaſſet. Nihilominus ille hac ratione ingenti ſumptui occurrit, quam ſingulis annis fieri neceſſe erat nouis extruendis. XL. millium homiuum hoc theatrum capax erat, iccirco cum Nero nonnullis grauiſsimis maximiſq; ex Germania uiris Romanum populum oſtẽdere inſtituiſſet, eos ad hoc theatrum duxit cum mul

titudine hominum refertiſsimum eſſet. Hoc *theatrũ igni curruptum.* C. *Caligula inſtaurauit.* Nero *autẽ una tantum die totum inaurauit, ut magnificentius* Tirridatem Erminiæ Regem *acciperet.* Cũ *uero pæne conſumptum uetuſtate eſſet,* Theodoricus Gothorum *rex reſtituit.* In Pompeij *theatro ueneris uictricis templum fuiſſe uolunt.* In *cuius dedicatione, quæ fuit* Pompeio *iterum conſule, uiginti* Elephantes *in circo inter ſe pugnãtes commiſsi ſunt.* Noſtra *ætate cum poſt templum diue* Mariæ *cognomẽto in grotta excauaretur, marmor cum hac inſcriptione, ſcilicet.* VENERIS VICTRICIS, *repertum eſt.* Ad *idem theatrum fortunæ* Equeſtris *quoq; fuiſſe templum uolũt, nam iuxta ſaxeum theatrum locauit* Vitruuius, *quaſi hoc ſolum, cum é lapide factum eſſet, ſic appellari deberet.* Scribit Liuius Fuluium Flaccũ Equeſtri Fortunæ *nobiliſsimum templum condidiße, ut uero tegulis illud cooperiret marmoreis, ut inſigne opus perficeret, in* Calabriam *profectus dimidiũ templi* Iunonis Laciniæ *detexit, quod ſatis putauit, ad negocium ſuum abſoluendum.* Blondus *tradit cũ ſua ætate ad ſanctum* Laurentium *in* Damaſo *excauarent, ingentia effoßa marmora, in quibus unum cũ his uerbis inuentum eſt.* GENIVM THEATRI POMPEIANI. In *uita uero* Damaſi *pontificis legimus, eum iuxta* Pompeij *theatrum diui* Laurentij *templum poſuiſſe, quod ex conditore nomen accepit.* Prope *hoc theatrum ſenatus decreuit* Tyberio Cæſari Arcum *ex marmore erigendum, quod opus cum*

interpoſitum fuiſſet, à Claudio abſolutum ferunt. Liuius narrat C. Cæſarem in campo Martio Ioui Coloſſum XXX. cubitorum dicaſſe, qui cum theatro Pompeij proximus eſſet pompeianus dictus eſt. Celebriora theatra Romæ tria numero fuere, pōpeij, Marcelli, & quod cohortatione Auguſti qui ornatiſſimam urbem Romā optabat, Cornelius Balbus ædificauit. Huius nemo eſt, qui rationem ullam afferre poßit, quo loco fuiſſet, quidam tamen inter Pantheum, ac theatrum Pompeij, circumque Flaminium fuiſſe credidere.

De Curia, ac porticu Pōpeij, de porticu Octauij ac de campo floræ. Cap. XXV.

POmpeij Curia ante eius Theatrum fuit. Vt.n. Plutarchus tradit, nihil fuit aliud quam pulcherrimū palatiū, quod iuxta ipſum theatrū condiderat. In eo Cæſar à coniuratis necatus eſt, autore Suetonio. Hanc curiam atrium habuiſſe uolunt, (fuit autē poſt urſinorum palatium, unde adhuc uulgo ſutrium uocant) præterea nobilißimam porticum, huicq; centū ingentes fuiſſe columnas ordine longo diſpoſitas. In hac Antiphilus ut ait Plinius, Europam pinxit, Cadmumq;. Hæc autem omnia Pompeij monumenta Philippi Imperatoris tempore fuiſſe legimus, qui Gordiano ſucceßit, eaq; omnia igni fortuitu correpta omnino interijſſe. Inter Pompeij theatrum, atq; Circum Flaminium porticus fuit uetuſtißima, duplex, in

primiſq; ſingulari pulchritudine ab eo Cn. octauio, qui de perſeo Rege triumphauit, unde etiã ex ipſius nomine octauij porticus dicta fuit, extructa fertur. hanc ipſam porticum corynthiam quoq;, quod ex corynthio opere æreæ columnæ eſſent, Plinius appellatam ſcribit. Vnde quidam ibi fuiſſe cenſent, ubi nũc D. Nicolai cognomento in calcaria, quoniam æs χαλκὸν uocant græci, hoc tẽplum igni conſumptum Auguſtus refecit. Campum uero Floræ, ſicut etiam hodie nominant. qui hic eſt ubi hæc quondam fuere loca, à Flora nomem duxiſſe, quam Pompeius uehementer dilexit, memorant. Ad Iudeorum forũ porticus diruta eſt, hodie Ceuram uocant. Seueri fuiſſe dicunt. Sed præter uulgarem opinionem ac famam, nihil certi eſt. Sed iam flumen traijciendum, ut de ijs locis eſponamus, quæ in altera pte fuere. Principio de tyberi, poſtea de ſuis pontibus dicemus.

DE ANTIQVITATIBVS RO. LIBER QVINTVS.

De Tyberi. Cap. I.

TYberi ab albo colore aquæ Albu=la inditum eſt nomen antiquitus. Deinde à Tyberi duce tuſcorum fortiſsimo Tyberim dixere. Hũc ferunt ad huius fluminis ripas ali quando maximis latrocinijs loca ea infeſtaſſe. Alij uolunt, eos qui de Sicilia uenerunt, Tyberim appellaſſe ad ſimilitu=dinem foſſe Siracuſanæ, quam, quoniam cõtumelijs, iniurijsq; hoſtium fecere Tyberim, uocauere, quod eorum lingua incuriam contumeliamq; ſignificant. Liuius à Tyberino Albano rege nominatum putat, Rumonem aliquando agnouere, à ripis ruminandis, hoc eſt rodendis ſua aqua. Naſcitur autore Plinio in Apenino parũ ab Arno diſtans, tenui riuo princi=pio fluit, poſtea ualde augetur XLII. in eum flumini bus influentibus, in ijs Nar, atq; Anio numerantur, cæteris maiores. Tuſciam ab umbria, quam hodie du catum Spoletanum uocant dirimit. Inferius deinde eãdem Tuſciam à ſabinis diuidit ſupra urbem XIII. millibus paſſuum, Veientes. Primũ ſeparat à Cruſtu minis, poſtea à Fidenatibus. Demum cum Vaticanũ à latio diuiſit, inferiori parte Romæ labitur, & hu=

ius cornu in Tyrrhenum mare influit. Vnde ingētes uariarum mercium naues etiam prope urbis mœnia perueniunt. A ſeptētrionibus in urbem ingreditur. A meridie exit. Sæpe adeo inundationibus aggeres exceſsit, ut maxima detrimenta urbi attulerit nō modo priſcis temporibus, ſed recenti etiam memoria. Plinius id accidere ſcribit tanquam urbis portētum, ac futuri mali præſagium, non ut damnum inferat. Antiquitus uſq; ad palatinum effuſus ſtagnabat. Eius Alueum Tarquinius priſcus direxit. Hūc M. Agrippa longo poſt tempore imitatus eſt. Saxorum. n. ingentibus molibus in fluminis ripis oppoſitis, undarū impetū coercuit. Ipſum uero alueum Auguſtus purgauit, ampliauitq;, cum ruderibus, uariaq; ædificiorum materia, quæ ad ipſius ripas concidiſſent ita repletus eſſet, ut factus anguſtior fuerit. Aurelianus tandē ad utrāq; partem munitiſsimum murum ex lateritio duxit, unde alueum muniuit, hoc autem ex quibusdā ueſtigijs adhuc cognoſci pōt, prope huius fluminis ripas, tāquā ſacræ eſſent, ædificare nefas fuit. Ancus Martius omnium primus propius ripas nauale poſuit. Is ſimiliter Hoſtiam ad Tyberim condidit priusquam in mare influat; hanc cum ſaraceni euertiſſent, Leo IIII. Pont. refectā à Corſicis coli uoluit. Martinus poſtea. V. propugnaculum fecit, quod Iulius. II. urbis circuitu coarctato una cum mœnibus inſtaurauit. Leo IIII. ut primo libro eſt expoſitū iuxta portam Ripæ duas turres erexit, ut ſaraceni Tyberi prohiberentur, cum antea incurſionibus, ac con=

ſlagrationibus D. Petrum *uexare ſoliti eſſent*. Harũ *alteram alia fluminis parte adhuc ſtare uidemus, altera ad Auentini radices erat, hui us fluminis totius, tum riparum, tum aluei prefectos habuere ueteres, quibus horũ cura precipue tradita erat, id autem ex monumento, quod ad ſancti Angeli pontem effoſſum eſt, probatur*. Huiuſmodi.n.eſt.

EX AVCTORITATE IMP. CAESARIS VESPASIANI AVG. P. M. TRIB. POT. IIII. IMP. X. P. P. COS. IIII. CENSOR CAIVS CALPETANVS RANTIVS QVIRINALIS VALERIVS CESTIVS CVRATOR RIPARVM, ET ALVEI TYBERIS TERMINAVIT R. R. PROXI. CIP. P. CLXXIIII. *Idem indicatur, duabus inſcriptionibus, quas ſecundo libro recenſuimus cum de cloacis mẽtionem haberemus, quorum altera nunc ante templum* D. *Mariæ tranſpontinæ conſpicitur*.

De pontibus Tyberis, primum autem de ſublicio. Cap. II.

TYberis pontes VIII. *fuere, hodie ſex tantum numerantur, duobus cõſumptis*. Omnes *autẽ ſublicio excepto à* Totila *fuiſſe deiectos uolunt*. Primus *omnium ſublicius fuit*. Iccirco *ab eo initium ſumemus*. Ancus Martius *cum* Ianiculum *urbe complecteretur, ne in hoſtium manus aliquando ueniret, in flumine pontem fecit, ut ab una ad alteram ripam cõ*

modus eſſet acceſſus, non. n. huiuſmodi flumen eſt, ut tuto uadari poſsit. Ligneum hunc pontẽ ſine ullo clauo ferreo conſtruxit. Vt trabes ſine fulturis eximerentur. Icc irco ſublicium uocatum ferũt. Lingua. n. uolſca ſublicas trabes ualidas appellant, quamuis ex trabibus ex ilice factis compoſitum quidam putant. Hunc põtem ſingulari animi & corporis robore Horatius Cocles aduerſus Etruſcos tenuit, quouſq; à tergo Romani interrupiſſent, is uero natans, ad ripam ſummo animo peruenit. Quare Plinius tradit, quoniam tunc non ſine magna difficultate reuulſus eſt, ita ipſum accommodarunt, ut facile euelli, ac reponi poſſet, hunc lapideum poſtea fecit Aemilius lepidus, unde pontem Aemilium uel Lepidum appellauit. Cũ poſtea impetu fluminis diſiectus eſſet, Tyberius Cæſar reſtituit, mox Antoninus pius marmoreum fecit. Quare etiam nunc Marmoratum uocant, hoc tempore dirutus quidem eſt, ſed in medio flumine ueſtigia apparent non longe à ripa, ad Auentini. n. uſq; radices extendebatur. Ferunt qua tempeſtate Hercules in Italiam boues egit, ubi ſublicius fuit, feciſſe põtem, quo tunc uſus eſt, ſacrumq; appellatum. Plutarchus tamen ſcribit ante Herculis aduentum ibi pontem, fuiſſe, cum in problematis quærit, quid ſit quod Maij menſe circa plenilunium de ponte ſublicio ſimulacra in Tyberim iacientes, argæos, quæ deijciuntur appellant. Quæm morem natum fortaſſe ſcribit, q̃ antiquis temporibus barbari ea loca incolentes Græcos quos cæperant, eo pacto interficerent, Argeos. n.

ſiue Argiuos omnes græcos uocabant ueteres, Herculem uero poſtea admirati, ab hoſpitum, & exterorum cæde abſtituerunt, docti ab eodem ut ueterem morem, ac ſuperſtitionem imitantes, effigies in flumẽ abijcerent, quas ex herbis, ex iuncis, ſimilibusq; componere docuit. Supra ſublicium Heliogabali corpus in Tyberim proiectum ingenti ſaxo alligatum, ut in imo conſideret, atq; ſepultura careret, memorãt. Seneca autor eſt ad hunc pontem magnam pauperum Copiam elemoſinam petentium uerſari ſuo tempore ſolitam.

De ponte D. Mariæ Cap. III.

VRbe creſcente, cum non ſatis eſſet ſublicius ſolus, alius eſt ædificatus ſuperiori loco, ab Inſula uero non procul, palatinum quod palatino monti proximus eſſet, dixere, ſenatorum etiam pons eſt appellatus. Per hũc iter erat, ut hodie quoq;, ad portã Aureliam, qua ad Etruriæ Maritima progrediebatur. Huius pontis columnas à. M. Fuluio fundatas uolunt. Sequenti uero tempore P. ſcipionis, ac. L. Mummij cura, ac iuſſu arcum ſuperinductum. Hodie ſanctæ Mariæ, ab ipſius templo uicino, nominant, ſub hunc pontem per iactum lapidis Cloaca Maxima ſordes demittebat. Sed priusquam ad reliquos pontes accedamus, quoniam Inſulam cum ciuitate coniungunt, de ea dicendum.

De inſula Tyberis cum omnibus quæ in ea fuere, de duobus pontibus, quibus cum urbe ac tranſtyberi coniungitur. Cap. IIII.

TArquinijs eiectis, omnia eorum bona proſcripſere Romani. Et cum Marti agrũ conſecrarent, qui extra urbem eſſet, quem ideo Martium dixere, deſectam ſegetem magna ui hominum in tyberim fudere tanquam deuotam, atq; execrabilem, quare, quoniam tenui aqua amnis flueret magnis caloribus, facile in limo frumenti acerui hæſere. Accidit autẽ ut paulatim inſula alijs, quæ temere flumen ferrebat, facta ſit. Poſtea credunt additas moles, manuq́; adiutam ut tam eminens area, firmaq; templis, ac porticibus ut etiam hac ætate, ſuſtinendis eſſet. Iouis Lycaonij olim uocata eſt, ab huius dei templo, quod hic fuiſſe, Aeſculapijq; templo proximum, credunt, ibiq; præcipue fuiſſe, ubi D. Ioannis baptiſtæ fanum eſt. In hac.n. inſula tria fuere templa illuſtria, Iouis, Aeſculapij, ac Fauni. Verũ ob Aeſculapij ſimulacrũ, quod ſerpentis figura fuit, atq́; ab Epidauro ſybillinorũ librorum monitu traductum eſt, Aeſculapio omnẽ inſulam conſecrarunt, In nauis uero memoriã, qua ſerpens inuectus eſt, ex Marmore Taſio nauis facta eſt, ex una parte ſerpentis, habens ſimulacrum. Quartã milliarij partem inſula longitudine continet. Paſſus quinquaginta latitudine, triremis formam habet. In cuius prora marmorea nauis, de qua mos dicebamus, conſpicitur. Aeſculapij quidem tẽplum, quod in hac

fuit inſula, ibi conditum eſt, ubi D. Bartholamei templum uidemus, aliqui in huius templi quod Gelaſius. II. condidit, aut inſtaurauit, hortis poſuere. Quoniã uero huic deo medicinã antiquitas tribuit, prope hoſpitale infirmis curandis conſtituere, imo ægrotantes cum ſumma religione; ac fide in inſulam tãquam ſacram ad illum deum, qui ſalutis eſſet autor, ferebant. Accepimus pleroſq; huc ſeruos male affectos à dominis ferri iuſſos, quorum gubernandorum cum faſtidium diutius ſuſtinere nõ potuiſſent, atq; ideo cũ ab ijs ſe ſubduxiſſent, à Claudio Imperatore libertatem recepiſſe. Ad Aeſculapij templum, ædes fuit Iouis, quam ſuperius demonſtrauimus à L. Furio Purpurione conſule condita atque à C. Seruilio dicata. In inſule prora Faunus habuit templum, cuius modica ſunt ueſtigia, id flumine Corrodente paulatim interijt. Liuius Cn. domitium, ac C. ſcribonium Aediles ex mulctatitio argento faciundum locaſſe. In hac inſula Suetonius ſcribit C. Cæſaris fuiſſe ſtatuã, eamq; quodam die ſereno ab occidente ad orientẽ ſeſe conuertiſſe. Duobus pontibus & cum urbe, & cum Ianiculo coniungitur. Is, qui attingit, quatuor, capitum pons dicitur, à quatuor capitibus aut ſimulacris quadrifrontibus, quæ pontem à ſiniſtra aſcendentibus ſeſe offerunt. Hæc autem ex marmore ſunt, Ianiq; putantur effigies fuiſſe. Fabricium ueteres dixere, quod eius conſtruendi Fabricius prefectus eſſet quod ex inſcriptione conſtat, quæ in ipſius pontis arcu adhuc legitur. L. FABRICIVS. C. F. CVR.

DE ANTIQ. VRBIS ROMAE VIAR. FACIVNDVM CVRAVIT IDEMQVE PROBAVIT. Q. LEPIDVS M. F. LOLLIVS M. F. COSS. S.C. PROBAVERVNT. *Alter pons, qui Vrbem cum regione tranſtyberina iungit, Ceſtius eſt dictus, nunc à D. Bartholamei templo, ibi uicino, ſancti Bortholamei pōtem dicunt. A Valentiniano aliquando atq; à Valente, tū à Gratiano Imperatoribus, ut ex titulo, qui à dextra, ac ſiniſtra legitur, apparet, inſtauratū legimus. Is huiuſmodi eſt.* DOMINI NOSTRI IMPERATORES CAESARES. FL. VALENTINIANVS PIVS FOELIX, MAX. VICTOR AC TRIVMF. SEMPER AVG. PONTIF. MAXIMVS GERMANIC. MAX. ALAMANN. MAX. FRANC. MAX. GOTHIC. MAX. TRIB. POT. VII. IMP. VI. COS. II. PPP. ET. FL. VALENS PIVS FOELIX MAX. VICTOR AC TRIVMF. SEMPER AVG. PONTIF. MAX. GERMANICVS. MAX. GOTHIC. MAX. TRIB. POT. VII. IMP. VI. COS. II. P. P. P. ET. FL. GRATIANVS PIVS FOELIX MAX. VICTOR AC TRIVMF. SEMPER AVG. PONTIF. MAX. GERMANIC. MAX. ALAMANN. MAX. FRANC. MAX. GOTHIC. MAX. TRIB. POT. III. IMP. II. COS. PRIMVM P. P. P. PONTEM FOELICIS NOMINIS GRATIANI IN VSVM SENATVS, AC POPVLI ROM. CONSTITVI DEDICARIQVE IVSSERVNT.

De ponte

De ponte ſixto de triumphali, de ponte caſtelli ac de ponte molli. Cap. V.

QVi ſequitur pons poſt inſulam, quiq; extremus in urbis ueteri circuitum aſcitus eſt, à Ianiculo Ianiculēſis appellatus eſt. Quod proximus eſſet. Aurelium etiam nominauere uel à uia, uel à porta Aurelia. Qua ad pontem ibatur. Marmoreum uolunt ab Antonino pio factum, cumq; ciuilibus bellis diſiectus eſſet, diu pons ruptus dictus eſt. Hodie pontem Sixtum à ſixto IIII. Pont. à quo poſt tot ſecula in eum cultum, quem uidemus reuocatus eſt. Priusquam ad pontem caſtelli perueniamus è regione hoſpitalis ſancti ſpiritus uetuſtiſsimi pontis ueſtigia reperiuntur, quem, ut etiam primo libro meminimus, triumphalē nominauere, qnod per eum Imperatores triumphantes tranſirent. Vaticanus item eſt dictus, quod per illum in uaticanum collem iter eſſet. Si Iulius II. Pont. diutius uixiſſet, proculdubio inſtauraſſet ut cū uia ſua Iulia, ut ſæpe dicere ſolebat, coniungeret. Ferunt eo nobiles tantum, ac claro loco natos uſos, ruſticorum aut generi nequaquam id licuiſſe. Pontē uero, quem hodie ſancti Angeli uulgo uocant, ab arce ſancti Angeli cum qua coniunctus eſt, olim Aeliū appellauere, ab Aelio Adriano conditore, quod fortaſſe ideo ſtruxit, ut per illum ſuperbiſsimum eius ſepulcrum in altera fluminis ripa poſitum commode adiri poſſet. M. CCCCL. cum Iubileum celebraretur, ea fuit multitudo ex ſudario reuertentium, ut cum in

mulam incidiſſet, neq;, undiq; turba premente aut retro pedem referre, aut ulterius progredi poſſet, innumeri perierint. partim Equorum *pedibus calcati atq; oppreſſi, partim quoniam è ponte in flumen cadentes merſi ſunt, itaq; eorum cauſa binæ illæ cellulæ, quæ in primo pontis aſcenſu uidemus, factæ ſunt.* Hunc Nicolaus V. *Pont. domunculis quibusdam ſubmotis ampliorem reddidit.* Hunc *imitatus* Alexander VI. *anguſtiſſima quadam porta ſublata, quæ in extrema pontis parte eſſet, iuxta arcem longe latiorem fecit, portam longius tranſtulit, maioremq; prio ri fieri curauit.* Vltimus *pons, qui ſupra urbem duobus fere millibus paſſuum ad uiã* Flaminiam *eſt, ueteribus* Miluius *fuit.* Hodie *corrupte* Mollem *nuncupant.* Ab *eo* M. *ſcauro conditum uolunt, qui temporibus* Syllæ *fuit. ſæpe diſiectus eſt.* Et *ſæpe antiquis fundamentis non mutatis, refectus eſt.* In *hoc ponte* Allobroges *cum literis, quas ad* Catilinam *ferebant,* Capti *ſunt.* Quare *coniuratio palam detecta eſt.* Ad *eundem pontem* Conſtantinus Maxentium *hoſtẽ tyrannũq; ſupauit, unde eius magica, qua ſupior euade reſperabat, eluſus eſt.* Sed *ad alterã ripã trãſeamus.*

De *tranſtyberi, de templo* Rauennatum, *ac de ſepulcro* Numæ. Cap. VI.

TOta *illa urbis pars, quæ cum* Ianiculo *muris ab* Anco Martio *cincta eſt, tranſtyberina, quoniam tranſtyberim eſſet, appellata eſt.* Ianiculũ *præ*

terea à colle eiuſdem nominis dicta eſt. Qui hiſtoriã Martyrum ſcripſere Rauennatum, etiam urbem nominatam narrant. Cum.n. Auguſtus poſt Antonij, ac Cleopatræ uictoriam duas inſtructiſsimas Claſſes ædificaſſet, quarum alteram ad Miſſenum ad maria occidua, ac meridiana tuenda, alteram ad Rauennam haberet, ut ea orientis atq; ægypti rebus præſto eſſe poſſet, Rauennatum copijs domicilio tranſtyberinam regionem aſsignauit, unde Rauennatum ciuitas eſt appellata. Vbi Rauennatum fuit templum, ac diuerſoriæ tabernæ, Caliſtus pont. I. pulcherrimum tẽplum D. Mariæ tranſtyberim poſuit, in hoc Auguſti tempore olei fons ſcaturiens totum diem ad tyberim uſque perenne, copioſeq; defluxit. Quoniam autem ad auſtrum hæc regio expoſita eſt, infamis fuit cælo peſtilenti, atq; iccirco minus fuit frequens cultoribus nobilibus, ideo accidit quod minus antiquis rebus inſignibus abundauit. Hodie quidem prope tyberim, portamq; ſeptimianam celebris eſt. Reliqua pars arbuſta tantum, atq; hortos habet. Collem Ianiculũ uocauere ſiue quod Ianus eum incoluerit, ſiue quod in eo ſepultus fuerit. Siue quod per illum populus romanus in agrum Etruſcum trãſire cepit, nihil aũt aliud ſignificare Ianum putarũt, quã ire, aut prodire. Nec uero illud tantum Ianiculum eſt dictum, quod muris cinctum eſt, nam ad ſancti ſpiritus etiam hoſpitale, atq; ad eam uallem in qua figulorum ſunt fornaces, ubi uaticani principium eſt, extenditur. Verum de ea regione dicimus, quæ ab Anco martio muro cincta

eſt. Scribit Liuius ſub Ianiculo Numam Pompilium ſepultum. Ac poſt. DXXX. ann. in agro L. Petilij ſcribæ ſub Ianiculo ipſo dum cultores agri altius molirentur terram, duas lapideas arcas octonos fermè pedes longas, quaternos latas inuentas eſſe eperculis plumbo deuinctis, literis latinis, grecisq; utranq; arcam inſcriptam, in altera Numam Pompilium Romanorum regem eſſe ſepultū. In altera libros Numæ pōpilij fuiſſe, eas arcas cum ex amicorum ſententia dominus aperuiſſet, quæ titulum Regis habuerat, inanē inuētam, ſine ullo ueſtigio corporis humani. Aut per tabem tot annorū omnibus cōſumptis, in altera duos faſces candelis inuolutos ſeptenos habuiſſe libros nō integros modo, ſed ſpecie recentiſsima, ſeptem latinos de Iure pontificio fuiſſe, ſeptem græcos de diſciplina ſapientiæ, quæ illius ætatis eſſe potuit, poſtea cū ſummam eorum Q. Petilius prætor legiſſet, & pleraq; animaduertiſſet diſſoluendarum religionum eſſe, libros in comitio igni à uictimarijs facto in conſpectu populi crematos fuiſſe.

De hortis, De Naumachia. C. Cæſaris de aqua Alſietina. Cap. VII.

SVetonius tradit. C. Cæſarē prope tyberim hortum habuiſſe, quo poſtea loco Tyberius forti fortunæ templum poſuit, quod in tranſtyberina regione fuiſſe uolunt non longe ab Iudeorum campo eundem Cæſarem, ferunt Naumachiā ſub urbis mœ=

nia contra D. Coſmi templum conſtituiſſe. Alij tamẽ Auguſto tribuunt Frontini autoritate adducti, qui mirari ſe ſcribit rationemq; ignorare, quamobrem Auguſtus alioqui prudentiſſimus Alſietinam aquã, quæ poſtea ab eius nomine Auguſta dicta eſt, mali ſa poris, nulliusq; proinde uſus in urbem induxiſſet. Niſi fortaſſe ideo perduxit, ut illa in Naumachia uteretur, reliquam uero irrigãdis hortis impertiret. Hæc aqua prope Claudiam uiam e lacu Alſietino deriua batur, aquæductibus autem in urbem perducebatur, qui ſuis flexibus ad XX prope millia paſſuum exten debãtur. Nam ut Frontinus ſcribit tã collium, ac ual lium obicibus, quam quod ita inflexa melior reddebatur aqua longo ac ſinuoſo circuitu atq; anfractu aquæductus minime uero recto ductu dirigebantur. In hac Naumachia ipſa de qua ſermo eſt, aquæductus pedibus tribus à terra diſtans conſpicitur, mox deficit, ac ſe occultat, atq; ad ſanctam Mariam tranſtyberim huiuſmodi aquam ducit, uſibus autem atq; pri uatis ac publicis inſeruit. Adrianus. I. pont. dicitur hanc aquam, quæ iam interierat, reuocaſſe.

De thermis ſeueri, Aureliani, de pratis Mutijs deq; cæteris antiquis locis, ac recentioribus qui uel fuere, uel hodie ſunt tranſtyberim. Cap. VIII.

TRãs Tyberim ab Imperatore Seuero thermas fuiſſe ædificatas Spãrtianus eſt autor, ab eoq; Seuerianas dictas. Aurelianus item ſuas, ut aiũt, qui=

bus per hyemem utebatur, extruxit, Putant *quidam in* Iudeorum *campo fuiſſe, ubi quædam uetuſtiſsima ædificiorum ueſtigia uidentur.* Iuxta Nauale Ripæ *prata fuere* Mutia. Tantum *autem agri id fuit, quod ad* Mutij Sceuolæ *ſingularem conſtantiam ornandam in patriæ ſalute, donarunt.* Tranſtyberim *fundus præterea fuit cui* Albion *erat nomen, à luto* Albionum *ſibi proximo, in quo bouem albã ſacrificari mos fuit.* Hic *tribunal* Aurelianum *conſtituere, ex quo ferunt uiam* Aureliam *initium duxiſſe, ea autem per portam* Pancratianam *exibat.* Hic *ad ripam* Tyberis *accepimus piſcatoribus fuiſſe morem, ut ſuos ludos celebrarent.* In *colle uero* Statium Poetam *ſepultum legimus,* Martialis *tradit quendã alium* Martialẽ *in* Ianiculi *dorſo pulcherrimos hortos in lõgum directos habuiſſe.* Numæ *in cliuo collis, qui magis tyberi imminet* D. Honofrij *templum eſt, quem* Regis *perſarum filium tradunt, in colle uero* D. Petri Montorij *fanum, fratres* D. Franciſci *locũ colunt.* Aureum *autem hunc collem ideo uocatum uolunt (nam ex monte aureo* Montorium *poſtea reddidere) quod ibi harena antea, quã ſcripta inſperguntur, eruitur.* Iuxta D. Mariæ *tranſtyberim templum eſt* D. Chriſogoni Martyris *admodum conſpicuum.* Cæciliæ *item quod* Paſqualis .II. *poſuit, pulcherrimumq́;* D. Coſmi Cænobium *à* Sixto. IIII. Pont. *erectum, hoc ſemper centum ueſtales ſingulari probitate, ac religione, ac uitæ ſeueriſsimo genere inſignes, ſed maiori ex parte honeſto loco natæ,* Co=

lunt. Ad campum item Iudeorum D. Franciſci tem plum, ac monaſterium eſt.

De Colle uaticani, de circo, de Naumachia Neronis de obeliſco uaticani. Cap. IX.

VAticano excepto ad abſoluendam prouinciam urbis Romæ deſcribendæ, nihil reliquum fore uidetur, Itaq; dicendum eſt collem campumq; uaticani, lociq; ipſius Deū, à uaticinijs, quæ ibi eius dei uirtute fierent, accepiſſe nomen. Varro tradit eum eſſe Vaticanum deum, qui primæ uocis hominibus autor eſt. Quamobrem obſeruatum eſt cum primum infantes in lucem editi ſunt, primam ſyllabam huius dei nominis uagiendo emittere. Iccirco in uertice collis uaticani dei fuiſſe templum Sextus Pompeius loco id nominis tribuit. Quod uatū monitis Romani tuſcos eieciſſent. Ea parte, quæ colitur longe extenditur collis, & fere ad pontem mollem peruenit. Vallis quæ inter collem ipſum eſt, atq; flumen, uaticanam, ſiue uaticanum campum nominauere. Locus hic, ut etiam primo libro demonſtratum eſt, à Leone IIII. Pont. muris eſt ſeptus Quare urbem Leoninam idem appellauit. Eodemmet loco, ut etiam eſt dictū, uia, atq; ager triumphalis fuit. Tacitus narrat ſeptum à Nerone factum ad equos domandos, atq; exercendos, ibique aurigæ ſpecie plebe mixtū circenſes ludos celebraſſe. Hortos uero quos hoc loco habuit ad uarie torquendos Chriſtianos tribuiſſe, ut ſuam ipſius crudelitatem

tegeret, cum iuſimulaſſet eos ignis quem ille accende-rat autores, quo quidem igne urbs concremata ſit, ſta-gnum præterea nauale inſtituiſſe tradunt, naumachiamq; appellatum. In quo nauales ludos iuxta collem, unde nunc ad portam pertuſam iter eſt, ederet. Iccirco in D. Petri uita legimus tẽplum ſibi ad Naumachiam fuiſſe poſitum. Simulq; Hoſpitale, quod Leo III. Pontifex erexit è regione ſancti Andreæ, ac petronillæ, ideoq; Naumachiæ hoſpitale appellauerunt. Vaticani obeliſcum Plinius in Neronis circo locat. Hic unus ex tot, qui fuere Romæ, ſtat. Ad ſanctum Petrum in uia triumphali erectus eſt. Memorat Plinius ea naue, qua ex Alexandria obeliſcum inuexit nihil admirabilius in mari uiſum certum eſſe, CXXM. modium lentis pro ſaburra ei fuiſſe, arboris autem illius craßitudinem quatuor ulnas hominum complectentium impleſſe. Hæc nauis demerſa eſt à Claudio principe tunc, cum in tyberis faucibus portum fundare propoſuit. Vbi latior eſt is obeliſcus IX. pedes æquat. Pilam inauratam habet faſtigium, in qua Cæſaris eſſe cineres uulgus exiſtimat. Hodie D. Petri Agugliam uocant, ob eius templum ibi uicinum. Duas habet inſcriptiones.

DIVO CAESARI DIVI IVLII F. AVGVSTO
Itẽ TI. CAES. DIVI AVG. F. AVG. SACRVM.

De templo Apollinis, ac Martis, de tẽplo diui Petri, deq; operibus antiquis, quæ in eo loco uiſuntur, quem uulgo Beluedere appellant. Cap. X.

IN uaticano, ut ait Plinius, urbe uetuſtior ilex fuit, in qua titulus æreis literis hetruſcis religione arborem iam tunc dignam fuiſſe ſignificabat. Hic Apollini templum erectum uolunt, ibiq; fuit, ubi nunc eſt D. petronillæ fanum. Sic Martis templum fuiſſe dicunt, in uia triumphali, ubi D. Mariæ febrium eſt tẽplum. Magnus Conſtantinus à fundamentis nobiliſsimam D. Petri ædem conſtruxit, aiuntq; in gratiã atq; honorem XII. apoſtolorum XII. corbes terræ humeris ſuſtuliſſe in fundamentis iaciendis. Honorius põt. I. tegulis inauratis totũ tectũ tẽpli ornauit, eas autem ex capitolio, quod Q. Catulus ut iam ante dictũ eſt, contexerat, ſumpſit. Hodie ferunt nonnullas etiã in eo templo ſpectari. Nauiculæ fluctuantis pictura ex opere muſeato facta Giotti Florentini artificis nobiliſsimi opus fuiſſe dicitur. Huius templi fores antea argẽteas in æreas Eugenius Pontifex. IIII. mutauit, in illisq; nationes ſcalpi iuſsit, quas ipſe Eccleſiæ Romanæ conciliauerat, quemadmodum Armenios, Græcos, Aethiopas, Iacobinos, atq; alios. In eodem templo pomũ pineum ex ære ſingulari craſsitudine uidemus habens æreos pauones ſatis elegantes, quod ex ornamentis ſepulcri Scipionum fuiſſe uolunt. In hoc templo ſanctiſsimum eſt ſudarium, cuſpis haſtæ, quæ Chriſto pectus aperuit, D. Andreæ Caput. Simeonis ac Iudæ corpora atq; innumerabiles prope aliæ reliquiæ. Duæ pares ſtatuæ, æreæ D. Petri, quarum alteram nonnulli uolunt Iouis capitolini fuiſſe. Canonicorum cella Sixti IIII. Pont. ſepul-

chrum æreum habet. Adeo ſuperbe, atq; artificioſe elaboratum, ut cum antiquis monumentis conferri poßit, ſed quis unquam modum inuenire poſſet, eorũ omnium, quæ in D. Petri templo ſpectantur? paucis abhinc annis in cella Galliæ Regis, quæ in D. Petri eſt cum eam formam ædificando ſequerentur, quam Iulius II. Pont. propoſuerat, excauando marmorea area inuenta eſt, quam, ut ex ijs, quæ in ea reperta ſunt, perſpicue conſtat ſepulcrum fuiſſe Mariæ Honorij Imperatoris coniugis. Cadaueris illius nihil reliquum erat dentibus. comis, tibijsq; exceptis, ex ueſte autẽ, quoniam auro intertexta eſſet, multæ auri libræ dũ in ignem eſſet poſita, exceptæ ſunt. Capſula argentea pedis, ac dimidij longitudine, palmi unius altitudine, multaq́; inſuper uaſa chriſtallina, atq́; ex materia, quam Agatham uocant ſumma arte perfecta inuenta ſunt. annuli XL. aurei præterea uarijs ornati gemmis reperti. In ijs smaragdus caput habens inciſum. Honorij putatur fuiſſe. Ac quingentorum Coronatorum aureorum æſtimatione. Accedebat bulla gemmis intertexta has literas circum continens MARIA NOSTRA FLORENTISSIMA. *Laminula item aurea cũ ijs uerbis græce ſcriptis. Michael, Gabriel, Raphael, Vriel. Inter reliquas inaures, monilia, ac ſimilia ornamenta muliebria quæ in ea capſula inerant, quidam ceu nodus smaragdorũ, uariarumq́; gemmarum fuit, atq; ex puro auro ornamentum, quod rizzam uocant. Præterea palmi prope longitudine ex uno latere has notas habens,*

DOMINO NOSTRO HONORIO. *Ex alio.* DOMINA NOSTRA MARIA. *Sorex ex Cælidonia. Conchila inſuper, ac patera ex chriſtallo. Aurea pila rotunda perſimilis luſoriæ, quæ aperiri facile poterat cum in duas partes eſſet, in nucis morem diuiſa. Aliæ gemmæ innumerabiles ferè, quæ tametſi maiori ex parte uetuſtate corruptæ eſſent, nonnullæ tamen quaſi recentes, ac nouæ ueterem nitorem ſeruabant. Simmachus.* I. *aut ut nonnulli uolunt,* Nicolaus. III. *hoc loco pontificum palatium ex ædificare cœpit, quod poſtea tam ſuperbis ſubſtructionibus auctum eſt, ſed omnes in eo ornando, atq; augendo* Nicolaus. V. *Sixtus* IIII. *atq;* Innocentius *ſuperarunt. Multum in eo quidem* Iulius II. *ac* Leo X. *laborarunt.* Iulius *niſi morte eſſet impeditus ampliſsima de eo Illuſtrando cogitarat. Hic cella eſt inſignis* Michaelis *Angeli opus cum antiquis nobilitate certans. His ædificijs molliſsimos illos, ac deliciarũ omnium plenos hortos, quos à loci amœnitate,* Beluedere *uulgo appellant, coniunxere. In ijs infinita excellentiſsima opera ex marmore facta uarijs in locis urbis reperta ſeruantur. Veluti* Nili *ſimulacrum, quod multitudo ranarum, lacertarũ, aliarumq; multorum generum animalium, quæ flumen illud fert, circumſtat hoc marmor ſuperioribus annis proper ſanctum Stephanum Caci cognomẽto repertum eſt. Tyberis effigies cum* Romulo *atq;* Remo *infãtibus, qui cum lupe mammis quaſi garire uidentur.* Apollinis *ſtatua arcum tenẽtis ac ſagittas,* Veneris *paruu-*

lum cupidinem intuentis. Cleopatra moriens ac paulatim deficiens. Laocon ille tã celebri nomine, ac eius filij ſerpentum nexibus miris modis uincti. Hoc *uero totũ opus ex ſolido marmore eſt.* Plinius *tradit eiusmodi eſſe, ut omnibus picturis, ac ſignis merito ſit anteponendum.* In Exquilijs *inuentum eſt, iuxta thermas* Titi, *ſiue in ipſius palatio, in quo* Plinius *ſcribit ſuo tempore fuiſſe.*

De ſepul cro Adriani, de hoſpitali ſancti Spiritus in Saßia. Cap. XI.

A Elius Adrianus Spartiano *ſcribente iuxta* Tyberim *ſepulcrum conſtruxit, quod* Monumentum, *ſiue molem* Adriani *appellauit, nam cum* Augusti Mauſoleum *iam plenum eſſet, ſibi alijsq; ſucceſſoribus principibus ſepulturam parare uoluit.* In eo *primus ille conditus dicitur, poſtea omnium* Antoninorum, *qui eum in* Imperij *dignitate ſecuti ſunt, cineres ſunt repoſitæ, ex multis id inſcriptionibus ſatis conſtat.* Scribit procopius *primum extrinſecum circuitum huius ædificij quadrata forma, atq; ex pario marmore extitiſſe, ſingulariq; & diligentia, & arte perfectum.* In *cuius circuitus medio narrat ædificium rotundum, altißimumq́;, atq; adeo amplum fuiſſe, ut iactus lapidis ab uno ad aliud latus peruenire nõ potuerit. Nũc ad arcis formã reduxere.* Bonifacius IX. *primus omniũ locum munire cœpit, quẽ reliqui pontifices ſubſecuti ſunt.* Alexãder *uero* VI.

foßis, propugnaculis, tormentis æneis, firmisq; præſidijs quaſi inexpugnabilem fecit. Tunc.n.cũ D. Gregorius preces, quas letanias appellamus inſtituit, & una cum ſacerdotum ac populi multitudine cum pompa ſanctum Petrum uiſebat, in huius loci faſtigio Angelus gladium cruentum in uagina condens, uiſus eſt, quod fuit argumento deum mitigatum, conciliatumq́; eſſe. Inde ſemper ſancti Angeli nomine moles illa eſt nuncupata. Aliquando caſtellum Creſcentij uocatus locus eſt, à Creſcentio, qui eum occupauit, quousq; ijs germanis fidẽs, à quibus obſidebatur, ijsdemq; cum ſe crediđiſſet, crudeliter necatus eſt. Per huius molis faſtigia circum equorum ingentes ſtatuas diſpoſitas fuiſſe uolunt, item hominum, curruum mirabili artificio factorum, eaq; omnia Gothorum bello partim integra, partim fracta, in hoſtẽ ab ijs deiecta, qui preſidio locum tenebant. Quo tempore Alexander VI. hunc locum muniuit, dum altius excauarent, quædam capita, ac fragmenta iſtarum ſtatuarũ reperta ſunt. Iuxta Tyberim in triumphali uia sãcti Spiritus in ſaßia hospitale pulcherrimũ conſpicitur, quod Innocentius III. à fundamentis poſuit, multis prouentibus additis ad infirmos, ad peregrinos, pueroq́; eos ſuſtinendos, quorum patres ignorarentur. Sixtus eoſdem prouentus auxit. In ſaßia autem ideo cognominatus eſt locus à Germaniæ populis ſaxonibus, qui locum aliquando coluerunt, totusq́; uicus ſaxonum nomine ideo eſt dictus. Huic uico longobardorum uia iuncta eſt, ſic ab illis populis eam ha=

bitantibus poſtquam Carolus Magnus eorum res in Italia paccauit, appellata.

De aqua ſabbatina, de Scipionis ſepulcro de pratis Quintijs. Cap. XII.

A Sabbatino lacu, quem hodie Anguillare lacũ appellant, in Vaticanum ſabbatina aqua influebat. Huius adhuc extra D. Pancratij portam ruinoſum quendam aquæductum conſpici uolunt, hanc ipſam aquam Adrianus. I. maximis impenſis ad ſanctum Petrum reduxit, cuius etiam nunc in circo zampillari, ut uocant, fons eſt. Inter D. Petri templum, ac ſancti Angeli arcem in media ferè uia ingens fuit ædificiũ pyramidis inſtar, aut metæ habens, quam Alexãder VI. Pontifex diſiecit, atq; omnino ſuſtulit uel ad uiã, quæ à palatio ad arcem duceret, ornandam, uel ut ab arcis conſpectu obſtaculum illud amoueret, nã poſt illud ædificium militum cohors tuto ſe continere poterat. Marmora huius à Dono. I. Pontifice ad D. Petri atrium ſternendum adhibita ſunt. Sepulchrum ſcipionis Africani nonnulli fuiſſe uolunt. Acronis uerbis adducti, is. n. tradit à Scipione carthagine ſuperata, rurſusq; illis deficientibus, Romanos oraculo monitos ut Scipioni ſepulcrum conſtituerent, quod carthaginem ſpectaret. Quare ſubdit eius cineres è pyramide, quæ in Vaticano erat, eductas, atq; in ipſum ſepulcrum, quod erexiſſent uerſus carthaginem fuiſſe poſitas. Verum ut in primo dictum eſt in uia Ap-

pia Scipionum fuit ſepulcrum. Eius metæ effigies, ſeu forma atq; una Arcis ſancti angeli in æreis foribus templi D. Petri inciſam uidemus. In Vaticano uero fuere prata Quintia, in eo quidem, quod à porta burgi, ut uulgo uocant, quæq; arcis inferiori loco in aperto campo poſita eſt, egredienti occurrit. Ab arce parum abſunt, hodieq; prata appellantur. Hunc quintij Cincinnati agrum, ut ait Plinius quatuor fuit modiorum, in eo colendo inuentum ferunt, cum dictaturæ ſceptrum à ſænatu miſſum accepit. In hoc ipſo campo, qui longe inter Tyberim, ac Vaticanum extenditur, ad quintia prata nonnulla antiqua ueſtigia uidentur, ex quibus conijcitur circum, aut hippodromum fuiſſe.

De XIIII. urbis regionibus, & cuinam earũ IX. aquæ in urbẽ inductæ inſeruirent. Cap. XIII.

QVoniam cum de aquis mentionem faceremus, quæ in urbem receptæ erant, quot, quibusue regionibus unaquæq; inſeruiret, nonnulla attigimus, nõ alienum uidetur quæ, quotq; illæ regiones eſſent planius indicare. Cõſtat in XIIII. regiones diuiſam fuiſſe urbem Romam. Id tametſi Plinij, atq; aliorum autoritate perſpicuum ſit, nihilominus inſcriptionem libuit in eandem ſententiam afferre, quæ in quodam marmore legitur, quod in capitolio uidelicet in conſeruatorum palatio ſeruatur. Id autem eſt.

IMP. CAESARI DIVI TRAIANI PARTHI-

CI FIL. DIVI NERVAE NEPOTI TRAIANO HADRIANO AVG. PONTIF. MAXIMO TRIBVNIC. POTEST. XX. IMP. II. COS. III. P. P. MAGISTRI VICORVM VRBIS REGIONVM XIIII. *Hæ igitur ut breuiter exponam fuere. Primam portam capenam ab ea porta, quæ huic proxima eſſet, Cæliolum autem, atq; Cælij particulam, uallisq́; uicinæ continebat.* Nonnihilq́; *etiam extra urbem extendebatur. Quod nulli reliquarum contigit.*

Cælimontanam ſecundam dixere, reliquum hæc Cælij montis complectebatur.

Tertiæ Iſidi ac Serapidi nomen fuit. Hæc amphitheatrum Exquiliarum *partem, ubi thermæ Titi erant, Traiani, ac Philippi, atq; una ſuburram occupabat.*

Quartam templum pacis appellauere, hanc anguſtã, ſed tamen oblongam fuiſſe accepimus, inter palatinum, atq; Exquilias *extendebatur. Seq; cum Tertia regione nonnihil confundebat. Viam. n. ſacram continebat, pacis templum, Fauſtinæ, Telluris, forũ tranſitorium, ſororium Tigillum, carinarumq́; partem.*

Quinta Exquilina *fuit, quæ reliquum huius collis, cãpumq́;* Exquilinum, *turrim inſuper hortosq́; Mecænatis, uicinum præterea collem, ac uiminalem campum amplectebatur.*

Sexta Alta *ſemita, totum autem quirinalẽ, thermas* Domitiani, *magnamq́; uallis partem, quæ erat inter hunc Collem, atq;* Hortulos, *occupabat,*

Septimam Viam latam uocauere, quæ in uia lata &

collis Hortulorum radicibus ad Agrippæ campum, atq; ad forum uſq; Traiani producebatur.
Octaua Romanum erat forum, quæ totum hoc forũ atq; una A Cæſaris, Auguſti, Traiani, totamq́; capitolij uallẽ quæ inter capitolium palatinumq́; extẽditur, forum boarium Piſcarium, uicum iugarium, ipſumq́; Capitolium, concludebat.
Nonam Flaminium circum nominabant, quæ Marcelli theatrum, Balbi, Pompeij, Pantheum, uillam publicam, magnamq́; cãpi Martij partẽ cõprehẽdebat.
Decima Palatiũ dicebatur, totũ continens Palatinũ.
Vndecima circus fuit Maximus, quæ circũ hunc, atq; omnia loca, quæ usq; ad trigeminam portam, ad ſalinas, ad forumq́; olitorium producebatur.
Duodecimam Piſcinam publicam appellabant, hæc anguſtis finibus circumſcribebatur. Nam modicum id ſpacij, quod poſt circum maximum eſt uerſus Auẽtinum includebat. Antonini etiam Caracallæ thermas complectebatur.
Tertiadecimam Auentinum eſſe uoluere, quæ totum collem complectebatur.
Quartadecima ea fuit, quam trans tyberim conſtituerunt. Hac totum illud ſpacium, Ianiculum, Vaticani partem Iouiſq; inſulam comprehendebat. De ijs Publius Victor ſingillatim, atq; uberius tractat. Nobis ſatis eſt attigiſſe, quantum ad id quod ad noſtrum inſtitutum pertinet. Sed omnes regiones, ad quas Aquæ deducerentur, repetamus.
Anio noua in primis, atq; Aqua Claudia, quæ intra

urbem una confundebantur, in XCII.*Caſtella diuiſæ ad omniũ regionũ urbis cõmodũ diſtribuebãtur.*
Iulia in XVII.*Caſtella diſtributa in urbe.*II.III.V.VI.VIII.X.*ac* XII.*regioni inſeruiebat.*
Tepula in XIIII.*Caſtella digeſta* IIII.V.VI.VIII.*regioni aquam ſuggerebat.*
Martia LI.*Caſtellis diſtincta ſuæ aquæ usũ* III.IIII.V.VI.VIII.IX.XIIII.*regioni ſubminiſtrabat.*
Anio uetus in XXXV.*Caſtella partita nouem regionibus preſto erat.*L.*ſcilicet.*III.IIII.V.VI.VII.VIII.XII.*ac demum* XIIII.
Virgo in XVIII.*Caſtella diuiſa tribus tantum regionibus uſui erat* VII.VIII.XIIII.
Appia in XX.*Caſtella diſtributa octo regionibus.i.*II.V.VIII.IX.XI.XII.XIII.*ac* XIIII.*ſeruiebat.*
Alſietina uero una toti trãstyberinæ regioni aquam ſuggerebat.

BREVISSIMA INSCRIPTIONVM ANTIQVARVM, INTERPRETATIO, QVAE TOTO OPERE CONTINENTVR.

INnanis quidem hic labor fortaſſe uideri poſſet, ſi doctorum cauſa ſuſceptus eſſet, nihilominus cum maior hominum pars harum rerum ignara putaretur, eorum rationibus conſulendũ exiſtimaui, ut hæc etiam poſſẽt intelligere. harum autem inſcriptionum ſenſum tantum declarabimus, nõ enim grammaticam docemus. Principio pagina. 7. *titulus eſt, cuius hoc eſt initium.*

COLLEGIVM AVGVR. *collegium augurũ indicat* Adriani autoritate *monuiſſe, curaſſeq; ut pomerij fines in antiquum propriumq; locum reſtituerẽtur. litera.* F. *filium denotat, ille enim* Traiani *par thici cognomento filius fuit, ac* Neruæ *nepos.* AVG. *uero* Auguſtum.

PONT. MAX. *ideſt* Pontifici Maximo.

TRIB. POT. V. *Significat. Tribunitia poteſtate Quintum. hoc eſt quinquies tribuni.*

COS. III. *Conſule tertium, ideſt ter Conſule.*

PROCOS. *uero* Proconſule. *hi omnes tituli ſunt, honoresq; Adriani. hæ omnes abbreuiationes alijs inſcriptionibus ſeruient.*

Eadem pagina habet VTIQVE EI. *Licere ait terminos pomœrij ampliare ſi è rep. ſit,*

Aemilium, atq; Rufinum fratres Maniliæ Veſtalis ſyluanum & Hireneum ſororis ipſius filij ſepulcrū illud condidiſſe, docet. Atq; in ueſtalis ipſius laudē ſenatum ſingularem fœminæ ſanctimoniam, ac uenerabilem morum diſciplinam in deos probaſſe.

In ſequenti Epitaphio.

Octauiam Honoratam Veſtalem clæliæ claudianæ ueſtali ſepulcrum erexiſſe intellige.

V.V MAX. Virgini ueſtali Maximæ ſignificat, SS. Sanctiſſimis.

Pagina. 39. SALVIS DD.

Secretarium populi romani à Flauio annio inſtitutū, poſtea igni abſumptū, ab Iugario Epifanio reparatū, atq; ad priſtinā faciem reductum intellige.

PRAEF. VRB. DN. Domino noſtro prefectus urbis; quæ magna erat dignitas.

Pagina 40. C. Auilius.

Vterq; titulus eos, qui illo cōtinentur, ſcholam, ita locum uocabant, ſua pecunia condidiſſe, atq; ornaſſe innuit. Eam autem ſcribis ac præconibus erexerunt.

AVG. L. Auguſti libertus.

CVR. Curator.

L. Lucius.

Ibidem FLAVIO.

Ex ſenatus conſulto Flauio ſtiliconi ſtatuam erectā oſtenditur, reliqua tituli tantum ſunt ſtiliconis dignitatem indicantia & tam ea quæ preclare geſſerat, quam ſanguinis claritatem oſtendentia. Is. n. primi

Theodoſij progener poſtea Honorio Imperatori filiam deſpondit.

Ibidem Pagina 41. IMP. CAES.

L. ſeptimio ſeuero pertinaci, ac M. Aurelio Antonino Imperatoribus à ſenatu populoq; romano illum arcum erectum demoſtratur, quod illi ob ſingularem uirtutem Romanum imperium uehementer auxiſſent. Quod reliquum eſt, coaceruatio eſt tantumtitulorum, qui eorum dignitatem denotant.

Pagina. 45. EXAVTORITATE.

Meßius Ruſticus aluei ac riparum Tyberis, urbiſq; Cloacarũ curator, Adriani Imperatoris Traiani filii iuſſu, Neruæq; nepotis ruderibus à ripa reiectis, quibus impediebatur, ſecundum precedentem terminationẽ reſtituit pedes cẽtũ ac quindecim cũ dimidio

Pagina. 46.

Iulium Ferocem aluei, riparum, cloacarumq; urbis curatorem autoritate Adriani Imperatoris ripã ruderibus purgatis liberaſſe, ac cum proximo cippo terminaſſe pedes tercentu octuaginta ſex cum dimidio.

R. R. ruderibus reiectis.

PED. pedes. S. ſemis ſignificat.

Pagina. 53. SENATVS.

Indicatur Tito Veſpaſiano arcũ à ſenatu, populoq; romano erectum.

In ſequenti.

Idem ſignificatur, ſed honores, dignitates, tituloſq; adiungit principis, ſcilicet quemadmodum omnino fere iudeorum nationem deleuerit, Hieroſolymã ur

bem, quam tot clariſs. fortiſsimiq; Imperatores ten-tatam reliquerint.

Pagina. 60. CLAVDIO CLAVDIANO

Honorius, atq; Arcadius fœliciſsimi, doctiſsimiq; Imperatores ſenatu petente ſtatuam in foro diui Traiani Claudiano poetæ erigi iuſſerunt, licet ad memoriã ſẽpiternã carmina ab eodẽ ſcripta ſufficere potuiſſẽt

Sequens IMP. CAESARI.

Admirandum opus illud à ſenatu; populoq; romano Traiano Neruæ filio Imperatori ad declarandum quãtæ altitudinis mõs eſſet tãtis opibus egeſtis, innuit. GER. *Germanico, reliqua sũt tituli ſupius expoſiti.*

Eadem pagina C. POBLICIO.

Declaratur ſenatusconſulto, populiq; iuſſu C. Publicio bibulo honoris, uirtutisq; cauſa locum monumento datum eſſe, quo ipſe poſteriq; eius inferrentur. AED. PL. *ædili plebis.*

Pagina 66. à. C. CESTIVS.

Ibi ſepultum fuiſſe C. Ceſtium Epulonem ſignificat. Illudq; opus centum ac triginta diebus abſolutum, eorum arbitratu qui ibi nominantur.

PR. TR. PL. *pretor tribunus plebis. Coſtij he fuere dignitates.*

Pagina. 67. NVM.

M. Lorium fortunatum Genio locum illum conſacraſſe notat, quem Herreorum Galbianorum deum putabant.

Pagina. 69. . SILVANO

L. uallium uoto porticum ſyluano dicaſſe piſone

ac Bolano Coſ.

CAL. APR. *Calendis Aprilibus.*

Pagina. 72. IMP. CAES. L. SEP.

Ab Argentarijs ac Negotiatoribus eius loci Arcum Septimio Seuero. M. Aurelio Impatori, ac eius matri Iuliæ erectum docet. Multa uerba quæ in ea inſcriptione habentur, cognomina ſunt horum principum ob nationes uictas, ex ſuperioribus autem abbreuiationes illas intelligere licet.

Pagina 72. DEO HERCVLI.

Ab ijs, qui nominantur Herculi quicquid illud fuiſſet erectum monet.

Pagina 77. IMP. CAES. FL.

Conſtantino hunc arcum poſitum à ſen. populoq́; romano, quod Tyrannum ultus eſſet, declaratur. Fuit autem arcus ad Miluium pontem.

VOTIS. X. & VOTIS XX. *ſignificat uota, quæ principes in ijs maximis periculis nuncupabant.*

Pagina. 99. SAECVLO.

Iſidi deæ neſcio quid ſacratum ſæculo fœlici ab Iſia notatur.

ſequens titulus.

Precatur deos Romanæ reip. pontifici annuere, cũq; nunc ipſorum Romano Imperio regna ceſsiſſent, arcanum eorum ſtudium ſibi negari nolunt.

Pagina. 83. CLEMENTI.

Claudia hoc ſignificatur ſepulcrum condidiſſe illi Clementi aquæ Claudiæ caſtellario, ſibi, præterea, atq; ſuis omnibus. D. M. dijs manibus.

N.noſtro fortaſſe, uel nobili, uel nepotibus.

Eadem Pagina. TI.CLAVDIVS.

Claudium Imperatorem duas aquas Romam perduxiſſe ſua impenſa, à duobus fontibus Ceruleo ſcilicet atq; Curtio XXXXV. ab urbe milliario, Anienem uero nouam LXII. Ibidem.

Monet cum fere intermiſſæ eſſent aquæ, quas, Claudius induxerat. S. Curtiam, Cæruleáq;, ab Imperatore Veſpaſiano ſua impenſa urbi reſtitutas. Ibidem. Notatur Aquas Curtiam, ac Cæruleam à Claudio, poſtea ab eius patre Veſpaſiano inductas reſtitutas cum uetuſtate dilapſæ eſſent, noua forma perducendas Titum Veſpaſianum curaſſe. Reliqua patere ex ſuperioribus puto.

Pagina. 90. P.COR. P.F.

Cornelium dolabellam Cos. ac Cn. Iunium ſilanum Flaminem Martialem ex ſenatusconſulto opus faciũdum curaſſe.

P.COR.P.F. Publius Cornelius publij filius cætera nota ſunt.

Pagina 96. GALIENO.

Marcus Aurelius uictor arcum Galieno Imperatori dicauit, Cuius inuicta uirtus ſola pietate ſuperata eſt.

Pagina. 91. IMP.CAESAR DIVI

Auguſtum aquarum riuos refeciſſe.

Secundus titulus, duo. n. uicini ſunt, notat M. Aureliũ in urbem aquam Martiam induxiſſe, quæ uarijs Caſibus erat impedita purgato fonte, ad quiſito etiam fõte nouo, mõtibusq; ut illã in urbẽ ꝑduceret excisis.

Pagina 92.

Tertius titulus demonſtrat Titum Veſpaſianū aquæ Martiæ aquæductum uetuſtate dilapſum refeciſſe, aquamq; quæ in urbe eſſe deſierat perduxiſſe.

Pagina. 94. CONSTANTINVS.

Conſtantinum, ac reliquos, quorū eſt in titulo mentio thermas & dicaſſe, & ornaſſe oſtenditur.

Pagina 96. POTENTISSIMA.

In principe nihil libertate, ac clementia maius declaratur.

Pagina 96. PETRONIVS.

Petronius perpenna thermas Conſtantini ciuilibus bellis ita perditas, ut deſperationem omnibus reparādi afferrēt, paruo ſumptu ab ſenatu deputato in priſtinam faciem ac ſplendorem reuocauit

MI. miles, reliqua notiſſima ex ſuperioribus ſunt.

Pagina 99. M. AVRELIVS.

M. Aurelius pacorus, ac Cocceius Stratocles Veneris templi Aeditui, quod fortaſſe in hortis Saluſtij erat, baſem, ac pauimentum marmoratum dicarunt. D.D. dedicarunt.

Pagina. 103. DIS. MAN.

Sepulcrum ulpij Martialis Auguſti liberti fuit à marmoribus

Eadem Pagina. CAESAR.

Soli illum obeliſcum dicatum ab Auguſto Cæſare oſtenditur poſt Aegyptum populo Romano ſubactū. DIVI. I. F. Diui Iulij filius. reliqua patent ſatis.

Pagina. 106. TI. CLAVDIVS.

Imperator Claudius aquæductum aquæ uirginis à fundamentis iam diſturbatum renouauit.

Pagina. 109. M. AGRIPPA.

M. Agrippa tertium COS: pantheum condidit.

Eadem Pagina. IMP.

Septimius ſeuerus, ac M. Aurelius Pantheum uetuſta te corruptum reſtituerunt.

Pagina. 111. IMPPP.

Gratianus, Valentinianus, ac Theodoſius Imperatores ſuis impenſis arcum illum erexerunt.

IMPPP. CAESSS. DDD. NNN. Imperatores Cæſa res Domini noſtri, tres literæ ſunt repertæ, quoniam tres eſſent Imperatores.

Pagina. 115. IMP. CAES. L.

Septimius ſeuerus IMP. ac M. Aurelius porticū igne conſumptam reſtituerunt.

Pagina 115. ABASCANTO.

Aſcanius, ac pallans Abaſcanto patri Auguſti liber= to ædisq; Neptuni, quæ in circo Flaminio erat, ædi= tuo erexerunt monumentum.

Pagina 118. EXAVCTORITATE.

Calpetanus, ex auctoritate Imp. Veſpaſiani Riparū, atq; Aluei Tyberis curator reiectis ruderibus pedi= bus CLXXIIII. usq; ad cippum flumē terminauit.

Pagina. 120. L. FABRICIVS.

Fabricius uiarum curator pontem faciundum cura= uit, Lepidus, uero, Lolliusq; Coſ. ſenatusconſulto probauerunt.

CVR. VIAR. Curatori uarum. Reliqua patent.

Sequens titulus DOMINI.

Valentinianus, ualens, ac Gratianus Imperatores pontem ſenatus populiq; romani Commoditati faciũdum curarunt, reliqua cum præter dignitatum titulos, nihil ſit, perſpicua ſunt.

Pagina. 124. DIVO CAESARI.

Obeliſcum ſignificat Auguſto, ac Tyberio Imperatoribus dicatum.

Pagina 125. IMP. CAESARI.

Magiſtri uicorum urbis ac regionum, quicquid illud fuit Imperatori Adriano dedicarunt.

INDEX LOCORVM, QVAE IN TOTO OPERE DESCRIBVNTVR.

Aborigines car 3.
Aquæ altæ ſiuæ imæ 106.
Aquã diutius Romæ biberunt 106.
Aquæ in urbem inductæ 128.
Aquæ nouæ urbis 105.
Aquã Alexandrina 110.
Aqua Alſietina 123.
Aq̃ Anienis nouæ 14.83.
Anio uetus 14.83.
Appia 64.
Anſeia 91.
Auguſta 91.
Claudia 106.
Appij 15.
Mercurij 16.
Iulia 92.
Mariana 15.
Martia 91.
Sabatina 127.
Tepula 91.
Traiana 64.
Virgo 105.
Agon 110.
Almon 80.
Alta ſemita 97.
Aerarium 42.
Ara Accæ Larentiæ 71.
Aij locutij 35.
Conſi 75.
Deorũ ſamothrociæ 76.
Iouis Elicij 65.
Iouis piſtoris 31.
Iouis uiminei 11.
Iunonis iugæ 34.
Neptuni 114.
Pacis 50.
Plutonis 111.
Septimiani 20.
Veneris Murciæ 65.
Amphitheatrum. C. Cæſaris 103.
Claudij Imp. 105.
Statilij tauri 82.
Titij 77.
Angerona dea 2.
Anio flumen 11.
Aquæductus romæ 106.
Ara maxima 72.
Arbor lotos 53.
Arcus horatij coclitis 67.

Romuli 37.
Sertinij 73.
Arcus triumphales Ro. quando & quare 41.
Arcus Boarius 71.
Fabianus 47.
Arcus Camilli 107.
Conſtantini 77.
Domitiani 103.
Galieni 88.
Gordiani Imp. 13.89.
Gratiani 111.
Sancti uiti 88.
Septimij Seueri 41.
Tyberij 115.
Titi Veſpaſiani 53.
Traiani 60.
Tripolis 103.
Argiletum 71.
Aggeres tarquinij 5.
Armamentarium 61.
Armiluſtrum 64.
Aſylum 4.30.
Atrium palatij 54.
Pompeij 115.
Atrium publicum 31.
Seſorianum 83.
Auentinus clauſus in urbe 6.
Auentinus extra urbẽ 5.
Auguratorium 57.
Auguſta 102.
Augmẽta romæ uaria 5.
Aurum uiceſimariũ 42.

B

Balnea pauli Aemilij uulgo 96.
Bagnanopoli 96.
Balnea palatina 57.
Balneũ Aggrippinæ 93.
Baſilica caij, ac Lucij 89.
Baſilica Conſtantini 82.
Bottæ ut uulgo dicunt thermarum 93.
Buſta Gallica 61.
Pauli Aemilij 46.
Sempronij 55.
Seſimini 96.
Aemilia 66.
Opimia 53.
Portia 48.
Sempronia 71.
Sesoriana 100.
Bibliothecæ antiquæ Romæ 56.
Arx capitolij 23.
Aſcẽſus in capitoliũ 26.
Palatina 57.

Vlpia 94.
Traiani 60.
Vaticani 57.
C
Capitolium 23.
Capitolium uetus 120.
Cumpus Agonis 110.
Campus Agrippæ 102.
Floræ 116.
Exquilinus 13.90.
Martialis 85.
Martius 9.101.
Sceleratus 100.
Tyberinus 101.
Vaticanus 124.
Viminalis 13.95.
Caput bouis 17.
Capitolium 22.
Cella domine quo uadis 17.
Concordiæ 52.
Iouis 98.
Iuuentutis 28.
Iunonis 27.98.
Marij 89.
Mineruæ 28.98.
Neptuni 96.
Veneris Myrteæ 66.
Carcer plebis 68.
Carcer Tullianum 38.
Carceres circi 74.
Carceres circi Maximi 75.
Caſtellum sancti Angeli 127.
Caſtellū creſcentij 127.
Caſtellum aquarū 83.
Caſtellum excubiarū 13.
Clauus annalis 28.
Circus Alexandri 110.
Antonini Caracallæ 16.
Floræ 98.
Neronis 124.
Flaminij 113.
Intimus 66.
Maximus 62.
Ciuitas Rauennatū 122.
Romuli 3.
Leonina 21.
Cliui capitolij 26.
Cliuus carinarū 61.
Cliuus publicius 98.
Publicus 62.
Suburranus 87.
Vrbicus 87.
Cloaca maxima 45.

Coliſeum

Coliſeum 78.
Collatia 10.
Columnæ æneæ 82.
Columna bellica 112.
Columna lactaria 70.
C. cæſaris 48.
C. duillij 48.
C. Meminij 48.
P. Martini 67.
Antonini pij 104.
Traiani 60.
Coloſſus Apollinis 56.
Iouis 116.
Martis 114.
Neronis 31.
Comitium 38.
Curia 40.
Curia calabra 30.
Pompeij 116.
Saliorum 57.
Hoſtilia 49.
Octauia 69.
Vetus 49.
D
Decem tabernæ 95.
Dolioli 47.
Domus Anti Martij 51.
Auguſti 56.
Balbini 87.
C. Aquilij 98.
Calui oratoris 56.
Caßij 61.
Catilinæ 53.
Cæſaris 50.
Claudij centimani 85.
Corneli 97.
Coruini 61.
Faberij 65.
Fauſtuli 53.
Philidis 63.
Flauij 98.
Hortenſij 56.
Iunij ſenatoris 85.
Laterani 82.
Manilij 25.
M. Antonij 61.
M. Tullij 54.
Martialis 100.
Mœnij 49.
Neronis 78.
Ouidij 96.
Pompeij 76.
Pōponij Attici 97.
Publij africani 71
Romuli 30. 54.
Saluſtij 99.
Ser. Tulli 87. 54.

Tarqnij priſci 35.
Scauri 53.
Tarquinij ſuper=bi 43.
Tetrici 85.
T. Tatij 26.
Tulli hoſtilij 55.
Tyberij 56.
Valerij Amerini 34.
Valerij publico=læ 55.
Vanni 57.
Vergilij 91.
Vitelij 65.
Vitruuij bacchi 57

E

Eccleſia ſanctæ Aga=the 95.
Sancti Alexij 63.
S. Andreæ 89.
S. Andreæ in uincij 24.
S. Andreæ in pal=lara 55.
S. andreæ ad buſta galica 61.
S. andreæ in men=tucia 70.
S. adriani 42.
S. adriani in tri=bus foris 58.
S. anaſtaſiæ 75.
S. antonij 89.
S. angeli in foro pi=ſcario 113.
S. agnetis 12.
Ara cæli 29.
S. Balbina 64.
S. Baſilij 60.
S. bortolamei 120.
S blasij 111.
S. bonifacij 63.
S. bibianæ 90.
S. catherinæ 49.
S. ceciliæ 123.
S. celſi 111.
S. clementis 81.
S. coſmi 123.
s. coſmi et damiani 48.
S. conſtantiæ 12.
S. Crucis in hieruſa=lem 90.
S. chriſogeni 123.
S. eraſmi. 85.
S. euſebij 89.
S. euſtachij 110.
S. felicis in pinci, 101.

S. franciſci 123.
S.Io. Baptiſta 119.
S.Ioan.an por.lat.15.
S. Ioan.decollati 71.
S.Io.& pauli 81.
S.Io.in laterano 81.
S.Iuliani 89.
S. Georgij in uela=
bro 71.
S.Gregorij 81.
S.Honofrij 123.
S.Laur. extra mu
ros 13.
S.Lau.In mirãda 47.
S.Laur.in fõtana 87.
S.Laur. in paliſper=
na 93.
S.Lau.in lucina 103.
S.Lau.in damaſo 89.
S.Luciæ 87.
S.luciæ à ſeptifolia 77
S.Luciæ in orphea 95
S. Aloisij 110.
S.Macuti 110.
S.Mariæ populi 101.
S.Mariæ gratiarũ 35.
Conſolationis 34.
Liberatricis 43.
Ad buſta gallica 81.
Auentinæ 63.
Aegyptiacæ 68.
In dominica 81.
Maioris 86.
In campo 95.
In uia 107.
In uia lata 107.
Mineruæ 108.
Rotundæ 108.
In Aequiro 112.
Sub capitolio 113.
In grotta 115.
Trans Tyberim 123.
Febris 125.
Sancti Mathei in Meru=
lana 90.
S. Martini 60.
S.Martini in monti=
bus 87.
S.Martinæ 58.
S.Marcelli 107.
S.Nerei 79.
S.Nicolai 54.
S.Nicolai Archimo=
riorum 100.
S. Nicolai de pori=
libus 107.

S.nicolai calcaria 116
S. pantaleonis 61.
S.pauli 15.
S.petri 124.
S.petri in carcere 87
S.petri in uincula 87.
s.petri Marcellini 85.
s.petri à mõtorio 123.
s.petronillæ 124.
s.praxedis 87.
s.priſcæ 64.
s.prudentiæ 93.
ſanctorum quatuor coronatorum 81.
s. Rochi 102.
s.ſabinæ 63.
s.ſaluatoris in Aerario 27.
s.ſaluatoris corneliorum 97.
s.ſaluatoris pietatis 107.
s.ſaluatoris ĩ palco 113
s.ſebaſtiani 17.
s.ſylueſtri in lacu 36.
s.ſylueſtri 60.
s. ſtephani 81.
s.ſtephani lotrulij 104
s.ſuſanna 93.
s.Theodori 37.
Tres fontes 15.
Trinitatis 101.
s.Vitalis 95.
s. uiti in macello 86.
Equimelium 71.
Equiria 112.
Equi praxitelis ac phidiæ 97.
Equus Domitiani 44.
F
Fagutalis Iouis 13.
Fauiſſe 31.
Feſta Agonalia 110.
Apollinaria 113.
Laurentalia 35.
Lupercalia 37.
Palilia 4.
Terminalia 17.
Ficus ruminalis 51.
Figuli Romæ 66.
Flumiculus 19.
Flumen Tyberis 117.
Flumen Rumo 117.
Fons fauni ac pici 65.
Fons lotrelij 106.
Fons piconia 91.

Forum quid 57.
Archemorium 100.
Boarium 71.
Exquilinum 91.
Auguſti 58.
Cæſaris 58.
Neruæ 59.
Traiani 59.
Saluſtij 99.
Latij 38.
Olitorium 70.
Piſcarium 68.
Romanum 37.
Suarium 107.
Tranſitorium 50.
Foſſa quiritium 5

G

Germalus 51.
Girlus 99.
Græcoſtaſis 52.

H

Hippodromus antiquus 12.
Hoſtia 117.
Horti aſiniani 93.
Horti uulgo di beluedere 126.
Horea Romana 66.
Hoſpicia peregrina 82.
pretoria 17.
Horti Cæſaris 122.
Galbæ 20.
Martialis 123.
Mecænatis 91.
Neronis 124.
Saluſtij 99.
Terentij 17.
Hoſpitale ad Naumachia 124.
Gallorum 110.
s ſpiritus 121.
s. thomæ 81.

I

Ianus geminus 47.
Ianus ſeptimianus 20.
Ianiculum 18.
Inſula Iouis 119.
Impreſsionis inuētio 57.

L

Lacus curtius 44.
Lacus iuturnæ 107.
Latomiæ 38.
Laurus triumphantium 9.
Lignarij romæ 66.
Litteræ ægyptiæ 99.

Leges Romuli	33.	Merulana	89.
Lupanaria	85.	Meta uaticani	127.
Lupercal	37.	Metæ circi	76.
Lucus fagutalis	88.	Miliarium aureum	42.
Petelinus	9.	Moles Adriani	126.
Querquetulanus	88.	Monaſterium roſæ	113.
Camenarum	15.	Mons Auentinus	62.
Honoris	16.	Aureus	20.
Albionum	123.	Auguſtus	81.
Egerie	17.	Acitorium	104.
Hilernæ	66.	Apollinis et clatræ	97
Iunonis lucinæ	88.	Caballus	96.
Veſtæ	36.	Cælius	80.
Ludi Agonales	10.	Cæliolum	80.
Circenſes	75.	Mons Exquilinus	85.
Conſualia	75.	Ianiculum	122.
Equiria	85.	Montorium	20.
Floralia	198.	Murceus	62.
Piſcatorij	123.	Palatinus	54.
M		Pincianus	101.
Macella	88.	Querquetulanus	13.
Macellum magnum	85.	Quirinalis	96.
Macellum liuianum	96.	Remorium	62.
Malum punicum	98.	Remuleus	54.
Manſiones albanæ	81.	Saturnius	5.
Marphorius	38.	Vaticanus	121.
Mauſoleum auguſti	102.	Viminalis	95.
Mercatus romæ	51.	Monumētū adriani	126.

Mœnia antiqua urbis 7.
Mœnia urbis ampliata 5.

N

Naumachia circi maximi 75.
Auguſti 102.
Cæſaris 122.
Domitiani 102.
Neronis 124.
Nauale Romæ 117.

O

Obeliſcus uaticani 124.
Campi Martij 103.
Circi Maximi 75.
Vaticani lunæ dicatus 124.
Cæſaris 21.
Paruus 34. 29.
Fractus 14. 17.
Duo iuxta .s. Rochum 103.
Ouilia 104.

P

Palatium cõſtantini 82.
Decij Imp. 93.
Dioclitiani 93.
Neruæ 58.
Gordiani 89.
Titi 86.
Traiani 64.
Liciani 50.
Seſoriani 83.
Palatinus unde dictus 3.
Palatuar 57.
Palatium palatini 54.
Palatium maius 54.
Palus caprea 112.
Petra manalis 16.
Pila tiburtina 100.
Pila Horatiorũ 58.
Piſcina 105.
Piſcina publica 80.
Piramis C. ceſtij 66.
Pomœrium 7.
Pontes tyberis 118.
Pons Aurelius 121.
Capitolinus 23.
Ceſtius 120.
Caligulæ 47.
Quatuor capitũ 120.
s. Angeli 121.
s. Bartholamei 120.
s. Mariæ 119.
senatorum 119.
Elius 121.
Aemilius 118.

Fabricius	120.	Capena	15.
Ianiculenſis	121.	Celimontana	14.
Lucanus	14.	Collatina	10.
Mammeus	14.	Collina	10.
Mammolus	14.	Domitiana	12.
Marmoratus	118.	Di bel uedere	21.
Miluius	121.	Metrodij	15.
Pons mollis	121.	Populi	9.
Numentanus	12.	Palatij	54.
Palatinus	119.	Ripæ	19.
Prope ſepta	104.	s. Agnetis	12.
Fractus	121.	s. Crucis	14.
Sacer	118.	s. Ioannis	14.
Salarius	11.	s. Laurentij	13.
Saturnius	23.	s. pancratij	20.
Xiſtus	121.	s. peregrini	21.
Sublicius	118.	s. pauli	17.
Tarpeius	23.	s. ſebaſtiani	15.
Triumphalis	121.	s. ſpiritus	21.
Vaticani	121.	Turrionis	21.
Portæ Romæ	8.	Exquilina	13.
Portæ urbis Romuli	4.	Ferentina	15.
Porta ænea	21.	Figulenſis	12.
Agonalis	10.	Flaminia	8.
Aſinaria	14.	Flumentana	9.
Porta Aurelia	20.	Fontinalis	20.
Carmentalis	70.	Gabiuſſa	15.
Catularia	22.	Latina	15.

Lauernalis 22.
Libera 4.
Maior 14.
Minutia 22.
Mugonia 4.
Porta Naualis 19.
Neuia 14.
Numentana 12
Pandana 4.
Pertuſa 21.
Pinciana 10.
Poſterula 21.
Portuenſis 8.
Prima 6.
Querquetulana 13.
Quirinalis 10.
Romana 4.
Romanula 4.
Ruduſculana 22.
Rutumena 22.
Salaria 10.
Saturnia 4.
Scelerata 4.
Septimiana 20.
ſub Iano 20.
Stercoraria 22.
Taurina 13.
Inter aggeres 12.
Trigemina 6.
Trigonia 4.
Triumphalis 20.
Vaticana 21.
Viminalis 13.
Porticus Romæ 69.
Porticus Corynthia 116
Aemilia 66.
Antonini 104.
Liuiæ 50.
Octauiæ 69.
Octauij 116.
Pompeij 116.
Seueri Imp. 116.
Portus Romanus 19.
Puteus probæ 95.
Prata bacchi 57.
Vauni 57.
Mutia 123.
Quintia 128.
Puticulæ 90.

Q

Quercus capitolij 56.

R

Regia Numæ 36.
Regio tabernulæ 89.
Regio trãs Tyberim 121
Regiões urbis romæ 128

Remus à fratre occiſus 1
Remoria 62.
Riuus Appius 80.
Herculanus 84.
Roma condita 1.
Roma nomen arcanũ 2.
Roma quadrata 56.
Roma quãtũ cingat 6.
Roſtra 43.
Roſtra noua 43.
Roſtra uetera 43.
Rupes Tarpeia 27.
S
Salinæ 63.
Saxum carmentæ 27.
Saxum Tarpeium 23.
Sardonice 52.
Scalæ gemoniæ 63.
Shcola octauia 70.
Secretarium pop.ro. 38.
Sylua Laurentum 65.
Senaculum 30.
Senaculum mulierũ 100
Septa 104.
Septem atria 86.
Septimontium 23.
Septizoniũ ſeueri 76.
Sepulcrum Adriani
Imp. 126.
Accæ laurentiæ 71.
Bacchi 12.
C.publicij 60.
Ceciliæ Metellæ 17.
Domitij 101.
Galieni Imp. 17.
Licinij tonſoris 11.
Mariæ Honorij imp.
iuxta 125.
Neronis 9.
Numæ pompilij 121.
Sixti põtific.IIII. 125
Q.cecilij 17.
Romuli 45.
Scipionis africani 27
Sororis Horatij 16.
Statij poetæ 16
Simulacrũ Apollinis 40.
Bonæ fortunæ 91.
Boni euentus 110.
Equi Cæſaris 58.
Cybeles 80.
Cleopatræ 126
Iouis Imp. 27.
Iouis tonantis 26.
Iouis ænei 77.
Simulacrum Herculis 31

Iani 47.
Iani quadrifrõtis 59
Laocoontis 126.
Lupæ 31
Nauis 119.
Nili 126
Anſeris 26.
Pauonũ æreorũ 125
Rhemi 39.
Syluani 42.
Sybillæ Tyburtinæ 11
Tyberis 126.
Tigris 31.
Vetouis 30.
Veneris 70.
Veneris uerticor=
diæ 11.
Vertuni 35.
Summa uelia 55.
Spelunca Caci 63.
Spoliatorium 85.
Statua magna Apol=
linis 32.
Apollinis nudi 70.
Antinoi 87.
Actij Nauij 49
Actij poetæ 16
C. Cæſaris 120.
Camilli 43.
Cæſaris aq̃ductus 48
Claudiani 60.
Cloacinæ deæ 45.
Coruini 58.
Cupidinis pulcher. 70
Aeſculapij 70.
Fauſtuli 44.
Iouis capitolini 12.
Iunonis 70.
Cn. octauij 44.
Herculis 44.
Herculis inaurati 72.
Herculis triumpha
lis 72.
Hermodori 51.
Iani 47.
Latonæ 70.
Laocoontis 94. 95
Leonum ex marmo=
re 109.
Mamurri 98.
M. Aurelij eq̃ſtris 32
Mineruæ 108.
Minutij Agurini 67.
Muſarum 114
Numeriani 56.
Horatij coclitis 52.

Palladiſ 55.
Q.Ciceroniſ 61.
Q.Martij 47.
s.petri ex ære 125.
Saturni 97.
Bacchi 97.
Syllæ 44.
Stiliconiſ 40.
Traiani equeſtris 60.
Varroniſ 56.
Veneriſ 108.
Suburra 95.
Suburra plana 96.

T

Tabernula 89.
Tabernæ, ſiue officinæ notariorũ obſcuræ 40.
Tẽplũ Adriani Imp. 58.
Apiſ 100
Apolliniſ 56.
Antonini pij 104.
Auguſti 47.
Bacchi 96.
Bellonæ 112.
Bonæ deæ 63.
Boni euentus 110.
Carmentæ 70.
Carnæ 85.
Caſtoriſ 114.
Cereriſ 76.
Claudij Imp. 85.
Clatræ 98.
Templum cybeles 53.
Concordiæ 39.
Conſi 75
Penatum 76.
Aeſculapij 120.
Fauni 82
Fauſtinæ 47.
Febriſ 57.
Fidei 57.
Fœlicitatiſ 91.
Fidij 100
Flauij 98.
Floræ 76.
Fortunæ 27.
Fortunæ equeſtriſ 14.
Muliebriſ 15.
Obſequentiſ 30
Primigeniæ 30
Publicæ 95.
Viriliſ 68.
Forte fortunæ 122.
Optimi maximi 27.
Io.Capitolini 27.
Feretrij 29.

Cuſtodis 29.
Sponſoris 30.
Statoris 43.
Licaonij 119.
Viminei 93.
Victoris 55.
Vltoris 108.
Iunonis 113
Iunonis monetæ 40.
Soſpitæ 55.
Reginæ 62.
Matutæ 70.
Lucinæ 96.
Heliogabali 55.
Herculis 100.
Victoris 72.
Herculis ac muſa=
rum 114.
Honoris 100.
Honoris, ac uirtutis 79.
Templum Iani 47
Iſidis 107.
Iſidis ac ſerapidis 50.
Iulij Cæſaris 46.
Iuturnæ 106.
Iuuentutis 76.
Larium 112.
Libertatis 54.
Lunæ 65
Liberæ 76.
Liberi 76.
Malæ fortunæ 91.
Martis 125.
Martis ultoris 58.
Matutæ 73.
Magnæ matris 55.
Miſericordiæ 30.
Mentis 30.
Mercurij 76.
Mineruæ 107.
Murciæ 67.
Neuiæ 12.
Neptuni 105.
Neptuni equeſtris 75.
Opis 30.
Orci 55.
Templum pacis 49.
Pantheum 118.
Pietatis 107.
Proſerpinæ 76.
Portuni 19.
Pudicitie patriciæ 73
Pudicitiæ plebeiæ 74.
Quirini 79.
Ridiculi 16.
Salutis 50.

Saturni 41.
Syluani 95.
Solis 76.
Solis ac lunæ 50.
Spei 70.
Templum Telluris 61.
Tempeſtatis 16.
Termini 28.
Vaticani 124.
Veiouis 29.
Veneris 76.
Veneris Erycinæ 30.
Caluæ 30.
Genetricis 58.
Victricis 115.
Veneris ac cupidinis 83.
Veſtæ 30.
Vertuni 34.
Viriplacæ 57.
Victoriæ 30.
Vulcani 53.
Tarentum 111.
Teſtacium 66.
Tyberis 117.
Theatri 114.
Theatrum Balbi 116.
Curionis 114.
Marcelli 70.
Pompeij 116.
Scauri 114.
Thermæ 94.
Adriani 109.
Agrippæ 109.
Aureliani 123.
Alex. ſeueri 110.
Antonini Caralle 64.
Conſtantini 95.
Decij 64.
Diocletiani 93.
Gallucij 90.
Gordiani 89.
Neronis 110.
Nouatij 93.
Olimpiadis 93.
Seueri 123.
Titi 94.
Traiani 64.
Varij 64.
Tigillū ſororium 61.
Turres ro. 6.
Ripæ 117.
Mamilia 99
Turris Meſa 97.
Comitum 96.

Citrangularum	113.	Alexandrina	21.
Militiarum	60.96.	Ardeatina	22.
Mæcenatis	97.	Aſinaria	22.
Trans tyberina regio	18	Campana	14.
Tribus lemonia	15.	Caßia	9.
Tribunal aurelianũ	123	Claudia	9.
Libonis	47.	Collatina	10.
Trophea Marij	89.	Aemilia	9.
V		Figulenſis	12.
Vaccæ æneæ	56.	Flaminia	9.
Vallis quirinalis	95	Hoſtienſis	17.
Martia	101.	Iulia	20.
Vaticana	124.	Via labicana	14.
Vaſa ex porfido	109.	Latina	15.
Vaticanum	21.	Laurentina	16
Velabrum	71.	Numentana	12.
Velia	55.	Portuenſis	18.
Veſtales	36.	Preneſtina	14.
Via alta ſemita	22	Salaria	10.
Tabernæ obſcuræ	113	Sublacenſis	22
Flaminia	103.	Setina	22.
Fornicata	104	Tyburtina	13.
Lata	9.	Traiana	20.
Noua	35	Triumphalis	8
Recta	22.	Valeria	22.
Sacra	22	Veientana	22.
Tiburtina	13.	Vitellia	21.
Appia	8.	Corneliorum	97.

Fortunæ reſpiciētis	73	Tuſcus	34.
Iugarius	34.	Turarius	34.
Longus	73.	Villa ad gallinas	9
Mamurri	98.	Cæſarum	9.
Padi	57.	Fanotis liberti	12.
Patritius	95.	Phillidis	15.
Saxonum	127.	Publica	104.
Sceleratus	61.		

FINIS TABVLAE

CVM ſtatuiſſem antiquitatum Romanarum librum à me ſcriptum ædere, forte in quosdã incidi, qui inter ſe, ut fit, de ea re diſſerebant: uidebantur autem ij mihi in dubium ueniſſe de proprio, ueroq́; Romani fori loco. Duo in ijs pugnaciter nitebantur, cum contenderent Romanum forum ſecundum uallem fuiſſe, quæ eſt inter Capitolium, atq; Palatinum, eorum autem fundamẽta in Dioniſij Halicarnaſei autoritate præcipue iecerant. Ait enim rebus compoſitis à Romulo, atq; Tatio, cum Palatinum Romulus, ac Cælium palatino proximum, Tatius uero capitolium, ac quirinalem rupem occupaſſent, exciſa natiua materia campi Capitolio ſubiecti, ac magna parte lacus repleta, qui cũ eſſet locus Concauus deſcendentibus ex montibus aquis, augebatur, forum ibi conſtitutum, fuiſſe forum, quo tunc etiam Romani uterentur conuentusq́; illic facerent. Ex qua autoritate uaria elicientes argumenta, forum Romanum Inter hanc ipſam uallem à Romulo ac Tatio factum contendebant. Alium præterea ex eodem autore locum appellabant, ubi meminit de Veſtæ templo, in quo ſua etiam tempeſtate ſacer ignis ſeruabatur, quod eſſet extra urbem quadratam Romuli poſitum, ideoq; Numam

ipſi ueſtæ templum cõmune inter palatinum ac capi‑ tolium condidiſſe, utroq; in urbem iam recepto colle, atq; unis muris comprehenſo, cumq; inter hos colles eſſet forum, in quo templum conditum eſt, ſimiliter in ea ualle, in qua ueſtæ ædes fuiſſet, forum Romanum fuiſſe concludunt. Idem affirmant Plinij autoritate freti, cum de milliario aureo diſſerens, ad fori initium fuiſſe ſcribit. Itaq; (aiebant) cum Milliarium ante ſaturni fanum eſſet, ut oẽs ueteres conſentiunt, Saturni uero fanum ſub rupe tarpeia ſtaret, contra D. Mariæ cognomento in porticu hoſpitale, quod multis argumentis conijci poteſt, neceſſario relinquitur ſecundum eam uallem extitiſſe, quæ inter duos colles eſt, imo uero ſecundum totum id ſpacij, quod inter duos colles comprehendebatur, ijs rationibus argumenta, eorumq; ſententiam, reliquis pene, cum quid reſponderent, non haberent, conticentibus, ac prope conſentientibus, confirmabant. Ego uero cum contra omnia ſe habere putarem ac dixiſſent, tametſi à meliori ſententia non recedere, polliceor, cum intelligerem, niſi ijs quæ illi attulliſſent aliquis occurriſſet, facile occaſionem præſtari eorum omnium euertendorum, quæ hoc libro collegimus, à uerborum contentione abſtinui, hoc loco uiſum eſt eorum rationes reprehendere, principio oſtendemus fieri non potuiſſe ibi forum fuiſſe Romanum ubi illi locabant, deinde argumentis reſpondebimus, nitebantur ſi recte intellexi, totum id ſpatij,

quod eſſet inter capitolium, ac palatinum, à Romulo atq; à Tatio, ſumptum ad forum conſtituendum. Mihi quidem ueriſimile fieri non poteſt initio ipſo Romæ tam amplum, tam ingens forum ædificatum, non enim urbis magnitudini reſpōdiſſet. Siquis uero plura fora fuiſſe, atq; unius fori Romani appellatione comprehenſa contendat, multo peius quidem. Nam in urbe tam inſigni cætera ſuo nomine non caruiſſent. Atq; demum aliquid extaret. Quod ſi forum uallis tantum partem occupabat, Pliniusq; ficum ruminalem in foro locat, quod ne aduerſarij quidem negent, ſcilicet ad Palatini radices non fuiſſe, ſequitur à palatini radicibus forum abfuiſſe. Si autem hic erat, quomodo affirmari poteſt Tullianū carcerem fori initio fuiſſe? omnes enim ueteres foro imminere conſentiunt. Veſtigia certe ſunt à capitolij parte ubi fuerit. Quod ſi ex hac parte erat forum ſecundum capitolij radices, quid de ficu ruminali dicemus? eam quis neget in foro fuiſſe? iam profecto demonſtratum eſt ad palatini radices à ueteribus poſitum. Idem de quibuſdam alijs locis afferri poſſet. Sed quoniam illi à ſolo romano foro omnē iſtam partem occupatam uolunt, quero ab ijs, doceant ubi eſſet uia noua? num pars Romani fori, an idem cū ipſo erat? perſpicuum eſt enim uiam nouam in hac fuiſſe ualle. Liuius ſcribit Tanaquil ad populum de palatij ſui feneſtra (id autem ad ſtatoris Iouis erat templum, quod ad uiam nouam reſpondebat) eſſe

locutam. Alibi narrat Aio Locutio templum in uia noua ſupra ueſtæ fanum erectum. Quis Iouem ſtatorem in foro fuiſſe neget? Liuius affirmat. Omitto uicum Iugarium, ac Tuſcum, qui in ea erant ualle. Plutarchus Concordiæ templum in romano ponit foro; eius autem porticus etiam nunc octo ingentes columnæ ſtare uidemus, uarro tamen inter capitolium, ac forum locat, quaſi aut in foro, aut foro propinqua eſſet, ſi enim ſecundum hanc uallem fuiſſet forum, quomodo affirmari potuiſſet, ipſam porticum alibi quam in foro fuiſſe? imo relinqueretur huiuſmodi templum in alia fuiſſe uia, quæ inter capitolium fuiſſet, atq; forum. Sed fortaſſe obſcura Liuij autoritas uidetur, quam cum de Iugario uico ageremus, adduximus? an non plane intelligitur hunc uicum incoaſſe ſtatim à carmentalis portæ ingreſſu, ſeq; propter capitolij radices usq; ad Romanum forum extendiſſe? Id iterum idem autor declarat, cum è capitolio ingens ſaxum cecidiſſe in uicum Iugariū, multosq; occidiſſe, quod ſi fatemur, ſine dubio Milliarium aureum, ſi ibi locatur ubi aduerſarij ponebant, atq; una ſaturni templum huic uico potius, quam foro Romano pertinebit, ſi in eadem ualle illud collocemus, atque ſi ueteribus, communiq; temporum noſtrorum conſenſui eſt, præteritis ſeculis credendum eſt, quid? quod Suetonius ſcribit Cæſarem Pont. Maximum in ædibus publicis in uia ſacra habitaſſe, quamobrem addit

Plinius gladiatorijs uelis totum romanum ſorum, uiamq; ſacra uſq; ad capitolium contexiſſe. Hanc domum Ouidius tradit ab Auguſto poſtea diſie=ctam, Liuiæq; ibi porticum conſtituiſſe. Præterea nemo negat eodem loco à Veſpaſiano pacis tem=plum, quod Suetonius foro Romano uicinum exponit, conditum. Si in ualle forum extitiſſet, fal ſo illud templum ſuetonius ſibi appoſuiſſet, quod quidem ut alias demonſtrauimus in comitio fuit, atque etiam in eo ipſo foro, tametſi proximum ipſi tantum dicat. Idem locus in uia ſacra eſſe affirmari æque poterat, cum ſuetonius in ea uia Cæſaris domum locet, quo loco pacis templum erectum fuit. Ego quidem quid impediat non ui=deo abſurdum certe eſſet, ſi quis contenderet uiam ſacram, quæ longius quam Romanum forum ex=tendebatur, ad capitolium ducens per Romanum fo=rum tranſiret, à qua ſententia aduerſarij non abhor rere uidebantur, hæc quidem uia ſacra iccirco ſic eſt appellata, quod per illam in capitolium res ſacras ſin gulis menſibus ferebant. Quare etiam Augures in Exquilias ad augurandum exeuntes, per eandem uiam accedebant. Eo minus uero id impedimento meis rationibus uidetur eſſe, quod aliud Romani fori, aliud uiæ ſacræ ſpacium, alia ratio eſt. Acce=dit quod Aſconius tradit Clodij cadauer in forum elatum ac pro roſtris poſitum, in curiam uero trãs latum, in ea fuiſſe combuſtum, quo igne curia ipſa

ac baſilica portia conflagrarit. Varro ante hoſti-liam curiam contra comitium roſtra fuiſſe docet. Idemq; Aſconius aſſerit, ſcilicet Roſtra uetera in Comitio cum curia fere iuncta. De ijs uero omnibus alibi dictum à nobis eſt. Quoniam uero in pacis templi ruinis marmor cum his literis IN CVRIA HOSTILIA, *Inuentum eſt, atque omnium qui de ea reſcripſere eſt opinio pacis templum in hac curia extructum, & in Liuiæ quidem, porticu, deinde nemo negat curiam ac roſtra in foro fuiſſe, pro certo exiſtimandum eſt hoc loco forum uel comitium, quod pars erat fori, nec uero uallis extitiſſe, quæ inter capitolium, ac Palatinum erat, qui quidem mos ab ea aberat. Pergit Varro à dextra curiæ hoſtiliæ fuiſſe comitium, ſupra comitium Grecoſtaſim, quem locum nos in palatini margine contra hanc ipſam curiam locauimus. Quare narrat Plinius ſolario Horologio, quod Romæ fuit, meridies adiectum eſſe, cum curio inter Roſtra, & Grecoſtaſim proſpexiſſet talem ſolem. Quoniam igitur ab hac Palatini parte ficum ruminalem fuiſſe neceſſe eſt, quæ erat in comitio, & ex ſententia Varronis Germalus à Germanis Romulo, ac Remo, ibi inuentis dictus eſt locus, relinquitur reliquum huius marginis Palatini, qui eſt uerſus coliſeum, ueliam fuiſſe appellatum. Si ita eſt. Non enim contra dici poteſt, perſpicuum eſt hoc loco non in ualle fuiſſe Roma-*

num forum, preſertim cum Liuius, atque Solinus penatum templum in uelia ponant. Dionyſius quidem à foro Rom. non multum abfuiſſe hoc tēplum dicit, præterea cum Liuius ipſe, ac Plinius Iunior in uelia Valerij publicolæ domum. Plutarchus meminit multo ſuperiorem foro Ro. ab eo conſtructam, proptereaq; in ſuſpitionem ueniſſe affectati regni, nec uero ſi uelia non ea, in qua poſuimus, parte fuerit, ſed alia, uidelicet è regione ſancti Coſmi, ac Damiani, ut quidam credidere, proinde ſequitur Publicolæ domum eminentem fuiſſe, ac foro, ſi in ualle locetur, ſuperiorem. Nemo eſt, qui non tradat Coſmi ac Damiani templum antea Remi, aut Romuli ac Remi fuiſſe, quod Liuius in foro Ro. fuiſſe affirmat. Ait enim cum Caruilius Cos. illud dicaret, tot fuere ſpolia, quæ ipſe Romam ex ſannitum uictoria reportauit, ut ijs non hoc templum modo atq; ipſum forum ſed finitimorum etiam templa ornata ſint. Quod ſi in ualle fuiſſet forum, qui fieri potuiſſet, ut in foro fuiſſet templum? multa alia afferri poſſent, in hanc ſententiam, ſed longius progreſſi uidemur. Ab ijs quæri poſſet de locis ſingilatim quæ in Ro. foro, atque in Comitio erant, ut ubi fuiſſent, ipſi indicarent, alteramq; Romam fabricarent. Non dubium eſt quin pleraque abſurda afferrent. Verum eorum argumentis reſpondeamus, ad finemq; properemus. Pri=

ma Dionyſij autoritas minime nobis obſtat. Ille enim forum deſcribens eo loco quo nos locauimus ſub capitolio ponit. Nee uero de ualle, quæ media eſt inter capitolium ac Palatinum, quam de eo loco, quem nos foro Ro. aßignauimus. Imo cum narrent locum fuiſſe concauum, unde aquæ ſtagnarent, quæ ex collibus deſcendebant, de hoc ipſo loco præcipue intelligere uidentur, hic enim Appius aqua ſtagnare poterat, quam uallis, ob Tyberis enim propinquitatem commodius exonerari flumine uerſus eam uallem, quæ ad uelabrum eſt, reſtagnante. Altera Dionyſij autoritas nihil quidem impedit? non enim negamus inter hos colles uestæ fuiſſe templum, ſatisq; Romano foro uicinum, ita enim ſe res habet, & nos ſuperius ſuo loco oſtendimus, quod aſſerat inter hos duos Colles fuiſſe forum, uera narrat, quemadmodum & nos de eo agentes dicebamus, non quidem quod omnino medium inter eos colles eſſet, ſed ita inter utrumq; locatum erat, ut inter capitolium, atque Palatinum fuiſſe non abſurdum ſit dicere. De ſaturni templo, atq; de aureo milliario nihil eſt quod quicquam reſpondeamus. Fatentur enim in fori Ro. initio, ac capite Milliarium fuiſſe aureum. Ac prope ſaturni templum. Negamus tamen ea fuiſſe parte, quæ Marcelli Theatro reſpondet. quin, ſi id ita ſe habuiſſet, Vicus Iugarius, ut eſt demonſtratum, utrumque ex his locis à fo-

ro Ro. *ſeparaſſet. Vbi uero uterq; horum loco-rum fuiſſet, tunc dictum eſt cum in ſecundo uolumine de foro romano diſſereremus. Nec uideo quemquam, qui de loco templi ſaturni, atque ærarij mentionem faciat, non ibi affirmet fuiſſe ubi ædes eſt* D. *Adriani. In ijs* Volaterranus *eſt non* Contennendus *autor, tametſi coniecturis tantum ducatur. Sed equidem non ut meas rationes ipſe confirmarem, pugnaciter ſententiam, atque opinionem meam defenderem, ſi certioribus argumentis, ac rationibus mihi perſuaderent. Imo libentiſſime aliorum certiorem ſententiam ſequerer, gratiamq; docenti haberem Quare quouſque aliquid uerius nactus non fuero, à mea opinione non decedam Quid dico meam? imo plurimorum doctiſſimorum hominum, quos in hac re ſecutus ſum. Integrum tamen eſſe omnibus per me uolo ea quæ ſibi uideantur, probare, atque alia inueſtigare.* Non *me fugit hunc ſermonem, tractationemq; de* Romanis *antiquitatibus dubiam, uariamq; uideri, uel, quod minus diſtinctæ de ea re ueteres autores ſcripſerint, uel ob locorum ruinas, ut difficile ſit hoc uel illud pro certo affirmare.* Coniecturas *ſequi neceſſe eſt.* Nos *itaque, qui hæc omnia ab antiquis recentioribusq; ſcriptoribus* Collegimus, *in re dubia probabilius ſecuti ſumus.* Dedimusq; *operam ut ex ijs laboribus, ſiqui ſint* Antiquitatis *ſtudioſi breui, atq; aper-*

ta tractatione omnium quæ ab antiquis, noſtriſque, literis comendata ſint in hac re cognitionem conſequantur. Sed hæc hactenus, abs te peto ut ſiquid eſt, quod ad noſtram gratiam afferre poſsis, libenter adiungas, meq; tuearis.

FINIS

REGISTRVM.

✠ A B C D E F G H I K L M

N O P Q R S T.

Omnes ſunt quaderni

Venetijs apud Michaelem Tramezinum M. D. XLIX.